

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DIŞ BORÇLAR VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ:
EKONOMETRİK BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Rahmatullah MAYAR**

**Niğde
Ağustos, 2020**

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DIŞ BORÇLAR VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ:
EKONOMETRİK BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Rahmatullah MAYAR**

Danışman: Doç. Dr. Okyay UÇAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin BAŞARAN

Üye : Doç. Dr. Başak Gül AKAR

Niğde

Ağustos, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek lisans Tezi olarak sunduğum “**Dış Borçlar ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 21/08/2020

(imza)

Rahmatullah MAYAR

JÜRİ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Okyay UÇAN danışmanlığında Rahmatullah MAYAR tarafından hazırlanan “Dış Borçlar ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 21/08/2020

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Okyay UÇAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin BAŞARAN

Üye : Doç. Dr. Başak Gül AKAR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

“Dış Borç ve Doğrudan Yabancı Yatırımlarının Ekonomi Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik bir İnceleme” adlı bu çalışma 2020 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Yüksek lisans tezinin amacı olarak seçilmiş dünya ülkelerin büyüme, dış borç ve doğrudan yabancı sermaye yatırımların ilişkisi ve etkisini, kavramsal boyut ve teorik altyapısının anlaşılması ve ekonomik etkisinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu yönde ekonomik büyüme ile dış borç ve doğrudan yabancı yatırım ilişkisi ve etkisi panel veri analizi aracılığıyla sınanmış ve bir sonuca varmaya çalışmıştır.

Çalışmanın her safhasında yakın ilgi ve önerileri ile beni yönlendiren, her türlü yardımını esirgemeyen, her zaman destekleyen ve inanılmaz bir anlayış, çalışmanın yönlendirilmesinde ve yürütülmesinde yol gösteren değerli Doç. Dr. Okyay UÇAN danışman hocama sonsuz şükranlarımı sunarım. Hayatımın her alanında olduğu gibi, en büyük destekçim olan ve eğitim hayatımın bu aşamasında bana inanan aileme de teşekkür ederim.

Rahmatullah
MAYAR

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DIŞ BORÇLAR VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ
EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK BİR İNCELEME**

MAYAR, Rahmatullah
İktisat Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Okyay UÇAN
Ağustos 2020, 179 sayfa

İktisadi faaliyetlerin amacı, insan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin üretilmesidir. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetler serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ya “özel kesim” ya da “kamu kesimi” tarafından üretilmektedir. Ekonomi büyüme (mal ve hizmetlerin üretim artışı), reel milli gelirin uzun dönemli olarak artmasına denilmektedir. Reel milli gelirdeki artış ise üretim miktarındaki artışlar anlamına gelmektedir. Ekonomik büyüme problemi tüm dünya ülkelerinde büyüyen bir sorun haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyüme büyük bir sorun oluşturmuştur. Çalışmada bu bağlamda ekonomik büyüme ile dış borç ve doğrudan yabancı yatırımların ilişkisi analiz edilmiştir. Çalışmanın analizinde ekonomik büyüme bağımlı değişken; dış borç, doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat bağımsız değişkenler olarak analize yer verilmiştir. Çalışmada veriler Dünya Bankasından 2006-2019 yılları arasında yıllık ve Amerikan doları cinsinden alınmıştır. Değişkenlerin ARDL analizi verilerin uyumsuzluğu nedeniyle yapılamamıştır. Bu yüzden I(1) olan değişkenlerin farkı alınarak devam edilmiştir. Tablo 21’de, gösterdiği gibi diğer ekonomik göstergelere göre büyüme oranı için kısa vadeli denklemini oluşturabilmiştir. Ortak etkiler modelinin çıkması seçilen 10 ülkenin kendi aralarında farklılaşmadığını göstermektedir. Yani bu ülkeler bir bütün olarak ele alınabilmektedir. Aynı zamanda dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlar kısa vadede ekonomik büyüme üzerine olumlu ilişki olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış borç, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım, Ekonomi Büyüme ve Panel Veri Analizi

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

**THE IMPACT OF FOREIGN DEBT AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT
ON ECONOMIC GROWTH: AN ECONOMETRIC ANALYSIS**

**MAYAR, Rahmatullah
Department of Economics
Supervisor: Assoc. Prof Dr. Okyay UÇAN
August 2020, 179 pages.**

The aim of economic activities is to produce goods and services that meet human needs. Goods and services that meet human needs are produced by the "private sector" or the "public sector", where the free market economy is valid. Economic growth (increase in production of goods and services) is called to increase the real national income on a long-term basis. The real increase in the national real rate means the increase in the quantity of production. The economic growth problem has become a growing problem in all world countries. Especially for developing countries, growth has been a big problem. In this context, the relationship between economic growth and external debt and foreign direct investments has been analyzed. Economic growth dependent variable in the analysis of the study; external debt, foreign direct investment, export and import are analyzed as independent variables. In the study, the data were taken from the World Bank in 2006-2019 yearly and in US dollars. ARDL analysis of variables could not be performed due to incompatibility of data. Therefore, it was continued by taking the difference of the variables I (1). As shown in Table 21, it has been able to form the short-term equation for growth rate compared to other economic indicators. The emergence of the pooled effects model shows that the 10 selected countries do not differ among themselves. So these countries can be considered as a whole. At the same time, foreign debt and foreign direct investments have shown a positive relationship on economic growth in the short term.

Key Words: External Debt, Foreign Direct Investment, Economic Growth and Panel Data Analysis.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ BORÇ, DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

1.1. DEVLET BORÇLANMA KAVRAMI	4
1.2. DEVLET BORÇLANMA TÜRLERİ	5
1.2.1. Zorunluluk Durumuna Göre Borçlar.....	5
1.2.1.1. İsteğe Bağlı Borçlar	5
1.2.1.2. Zorunlu Borçlar	6
1.2.2. Vadelerine Göre Borçlar	6
1.2.2.1. Kısa Vadeli Borçlar	6
1.2.2.2. Uzun Vadeli Borçlar	6
1.2.3. Kaynaklarına Göre Borçlar	6
1.2.3.1. İç Borçlar	6
1.2.3.2. Dış Borçlar.....	7
1.3. DIŞ BORÇLANMA KAVRAMI	7
1.4. DIŞ BORÇLANMANIN ÇEŞİTLERİ	8
1.4.1. Hazine'ye Göre Dış Borçlanmanın Sınıflandırılması	8
1.4.1.1. Vadelerine Göre Dış Borçlanma	8
1.4.1.2. Alacaklılara Göre Dış Borçlanma	8
1.4.1.3. Döviz Cinsine Göre Dış Borçlanma	8
1.4.2. Kamu ve Özel Sektörün Borçlanmasına Göre Dış Borçlanma Sınıflandırılması .	8
1.4.2.1. Kamu Sektörünün Dış Borçlanması	9

1.4.2.2. Merkez Bankası Dış Borçlanması	9
1.4.2.3. Özel Sektör Dış Borçlanması	9
1.4.3. Bütçe Gerekçesine Göre Dış Borçlanmanın Sınıflandırılması.....	9
1.4.3.1. Devirli Krediler	9
1.4.3.2. Garantili Krediler.....	9
1.4.3.3. Dış Krediler	10
1.5. DIŞ BORÇLANMANIN NEDENLERİ	10
1.6. DIŞ BORÇLANMANIN KAYNAKLARI.....	10
1.6.1. Yabancı Devletlerden Dış Borçlanma.....	10
1.6.2. Özel Borçlanmalar	11
1.6.3. Uluslararası İktisadi Kuruluşlardan Dış Borçlanma	11
1.7. YATIRIMIN TANIMI VE KAVRAMI	12
1.8. YATIRIM ÇEŞİTLERİ	13
1.8.1. Ekonomik Yatırım.....	13
1.8.2. Tüketici Yatırımı	14
1.8.3. Finansal Yatırımlar.....	14
1.9. YABANCI YATIRIMLARIN TÜRLERİ	14
1.9.1. Uluslararası Portföy Yatırımları.....	15
1.9.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	15
1.10. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN LİTERATÜRDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	15
1.11. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ	16
1.12. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMIN FAYDA VE ZARARLARI	17
1.12.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Faydaları.....	18
1.12.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Zararları.....	18
1.13. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİ ÜZERİNE ETKİLERİ	19
1.13.1. İstihdam ve Ücretler Üzerine Etkisi	20
1.13.2. Teknoloji Transfer ve Yönetim Bilgi Üzerine Etkisi	22
1.13.3. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi	22
1.13.4. Büyüme Üzerine Etkisi	23
1.13.5. Rekabet Üzerine Etkisi.....	24
1.13.6. Çevre Üzerine Etkisi	24

1.13.7. Üretim Üzerine Etkisi	25
1.14. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKRO VE MİKRO DÜZEYDE TEORİLERİ.....	26
1.14.1. Mikro Düzeyde Doğrudan Yabancı Yatırımların Teorileri	26
1.14.1.1. Portföy Yatırım Teorisi	26
1.14.1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi	27
1.14.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımın İçselleşme Teorisi	27
1.14.1.4. Dunning'in Eklektik Teorisi	28
1.14.2. Makro Düzeyde Doğrudan Yabancı Yatırımların Teorileri.....	28
1.14.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Sermaye Piyasası Teorisi.....	29
1.14.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Coğrafi Konum Teorisi.....	29
1.14.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımın Kurumsal Teorisi	30
1.14.2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımın Siyasi İstikrar Teorisi.....	31
1.14.2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımın Döviz Kuru Teorisi.....	32
1.15. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN BİLEŞENLERİ.....	33
1.15.1. Öz Sermaye	33
1.15.2. Yeniden Yatırılmış Kazançlar.....	33
1.15.3. Şirket İçi Krediler.....	33
1.16. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI	34
1.17. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI.....	35
1.18. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖNEMİ	36
1.19. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ FARK	38
1.20. EKONOMİK BÜYÜMENİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	39
1.21. EKONOMİK BÜYÜMENİN TÜRLERİ	40
1.22. EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ.....	41
1.22.1. Klasik Ekonomik Büyüme Teorisi.....	42
1.22.2. Keynesyen Ekonomik Büyüme Teorisi	44
1.22.3. Harrod-Domar Ekonomik Büyüme Teorisi	45
1.22.4. Neoklasik Ekonomik Büyüme Teorileri ve Robert Solow Teorisi	46
1.22.5. İçsel Ekonomik Büyüme Teorisi (Yeni Ekonomik Büyüme Teorisi).....	49
1.23. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ	51
1.23.1. Gayri Safi Milli Hâsıla	51
Üretim Yöntemi.....	52

Harcama Yöntemi.....	52
Gelir Yöntemi.....	52
1.23.2. Reel Gayrisafı Yurtiçi Hâsıla.....	52
1.24. EKONOMİK BÜYÜMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	53
1.24.1. Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler.....	54
1.24.1.1. Sermayenin Birikimi.....	54
1.24.1.2. Doğal Kaynaklar.....	55
1.24.1.3. Teknolojik İlerleme.....	56
1.24.2. Ekonomik Büyüme'yi Etkileyen Ekonomik Olmayan Faktörler.....	56
1.24.2.1. Siyasi Faktör.....	56
1.24.2.2. Dini Faktör.....	57
1.24.2.3. Sosyal ve Kültürel Faktör.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

GELİRLERİNE GÖRE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN AYRIMI VE ÜLKE PROFİLLERİ

2.1. DÜŞÜK VE YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELER (EKONOMİLER) KAVRAMI.....	59
1.2.1. Düşük Gelirli Ülkeler (Ekonomiler) Kavramı.....	60
1.2.2. Yüksek Gelirli Ülkeler Kavramı.....	62
2.2. DÜŞÜK VE YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELERİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	63
2.2.1. Düşük Gelirli Ülkelerin Ekonomik Özellikleri.....	63
2.2.1.1. Kişi Başına Düşen Düşük Gelir.....	63
2.2.1.2. Tarımda Aşırı Bağımlılık.....	64
2.2.1.3. Nüfus Artışının Yüksek Oranları.....	64
2.2.1.4. Düşük Sanayileşme.....	65
2.2.1.5. Yüksek İşsizlik Seviyesi.....	65
2.2.1.6. Sermaye Kıtlığı.....	66
2.2.1.7. Doğal Kaynakların Kullanılamaması.....	66
2.2.1.8. Düşük Teknoloji Seviyesi.....	67
2.2.1.9. Düşük İnsan Sermayesi.....	68
2.2.1.10. Düşük Dış Ticaret Seviyesi.....	68
2.2.2. Yüksek Gelirli Ülkelerin Ekonomik Özellikleri.....	69
2.2.2.1. Ekonomik Gelişme.....	70

2.2.2.2. Sanayileşme ve Dış Ticaretin Yüksek Seviyesi	70
2.2.2.3. Politik İstikrarı.....	70
2.2.2.4. Eğitim ve Sağlık Seviyelerinin Yüksekliği	72
2.2.2.5. Toplumsal Eşitlik, Cinsiyet Eşitliği ve Düşük Yoksulluk Seviyesi	74
2.2.2.6. Kıt Yolsuzluk.....	75
2.2.2.7. Temiz Çevre	76
2.3. SEÇİLMİŞ DÜŞÜK VE YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELERİN PROFİLLERİ	78
2.3.1. Seçilmiş Düşük Gelirli Ülkelerin Profili.....	78
2.3.1.1. Afganistan.....	78
2.3.1.2. Etiyopya.....	80
2.3.1.3 Nepal.....	82
2.3.1.4. Ruanda.....	83
2.3.1.5. Gambiya	85
2.3.1.6. Pakistan.....	86
2.3.1.7. Tacikistan	87
2.3.1.8. Tanzanya.....	89
2.3.1.9. Uganda.....	90
2.3.1.10. Ukrayna	91
2.3.2. Seçilmiş Yüksek Gelirli Ülkelerin Profili	92
2.3.2.1. Almanya	92
2.3.2.2. Bahreyn.....	94
2.3.2.3. Birleşik Krallık	95
2.3.2.4. Fransa	96
2.3.2.5. İspanya.....	98
2.3.2.6. Japonya	99
2.3.2.7. Kuveyt	101
2.3.2.8. Katar	102
2.3.2.9. Polonya	104
2.3.2.10. Suudi Arabistan	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DIŞ BORÇLAR VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE EKONOMİK
BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

3.1. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI.....	107
3.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	133
3.3. METODOLOJİ VE MODEL ÖZELLİKLERİ.....	133
3.3.1. Veri ve Yöntem	133
3.3.2. Değişkenler ve Tanımlama	135
3.3.2.1. Bağımlı Değişken	135
3.3.2.2. Bağımsız Değişkenler.....	135
3.3.2.3 Kontrol Değişkenler	136
3.4. TAHMİN TEKNİKLERİ.....	136
3.4.1. Birim Kök Testi.....	137
3.4.2. En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	138
3.4.3. Hausman Testi.....	139
3.4.4. Breusch-Pagan (LM) Testi	139
3.4.5. Chow (F) Testi	140
3.5. ÇALIŞMADA YAPILAN TESTLERİN SONUÇLARI.....	140
3.5.1. Değişkenlerin Trend Analizi	140
3.5.2. Birim Kök Test Sonuçları	142
3.5.3 Hausman Testi Sonuçları	142
3.5.4 Chow/F Testi Sonuçları.....	143
3.5.5. Breusch-Pagan (LM) Test Sonuçları.....	144
3.5.6 Ortak Etkiler Modeli Sonucu	145
SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA.....	151
EKLER.....	175
ÖZGEÇMİŞ	179

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Etkileri	20
Tablo 2: DYYların Doğrudan ve Dolaylı Etkileri İstihdam Üzerine	21
Tablo 3: Ekonomik Büyüme Kavramları ve Teorileri	51
Tablo 4: Dünya Bankasına Göre Ülkelerin (ekonomilerin) Ana Gruplanması	60
Tablo 5: Dünya Bankasına Göre Düşük Gelirli Ülkeler	61
Tablo 6: Dünya Bankasına Göre Orta Düşük Gelirli Ülkeler	61
Tablo 7: Dünya Bankasına Göre Yüksek Gelirli Ülkeler	62
Tablo 8: 20 Ülke/Bölgede Politik İstikrar İndeksi	71
Tablo 9: 2020 Nüfusa Göre 10 En Eğitimli Ülkeler	73
Tablo 10: 2020 Nüfusuna Göre 10 En Sağlıklı Ülkeler	73
Tablo 11: Küresel Cinsiyet Açığı Endeksi 2020 Sıralaması	75
Tablo 12: İlk 10 Ülkede Yolsuzluk Algılama Endeksi	76
Tablo 13: Çevresel Performans Endeksi 2018	77
Tablo 14: Literatür Çalışmaların Özeti	127
Tablo 15: Değişkenler Arasındaki İlişki	133
Tablo 16: Veri Tanımı	134
Tablo 17: Im, Pesaran and Shin Birim Kök Testi Sonuçları	142
Tablo 18: Rassal Etki-Sabit Etki Model Sonuçları	143
Tablo 19: Ortak Etki-Sabit Etki Model Sonuçları	143
Tablo 20: Ortak Etki-Rassal Etki Model Sonuçları	144
Tablo 21: OLS Ortak Etkiler Yöntemi Sonuçları	145

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ekonomik Büyüme Sürecinin Üretim İmkânları Eğrisiyle Açıklaması	36
Şekil 2: Ekonomik Büyümenin Önem Süreci	37
Şekil 3: İktisadi Büyüme ve İktisadi Kalkınmanın Arasındaki Fark	39
Şekil 4: Adam Smith'in Ekonomik Büyüme Teorisinin Politikası	43
Şekil 5: 20 Ülke/Bölgede Politik İstikrar İndeksin	72
Şekil 6: 2020 Nüfusuna Göre 10 En Sağlıklı Ülkeler	74
Şekil 7: En Küçük Kareler Yöntemi	139
Şekil 8: Değişkenlerin Trend Analizi	141

KISALTMALAR LİSTESİ

AGE : Adı Geçen Eser

AGM : Adı Geçen Makale

MB : Merkez Banka

KİT : Kamu İktisadi Teşebbüsleri

IMF : International Monetary Fund

IBRD: International Bank for Reconstruction and Development

GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

MNE: Multinational Enterprise

BOP: Balance of Payment

ÇUŞ: Çok Uluslu Şirketler

OECD: Organization for Economic Cooperation and Development

RMH: Reel Milli Hasıla

ABD: Amerika Birleşmiş Doları

GSMG: Gayri Safi Milli Gelir

IDA: International Development Association

IBRD: International Bank for Reconstruction and Development

DGÜ: Düşük Gelirli Ülkeler

VCP: Vicious Circle of Poverty

KYD: Kısırlık Yoksulluk Döngüsü

OECD: Organization for Economic Co-operation and Development

CIA: Central Intelligence Agency

GCC: Gulf Cooperation Council

WGI: World Governance Indicators

WHO: World Health Organization

UNDP: United Nations Development Program

DGÜ: Düşük Gelirli Ülkeler

YGÜ: Yüksek Gelirli ülkeler

HDI: Human Development Indicator

EPI: Environmental Performance Index

UNEP: United Nations Environment Programme

MT: Metric Tons

ANDS: Afghan National Development Strategy

WBCS: A World Bank Country Study

MHP: Ministry of Health and Population

MINEDUC: Ministry of Education, Chile

BM: Bileşmiş Milletler

EDEB: Economic Development Board Bahrain

SEC: Supreme Education Council

MOE: Ministry of Education

GİRİŞ

Dünyada, özellikle 1970'lerin sonlarından itibaren başlayan küreselleşme olgusu, ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırmış ve ülkeleri dünyayla birleştirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Ticaret, dış borç, yatırım ve sermaye akışı yoluyla küreselleşme ülkeler arasında karşılıklı bir etkileşim ve birleşme süreci oluşturmaya çalışmaktadır. Ekonomik ve siyasi arenada güç kazanmak için ülkelerin küresel dünyada var olmaları zorunlu hale gelmiştir. İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülkeler olsun, hepsinin gerekli niteliklere ve yeterli yabancı sermayeye sahip, küreselleşmiş dünyada var olma yolunda hemfikir olduğu düşünülmektedir. Fiziksel sermaye büyümede, yeni iş fırsatları yaratmada yaşamsal bir öneme sahip olmaktadır. Bununla birlikte, daha da önemlisi, fiziksel ve beşeri sermayenin etkileşimi, büyüme için ana girdi olarak kabul edilmektedir.

İktisadi faaliyetlerin amacı, insan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetlerin üretilmesidir. İnsan ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmetler serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu ya “özel kesim” ya da “kamu kesimi” tarafından üretilmektedir. Ekonomi büyüme (mal ve hizmetlerin üretim artışı), reel milli gelirin uzun dönemli olarak artmasına denilmektedir. Reel milli gelirdeki artış ise üretim miktarındaki artışlar anlamına gelmektedir. Ekonomi büyüme problem tüm dünya ülkelerinde büyüyen bir sorun haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyüme büyük bir sorun oluşturmuştur. Uzun süren sürdürülebilir ekonomik büyüme elde etmek için, gelişmekte olan ülkelerin istenen büyüme düzeyine ulaşmak için stratejik kararlar almaları gerekmektedir. Bir ülkenin bütçe açığını finanse etme kaynakları, gelişmiş ülkelere dış borçlanma, doğrudan yabancı yatırım ve resmi kalkınma yardımlarını içerebilmektedir.

Ekonomik büyüme ve kalkınma çoğu gelişmekte olan ülke için ana hedef olmuştur, bu nedenle kaynaklar büyüme hızlanması için uygulanabilir projelere yatırım için tüm kaynaklardan (vergiler, para basımı ve borçlanma dâhil) seferber edilmektedir. Sürdürülebilir ekonomik büyüme, özellikle dış borç servisi ve cari işlemler açığının genişletilmesi olmak üzere, daha yüksek borç hizmet seviyeleri nedeniyle, genellikle gelişen mali açıklarla karşı karşıya kalan gelişmekte olan ekonomiler olmak üzere tüm ülkeler için baskın bir endişe kaynağı olmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler harcamalarını karşılamak için yeterli yurtiçi geliri seferber edememekte ve bu nedenle yıllık bütçe açıklarını finanse etmek için borçlanmaya başvuramaktadır. Vergi geliri sınırlı olduğunda ve hükümet makroekonomik istikrardan daha fazla para basmak istemediğinde, borçlanmanın hükümetin altyapı projelerini finanse etmek için tek yol haline geldiğini belirtilmiştir. Kamu borçlanması iç veya dış piyasalarda gerçekleşir, ancak iç pazara aşırı bağımlılık finansal istikrarsızlığa yol açabilir ve özel sektörü kalabalıklaştırabilir, dolayısıyla çoğu ülke kamu mallarının sağlanması için dış borçlanmaya bağlıdır. Dünya Bankası'na göre, dış borç yabancıların döviz, mal veya hizmetlerle geri ödenecek toplam kamu ve özel borçlarıdır. Dolayısıyla, dış borç bir ülkenin vatandaşlarının veya hükümetinin yabancı uyruklulara veya hükümetlere borçlu olduğu toplam borçtur.

Yatırımların, özellikle doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve kalkınmayı yönlendirmedeki rolü Birleşmiş Milletler'in 1960'lardaki gelişmesinden bu yana tartışmalı bir konu olmuştur. DYY lehine ve aleyhinde her zaman çok görüşler ortaya çıkmıştır. Bazıları DYY'nin bir bütün olarak ekonomide ekonomik büyümeye ve üretkenlik artışlarına yol açtığını ve bu nedenle ülkeler arasında ekonomik büyüme ve kalkınma performanslarındaki farklılıklara katkıda bulunduğunu savunmuştur. Ancak diğerleri doğrudan yabancı yatırımların yerel yetenekleri yok etme ve doğal kaynakları yeterince fakir ülkeleri telafi etmeden çıkarma riskini vurgulamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü üç kısma (dış borç, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme) ayrılmıştır. Bu amaçla öncelikli olarak çalışmanın ilk bölümünde her şeyden evvel devlet borçlanma kavramı, devlet borçlanma türleri ve ardında dış borçlanmanın kavramı, çeşitleri, nedenleri, kaynakları ve dış borçların ne olduğu ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra çalışmanın ilk bölümün ikinci kısmında doğrudan yabancı yatırımın tanımı ve kavramı ardında doğrudan yabancı yatırımların türleri, literatürdeki anlamı ve önemi ve doğrudan yabancı yatırım iyi anlamak için fayda ve zararlarına detaylı olarak bakılmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımların ekonomik önemini anlamak için doğrudan yabancı yatırımın ekonomi üzerine etkilerine ayrıntılı olarak anlatmıştır. Günümüzde doğrudan yabancı yatırım, ulusal ve uluslararası literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar üzerine birçok

akademik çalışmalar yapılmış ve farklı teoriler ne sürülmüştür. Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili teoriler, mikro ve makro düzeyde iki majör kategoriye ayrılmıştır. Son olarak çalışmanın ilk bölümün üçüncü kısmında ekonomik büyüme kavramı ve nemeden bahsedilmiş ve arkasında ekonomik büyümenin özelliklerden ve teorilerden ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Dünya Bankası tarafından gelirlerine göre seçilmiş ülkelerin ayrımı ve ülke profilleri ile ilgili konulardan bahsedilmiştir. Daha sonra yüksek ve düşük gelirli ülkelerin kavramı ile ilgili olarak ayrıntılı açıklama yapılmıştır. Bu lkeleri (düşük ve yüksek gelirli) iyice tanımlamak için ekonomik özelliklerine detaylı olarak anlatılmıştır. Bu bölümde son olarak on düşük ve on yüksek gelirli ülkelerin genel (ekonomi, doğal kaynaklar, eğitim ve salık...) durumlarına ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

Ayrıca çalışmanın son bölümünde (nc) literatürde birçok yazarın farklı görüşlerinden yararlanarak yapılmış ve çalışmaları dâhil edilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın yanı sıra konuyu farklı bakış açılarından sağlanmıştır. Bölümün son kısmında (metodoloji) değişkenlerin analizi için ekonometri biliminde de yararlanarak ekonomik büyüme ile dış borç, doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için testler uygulanmıştır. Ekonomik büyüme dünyanın tüm ülkeler için özellikle gelişmekte olan için büyük bir önem taşmaktadır. Dolayısıyla lkeler ekonomik büyümeyi elde etmek için çoğu zaman dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlara başvuru yapılmaktadır. Çünkü dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümenin en büyük ve en önemli kaynaklardan sayılmaktadır. Çalışmada yapılmış analizler ekonomik açısından gerekli olduğunu görülmüş ve bu doğrultuda analiz kapsamı belirlenmiştir. Dolayısıyla ekonomik büyümenin hem şimdiki hem de gelecekteki durumu ile ilgili tahminler yapılmıştır. Ekonomik büyüme dünyada özellikle gelişmekte olan ülkelerde nasıl bir yere geleceği konusunda yapılmış tahminlere ve testlere göre farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ BORÇ, DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

Ekonomik büyüme, bir ulusun servetinin zaman içinde arttığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram gerçi kısa vadeli ekonomik performans tartışmalarında kullanılsa da, ekonomik teori bağlamında genellikle uzun bir süre boyunca servette bir artışı ifade etmektedir. Bu yüzden Çalışmanın ilk bölümü üç kısma (dış borç, doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme) ayrılmıştır. Bu bölümde dış borçlar, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme teorik ve tarihsel olarak açıklanmıştır.

1.1. DEVLET BORÇLANMA KAVRAMI

Bilimsel olarak ilk kez, 18. yüzyılda incelenen devlet borçlanması, kamu maliyesinin ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir. David Hume devlet borçlanma konusuna değinen ilk iktisatçıdır. Ondan sonra Adam Smith, Malthus, J. S. Mill ve David Ricardo Klasik Okul kurucu iktisatçıları borçlar üzerine değişik görüşleri ileri sürdürmüşlerdir. Klasik iktisatçılardan Smith ve Ricardo, devlet borçlanmasına karşı çıkmışlardır. Bunun nedeni, borçlanmanın kolay elde edilen bir gelir olmasından dolayı sorumsuzca harcanabilmesi ve ekonomik yaşamın işleyişini bozabileceği düşüncesidir. Devlet harcamalarının tesirsiz olmasından dolayı, sermayenin boşa harcandığını ve borçlanmanın yükünün gelecek nesiller tarafından yüklendiğini düşünüyorlar. Ancak klasik iktisatçılar tam olarak devletin borçlanmasına karşı değildiler, çünkü onlara göre devlet borçlanması olağanüstü bir gelir kaynağıdır. Devlet bütçe harcamalarını karşılamak için devletin normal gelir kaynağı olan vergi gelirlerinden istifade etmektedir. Ancak vergi gelirleri devlet bütçe harcamalarını karşılamadığı zaman ve bütçe açığını karşılamak için dış borçlara başvurmaktadırlar. (Sugözü ve Ulusoy, 2010: 22, 2001: 14-15).

Devlet borç ve bütçe açığının ölçülmesinde ortaya çıkan ilk konu, hükümetin tanımlanmasıdır. Her ne kadar farklı devlet fonları arasında bir miktar ayırım olsa da, hükümeti sınırlandırmak için baskın uluslararası yaklaşım, çevresine giren varlıkları belirtmektir. Kamu borcu yönetimi, gerekli fon miktarını orta ve uzun vadede mümkün

olan en düşük maliyetle, ihtiyatlı bir risk derecesine uygun olarak artırmak için ve hükümetin borcunu yönetmek için bir strateji oluşturma ve uygulama sürecidir. Ayrıca, devlet tahvilleri için etkin bir pazar geliştirmek ve sürdürmek için hükümetin belirleyebileceği diğer kamu borç yönetim hedeflerini de yerine getirmelidir. (IMF ve WB, 2014: 11).

Bir devlet için ne kadar borç alma önemli ise, onun için borcun yönetimi, borçların sınıflandırılması da önemlidir. Dolayısıyla bu amaca ulaşmak için strateji kurmalı ve bu strateji için düzgün ve gerekli önlemler almaları da önemlidir. Bir hükümetin mali açığını finanse etmek için, borçların çeşitli alternatifleri vardır. Bu alternatifler Merkez Bankası, yerli ticari bankalar ve yurt dışı kaynaklardır. (Hanif, 2008: 41-42).

1.2. DEVLET BORÇLANMA TÜRLERİ

Vergi gelirlerinin yetersiz olduğu durumlarda borçlanma, kamu harcamalarının finansmanı için bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasikler, borçlanma yoluyla ekonomiden çekilen kaynakların verimli olanlardan verimsiz alanlara aktarılmış alacağını savunurken modern maliyeciler borçlanmayı olağan kamu gelirleri arasında sayarlar. Devlet borçlanmanın türleri genelde üç kısımda ayrılmış ve aşağıda gösterilmiştir.

1.2.1. Zorunluluk Durumuna Göre Borçlar

Zorunluluk durumuna göre borçlar ikiye ayrılır. Birisi isteğe bağlı borçlar ve ikincisi de zorunlu borçlardır.

1.2.1.1. İsteğe Bağlı Borçlar

Devlet borçlanması, borç alan tarafın iradesinin serbest bırakılması durumunda isteğe bağlı borçlanma anlamına gelmektedir. Borç alınacak taraf şartları kabul etmemesi durumunda borç vermeyecektir. Ancak burada şartları belirlemek devletin işidir. Fakat şartları kabul edip etmemek devletin zorunluluğu olmayacak, karşı taraf hür iradesiyle kendi faydalarına göre karar verecektir. Devletin faydası söz konusu olduğunda karşı taraf üzerinde manevi bir baskı uygulaması halinde manevi zorunluluk söz konusu olur ve isteğe bağlı borç kapsamından çıkar. (Sugözü, 2010: 32).

1.2.1.2. Zorunlu Borçlar

Devlet egemenlik hakkına dayanarak zorunlu borçlanma (cebri istikraz) yoluyla gelir elde edebilmektedir. Devletin borçlanması zorunlu olduğunda vergiye benzemektedir. Ancak vergi karşılıksız iken; borç faizi ile birlikte belli bir süre sonra geri ödenmektedir. Yeni yaklaşımda devletin istikrar, kalkınma, gelir dağılımı ve kaynak kullanımı ile ilgili görevleri vardır. Özellikle, kalkınma ve sosyal refah sağlama görevi, devletlerin yeni ve güvenilir kaynaklar bulmasını zorunlu kılmıştır. Bu noktada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, devlet bilim ve teknoloji yarışında ayrı gerekçelerle önemli miktarda iç ve dış borçlanma uygulamak zorunda kalmıştır. (Yılmaz, 2009: 118).

1.2.2. Vadelerine Göre Borçlar

Bu kısımda borçların geri ödemesi vadelerine göre iki kısma ayrılıyor.

1.2.2.1. Kısa Vadeli Borçlar

Bir yıldan kısa vadelere sahip borçlar olarak adlandırılır ve kısa vadede değiştiği için kamu maliyesi literatüründe dalgalı borçlar olarak da adlandırılmaktadır. Devletin kısa vadeli veya dalgalı borçlara başvuru sebepleri iki şekildedir. Birincisi bütçe döneminde gelir ve giderlerin denkleştirilmesi ve ikincisi ise uzun vadeli borçlara hazırlıktır.

1.2.2.2. Uzun Vadeli Borçlar

Ödeme süresi bir yıldan fazla olan borçlara uzun vadeli borçlar denilmektedir. Uzun vadeli borçlar uluslararası kurumlardan ve sermaye piyasalarından tedarik edilmektedir. Devlet ekonomik istikrar ve dengeyi sağlam tutmak için daha çok iç borçlanmayı ve dış borçları ülkede kalkınma ve teknolojiyi sağlamak için başvurulmaktadır. (Işık, Organ, Karayılmazlar, Işık, 2005: 201).

1.2.3. Kaynaklarına Göre Borçlar

Kaynaklara göre devletin borçları ikiye ayrılmaktadır. Bunlar iç borçlar ve dış borçlardır.

1.2.3.1. İç Borçlar

İç borçlar hükümetin, ülke sınırları içindeki kişi ve kurumlara milli para cinsinden borçlanmasıdır. İç borçlanmanın iktisadi niteliği, özel ve kamu kesimleri arasında satın

alma gücünün el değiştirmesidir. Bu borçlanmada ülkenin kullanabileceği kaynaklara bir ek bahis konusu değildir. Borçlanma sonucu bu kaynakların sadece kullanımı değiştirilebilir. İç borçlar vadelere göre üç kısımda,(kısa, orta ve uzun vadeli) ayrılmıştır. Kısa vadeli borçlara bazen dalgalı borçlar adı da verilmektedir.

1.2.3.2. Dış Borçlar

Devletin gelir elde etmek için iki temel kaynağı yani vergi ve borçlanma vardır. Dış borçlanma, bir ülkenin belli bir süre sonra anapara ve faiz ile geri ödenmesi durumunda, yabancı ülkelerin sağladığı kaynaklar olarak tanımlanabilir. Dış borçlanma ile bir ülke iki tür yarar sağlamayı umabilir. Bunlardan birisi iktisat içerisindeki kaynaklara ilave bir kaynak sağlamak, ikincisi ise döviz olarak yeni ödeme imkânları elde etmektir. Dış borçlanma, iç tasarruf miktarı az ya da yetersiz olan ülkeler için özellikle yatırım projelerini desteklemek açısından çok önem taşımaktadır (Uluatam, 1996: 311).

1.3. DIş BORÇLANMA KAVRAMI

Küresel bir pazar haline gelen günümüz dünyasında, ekonomilerdeki uluslararası ilişkiler giderek daha yaygın hale gelmektedir. Bu ilişkilerin yaygınlaşmasının en önemli faktörlerinden biri ülkeler arasındaki dış borçlanma ilişkileridir. Tanımlama açısından borçlanma, para veya para gibi değerli eşyaların belirli bir süre sonra geri ödenmek üzere borçlanma işlemidir. Günümüz ekonomilerinde zaman zaman dış borçlanma ihtiyacı doğabilmektedir. Dış borçlanmanın önemi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için büyüktür. (Çetin, 2018: 234-235).

Devlet dış borçları almak için değişik kaynaklara (yabancı sermaye piyasaları, yabancı ülkeler, uluslararası kuruluşlar... vb.) başvurabilir. Bir ülkenin dış borçlarına ilişkin olarak ödemesi gereken faiz ve anapara miktarları büyüdükçe dış borç servisi sorunu da önem kazanmaktadır. Bu nedenle, ülkelerin dış borç ödeme durumunu belirlemek için bazı kriterler gerekmektedir. Bunlardan en çok kullanılan kriter “borç servisi oranı”dır. Bu oran dış borçların belli bir yıl içerisinde faiz ve anapara olarak ödemek zorunda oldukları toplam tutarın bilançodaki döviz kazancına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. ((Uluatam, 1996:320-22).

1.4. DIŞ BORÇLANMANIN ÇEŞİTLERİ

Dış borçlanmayı üç ayrı sınıfta, Hazine'ye göre, kamu ve özel sektörün borçlanmasına göre ve bütçe gerekçesine göre ayrılabilir. Aşağıda dış borçlanma çeşitleri ayrı ayrı incelenmektedir.

1.4.1. Hazine'ye Göre Dış Borçlanmanın Sınıflandırılması

1.4.1.1. Vadelerine Göre Dış Borçlanma

Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan verilere göre, toplam borç stoku kısa (dalgalı) ve uzun vadeli olarak ikiye ayrılmaktadır. Kısa vadeli borçlanma, asıl vadesi bir veya bir yıldan az olan, uzun vadeli borçlanma, asıl vadesi bir yıldan fazla olan yükümlülükleri kapsamaktadır.

1.4.1.2. Alacaklılara Göre Dış Borçlanma

Bu başlık altında genel olarak dış borçlanma, özel alacaklılar ve resmi alacaklılar olarak iki ana sınıfa ayrılmaktadır.

✓ RESMİ ALACAKLILAR

(Hükümet Kuruluşları, Merkez Bankaları, Merkezi Hükümetler, Resmi Kalkınma Bankaları, Uluslararası Kuruluşlar, IMF-Uluslararası Para Fonu, IBRD-Uluslararası İmar ve kalkınma Bankası, Diğer Uluslararası Kuruluşlar).

✓ ÖZEL ALACAKLILAR

(Parasal Kuruluşlar, Bankacılık Dış Finansman Kuruluşlar, Özel Yatırım ve Kalkınma Bankaları, Yabancı Ticari Bankalar, Yerli Ticari Bankalar, Parasal Olmayan Kuruluşlar).

1.4.1.3. Döviz Cinsine Göre Dış Borçlanma

Aşağıdaki gibi döviz cinslerinden dış borçlanma çeşitlerini yazılabilir.

USA (Amerikan Doları), EUR(Euro), JPY(Japon Yeni), GBP(İngiliz Sterlini), FRF(Fransız Frangı) ...vb (bilgihanem, 2018).

1.4.2. Kamu ve Özel Sektörün Borçlanmasına Göre Dış Borçlanma Sınıflandırılması

Bu başlık altında dış borçlanma, kamu sektörünün dış borçlanması, merkez Bankası'nın dış borçlanması ve özel sektörün dış borçlanması olmak üzeri üç kısma

ayrılmaktadır. Borçlanan kurumlar farklı olsalar da aynı kaynaktan borçlanabilmektedirler. Ancak farklı olan borçların finansman biçimidir.

1.4.2.1. Kamu Sektörünün Dış Borçlanması

Kamu borçları, merkezi ve yerel yönetimlerin borçlarıdır. Kamu bankalarının borçlanması, fonlar ve kamu iktisadi teşebbüslerine yapılan borçlanmalarda bu kapsamdadır. Kamu iktisadi teşebbüsler, kalkınma planı, yıllık program ve bütçe temelinde yatırım ve işletme faaliyetleri yürütmektedir.

1.4.2.2. Merkez Bankası Dış Borçlanması

Merkez bankası dış borçlanması altında merkez banka kredileri, kredi mektuplu devlet tahvilleri ve garantisiz ticari borçlar sayılmaktadır.

1.4.2.3. Özel Sektör Dış Borçlanması

Özel sektörün dış borçlanması son yıllarda önemli ölçüde artmıştır. Önceleri kamu sektörünün dış borçlanması özel sektöre göre daha yüksek oranda iken, son yıllarda özel sektörün dış borçlanma payı kamu sektöründen daha yüksek oranda olmuştur. Dolayısıyla bankalar, şirketler ve diğer finansal (mali) veya finansal olmayan kuruluşlar, özel sektör dış borçlanmasından ibarettir.

1.4.3. Bütçe Gerekçesine Göre Dış Borçlanmanın Sınıflandırılması

Bu başlık altında dış borçlar, devirli krediler, garantili krediler ve dış krediler olmak üzere üç şekilde incelenmektedir.

1.4.3.1. Devirli Krediler

Kamu kurumlarına kaynak sağlamak amacıyla bu kurumlara devretmek üzere Hazine'nin sağladığı kredilerden ibarettir.

1.4.3.2. Garantili Krediler

Hazine'nin garantör olduğu ve kamu kurumlarının kendi olanaklarıyla sağladıkları krediler, devirli kredilerden ibarettir. Yüzde 100 devlet garantili krediler kapsamında ilk 12 ay boyunca anapara veya faiz ödemesi talep edilmeyecek ve bu sürede faizler devlet tarafından ödenecektir.

1.4.3.3. Dış Krediler

Dış krediler ise kamu kurumları tarafından dış borçlanmayı ifade etmekte ve hazinece dış borç garantisi verilmektedir. (Sugözü, 2010: 189-192).

1.5. DIŞ BORÇLANMANIN NEDENLERİ

Devletlerin borç alma nedenleri her ne kadar ülkeden ülkeye, zamandan zamana ve ülkenin kalkınmışlık ve gelişmişlik durumlarına göre farklılık içerse de borçlanma hedeflerini ve amaçlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- ✓ Döviz ihtiyacını gidermek
- ✓ İthalatı finans etmek
- ✓ İktisadi dengeyi korumak
- ✓ Milli paranın değerini korumak
- ✓ Ülke içerisinde vergileme kapasitesine erişilmiş olması
- ✓ Vadesi dolmuş olan borçlar için bir bütçe oluşturma
- ✓ Olağanüstü durumlarda (savaş, deprem, afetler... vb.) giderlerin karşılanması

Yukardaki belirtilmiş sebeplerden dolayı devletin doğmuş olan kaynak gereksiniminin sağlanması için gelirinin yüksek olması gerekmektedir. Dolayısıyla iç piyasalarda yeterli fon miktarı olsa da bunu içeriden sağlamak, ekonomide bazı dengesizlikler oluşturabilir. Böyle durumlarda devlet kendi borç ihtiyaçlarını iç piyasalardan değil dış piyasalardan karşılamaktadır. (Kalenderoğlu, 2012: 347-348).

1.6. DIŞ BORÇLANMANIN KAYNAKLARI

Dış borçlanma kaynaklarını üç kısma (yabancı devletlerden, uluslararası iktisadi kuruluşlardan ve özel borçlanmalar) ayırmak mümkündür.

1.6.1. Yabancı Devletlerden Dış Borçlanma

Devletlerarasında yapılan ikili borç anlaşmalarıyla temin edilen borçlanmalardan ibarettir. Dolayısıyla bir yabancı devletin başka bir yabancı devlete genel olarak düşük faizli kredi (borç) vermesi ile gerçekleşmektedir. Bu krediler bağlı ve serbest olmak üzere ikiye ayrılabilir. Siyasi ve politik amaçlar taşıyan bu kredilere genellikle ödünlülük krediler adı verilmektedir.

1.6.2. Özel Borçlanmalar

Dış borçlanma kaynaklarına dahil edilen dolaysız veya dolaylı özel borçlanmaların bir kısmı portföy yatırımları, satıcı kredileri ve diğer kredilerdir. Portföy yatırımları olarak da adlandırılan özel borçlanmalar, devletin kamu veya özel kuruluşlarına verilen kredilerle yabancı sermaye tarafından sağlanmaktadır. Günümüzde, çoğunlukla tahvil ihracı yoluyla bankalardan veya sermaye piyasalarından borçlanma şeklinde gerçekleşmektedir. Bu tür borçlanmanın iktisadi büyümede ve kalkınmada yararlı olabilmesi için yabancı yatırımcılara ödenen faiz yabancı sermayenin karlılığından daha küçük olmalıdır. Satıcı kredileri, üretici veya satıcı kurumu tarafından sağlanan krediler yoluyla borçlanma da özel borçlanmaya dâhil edilmektedir. Satıcı kredilerinin önemi ve sermaye akımları içinde payı son yıllarda çok artmıştır. Satıcı kredilere ticari krediler adını da vermek ile birlikte portföy yatırımlarının içerisinde değerlendirilmektedir. (Sugözü, 2010: 198-200).

1.6.3. Uluslararası İktisadi Kuruluşlardan Dış Borçlanma

Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası uluslararası iktisadi kuruluşlarda en önemli iki kuruluştur. Uluslararası iktisadi kuruluşlar, ülkelerarası finansal sorunları gidermek ve bazı siyasi ve iktisadi amaçları gerçekleştirmek hedef ile birçok ülkenin bir araya gelerek oluşturdukları kuruluşlardır. Aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Dünya Bankası grubunda:

- 1- Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD)
- 2- Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)
- 3- Uluslararası Finansman Kurumu (IFC)

Bölgesel Bankalar grubunda:

- 1- Afrika Kalkınma Bankası (African DB)
- 2- Asya Kalkınma Bankası (Asian DB)
- 3- Enter- Amerika Kalkınma Bankası (IDB)

Çok Taraflı Avrupa Örgütleri grubunda:

- 1- Avrupa Kalkınma Fonu (EDF)
- 2- Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
- 3- Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC)
- 4- Avrupa Para Anlaşması (EMA)

Birleşmiş Milletler Ajansları:

1- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Uluslararası Para Fonu (IMF)

Yukardaki belirtilen kuruluşlar uzun vadeli kredi ve borç veren piyasasının önemli bir kısmıdır. Genel prensipte, bu çok taraflı kuruluşların kredi süreçlerini, kendileri ile ilgilenen ülkeler üzerindeki şartlar bakımından aralarındaki farklara rağmen yöneten bir birlik vardır. Bu kuruluşların çoğunun özel bir girişimi yöneten ticaret kurallarına göre çalıştığını ve kârlarının büyüklüğünü artırmayı hedeflediğini belirtmek gerekir. (Abuzaid, 2011: 65-66).

1.7. YATIRIMIN TANIMI VE KAVRAMI

Genel olarak yatırım, gelecekte beklenen bir değeri elde etmek için bugün elde edilen bir değerden fedakârlık olarak tanımlanmaktadır. Yatırımın kısa tanımı ise, belirli bir miktar parayı bir işe bağlamak suretiyle daha fazla para kazanmaktır. Yatırım süreci ise, yatırımcı yatırım ile ilgili olarak nasıl karar verdiği, ne zaman hangi yatırım araçlarına ve hangi ölçüde yatırım yapacağı hususlarından ibarettir. Yatırımlar genel olarak reel yatırımlar ve finansal yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: reel yatırımlar; arsa ve gayrimenkul gibi fiziksel malları kapsarken, finansal yatırımlar ise, fiziksel olmayan ve gelecek ile ilgili alacak ya da ortaklık hakkı veren senetlerdir. (Karan, 2011: 3).

Her bilginin, kendi terminolojisinde günlük kullanımından farklı anlamları vardır. Mesela sosyal bilimlerde bazı kavramlar birbirinden değişik ve farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Yatırım (sermaye) kavramı bunlardan biridir. Yatırım kavramı çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Özellikle iktisadi bilimlerde bazı kavramlar farklı mana ve anlamlarda kullanılmaktadır. Bu konuda sermaye kavramının iyi bir örnek olmak üzere yatırım içinde aynı şey denebilir. Birçok bilim adamlar yatırım kavramı üzerinde çok yönlü çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan Fransız yazarı P. Masse, İngiliz yazarı J. M. Keynes ve Alman yazarı L. Pack vs. sayılabilir. Yatırım kavramı çeşitli ortamlarda nasıl anlaşıldığını ve ne gibi anlamlar aldığını kısaca açıklamak önemli görünmektedir (Aksoy, Tanrıöven, 2007: 1-2).

⇒ Halk arasında yatırım anlamı:

Sermayenin bir işte kullanılması halk dilinde yatırım anlamına gelmektedir. Mesela bir girişimcinin bir işe sermaye koymasındır. Dolayısıyla burada sermaye sabit ve döner varlıklar ile finanse edilmektedir.

⇒ İş ortamlarında yatırım anlamı:

İş ortamında yatırım geniş ve dar anlamda kullanılmaktadır. Geniş anlamda yatırım, finansal araçlarının genişletme, modernleşme ve ikame yatırımlarına tahsisidir. Anacak dar anlamda yatırım, finansman araçlarının modernleştirme ve tevsi (genişletme) yatırımlarına tahsisidir.

⇒ İktisat bilminde yatırımın anlamı:

Ekonomi bilminde yatırım, sermaye artırımı ile ilgili bir kavramdır. Bir başka deyişle üretim kapasitesini çoğaltmak ve yaratmak amacıyla yapılan harcamalar genel olarak ekonomi bilminde yatırım olarak kabul edilmiştir.

⇒ İşletmede yatırımın anlamı:

İşletmede yatırım kavramı için değişik görüşler vardır. İlk görüş: yatırım işletme bilançosunun aktifinde yer alan varlıkların toplamı olarak söylenmiştir. İkinci görüş: parasal yönden hareket ederek yatırımı paranın çeşitli üretim unsurlarına dönüştürerek yarattığı bir aşama olarak düşünülmüştür (Tatar, 1985: 3-4).

1.8. YATIRIM ÇEŞİTLERİ

Yatırımın kavramı çeşitli anlamlara sahiptir. Dolayısıyla bunun ile ilgilenen gruplar tarafından farklı özelliklerine göre değişik şekilde (Ekonomik Yatırım, Tüketici Yatırım ve Finansal Yatırım) olmak üzere üç kısımda ele alınmaktadır.

1.8.1. Ekonomik Yatırım

Ekonomik yatırım, mal ve hizmet üretmek için yapılan sermaye yatırımlarına veya malların stokuna yapılan net ilavelere denilmektedir. Gayrı safi milli hâsıla, bir ülkede belli bir dönemde genellikle bir yılda bütün kaynaklardan elde edilen hasılaya denilmektedir. Devlet bu hasılanın bir kısmını tüketim harcamaları olmak üzere harcıyıp, diğer kısmını gelecekte harcamak amacıyla tasarruf edilmektedir. Tasarruftan elde edilen ve tüketimde kullanılmayan kaynaklar farklı yollar ile

sermaye stokuna ilave edilmekte ve ilave edilen fonlara ekonomik yatırımlar olarak kabul edilmektedir (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 3).

1.8.2. Tüketici Yatırımı

Uzun zaman içinde faydalanılacak olan araçlar çoğunlukla dayanıklı tüketim mallarıdır. Herhangi bir aracın bir yatırım olarak kabul edilmesi için, o araçtan gelir veya sermaye kazancı elde etmek gerekmektedir. Faydalı tüketim ömürlerinin sonunda dayanıklı tüketim malları, katkıda bulunabilecek herhangi bir değeri kalmayacağını ve amortismanı değerlendirildikten sonra ekonomik değerlerini kaybedeceği düşünülmektedir. Bu yüzden yatırım yapmak yerine tüketim harcamaları olarak kabul edilirler. Bu tür yatırım araçlarının birkaç özelliği vardır. Bu özellikler fayda yaratma özelliği, gelir getirme özelliği ve sermaye kazancını sağlama özelliğinden ibarettir. Örnek olarak bir gayrimenkulün satın alınması, fayda yaratma (ondan kullanımla fayda sağlamak) özelliği, gelir getirme (aynı zamanda gelir getirici) özelliği ve sermaye kazancını sağlama (servet artırıcı) özelliği de bulunmaktadır.

1.8.3. Finansal Yatırımlar

Bir ülkede, belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmet karşılığında Gayri Safi Milli Hâsıla elde edilmesine katkıda bulunanlar tarafından paylaşılmaktadır. Her grup (kamu kuruluşlar, özel kuruluşlar ve bireyler) kendi hissesine düşen oranda payını almaktadır. Dolayısıyla bu gruplar gelir olarak alınan hasılanın bir kısmını tüketip ve değer bir kısmını tasarruf etmektedir. İşletmeler, kendi tasarruflarını yine işletme amaçları doğrultusunda yatırımda kullanırlar. Bireylerin tasarrufları da farklı yöntem ve yollar ile yatırımlara yönlendirilirler. Finansal pazarları, gelir fazlası bulunanların ihtiyaç duymadıkları fonlarını ihtiyaç duyanlara kullandırma amacıyla arz etmeleri ortaya çıkartmıştır. Finansal pazarlarda tahvil, hisse senedi ve benzeri menkul kıymetlere yapılan yatırımların alınması ve satılmasına finansal yatırım denilmektedir. (Aksoy ve Tanrıöven, 2007: 4-7).

1.9. YABANCI YATIRIMLARIN TÜRLERİ

Yabancı yatırımları iki ana kısımda incelenebilir. Uluslararası portföy yatırımları ve doğrudan yabancı yatırımları.

1.9.1. Uluslararası Portföy Yatırımları

Portföy yatırımlar, menkul değerlere yapılan yatırımlar olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle portföy yatırımlar, genellikle hükümet tahvilleri veya özel kuruluşların bono ve tahvilleri ile hisse senedi satın alınması şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca, son yıllarda para piyasası araçları ve finansal türev araçları işlemleri de bu hesaplarda izlenmektedir. Portföy yatırımlarının azalması ve çoğalması ülkelerdeki siyasi ve finansal politikalar, dış dünyadaki faiz ve ülkedeki faiz oranlarından etkilenmektedir. Her yatırımcının yapılan yatırımlardan gelecekte bir beklentisi (gelir elde etme) vardır. Dolayısıyla portföy yatırımcıları önce finansal kaynaklarının güvenli ve garantili bir getiri elde etmelerini düşünecektir. (Kencali, 2012: 14-15).

1.9.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırım, bir ekonomide yerleşik bir işletme (doğrudan yatırımcı) tarafından doğrudan yatırımcının dışında bir ekonomide ikamet eden bir girişimde (doğrudan yatırım kuruluşu) yapılan kalıcı bir faiz yatırımı olarak tanımlanabilir. Kalıcı faiz, doğrudan yatırımcı ile doğrudan yatırım kuruluşu arasında uzun vadeli bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Kalıcı faiz ayrıca, işletme yönetimi üzerindeki yüksek etkiyi de yansıtmaktadır. (Wakyereza, 2017: 102).

1.10. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN LİTERATÜRDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Yabancı sermaye, bir ülkenin kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği, gelecekte farklı şekillerde ödeme yapabilmesi için diğer ülkelerden temin ederek elde edeceği finansal ve teknolojik kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür yatırımlar gelişmiş ülkelerde kurulu teşebbüslerin gelişmekte olan ülkelere kendine yeni şubeler açmak, yeni tesisler geliştirmek veya mevcut bir şirketin sermayesini artırmak şeklindedir. Kurulan tesis tamamen yabancı sermaye ile kurulabilir ya da yerli işletme ile ortaklık olarak gerçekleştirilebilmektedir. (Mahembe, 2014: 67 ve Dönmez, 2009: 4).

Doğrudan yabancı yatırım, bir ülkedeki bir firmanın başka bir ülkede bir yan kuruluş oluşturduğu veya genişlettiği uluslararası sermaye akışı olarak tanımlanmaktadır. (Krugman ve Obstfeld, 2008: 163). Bir ekonomide ikamet eden bir işletmenin, başka bir

ekonomide ikamet eden bir teşebbüs tarafından uluslararası bir yatırım olup, kalıcı bir faiz elde etmek amacıyla yapılan yatırım doğrudan yabancı sermaye yatırımından ibarettir. (Mahembe, 2014: 67 ve IMF, 2003).

Doğrudan yabancı yatırım, sadece fiziksel sermayenin hareketi ile ilgili değildir. Yani doğrudan yabancı yatırımlar, fiziki sermayenin fiziksel girişi artı teknoloji, yönetim becerileri, maddi ve maddi olmayan varlıklarından oluşmaktadır. Portföy yatırımcılarının aksine, doğrudan yabancı yatırımcıların yabancı ortaklığının yönetimi üzerinde önemli bir kontrolü vardır. Yatırımcıların yabancı bir ülkeye sıfırdan yatırım yapılırken bu yatırımın kontrolünü tamamen kendi elinde tutması gerekmektedir. Ya da yabancı bir ülkede mevcut olan şirketleri üzerine finansal yatırım yoluyla oy hakkını kendi elinde tutmasını gerçekleştirir. Bundan dolayı, doğrudan yabancı yatırımlar, ne şekilde olursa olsun, yatırımcının yatırım yapılan şirket üzerinde kontrol yaratmasını ve sürdürmesini sağlayan yatırımlardır. (Thomas ve Peter, 2000: 7-8).

DYY, yatırımcının diğer ekonomide ikamet eden işletmenin yönetimi üzerinde önemli derecede bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Yabancı bir şirketin hammadde, ara ve nihai ürün üretip bu ürünleri yerel olmayan pazarlarda satması durumunda, bu tür doğrudan yabancı yatırımlara ihracata yönelik yatırımlar denir. Devlet desteği ile kurulan doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkelerin hükümetlerini belli sektörler ve sanayiler için yabancı yatırımcıları yönlendirmeye, işsizlik, bölgesel dengesizlikler ve ödeme dengesizlikleri sorunları gibi sosyal ve ekonomik sorunların üstesinden gelmeye çalışarak gerçekleştirilmektedir. Bu modelde, hükümet kişisel olarak doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmektedir. (UNCTAD, 2007: 245-246).

1.11. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç tarihi sömürgecilik dönemine kadar gitmektedir. 19. yüzyılda sanayileşen Batı ülkeleri, sermaye birikimlerini sanayi devriminden sonra diğer ülkelerde en fazla kar sağlayacak yatırım alanlarına yönlendirme ihtiyacına girmiştir. Genel olarak, Avrupa ülkeleri sanayisinin ihtiyaç duyulan hammaddelerin, ucuz işgücüne sahip sömürgeler tarafından ve bazı azgelişmiş ülkeler batı ülkeleri için cazip yatırım alanları olarak dikkat çekmişlerdir. Özellikle, İngilizlerin 1800'lerin başlarında kolonilerdeki İngiltere'nin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin

(madenler, petrol) çıkarılması girişimleri, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sömürgecilik döneminde (1850-1945) Batı Avrupa'dan sonra Afrika, Asya ve ABD'nin az gelişmiş bölgelerine yönelik yabancı sermaye yatırımları, özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'de daha fazla yoğunlaşmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı, yabancı sermaye yatırımları için farklı bir dönüm noktası olmuştur. Bu döneme kadar, yabancı sermaye yatırımları daha fazla portföy yatırımı şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yabancı sermaye yatırımları bu tarihten sonra doğrudan yabancı yatırımlara doğru yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmede, 1950'lerden bu yana uluslararası şirketlerin dünya ekonomisi üzerindeki artan etkisi önemli bir paya sahiptir. Tarihsel süreçte, gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlara bakış açısında büyük bir değişiklik olmuş ve bu yatırımlar diğer tüm dış finansman türlerin arasında ilk tercih hale gelmiştir. Dolayısıyla 1990 yıllarda yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere akışı açısından önemli bir genişleme yaşanmıştır. (Bayraktar, 2003: 6-8).

2006 Dünya Ekonomik ve Sosyal Araştırması, 1960'larda ilk Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının, DYY'nin ekonomik büyüme ve gelişme (kalkınma) performansındaki farklılıkları açıklamada oynadığı rolü açıklamaya çalışmaktadır. 1960'lardan itibaren DYY lehine ve aleyhine sesler çıkmıştır. Bazıları DYY'nin ekonomik büyümeye yol açtığını ve ekonominin bir bütün olarak verimliliğinin arttığını, ancak bazılarının DYY ile ilişkili riskleri vurguladığını iddia etmişlerdir. DYY, gelişmekte olan ülkelere yararsız, olumsuz ve uygunsuz teknolojiyi getiren unsur olarak görülmüştür. Kırk yıldan fazla bir süredir, dönemin başlangıcından çok daha farklı bir görünüm ortaya çıkmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlar şimdi faydalı olarak görülmekte ve neredeyse bütün ülkeler yatırım için sıcak bir ortam oluşturmaya çalışmaktadır. Ülkeler, hem genel ekonomik politikaları hem de uygun spesifik DYY politikalarını kullanarak DYY'nin çekiciliğini etkileyebileceklerini giderek daha fazla kabul etmektedir (WESS, 2006: 4).

1.12. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMIN FAYDA VE ZARARLARI

Doğrudan yabancı yatırım başka bir ülkeden bir kişi veya şirket tarafından bir işletmeye veya sektöre yapılan yatırımlardır. Bu tür bir girişime katılmayı planlıyorsanız,

öncelikle size ve topluma maksimum fayda sağlayıp sağlamadığını belirlemelisiniz. Bunu yapmanın iyi bir yolu, avantajlarını ve dezavantajlarını değerlendirmektir.

1.12.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Faydaları

Doğrudan yabancı yatırımın avantajı, gelişmiş dünyanın gelişmekte olan pazar fırsatlarını iyileştirmeye başlamasına izin vermesidir. Gelişmekte olan dünya servet ve fırsatta iyileşmeler görebilirken, gelişmiş dünya artan karlardan, gelişen ilişkilerden ve daha yüksek bir piyasa etkisinden faydalanabilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımın, faydalarından biri ev sahibi ülkenin büyümesini ve kalkınmasını teşvik edebilir. Dolayısıyla yatırımcı olarak sizin için daha elverişli bir ortam yaratmak ve yerel sanayiye fayda sağlayabilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırım, verimlilik ve hizmetlerin kapsamı üzerinde büyük bir oranda olumlu etkiye sahiptir. Bu olumlu etki sektörler şiddetli bir rekabet olması durumunda daha da belirgin hale gelebilir. Yabancı yatırımcılar tarafından sağlanan tesisler ve ekipman, hedef ülkede işgücünün verimliliğini artırabilir. Doğrudan yabancı yatırım, çeşitli ülkelerin yeni teknolojilere ve becerilere erişiminin sağlandığı kaynak transferine ve diğer bilgi alışverişine olanak sağlayacaktır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yeni işler yaratır, çünkü yatırımcılar hedef ülkede yeni şirketler kurar, yeni fırsatlar yaratır. Bu da gelirden artışa ve halkın daha fazla alım gücüne sahip olmasına yol açmakta ve bu da ekonomik bir artışa yol açmaktadır (connectusfund, agis, 2019).

1.12.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Zararları

Doğrudan yabancı yatırımın dezavantajları, DYY ile ilgili risklerdir. Gelecekte bir yatırımın temettü teklif edeceği garantisi yoktur. Küresel politik iklim de doğal olarak dengesizdir; bu, bir şirketin bir el koyma veya devralma gerçekleşmesi durumunda yatırımını kaybedebileceği anlamına gelir. İşte görülmüş bazı doğrudan yabancı yatırımların genel olarak dezavantajları şu şekildedir.

DYY ile ilgili şüpheler DYY tarafından yaratılan tüm “yeni işler” in istihdamda net katkılar teşkil etmediğine dikkat çekiyor. ABD'deki Japon otomotiv şirketleri tarafından yapılan doğrudan yatırımlarda, bazıları bu yatırımın yarattığı işlerin, Japon rakiplerine pazar payını kaybeden ABD'li otomotiv şirketlerinde kaybedilen işlerden daha fazla mahsup edildiğini iddia etmiştir. Bu ikame etkilerinin bir sonucu olarak, DYY tarafından yaratılan net yeni iş sayısı, başlangıçta çokuluslu bir kuruluş tarafından talep

edilen kadar büyük olmayabilir. Ev sahibi hükümetler bazen yabancı çokuluslu İşletmelerin yan kuruluşlarının yerel rakiplerden daha fazla ekonomik güce sahip olmalarından endişe duymaktadırlar. Büyük bir uluslararası organizasyonun parçası ise, yabancı çokuluslu şirketler, yerel şirketleri iş dışına çekebilecek ve firmanın piyasayı tekelleştirmesine izin verebilecek şekilde, ev sahibi pazarındaki maliyetlerini sübvans etmek için başka yerlerde üretilen fonlardan yararlanabilir. Bu endişe, kendi başına birkaç büyük firmaya (yani daha az gelişmiş ülkeler) sahip olan ülkelerde veya daha gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde en az, endişeye sahip ülkelerde daha fazla olma eğilimindedir. Doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerindeki olumsuz etkileriyle ilgili iki ana endişe alanı vardır. Öncelikle, doğrudan yabancı yatırım ile gelen ilk sermaye girişine karşı kurulmuş olması, yabancı iştirakten ana şirkete yapılan kazançların daha sonraki bir dönemde çıkışı olmalıdır. Bu tür çıkışlar sermaye hesabında borç olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı hükümetler bu çıkışlara, yabancı bir yan kuruluşun anavatanına geri gönderilebilecek kazanç miktarını sınırlayarak cevap vermiştir. İkinci bir endişe, yabancı bir yan kuruluşun yurtdışından önemli miktarda girdi ithal etmesi ve bu durum, ev sahibi ülkenin ödeme dengesinin cari hesabında borçlanmaya yol açmasıyla ortaya çıkmaktadır. Nissan'ın İngiltere'ye yatırım yapması durumunda, Nissan, yerel içeriğin oranını yüzde 60'a çıkarmayı ve ardından onu yüzde 80'in üzerine çıkarmayı taahhüt ederek yerel içerikle ilgili endişelere cevap vermiştir (Kastrati, 2013: 31-33).

1.13. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik etkisi ile ilgili literatürde birçok araştırmalar yapılmıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırımlar, yöneldiği ülkenin ekonomisini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilir. DYY ülkenin üzerine doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkisi olabilir. Doğrudan yabancı yatırımlar, tüm dünyada ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmede en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Doğrudan yabancı yatırım gerçekleştiğinde, yatırımcı veya yatırım yapan firma, ev sahibi ülke ile nispeten uzun vadeli bir ilişki kurmaktadır. Dahası, doğrudan yabancı yatırımlar ve onları kabul eden ev

sahibi ülkelere, sıklıkla üretim miktar artmaya, istihdam yaratmaya, yeni teknolojiye, yeni yönetim tekniklerine ve dünya pazarlarına erişime yol açmaktadır. Bu nedenle, ev sahibi ülkeler genellikle doğrudan yabancı yatırım türlerini tercih etmektedir. Çünkü ev sahibi ülkenin beklentileri ancak doğrudan yabancı yatırımlarla gerçekleşmektedir. Devletler hem uygun politik ve ekonomik çevresel koşullar sağlayarak ve hem çeşitli teşvik tedbirleri uygulayarak bölgelerine yabancı yatırım çekmeye çalışmaktadırlar. (Kurtaran, 2006: 367-368).

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Etkileri

Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Etkileri	
1. Doğrudan Ekonomik Etkileri	2. Dolaylı Ekonomik Etkileri
Sermaye Girişi ve Ödemeler Dengesi Etkileri	Teknoloji ve Teknik-Bilgi Transferi
Yeni Ara Mal Kullanımı	Firma Gelişimi ve Yeniden Yapılandırılması
Ülkeye Yeni Ürün Girişi	Uluslararası Ticaret Entegrasyonuna katkılar
İstihdam Üzerine Etkisi	İş Yaşamı Rekabetine Katkıları
Teknoloji ve İşgücü Transferi	Beşeri Sermaye Oluşumunu destekleme
Ülke Üzerine Ticaret Etkisi	Beşeri Emek Devri
Aratan Vergi Geliri	Bağlantılar

Kaynak: Cömert. F. 2000.

1.13.1. İstihdam ve Ücretler Üzerine Etkisi

Teoride, genellikle doğrudan yabancı yatırımların istihdamı olumlu yönde etkilediği söylenmektedir. Ev sahibi ülkede, DYY'lerin yaratacağı istihdam etkileri, diğer etkileri arasında en önemli konulardan biridir. Özel sektörün rolü kamu sektöründen daha yüksek, liberal ekonomik yönetimin geçerli, dış ticaretin ve sanayinin geliştiği ülkelerde doğrudan yabancı yatırımın istihdam üzerinde olumlu etkileri olacağını belirtmiştir. (Lall, 1995: 6).

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahip ülke için sağladığı olanaklar ve yeni teknoloji açısından istihdamın hem niteliksel açıdan iyileşmesini hem de nicel açıdan artışını teşvik edeceğini söylemişlerdir. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımlardaki artış, ev sahibi ülkenin işgücü piyasasındaki işgücü talebinde artışa yol açabileceğini belirtmişlerdir. (Dupasquier ve Osakwe, 2005: 242).

Çokuluslu maaş (ücret) primi ile ilgili geniş bir ampirik literatür vardır. Yakın zamana kadar, yabancı firmaların, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, çalışanlarına yerli meslektaşlarından daha iyi ücret sağlama eğiliminde olduğu konusunda bir fikir birliği vardır. Örnek olarak, Meksika, ABD ve Venezuela için yapılmış bir çalışmada, yerli ve yabancı şirketler arasındaki ortalama ücretleri karşılaştırmıştır. Ancak bu çalışmada yabancı fabrikalardaki ortalama ücretlerin yerli fabrikalara göre yaklaşık %30 daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, yabancı firmaların gelişmekte olan ülkelerdeki yerel rakiplerinden daha yüksek ücret ödediklerini göstermektedir. Bununla birlikte, bu, yurtiçi ve yurtdışı firmalardaki işgücü niteliksel olarak farklı olabileceğinden, yabancı mülkiyetin istihdam koşullarını iyileştirdiği anlamına gelmez. Dolayısıyla bu çalışma gösteriyor ki doğrudan yabancı yatırımın ücretler üzerinde doğrudan etkisi vardır. (OECD Conference, 2008: 12).

UNCTAD'a (1994) göre DYY girişlerinin istihdamın nicelik, nitelik ve konumu üzerinde etkilere sahiptir:

Tablo 2: DYYlerin Doğrudan ve Dolaylı Etkileri İstihdam Üzerine

Doğrudan Etki			Dolaylı Etki	
Etki Alanı	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
Nicelik	Net sermaye kazandırır ve genişleyen sektörlerde yeni istihdam olanakları yaratır.	Şirket satın almaları sonucu üretimin modernleşmesi ile iş kayıplarına neden olabilir.	İleri-geri bağlantılar ve çarpan etkisi ile yerel ekonomide istihdam yaratabilir.	İthalat artışı ve yerli firmaların yerinden edilmesi iş kaybına neden olur.
Nitelik	Daha yüksek ücret ve daha fazla verimliliği sahiptir.	Kiralama ve tanıtımda istenmeyen uygulamalar içerir.	Yerli firmalara en iyi uygulama biçimini aktarır.	Yerli firmaların rekabeti ücret seviyesini aşındırır.
Konum	Yüksek işsizliğin görüldüğü bölgelerde yeni ve daha iyi iş imkânları yaratır.	Hâlihazırda nüfusu fazla olan bölgelerde yığılma yaratarak bölgesel dengesizlikleri artırabilir.	Tedarikçi firmaları işgücü arzının daha uygun olduğu alanlara taşınmaya teşvik edebilir.	Yabancı firmalar yerli üretimi ikama eder veya ithalat dayanırsa yerel üreticileri yerinden edebilir ve bölgesel işsizliğe yol açar.

Kaynak: UNCTAD (Dünya Yatırım Raporu 1994).

Bazı deneysel araştırmalara göre, zaman ve ülke özelliklerine göre doğrudan yabancı yatırımların istihdam üzerindeki etkisi değişmektedir. Sermaye arzının esnek, maliyet üstünlükler ve teşvikler için yüksek kaliteli ürünlerde yapılan doğrudan yabancı yatırımların sermaye çıktısını artırarak istihdamı artıracığı sonucuna varılmıştır. (Eckel,

2003). 1980 sonrası yabancı sermayeli şirketlerin verilerini analiz etmiştir. Sonuç olarak, İngiltere’de Avrupa ülkelerinden gelen DYY’lar istihdam kaybına neden olmuştur. Ancak Asya-Pasifik bölgesinden gelen DYY’lar İngiltere’de daha fazla istihdam yarattığını bulmuştur. (Williams, D. 2003). 1977-2001 yıllar arasında veriler kullanmıştır. Dolayısıyla ampirik analiz için eş bütünleşme ve nedensellik testleri uygulanmıştır. Sonuç olarak, ABD’nin kırk sekiz eyaleti için DYY ile istihdam arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu bulmuşlardır. (Nunnekamp ve Ajaga, 2008).

1.13.2. Teknoloji Transfer ve Yönetim Bilgi Üzerine Etkisi

Teknoloji transfer ve yönetim bilgi ile ilgili birçok literatürlerde, doğrudan yabancı yatırımların pozitif etkilediğini söylemişlerdir. Uluslararası üretimin büyümesi, ekonomik ve teknolojik güçlerden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda, devam eden DYY ve ticaret politikaları serbestleştirilmesinden de kaynaklanmaktadır. Teknoloji, verimliliğin kilit bir belirleyicisi olarak görülmektedir. Bununla birlikte, az sayıda zengin ülkelerin dünyanın yeni teknoloji yaratmasının çoğunu oluşturduğu gerçeği göz önüne alındığında, uluslararası teknoloji transferinin yaygınlaştığı, yerli verimlilik artışının ve nihayetinde daha yüksek yaşam standartlarının önemli bir kaynağı kabul edilmiştir (Rasiah ve Gachino 2005, 13-14).

Küreselleşmenin emeği etkilemesinin çeşitli yolları vardır: en önemlileri artan ticaret, DYY ve uluslararası teknoloji transferidir. Doğrudan yabancı yatırım ayrıca geri veya ileri bağlantıların bir sonucu olarak yerel firmalar arasında istihdamın artmasına neden olabilir, böylece yabancı iştiraklerin doğrudan istihdamı toplam etkiyi hafife alınabilir. Yabancı yatırımcıların eğitimi veya teknoloji transferi sonucunda yerli firmalara da yayılabilir. Kendi ülkelerinde baskıya maruz kalan yabancı firmalar da yanlarında ev sahibi ekonomisinin normundan daha yüksek işçilik standartları ve ücretler getirebilirler. Doğrudan yabancı yatırımlara başka bir ülkedeki bir ülkenin uzun süreli katılımı ve genellikle yönetime katılım, ortak girişim, teknoloji transferi ve uzmanlık konularını içerdiğini ifade etmektedir.(Osano ve Koine, 2016: 2).

1.13.3. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik sorunlarından biri, yatırımlarını finanse etmek için yeterli ulusal birikime (tasarrufa) sahip olmamalarıdır.

Dolayısıyla bu ülkeler hem doğrudan hem de dolaylı yatırımlar şeklinde sürekli yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Doğrudan yabancı yatırım, dünyanın geri kalanıyla entegrasyon yoluyla fiziksel sermaye oluşturmak, istihdam fırsatları yaratmak, üretken kapasitesini geliştirmek, ödeme denge sorunlarını çözmek ve teknoloji transferi yoluyla yerel işgücü ve yöneticilerin becerilerini geliştirmek için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Ödemeler dengesi açısından, doğrudan yabancı yatırım, yabancı bir işletmenin oy stokunun yüzde 10 veya daha fazlasının elinde tutulması olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan yatırım aynı zamanda proje finansmanı ile ilişkili risklere ve ödüllere katkıda bulunmaktadır. Bu üç faktör - teknoloji, yönetim ve sermaye - gelişmekte olan ülkelerde finansman için DYY'yi tavsiye etmektedir. DYY girişi, ödemeler dengesi finansal hesabına kredi girişi olarak kabul edilir, böylece ödemeler dengesi üzerinde doğrudan olumlu etkiye sahiptir. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırım hacminin artması, ithalatın büyüklüğünü ve kar geri dönüşünü de arttırmaktadır. DYY'nin teknoloji transferi, istihdam yaratma, büyüme artışı ve vergi tahsilatı dahil olmak üzere ülke ekonomisi üzerindeki olumlu etkilerini gösteren çok sayıda ampirik literatür vardır. (Nguku, 2013: 1-4).

1.13.4. Büyüme Üzerine Etkisi

DYY, ekonomik büyümenin önemli bir katalizörü olarak kabul edilmiştir. Teorik bir bakış açısıyla, bu görüş yalnızca ekonomik büyüme teorisi, endojen büyüme teorisindeki son gelişmelerle desteklenmiştir. Oysa neo-klasik yaklaşım gibi önceki teoriye göre, DYY yalnızca gelir seviyesini (kişi başına sermaye) etkiler, ancak uzun vadeli çıktı artış oranını etkilemez. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırımın gelir üzerindeki etkisi, geçici olmakta, bu da uzun vadeli büyümeyi değişmeden bırakmaktadır. Bu nedenle, doğrudan yabancı yatırımın teknoloji üzerindeki olumlu ve kalıcı bir etkisi varsa, doğrudan yabancı yatırım çıktı büyümesi ile pozitif korelasyon içinde olacaktır. Doğrudan yabancı yatırım, insan kaynağı ve teknoloji transferinin önemli bir kaynağı olarak görülmektedir. Daha spesifik olarak, DYY, yeni teknolojilerin ev sahibi ekonomilerin üretim sistemlerine dahil edilmesini teşvik etmekte, yeni organizasyonel biçimler ortaya koymakta, yeni yönetim ve pazarlama süreçleri oluşturmakta, yeni insan kaynağı biçimleri getirmenin yanı sıra ürünlerde çeşitliliği ve kaliteyi arttırmaktadır. Bu etkiler doğrudan (doğrudan yabancı yatırım şirketinin bağlı ortaklığına etkisi) veya

dolaylı olarak (yayılmalar) yaratılabilir. Teknoloji transferinin ve yerel işletmelere yayılmaların varlığı uzun vadeli büyümeyi mümkün kılmaktadır. (Skenderi, 2012: 36-37).

1.13.5. Rekabet Üzerine Etkisi

İktisatta rekabet, farklı iktisadi firmalarının pazarlama karmasının unsurlarını değiştirerek sınırlı bir maldan pay almaya çalıştıkları bir durumdur: fiyat, ürün, promosyon ve yer. Klasik ekonomik düşüncede rekabet, ticari firmalar yeni ürünler, hizmetler ve teknolojiler geliştirmek üzere tüketicilere daha fazla seçim ve daha iyi ürünler vermeye çalışırlar. Teorik ve ampirik kanıtların kısa bir incelemesi, doğrudan yabancı yatırım'ın rekabetin şiddetini artırma ve teknoloji transferleri için bir kanal görevi yapma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Çok uluslu şirketler daha yüksek verimlilik seviyelerine sahip olduğundan, bir DYY dalgası sonrasında ortalama verimlilikte bir artış beklenmektedir. Kavramsal olarak, doğrudan yabancı yatırımın rekabet yanlısı etkisini belirlemek, çok sayıda farklı durum hayal etmek mümkün olduğundan, daha karmaşıktır. Bu açıdan bakıldığında, çok uluslu bir şirket, daha önce deneyime sahip olmayan potansiyel bir katılımcıya kıyasla daha iyi konumlandırılmıştır. (Sembelli ve Siotis, 2002: 7-8).

Rekabet, piyasaların etkin işleyişini destekleyen bileşenlerden biridir. Bir ev sahibi ülkede çokuluslu işletmelerin varlığı, rekabet düzeyini önemli ölçüde etkileyebilir. Bu nedenle, yabancı firmaların giriş ve işlemlerinin, müşteri seçimini artırarak, fiyatların düşmesi, kalitenin iyileştirilmesi, ürün çeşitliliğinin artırılması ve kaynakların daha verimli bir şekilde tahsis edilmesiyle rekabete girmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, bu etkiler ülkenin ekonomik kalkınmasının yanı sıra tüketicilerin ekonomik refahlarının artmasına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, yabancı bir iştirakçi tarafından giriş yapılması, aynı başlangıç ölçeğinde bir yerli giriş yapacak olan pazar performansında daha aktif rekabet edici davranışlar ve iyileşmeler yaratma olasılığı yüksektir. (Skenderi, 2012: 44-45).

1.13.6. Çevre Üzerine Etkisi

1970'lerden bu yana, çevre sorunu tüm dünyada yaygın olarak dikkat çekmiştir. Ekonomik büyüme ile çevre koruma arasında yakın bir ilişki ve bu ilişkiyi araştıran

sayısız çalışma vardır. Büyüme Sınırları (*the Limits to Growth*) araştırma raporunda *Dennis Meadows*, kaynakların ve çevresel sorununun teknolojik ilerlemeden ve ekonomik büyümeden kaynaklandığı konusunda uyarmıştır. Buna rağmen, bazı “teknoloji odaklı” çalışmalar teknolojik ilerlemenin kaynak kullanımını artırabilir ve ekonomik büyümenin neden olduğu çevresel sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olabileceğini düşünmektedir. Küresel doğrudan yabancı yatırım ölçeğinin genişlemesiyle birlikte, ev sahibi ülkelerdeki kirlilik sorunu sürekli kötüleşmektedir. 1990'lardan bu yana, ev sahibi ülkelerdeki DYY ve kirlilik sorunu insanlarda geniş endişe uyandırmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, bu konuda birçok ihtilaf vardır; bazı araştırmalar, doğrudan yabancı yatırımların akışının ev sahibi ülkelerde çevre üzerinde olumsuz bir etkisi olacağını düşünürken, bazı deneysel literatür bu görüşe karşı çıkmıştır. Çalışmaların çoğunda, doğrudan yabancı yatırımın gelişmiş ülkelerde çevre üzerinde çok az etkisi olduğunu düşünmektedir. Hâlbuki gelişmekte olan ülkelerle ilgili çalışmalar daha yeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Birçok çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlar ile teknoloji yayılımının etkisi çevre sorununu çözenin en iyi yollarından biri olacağını ortaya çıkarmışlardır. (Yang, Yang ve Zhao, 2009: 1-2).

1.13.7. Üretim Üzerine Etkisi

Balcy (1995) yaptığı çalışmada doğrudan yabancı yatırımların yerel yatırımları olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, DYY sayesinde yeni işyerlerinin yaratılması ve altyapının geliştirilmesinin yerel yatırımların artmasına yol açtığını vurgulamıştır. Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırım ve yerli yatırım birbirleri için tamamlayıcı ve destekleyici olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik gelişme sürecinde belirleyici bilim ve teknoloji seviyesi arttıkça, tüm ülkenin genel durumu değişecektir. Öte yandan yerel üreticiler, yabancı firmalara cevap (karşılık) vermek için kaliteli ürünler üretmeye başlayarak uluslararası rekabet edebilirliğin artmasına ve gelişmesine yol açmaktadır. Belirtildiği gibi, doğrudan yabancı yatırımlar yerel üretim üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu gibi bunun yanı sıra olumsuz etkilere de sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımlar, yerli yatırım ve üretim üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olabilir. Bu yabancı firmaların azaltıcı etkileri, yerli firmaların küçük fiziksel ve finansal kaynakları olan yatırım fırsatlarını mani olarak daha da kötüleştirebilir. Ernst'in (2005) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırımlar korunan iç

piyasaya yönelik ekonomisinde, üretici sektörlerdeki yerel yatırımlara olumsuz ancak ihracata yönelik sektörlerdeki yerli yatırımlar üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak DYY'ler yerel üretim üzerinde teşvik edici güce sahip iken, üretimi engelleyici özellikleri de taşımaktadır (Kencali, 2012: 34).

1.14. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN MAKRO VE MİKRO DÜZEYDE TEORİLERİ

Günümüzde doğrudan yabancı yatırım, ulusal ve uluslararası literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar üzerine birçok akademik çalışmalar yapılmış ve farklı teoriler öne sürülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmalar da ekonomi büyüme ve kalkınmayı elde etmek için doğrudan yabancı yatırımlar, bütün ülkelerde özellikle gelişmekte olan ülkelere çok önemli etken olduğunu göstermişlerdir. Doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili teoriler, mikro ve makro düzeyde iki kategoriye ayrılmaktadır. Mikro açıdan bakıldığında, yatırımcının ülke dışına yatırım yapma güdüsü ile açıklanmaktadır. Makro açıdan bakıldığında, doğrudan yabancı yatırım, kaynak ülkeden ev sahibi ülkelere yapılan özel bir sermaye akışıdır.

1.14.1. Mikro Düzeyde Doğrudan Yabancı Yatırımların Teorileri

Öte yandan, mikro ekonomik bakış açısı, yatırımcının bakış açısıyla görüldüğü üzere, ulusal sınırların ötesindeki yatırımların nedenleri ile ilgilidir. Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımların mikro düzeyde teorileri dört kısma ayrılmaktadır.

1.14.1.1. Portföy Yatırım Teorisi

Neoklasik yaklaşıma göre, bir firmanın çokuluslu olmasının temel nedeni faiz oranlarındaki farklılıklardır. Bu tartışmaya göre sermaye, düşük getirili bir ülkeden yüksek getiri sağlayan bir yere taşınmaktadır. Bu yaklaşım, tam rekabet ve risksiz serbest sermaye hareketliliği varsayımlarına dayanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlara portföy yaklaşımı, DYY'ler ile ilgili eski bir teori olan "sermaye hareketlerinin tek yönlü olmadığını, riskin yanında getiri farklarının da önemli olduğu" hususunu vurgulamaktadır (Hymer, 1960: 1-2).

Doğrudan yabancı yatırımın ilk formalizasyonu, onu ülkeler arasında dolaşan sermaye (yani bir üretim faktörü) olarak modelleme anlamına gelmektedir. Bu fikir,

beklenen sermaye getirisi oranlarındaki farklılıklara cevap veren klasik yatırım teorisinin mantıklı bir uzantısı anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu görüşe göre, doğrudan yabancı yatırımların sermayesi bol ülkelerden (geri dönüşün düşük olduğu) sermayesi kıt olan ülkelere (geri dönüşün yüksek olduğu) gitmesini öngörmektedir. Yukardaki iki görüş Mundell (1957) ve Mac Dougall (1960) tarafından önerilmiştir (Latorre, 2008: 3).

Mundell (1957), Heckscher-Ohlin modelindeki faktör hareketlerinin iki sektör, iki ülke ve iki faktöre (2 x 2 x 2) etkilerini analiz edilmiştir. Bu çerçevede, iki ülke arasındaki faktör bağışları arasındaki farklar aşırı olmadıkça, faktör fiyatı eşitleme teoreminin beklememesi için, sermaye girişi sonrasında ürün ve faktör fiyatları değişmeden kalır. Bu modelden kaynaklanan bir diğer sonuç ise, sermaye girişinin ithalatı azalttığı, yani ticaret ve sermaye hareketlerinin yerine geçtiğidir. Bu yüzden katkısı “faktörlerde ticaret, mal ticaretinin yerine geçer” (birbirlerini ikame etmesi) düşüncesiyle özetlenmiştir. (Mundell, 1957: 321-322).

1.14.1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Ürün Yaşam Döngüsü Teorisi

Ürün yaşam döngüsü teorisi ilk kez 1996 yılında Vernon tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre, yeni ürün, üretimin ilk aşamalarında iç pazarda satılmaktadır. Teori, “Ürün Döngüsünde Yatırım ve Uluslararası Ticaret” (Investment and International Trade in the Product Cycle) makalesi ile literatürde önem kazanmıştır. Teori, yeniliğin zamanlamasını, ölçek ekonomilerinin etkilerini ve belirsizliğin önemini vurgulamaktadır. Bu teorinin oluşturulmasında aşağıdaki üç varsayım kullanılmıştır: İlk olarak, gelişmiş herhangi bir ülkedeki firma, diğer gelişmiş ülkelerdeki firmalardan bilimsel bilgi ve ilkelere ulaşmada farklı değildir. Bununla birlikte, bu fırsat eşitliği, her firmanın ürün geliştirmede eşit fırsatlara sahip olduğu anlamına gelmemektedir. İkinci varsayım, bilimsel ilke ile yeni bir ürün oluşturmak için ilkenin kullanılması ile girişimcilerin bu riski alma ihtiyacı arasında doğal bir zaman farkı olduğu yönündedir. Üçüncü ve son varsayım, bilginin evrensel olarak yayılan özgür bir mal olmamasıdır. (Vernon, 1966:190-207).

1.14.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırımın İçselleşme Teorisi

Bu teori uluslararası şirketlerin büyümesini ve doğrudan yabancı yatırım ulaşma motivasyonlarını açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu teori 1976'da Buckley ve

Casson, daha sonra 1982'de Hennart, 1983'te Casson tarafından geliştirilmiştir. İlk olarak, doğrudan yabancı yatırım içselleşme teorisi 1937'de ulusal bağlamda Coase ve 1976'da uluslararası bağlamda Hymer tarafından başlatılmıştır. Hymer, kendi doktora Tezi'nde DYY'nin iki ana belirleyicisini belirlemiştir. Bunlardan biri rekabetin kaldırılması ve ikinci ise, bazı firmaların belirli bir faaliyette sahip oldukları avantajlardır (Hymer, 1960: 1-2).

Teoriyi oluşturan Buckley ve Casson, uluslararası şirketlerin, daha sonra yararlanılacak olan belirli avantajları geliştirmek için kendi iç faaliyetlerini düzenlediklerini göstermektedir. İçselleşme teorisi, eklektik teoride kullanan Dunning tarafından da çok önemli olarak kabul edilmiş, ancak bunun DYY akışlarının sadece bir kısmını açıkladığını da iddia edilmiştir (Denisia, 2010: 56).

1.14.1.4. Dunning'in Eklektik Teorisi

Dunning tarafından geliştirilen eklektik teori, üç farklı doğrudan yabancı yatırım teorisinin bir karışımıdır (O-L-I): “*Ownership, Location and Internalization Advantages*” Dunning'e göre, bir şirketin yurtdışındaki üretimi aşağıdaki üç koşula tabidir. İlk koşul, bir şirketin üretim yapacağı dış ülkedeki yerli firmalarla bilgi ve tecrübe ile rekabet edebilmek için maddi veya maddi olmayan mal ve becerilere sahip olması gerektiğidir. İkinci şart, yatırım yapan şirketinin varış ülkesinde bir avantaj kazanması, ev sahibi ülkede üretilmesini kaynak ülkede üretip ihraç etmekten daha karlı hale getirmesidir. Üçüncü ve son şart, firmanın dış yatırım yapmasının bu becerileri satmaktan, kiralamaktan veya lisanslamaktan daha karlı olmasıdır. Dolayısıyla bu şartlar sıra ile Dunning'in kısaca OLI olarak adlandırdığı mülkiyet (Ownership-O), Konum Location-L) ve İçselleştirme(Internalization-I) avantajlarıdır (Denisia, 2010: 56-57).

1.14.2. Makro Düzeyde Doğrudan Yabancı Yatırımların Teorileri

Lipsey'in (2004), makroekonomik görüşü, DYY'yi ödemeler dengesi istatistiklerinde ölçülen, ana ülkelerden ev sahibi ülkelere, ulusal sınırların ötesinde bir sermaye akışının özel bir şekli olarak gördüğünü açıklamaktadır. Bu akışlar, ev sahibi ülkelerde belirli bir sermaye stoku şeklinde olmaktadır. Yani, bir ülke sahibi tarafından kontrol edilen işletmelere, genellikle şirketlere yapılan yerel ülke yatırımının değeri olarak adlandırmaktadır. Lipsey (2004) ayrıca, faiz değişkenlerinin, finansal sermaye

akışı, yatırım yapan şirketler tarafından biriken sermaye stokunun değeri ve yatırımlardan elde edilen gelir akışı olduğunu açıklamaktadır. Ev sahibi bir ülkenin DYY çekebilme özelliğini etkileyen makro düzeydeki belirleyicilerin arasında pazar büyüklüğü, ekonomik büyüme oranı, GSYİH, altyapı, doğal kaynaklar, ülkenin siyasi istikrarı gibi kurumsal faktörler yer almaktadır. Dolayısıyla makro düzeyde teoriler aşağıda açıklanmıştır (Lipsey, 2004: 333-335).

1.14.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımın Sermaye Piyasası Teorisi

Bazen “para birimi alanı teorisi” olarak da adlandırılan bu teori, DYY'yi açıklayan en eski teorilerden biri olarak kabul edilmiştir. Aliber'in (1970), çalışmalarına dayanarak genel olarak yabancı yatırımların sermaye piyasası kusurları nedeniyle ortaya çıktığını belirtirmiştir. DYY, özellikle kaynak ve ev sahibi para birimleri arasındaki farkların sonucudur. Ayrıca Aliber (1970; 1971), zayıf para birimleri daha yüksek bir DYY-çekim kabiliyetine sahiptir ve daha güçlü ülke para birimleri ile karşılaştırıldığında piyasa kapitalizasyon oranındaki farklılıklardan daha iyi yararlanabilmektedir. Aliber (1970; 1971) ayrıca, kaynak ülke çok uluslu şirketlerinin dış cephesini göz ardı ettiği için portföy para birimlerine dayalı kaynak ülke çok uluslu şirketlerinin ev sahibi ülke firmalarına göre daha düşük bir faizle borç alabileceklerini eklemektedir. Bu, kaynak ülke firmalarına borçlanma avantajı sağlar, çünkü denizaşırı iştirakleri ve yan kuruluşları için yerel firmaların aynı fonlara erişiminden daha ucuz sermaye kaynaklarına erişebilirler. Bu kaynak ülke firmalarına borçlanma avantajı sağlar, çünkü yurtdışı bağlantılı şirketleri ve yan kuruluşları için yerel firmaların aynı fonlara erişiminden daha ucuz sermaye kaynaklarına erişebilirler. Bu sermaye piyasası teorisi, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler için geçerli olsa da, temel kur riski yönetimi temellerini görmezden gelmek temelinde daha sonraki araştırmacılar tarafından sorgulanmıştır (Makoni, 2015: 79-80).

1.14.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımın Coğrafi Konum Teorisi

Coğrafi Konum Teorisi, emek ve doğal kaynaklar gibi belirli üretim faktörlerinin varlığı doğrudan yabancı yatırımları çekmenin nedenidir. Örneğin, petrol ve doğal gazın bulunduğu yerlerde, bu sektörde yapılan yatırımlar yatırımcıları yönlendirmektedir. Başka bir deyişle, bu teori çok uluslu şirketlerin hangi bölgeleri veya ülkeleri yatırım

yapmak için seçtiklerini ifade etmektedir. Bu teoriyi ABD firmalarının Kanada'daki doğrudan yabancı yatırımlarını incelerken kullanmıştır. Ticaret teorisine göre, uluslararası bir üretim yeri seçmek faktör maliyetlerine bağlıdır. Dolayısıyla nerede firmaların düşük maliyetlere sahip olmaları muhtemel ise yatırım yapmak için daha çok orayı tercih edeceklerdir. Bir ülkede düşük ücretler o ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar düzeyinde etkili olabilmektedir. Örneğin, Hindistan ve Meksika gibi ülkelerde işgücü ve yoğun üretim süreçleri düşük işgücü maliyeti nedeniyle değişmektedir. Çokuluslu Şirketler esnek, sendikalaşmamış işgücü piyasalarını tercih ediyorlar ve bunun nedeni sendikalaşmanın daha yüksek işgücü maliyetlerine yol açtığı fikridir. Özetle bu teori, doğal kaynak kullanımı, işgücünün mevcudiyeti, yerel pazar büyüklüğü, altyapı ve bu ulusal kaynaklarla ilgili devlet politikası gibi bir ülkenin ulusal zenginliğine dayanan ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırım başarısını açıklamaktadır (Furmoly, 2015: 24-25).

1.14.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımın Kurumsal Teorisi

Bu teori 1998'de Wilhems ve Witter tarafından geliştirilmiştir. DYY kurumsal teori terimi, bir ülkenin DYY'yi çekme, cezbetme ve elinde tutma becerisine odaklanmaktadır. Ülkenin, yatırımcılarının iç ve dış beklentilerine uyum sağlama veya bunlara uyma yeteneğidir. Bu yüzden DYY'yi doğrudan ülkeye kullanmaları için bu ülkeleri güçlendirmektedir. Doğrudan yabancı yatırımın kurumsal teorisi, ülkeler arasındaki DYY akışının dengesiz dağılımını açıklamaya çalışmaktadır. Wilhem'in DYY kurumsal uygunluk teorisi dört temel faktöre dayanmakta ve bu faktörler hükümet, piyasa, eğitim ve sosyo-kültürel uygunluktan ibarettir. Wilhelms ve Witter'e (1998) göre, sosyo-kültürel faktör tüm kurumların en eski ve en karmaşık olan faktörlerinden biridir. İkinci faktör ise eğitimidir. Eğitimli insan sermayesi olarak DYY için çekici bir ortamın sağlanmasında gerekli olduğunu onaylayan eğitim, araştırma ve geliştirme yaratıcılığını ve bilgi işleme yeteneğini geliştirilmektedir. Gereksinimlerin üstlenilen projelerin çeşitli beceri ihtiyaçlarına bağlı olması nedeniyle, gerçek eğitim seviyesi DYY için pek önemli görünmemektedir. Ancak kesin olan, temel eğitimin, DYY'in çekilmesi için gerekli anahtarların konuşma, duyma, anlama, yorumlama ve uygulama gibi biçimlendirici bir eğitim yaratarak DYY işlemlerinin verimliliğini etkileyebileceğidir. Üçüncü faktör olan piyasalar, DYY'lerin kurumsal uyumluluğunun ekonomik ve finansal yönlerini makine

(fiziksel sermaye) ve kredi (finansal sermaye) şeklinde açıklanmaktadır. Gelişmiş ve iyi işleyen finansal piyasalar bu nedenle ÇUŞ'ların yatırım karar alma sürecinde önemli bir etkidir. Wilhelms tarafından ortaya konan dördüncü ve son faktör hükümdür. Bir ülkenin politik gücü DYY oyununda en büyük rolü oynamaktadır. Devlet uygunluğu, pazar uygunluğunu yönetmek için koruyucu düzenlemelerin kabul edilmesini gerektirmektedir (Popovici ve Calin, 2014: 17-18).

Popovici ve Calin (2014), hükümet uygunluğunun ekonomik açıklık, düşük derecede ticaret ve kur müdahalesi, düşük yolsuzluk ve daha fazla şeffaflık içerdiğini düşünmüştür. Politikalar yatırımcılara karşı düşmanca ve olumsuz ise, ÇUŞ'ler bu ülkelerden uzak duracak, çünkü siyasi istikrarsızlık yatırımları üzerindeki risk yükünü artıracaktır.

1.14.2.4. Doğrudan Yabancı Yatırımın Siyasi İstikrar Teorisi

Siyasi istikrar, siyasi ortamın istikrarlı ve istikrarsız olduğu durumlarda doğrudan yabancı yatırımın nasıl etkilendiğini teorik olarak incelemektedir. Ekonomistlerin çoğu, siyasi istikrar ile doğrudan yabancı yatırımı çekmek arasında doğrusal bir ilişki vardır, ancak bazıları siyasi istikrarsızlığın doğrudan yabancı yatırımı engellemediğine inanmaktadır. Örneğin Kobrin, 1976'da doğrudan yabancı yatırım ile siyasi istikrarsızlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç olmadığını belirtmiştir (Busse ve Hefeker, 2007; 397-415).

1960 yılından sonra doğrudan yabancı yatırımların siyasi istikrardan etkilenmesi uzmanların dikkatini çekmiştir. Örneğin, Olson, ekonomik büyüme ile siyasi istikrar arasında pozitif bir ilişki olduğunu iddia edilmiştir. Birkaç yıl sonra, az gelişmiş ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımları incelerken, Schneider ve Frey, siyasi istikrarsızlığın DYY akışlarını önemli ölçüde azalttığı sonucuna varmıştır. Siyasi istikrarsızlığın doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi, demokratik ve demokratik olmayan ülkelerde farklı şekilde gözlemlenebilir. Demokratik ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle, ekonomik büyüme oranı azalmaya başlar ki buda dışarıdan gelen sermaye üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, demokratik bir ülkede politik istikrarsızlık oranı arttığında, doğrudan yabancı yatırımlar azalmaya başlamaktadır. Ancak halk, seçimlerde aynı makamlara oy vermiyor, başka bir

deyişle demokratik bir ÷lkedeki halk, seçimlerden önceki gelir artışına özellikle önem vermektedir. Totaliter bir rejimde, yerli ürün ve kişi başına düşen gelir oranı düşer, bu da ekonominin büyüme hızı düştüğünde memnuniyetsizlik oranının yükselmesi ve hükümet karşıtı politik eylemlerin artırması anlamına gelmektedir (Alesina, Sule, Nouriel ve Phillip,1996: 189-211).

1.14.2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımın Döviz Kuru Teorisi

Bretton Woods sistemi (*İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1944 yılı Temmuz ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 44 ÷lkenin katılımı ile gerçekleştirilen konferans ile dünya ticaretini geliştirici finansal sistem üzerinde görüşmeler sağlanarak anlaşma imzalanmıştır. "Uluslararası Para Anlaşması" ile uluslararası ödemelerde kullanılacak yeni bir sistem geliştirilmiştir.*) 1973'te bozulduktan sonra döviz kuru, zaman içinde farklı ÷lkelerde önemli boyutta dalgalanmalar göstermiştir. Uluslararası iş dünyasında yaygın olarak gör÷len bir iddia, döviz kurunun, bir ÷lkedeki kur değeriinde erozyonun yabancıların varlıklarını satın almaya teşvik etmesi nedeniyle firmanın doğrudan yabancı yatırımlara yatırım yapma kararı üzerinde önemli bir etkisi olduğu yönündedir. Ancak, teorik ve ampirik olarak, ekonomistler arasındaki döviz kuru ve yabancı yatırım arasındaki ilişki hakkında kesin bir karar veya fikir birliği ortaya çıkmamıştır. Örneğin Kohlhagen ve Cushman, yaptıkları çalışmada döviz depresyonunun yabancı üretim maliyetini düşürdüğünü ve yabancılara ait yerli üretim olasılığını artırdığını iddia edilmiştir (Rajesh ve Barry, 2002: 18-19).

Bazı çalışmaların sonuçlarına göre, kaynak ÷lkenin parası, ev sahibi ÷lkenin parası karşısında değeri kazandığında, doğrudan yabancı yatırımları teşvik ediyor demişlerdir. Döviz kuru, uluslararası sermayenin hareketinde önemli bir faktör olduğundan, zamanla çoğu ÷lkelerde araştırma konusu olmuştur. Son zamanlı bir araştırmaya göre, döviz kuru hareketliliği, doğrudan yabancı yatırımlardaki kısa vadeli büyük dalgalanmaların nedenidir. Bazı bilim insanlarına göre, döviz kurlarının belirsizliği doğrudan yabancı yatırımları engelleyebilir. Örnek olarak Bell ve Campa, çalışmalarında doğrudan yabancı yatırım yapılmasından vazgeçilmesinin sebebinin döviz kurundaki belirsizlik olduğunu bulmuşlardır. Ancak Cushman, Goldberg ve Kolstad

yapmış olduğu çalışmada, döviz kurundaki belirsizliğin doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmenin nedeni olduğunu tartışmışlardır (Chen ve Rau, 2004: 2-4).

1.15. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMIN BİLEŞENLERİ

Doğrudan yabancı yatırım akışları, doğrudan yabancı yatırımcı tarafından bir işletmeye doğrudan (veya doğrudan ilgili diğerk şirketler aracılığıyla) sağlanan bir sermayeyi veya doğrudan yabancı yatırımcı tarafından yatırım yapan bir şirketten alınan sermayeyi içermektedir. Dolayısıyla DYY'nin üç bileşeni vardır: öz sermaye, yeniden yatırılan kazançlar ve şirket içi krediler (UNCTD, 2007: 245).

1.15.1. Öz Sermaye

Öz sermaye, doğrudan yabancı yatırımcının kendi ülkesinden değil, başka bir ülkedeki bir işletmenin hisselerini satın almasıdır. Vergi Usul Kanununun 192. maddesine göre öz sermaye ise, bilançonun aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark olup, müteşebbisin işletmeye koymuş olduğu varlığını ifade etmektedir. Öz sermaye, işletme sahip ya da sahiplerinin işletmenin varlıkları üzerindeki haklarının parasal ifadesidir ve işletmenin faaliyetine bağlı olarak değişmektedir. VUK'nun 192. maddesinde yer bulan öz sermaye tanımından anlaşılacağı üzere öz sermayeyi iki şekilde hesaplamak mümkündür. Birinci yöntemeye göre öz sermaye, aktif toplam ile borçlar arasındaki farktır. İkinci yöntemeye göre ise, müteşebbisin işletmeye koyduğu varlığın toplamıdır. (Abdioğlu, 2019: 2).

1.15.2. Yeniden Yatırılmış Kazançlar

Yeniden kazanılmış kazançlar, doğrudan yatırımcının iştirakleri tarafından temettü olarak dağıtılmayan kazançlardan (doğrudan öz kaynak katılımına oranla) veya doğrudan yatırımcıya havale edilmeyen kazançlardan oluşturmaktadır. Bu gibi elde edilen karlar bağlı ortaklıklar (Şirketler) tarafından yeniden yatırılır.

1.15.3. Şirket İçi Krediler

Şirket içi krediler veya şirket içi borç işlemleri, doğrudan yatırımcılar (ana şirketler) ve bağlı kuruluşlar arasında kısa veya uzun vadeli borçlanma ve borç verme anlamına gelmektedir. Ekonomik yavaşlamanın son döneminde, şirketler nakit ihtiyaçlarını karşılamak için farklı alternatifler araştırmaktadır. Bankaların

kredilendirmede çok seçici olduğu bu durgunluk dönemlerinde veya yeni kurulan şirketlerin yatırımlar için kaynak ihtiyaçları gündeme geldiğinde, bu formülü aramak daha belirgin hale gelmektedir. Böyle durumlarda, şirket ortaklarının itibarlarının şirket itibarından yüksek olması halinde bankalar şirketler yerine şirket ortaklarına kredi kullandırmayı tercih edebilmektedirler. (UNCTD, 2007: 245-246).

1.16. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI

Ekonomi; sınırsız veya sonsuz insani ihtiyaçların ve arzuların sınırlı veya kıt üretim kaynakları ile nasıl karşılanabileceğini en iyi şekilde inceleyen bir bilim dalıdır. Daha genel olarak, ekonomik toplumların nasıl zenginleşeceği ve refahın nasıl artacağı sorusuna cevap vermeye çalışmaktadır. Bu süreçte izlenecek politikalarda işsizlik, enflasyon ve reel gelirin yıllık artış hızı gibi kavramlar ekonomi alanına dâhil edilmiştir (Tetik, 2011:3).

Büyümeyi çok yönlü bir süreç olarak herkes tanımaktadır. Genel büyümenin türlü boyutlarını tek bir rakamla yansıtmak mümkün değildir. Dolayısıyla reel milli hâsıla ve Gayri Safi Milli Hâsıla en iyi göstergeler olduğu söylenebilir (Tanrıkulu, 1983: 3).

Ekonomik büyüme yeni bir olgu değildir ve birkaç yüzyıldan beri, Nahuis (2003) 'te olduğu gibi “Adam Smith (1776), Thomas Malthus (1798) ve David Ricardo (1817) gibi klasik iktisatçıların” fikirlerine dayandırılabilmiştir. Dolayısıyla 1950'lerden bu yana ekonomilerin büyümesi için temel gereklilikleri belirleyen sayısız araştırmacı bu konuda özel modeller oluşturmuştur. Bununla birlikte, daha yakın zamanlarda, neoklasik iktisatçılar, örneğin Allyn Young (1928), Frank Ramsey (1928), Joseph Schumpeter (1934), Ray Harrod (1939), Frank Knight (1944) ve Evsey Domar (1946), ekonomik büyümeyi analiz etmek için sıkı modellerin kullanılmasını desteklemiş ve bu “öncülerden” ekonomik modelleme konusunda çeşitli teoriler ortaya çıkartmışlardır (Abuzaid, 2011: 32).

Ramsey (1928), Solow (1956) ve Swan (1956) neoklasik büyüme modellerinin ana katkı maddesi olarak kabul edilirken, daha sonra âlimler (Romer, 1986; Lucas, 1988) endojen büyüme teorilerini oluşturdular. Dolayısıyla bir ülke ekonomisinin zaman içinde büyüdüğü oranı açıklamayı amaçlayan ekonomik büyüme, genellikle ülkenin ana (majör)

milli gelir (Gayri Safi Milli Hâsıla)muhasebesi toplamalarının yıllık yüzde büyüme oranı olarak ölçülmüştür. Ayrıca gayri safi yurtiçi hâsıla, fiyat enflasyonunun potansiyel olarak yanıltıcı etkilerini azaltmak için uygun istatistiksel ayarlamalarla ölçmektedir (Thomas, Zumbo, kwan ve Schweitzer, 2014: 329-330).

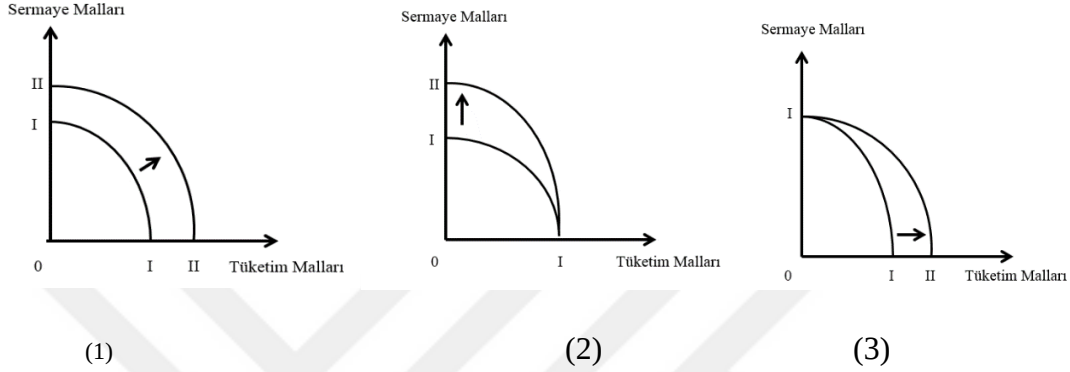
Tüm ekonomiler büyüme oranlarında oldukça sık hareket etmekte (çeyrekten çeyreğe ve yıldan yıla), ancak ekonomistlerin dikkati genellikle uzun vadedeki dalgalanmalara veya on yıldaki ortalama veya daha uzun süre içinde ekonomik büyüme oranına odaklanmıştır. Sonuç olarak, İşletme döngüsü teorisinde, genellikle uzun vadeli eğilimin çevresindeki kısa vadeli dalgalanmaların açıklamalarıyla bırakmakta, çünkü soruşturma (araştırma), kısa vadeli büyüme oranları üzerindeki baskın etkinin, bir ekonominin uzun vadeli belirleyicisinden ortalama büyüme performansı önemli şekillerde farklı göründüğünü ortaya koymuştur. (Zhang, 2005: 1-2).

1.17. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI

Günümüzde, gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkelerin ulaşmak istediği en önemli hedeflerden biri hızlı ekonomik büyümedir. İşsizliği azaltmak, yoksulluk döngüsünü kırmak, fiziki ve insani sermaye stoklarını artırmak, ölçek ekonomilerini elde etmek ve teknolojik yeniliklere ulaşmak için ülkenin özelliklerine uygun iktisadi büyüme politikaları oluşturulmuştur. Dolayısıyla ekonomik büyüme, belirli bir dönemde bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin miktarındaki artışı ifade etmektedir. Ekonomik büyüme, aşağıdaki gibi kısıtlamalara maruz kalan uzun vadeli karmaşık bir olgudur: nüfusun aşırı yükselişi, sınırlı kaynaklar, yetersiz altyapı, kaynakların verimsiz kullanımı, aşırı devlet müdahalesi, artışı zorlaştıran kurumsal ve kültürel modeller ve vb. (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 1-3).

Ekonomik büyüme, bir ülkenin üretim kapasitesinin arttırılması ve mevcut kaynakların verimli kullanılmasını ifade etmektedir. Nüfus ve toplum arasındaki gelirlerin yeniden dağıtılmasını kolaylaştırır. Kümülatif etkiler, artış oranlarındaki küçük farklar, bir on yıl veya daha uzun süre boyunca büyük hale gelir. Dinamik olarak büyüyen bir toplumda geliri yeniden dağıtmak, statik olandan daha kolaydır (Haller, 2012: 67).

Üretim kapasitesindeki artışlar, temel olarak ya üretim faktörlerinin miktarı ya da bu faktörlerin kalitesinin iyileştirilmesi ile sağlanmaktadır. Aşağıdaki grafiklerde, sadece iki ürün üreten bir ekonomideki alternatif büyüme olanakları, üretim olanakları (imkânları) eğrisi yardımıyla açıklanmıştır.

Kaynak: Yılmaz ve Akıncı, 2012: 4.

Şekil 1: Ekonomik Büyüme Sürecinin Üretim İmkânları Eğrisiyle Açıklaması

Grafik (1) nolu dikkate alındığında, kaynakların tam olarak kullanıldığı varsayıldığı için üretim faktörlerinin kalitesinde (nitelik) ve miktarındaki (nicelik) iyileşmeler nedeniyle üretim kapasitesinin arttığı görülmektedir. Bu bağlamda, üretim olanakları eğrisinin sağa paralel kayması bu durumu temsil etmektedir. Ancak, Grafik (1) 'de olduğu gibi, üretim olanakları eğrisinin paralel olarak değişmesi (kayması) gerekmez. Ülkede sermaye mallarına talep olması durumunda, üretim olasılık eğrisi, (2) nolu Grafikte olduğu gibi sermaye malları ekseninde dışa doğru veya tüketici mallarına yönelik bir talep varsa, üretim olanakları eğrisi (3) nolu Grafik 'te gösterildiği gibi tüketici malları ekseninde dışa doğru kayacaktır.

1.18. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖNEMİ

Ekonomik Büyüme, ekonominin ek kapasite mal ve hizmet üretme kapasitesine sahip olduğu bir ekonominin üretim kapasitesindeki artışı ifade etmektedir. Normalde yaşam standartlarında, ekonomik büyümenin genel yaşam standardındaki artışla eşanlamli olması için bize sunulan mal ve hizmetlerin miktarıyla ölçülmektedir. Maliyet, ekonomik

büyüme yaratma sürecinde gereklidir. Artan çıktı, girdilerin kalitesinde ve/veya miktarlarında artış gerektirmektedir (Palmer, 2012: 1).

En yüksek talep, bireylerin tüketim amacıyla mal ve hizmet satın almasıyla ortaya çıkmaktadır. Tüketim malları ekonomik faaliyetin son ürünü olarak kabul edilmektedir. Diğer bir talep kaynağı, sermaye amaçlı mal alımıdır. Sermaye malları, diğer malların yaratılması için kullanılan mallardır. Devlet, hükümet tüketim harcamalarını ve gayrisafi yatırımı temsil etmekte ve devletler ekipman, altyapı ve bordroya harcama yapmaktadır. NX, toplam ihracat eksi toplam ithalat ($NX = \text{İhracat} - \text{İthalat}$) olarak hesaplanan net ihracattır. Ekonominin diğer ülkelere ihraç ettiği, getirilen ithalatın azaldığı mal ve hizmetler net ihracattır. Bu yaklaşım aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanabilir (Investopedia, agis, 2020).

$$\text{GSYİH (Ekonomik Büyüme)} = C + I + G + NX$$

Tüm bu faaliyetler bir ülkenin GSYİH'sına katkıda bulunmaktadır.

Kaynak: economicshelp.org

Şekil 2: Ekonomik Büyümenin Önem Süreci.

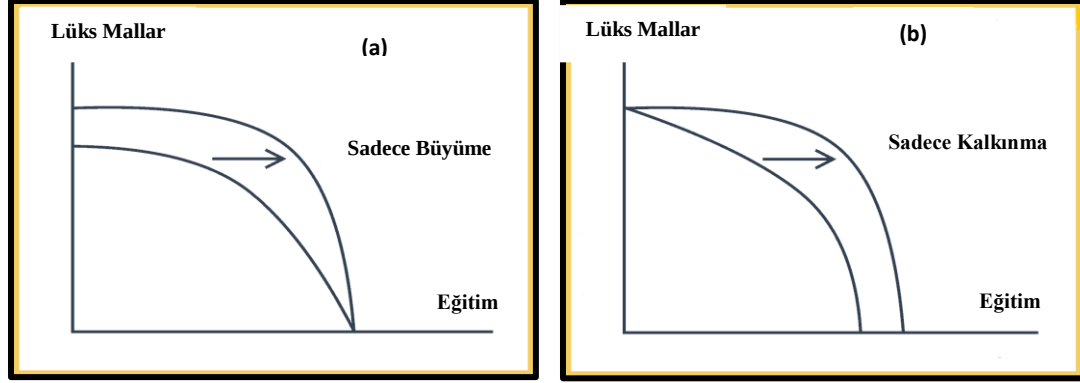
Daha yüksek GSYİH ile hükümet daha fazla vergi toplayabilecektir; çünkü insanların gelirleri arttıkça ve daha çok harcadıkça daha fazla gelir vergisi ve KDV

ödeyeceklerdir. Bu yararlıdır, çünkü hükümet bu artan gelirleri, devlet borçlanma düzeyini düşürmek ve/veya kamu hizmetlerine ve ülke altyapısına yapılan yatırımlara daha fazla harcamak için kullanabilir. Kamu hizmetlerine yapılan bu yatırım, ekonominin uzun vadeli performansının iyileştirilmesine yardımcı olabilir. Örneğin, daha iyi altyapı, daha düşük bir ticaret maliyeti sağlayacaktır. Bu nedenle, büyüme, daha yüksek bir büyümeye yol açan ve daha fazla yatırımı mümkün kılan verimli bir yüksek yatırım döngüsüne neden olabilir.

1.19. EKONOMİK BÜYÜME VE EKONOMİK KALKINMA ARASINDAKİ FARK

İsim seçiminin önemli bir yönü, büyüme ve kalkınma terimlerinin kullanımında yatmaktadır. Geçmişte, ikisi (Büyüme ve Kalkınma) eş anlamlı olarak kullanılmış ve birçok yazar hala bunları birbirinin yerine kullanmaktadırlar. Ancak önemli ve faydalı bir ayrım yapılabilir. Büyüme kelimesi geniş bir biçimde, üretimdeki ya da gelirdeki bir artışa atıfta bulunmak için kullanılırken bir ülkenin kabiliyetlerini genişleten temel yapısal, kurumsal ve nitel değişimler için kalkınma terimini, kullanmak faydalıdır. Temel olarak, bu farklılık çıktıdaki (GSYİH veya GSMH) artışının, nüfusun en yoksul kesimlerinde yoksulluğa her zaman çok etkili olamayacağı anlamına gelmektedir. Ekonomik kalkınma fikri, çıktıdaki ekonomik büyümenin, nüfusun büyük bir kısmı tarafından paylaşılması gerektiğini ve nüfusun yalnızca daha fazla miktarda mal değil aynı zamanda daha yüksek nitelikte bir yaşam seviyesine ulaştığını göstermektedir. Sonuç olarak, kalkınmanın büyüme anlamına gelebileceği ancak büyümenin kalkınma anlamına gelmesi gerekmemektedir (Hogendorn, 1996: 15-16).

Ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki farklar, ekonomik büyüme ekonomik faaliyetin niceliksel tarafını (miktar ve boyut artışı) ilgilendirirken, ekonomik kalkınma ise ekonomide ve toplumda meydana gelen niteliksel değişimler de dâhil olmak üzere daha geniş bir kapsamı olduğu gerçeğini ifade etmektedir. Aslında kalkınma, makro-ekonomik evrimin niteliksel olarak daha yüksek bir adımıdır. Gelişmiş ülkelere bahsederken büyüme teorilerini ve gelişmekte olan veya daha az gelişmiş ülkelere özgü ekonomik sorunlara yaklaşırken gelişme teorileri ifade edilmektedir (Haller, 2012: 68).

Kaynak: intelligenteconomist

Şekil 3: İktisadi Büyüme ve İktisadi Kalkınmanın arasındaki fark

Grafik (a) ve (b) ekonomik büyüme ve kalkınmanın arasındaki farkını göstermektedir.

1.20. EKONOMİK BÜYÜMENİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

- Milli gelir ve gayri safi milli hasıladaki değişiklikler sayısal olarak ölçüldüğü için ekonomik büyüme sayısal bir olgudur.
- Bununla birlikte, ekonomik büyüme uzun vadeli bir olgudur, çünkü beklenen yatırım getirisini elde etmek için ve buna bağlı olarak üretimdeki artış uzun vadede mümkündür.
- Ekonomik büyüme gerçek (reel) bir artışı ifade etmektedir. Dolayısıyla reel bir artışı ifade etmeyen üretim faktörlerinin gelirlerindeki artış, ekonomik büyüme olarak tanımlanamaz.
- Ekonomideki ikame yatırımlarının ekonomik büyümeye üzerine bir katkısı yoktur. Bunun nedeni ikame yatırımlarının milli gelirde gerçek (reel) bir artışı temsil etmemesidir. Çünkü ikame yatırımlar, milli gelirin yalnızca gerçek (reel) değerinin önceki dönem ile aynı seviyede kalmasını sağlamaktadır.
- Ek olarak, ekonomik büyüme dinamik bir makroekonomik göstergedir. Büyüme, ekonomideki belli başlı bölgeleri veya sektörleri değil tüm ekonomiyi kapsamaktadır (Yılmaz, 2008: 46).

1.21. EKONOMİK BÜYÜMENİN TÜRLERİ

Ekonomik büyüme ile beraber toplumun refahı ile ilgili gelir dağılımı, istihdam ve işsizlik, kültürel değişim, eğitim ve sağlık hizmetlerinin artırılması, demokratik hak ve özgürlüklerdeki gelişmeler, doğal kaynakların kullanımı gibi mevzular birçok analizde yer alınmıştır. Bu sayılmış olguları göz önüne alındığında, ekonomik büyüme türlerini dokuz gruba ayırmak mümkündür (Özgüven, 1988: 85; Yılmaz ve Akıncı, 2012: 5-7).

Spontane Büyümede, üretim faktörleri otomatik olarak harekete geçmekte ve belirli bir oranda büyüme elde etmektedir. Dolayısıyla bu tür büyümenin devletin ekonomiye müdahalesi çok az (minimum) seviyede kalmaktadır. Spontane büyümenin oluşumu fizyokrat, klasik ve neoklasik ekonomistlerin oluşturduğu teorilerde yer almaktadır.

Planlı Büyümede, ekonominin sahip olduğu kıt kaynakların hangi malların üretimine ne oranda tahsis edileceği bir plan içerisinde yürütülmesi lazımdır. Bu modelin amacı ekonominin tüm sektörlerinde verimliliği arttırmaktır.

Kapalı büyüme modelinde ülke, üretimde bütünüyle kendi öz kaynaklarını kullanarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirmektedir. Bu tür bir büyümenin amacı, ülkenin yabancı ülkelere ekonomik bağımlılığını ortadan kaldırmaktır. Kapalı büyüme modelinin çalışması için devletin ekonominin tüm alanlarına müdahale etme yetkisine sahip olması gerekmektedir. Bu tür büyüme 18, 19 ve 20. yüzyıllarda İngiltere, Japonya ve Rusya gibi ülkelerde izlenmiştir.

Açık büyümede, kapalı büyüme modelinin işleyişinin tam tersi geçerlidir. Buna göre, eğer bir ekonomi iktisadi büyümeyi yabancı üretim faktörlerine açık bir şekilde gerçekleştirirse buna açık büyüme denir. Açık büyümede, uluslararası sermaye ulusal (milli) iktisat için büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için uygun bir yatırım ortamı sağlamaya çalışılmaktadır. Bu tür bir büyüme, serbest piyasa ekonomisini benimseyen tüm ülkelerde uygulanmaktadır.

Durgun büyüme modelinde, iktisatta milli gelir artış hızı ile nüfusun artış hızı birbirine eşittir. Dolayısıyla kişi başına düşen gelirden herhangi bir artış söz konusu değildir. Çünkü artan nüfus, gelirdeki gerçek artışı etkisiz hale getirebilir. Milli gelir artış

hızı nüfus artış hızından büyükse, kişi başına gelir artacak ve ekonomik büyüme süreci hızlanacaktır. Tam tersi durumda kişi başına düşen gelir azaltacak ve ekonomik büyüme süreci olumsuz etkilenecektir.

Bir ekonomi daha hızlı büyürse, bu tür ekonomik büyümeye üstel büyüme denir. Ancak, böyle bir ekonomik büyümeyi gerçekleştiren bir ülkeye dünya ekonomisinde pek rastlanmamıştır. Çin ekonomisinde birbirini izleyen dönemlerde yüksek ve aratan büyüme hızları, üstel büyüme sürecine örnek olarak gösterebilir.

Biyolojik büyüme modelinde ekonomide hızlı bir büyüme söz konusudur ve ekonominin büyüme hızı kademeli olarak azalmaktadır. Dolayısıyla, üstel büyüme modelinden daha sürdürülebilir ekonomik büyüme geçerlidir. Biyolojik büyümede ekonomik büyüme önce hızla devam eder, sonra yavaşlamaya başlar ve bir yerde durur. Dolayısıyla bu noktadan sonra ekonomik daralma başlamaktadır.

Dengeli büyüme, uzun vadede sürdürülebilir olan belirli bir ekonomik büyümeyi ifade etmektedir. Düşük enflasyon, çevre açısından sürdürülebilir olup, ihracat ve perakende harcamalar gibi ekonominin farklı sektörleri arasında dengelenmiştir. Yani bu tür büyümede ekonominin bütün sektörlerinin benzer büyüme oranlarını gerçekleştirmesi lazımdır. Aksi takdirde iktisadi kaynaklar israf ile karşı karşıya kalıyabilir.

Dengesiz büyümenin türü, dengeli büyüme modelinin gerçekçi olmadığı inancına dayanmaktadır. Ekonomiler dengesizlikleri, eşitsizlikleri ve hiyerarşiyi içeren bir yapı sergiler. Bu yüzden, her ekonomide, bazı bölgeler veya sektörler ekonomik olarak diğerlerinden daha fazla büyüyor. Dengesiz büyüme modeline göre, bölgeler ve sektörler arasındaki büyüme veya gelişme farklılıkları ekonominin büyümesini/gelişmesini kolaylaştırma özelliklerine sahiptir.

1.22. EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ

İnsanoğlu kendi çabasıyla yaşam standartlarını artırmak için hayat boyunca sürekli olarak çalışmıştır. Bu süreçte yaşam giderek daha karmaşık hale gelmiştir. Bu nedenle, ekonomistlerin sürekli tartıştığı bir konu ise ekonomik büyüme olgusudur ve ekonomik büyüme bir ülkenin ekonomik ve sosyal refah düzeyindeki artışın en önemli

göstergelerinden biridir. Yeni geliştirilen ekonomik büyüme modelleri cari dönemin ekonomik ve sosyal özelliklerinden etkilenmiş ve ekonomik ve sosyal alanlarda devlete farklı görevler yüklenmiştir. Çalışmanın bu kısmında ekonomik büyüme modellerinden kısaca bahsedilmektedir.

1.22.1. Klasik Ekonomik Büyüme Teorisi

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" (1776) genellikle klasik ekonominin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Klasik okulun en ünlü ve seçkin temsilcileri: Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), Thomas Malthus (1766-1834), Karl Marx (1818-1883), John Stuart Mill (1808 1873) , Jean-Baptiste Say (1767-1832) ve diğerleri.

Klasik iktisatçılar, baskının olmadığı piyasalarda, piyasaların genellikle kendilerini düzenlediğini söylemişlerdir. Adam Smith buna, alıcılar çeşitli tedarikçiler arasında seçim yapabildiklerinde ve başarılı bir şekilde rekabet etmeyen şirketlerin başarısız olmasına izin verildiğinde, piyasaları doğal dengeye doğru hareket ettiren mecazi bir "görünmez el" el olarak bahsetmiştir. Smith defalarca tekel tehlikeleri konusunda uyarılmış ve rekabetin önemini vurgulamıştır (Sharipov, 2015: 761-762).

Adam Smith, insanların servetindeki artışı, emek verimliliğinin büyümesine ve işleyen sermayenin boyutunda bir artışa yansıyan üretim faktörlerinin (toprak, emek ve sermaye) çıktıların iyileştirilmesi ile ilişkilendirmiştir.

$$Y=f(L, K, T)$$

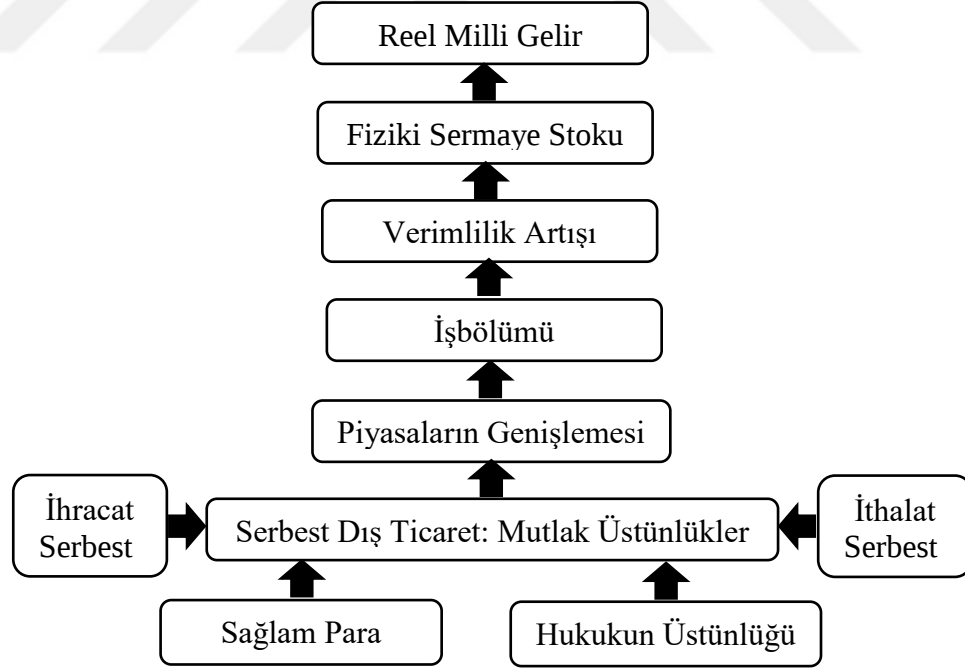
Y: Çıktı, L: Emek, K: Sermaye, T: Toprak

Başka bir deyişle, üretim miktarı (çıktı) emek, sermaye ve toprak girdileri ile ilgilidir (Yılmaz, 2008: 51).

Nüfus artışına, maddi üretim alanındaki işçilerin yatırım ve coğrafi keşifler içindeki payının artışına büyük ilgi gösterilmiş ve bu da geniş büyümeye katkıda bulunmaktadır. Smith, nüfus artışının endojen olduğuna ve mevcut geçim araçlarına bağlı olduğuna inanmıştır. Yatırım aynı zamanda endojen olarak kabul edilmiş ve kapitalistlerin çalışkanlığına ve tasarruflarına bağlı olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla

tasarruflar kişisel tüketim için değil, endüstriyel amaçlar için kullanılan rezervlerin toplamı anlamına gelmektedir. Toprakten elde edilen üretim artışı, coğrafi keşifler ve mevcut arazi verimliliğindeki teknolojik gelişmelerle bağlantılıdır. Smith tarafından artan verimliliğin arkasındaki ana itici güç, iş bölümü ve teknolojinin geliştirilmesi olduğunu söylemiştir. Smith, bir bütün olarak ekonomik sektörün ve ulusal ekonominin kalbinde rekabeti görmüş ve bir kısmı iş bölümü olan teknolojik gelişmeler sayesinde ekonominin hızla büyüyebileceğine inanmıştır. Smith, dengeleme sistemleri sürecinin sonuçlarının toplum için tercih edilen ve olumlu olmasına rağmen, rekabeti sistemi dengeye getirme faktörü olarak kabul etmiştir. Malthus, nüfus teorisini büyümedeki en önemli faktör olarak geliştirmiştir. Malthus'a göre, toplumdaki yoksulluğun nedeni, besin üretiminin artan nüfusa ulaşamamasıdır. Ricardo ise, çalışmalarında dolaylı olarak büyüme sorununu ele almıştır. Milli gelirin kaynaklarını açıklamamış ve milli gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını incelemiştir. (Gürak, 2006: 72-76).

Adam Smith'in Büyüme Teorisi: Liberal Ekonomi Politik

Kaynak: Güvel, 2011: 24

Şekil 4: Adam Smith'in Ekonomik Büyüme Teorisinin Politikası

1.22.2. Keynesyen Ekonomik Büyüme Teorisi

Keynesyen büyüme teorisi, John Maynard Keynes (1883-1946), Joan Robinson (1903-1983), Nicholas'ı Kaldor (1908-1986), Luigi Pasinetti (1930 - şimdiye kadar), James Meade (1907-1995) içeren önemli bir temsilci listesine sahiptir. Keynes'in "Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi" aşağıdaki Keynesyen büyüme teorilerinin temelini oluşturmuştur. Keynesyen modelde anahtar faktör etkili talep, özellikle de toplam etkili talebin genişlemesinin ekonomik büyümeye katkıda bulunması gerektiğidir.

Bu teoriler, Keynesyen makroekonomik dengenin geliştirilmesi ve eleştiril işlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Ulusal gelir, tüketim, tasarruf ve yatırımlar gibi ekonomik değerlere dayanan J. Keynes, ekonomik faaliyet düzeyindeki değişiklikleri açıklamak için tasarlanmış bir teori geliştirmiştir. Durgunluk ve işsizliğin artması sırasında gelirlerin azaltılmasının tüketim, tasarruf ve yatırımlarda azalmaya neden olduğunu kanıtlamıştır. Bu nedenle, John Keynes'e göre, ekonomideki ticari faaliyetlerin canlandırılmasına yönelik toplam talebin artırılması için piyasa kaldıracının olmadığı bir ortamda, hükümet, vergi indirimleri ya da hükümet harcamalarında artış gibi makroekonomik, yani maliye politikası uygulayarak müdahale etmelidir. Keynes, Büyük Buhran'a çözümün iki yaklaşımı birleştirerek ekonomiyi "yatırım için teşvik etme" olduğunu savunmuştur:

- ⇒ Faiz oranlarında azalma (para politikası): Merkez bankasının ticari bankalara borç verdiği faiz oranını azaltarak, hükümet ticari bankalara müşterileri için de aynısını yapmaları gerektiğine dair bir işaret göndermektedir.
- ⇒ Devletin altyapı yatırımları (maliye politikası): Hükümetin altyapıya yatırımı, iş fırsatları, istihdam ve talep yaratarak ve yukarıda bahsedilen dengesizliğin etkilerini tersine çevirerek ekonomiye gelir kazandırmaktadır (Sharipov, 2015: 764).

Keynesyen büyüme teorilerinin esası nedir?

- I. Hepsi, John Keynes'in toplam talebine dayanmaktadır. Bu teorilerdeki dengeli ekonomik büyüme için belirleyici koşul, toplam talepteki artıştır.
- II. Yatırım, gelir artışı ile birlikte geliri artıran (çarpan etkisi) veya hızlandırıcı etkisi altında artan ekonomik büyümenin ana faktörü olarak kabul edilmiştir. Artan

istihdam, teçhizat kullanım derecesi, daha iyi üretim organizasyonu gibi diğer tüm üretim faktörleri dikkate alınmaz.

Keynesyen yaklaşımı, kısa vadeli periyotları ve depresif bir ekonominin özel durumunu göz önünde bulundurmıştır. Bununla birlikte, Keynes'in takipçileri onun kısa vadeli yaklaşımını uzun vadeli yaklaşım olarak genişletmiştir (Gürak. H, 2006: 84-85).

1.22.3. Harrod-Domar Ekonomik Büyüme Teorisi

Harrod-Domar ekonomik büyüme teorisi, İngiliz iktisatçı Roy Harrod (1900-1978) ve Polonyalı kökenli Amerikalı iktisatçı Evsey Domar (1914-1997) tarafından formüle edilmiştir. Sonuçları birbirine çok yakın olduğu için ve daha sonra bilimde Harrod-Domar teorisi olarak bilinmeye başlamıştır. Evsey Domar, John Keynes teorisini açıklanmış ve tamamlanmıştır. Teorisinde, yatırım sadece gelir faktörü değil, aynı zamanda üretim kapasitelerinin yaratılmasında ve dolayısıyla malların üretimi ve arz içindeki gelişme faktörüdür. Domar'ın teorisi, gelirin büyümesini sağlamak için yatırımın büyümesi gereken tempoyu belirlemektedir. Bu tempo doğrudan milli gelirdeki tasarrufların payına (tasarrufların marjinal eğilimi) ve yatırımların ortalama verimliliğine bağlıdır (Güvel, 2011: 41).

Dolayısıyla, ekonomi politikası için önemli bir sonuç çıkarılmıştır. Sadece sürekli büyüyen sermaye birikimi, yani yatırım büyümesi, ekonomiye toplam talep ile toplam arz arasında dinamik dengeyi sağlamaktadır. Yatırımların dengeli büyümesini sürdürmek için devlet, tasarrufların milli gelirdeki payını veya teknolojik ilerleme oranını etkileyerek sermayenin verimliliğini belirleyebilir. Roy Harrod'un teorisi ekonominin büyüme yörüngesinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu nedenle, yatırım büyümesinin gelirdeki büyümeye oranını belirlemeye izin veren hızlandırıcı teorisine dayanmaktadır. Harrod'un teorisi, yalnızca gelir, tasarruflar ve yatırımlar arasındaki işlevsel ilişkiye değil, aynı zamanda girişimcilerin beklentilerinin analizine dayanan dengeli büyüme mekanizmasını da tanımlamaktadır (Yılmaz, 2008: 55-56).

Harrod'un teorisindeki gerçek büyüme oranı, emek ve sermaye verimliliğinin büyüme oranları ile belirlenmiştir. Gerçek büyüme oranı ile garantili büyüme (Harrod tarafından garantili büyüme - mevcut sermaye kaynaklarının tam kullanımı ile büyüme)

çakışırsa, ekonomi sürdürülebilir bir sürekli gelişime sahip olacaktır. İşgücünün tam kullanımı ile mümkün olan maksimum ekonomik büyüme oranına Harrods teorisinde doğal hız (oran) denir. Ekonomik sistemin istikrarlı dinamik dengesi, tam istihdam durumunda eşitlik garantili ve doğal büyüme oranı ile sağlanmaktadır. Ancak, böyle bir eşitliğin sağlanması ancak aktif devlet müdahalesi ile mümkündür. Analiz sırasında R. Harrod, E. Domar'ın elde ettiği sonuçlara benzer sonuçlara varmıştır. Çoğu zaman, daha önce belirtildiği gibi, teorileri Harrod-Domar adlı tek bir teoride birleştirmiştir. Teknik üretim koşullarında, ekonomik büyümenin tasarruf sağlama marjinalliği ile belirlendiği ve piyasa sistemindeki dinamik dengenin doğası gereği istikrarsız olduğu, dolayısıyla tam istihdamda sürdürülmesi için devletin aktif ve amaçlı eylemleri yapması gerekmektedir (Piçtak, 2014: 51-52).

Harrod-Domar teorisinin sınırlamaları aşağıdaki gibidir:

İlk olarak, teori içinde analizin oluşturulması için bir ön koşul gerektirir:

- ✓ Ekonomik büyüme yatırımın büyümesine bağlıdır ve bu bağımlılık doğrusal bir fonksiyondur;
- ✓ Ekonomik büyüme, emek kullanımındaki büyümeye bağlı değildir.
- ✓ Teori teknolojik ilerlemeyi dikkate almaz.

İkinci olarak, teorinin sınırlamaları tarihsel koşullarla açıklanmıştır. Bu teori, ekonomik büyümenin esas olarak üretim kapasitelerinin kullanımının büyümesine bağlı olduğu 1930 ve savaş sonrası dönemdeki gerçek ekonomik büyüme süreçlerini yeterince tanımlayabilir. Bununla birlikte, 1950-1970 yılları arasında üretim geliştirme beklentileri, esas olarak, ekonomik büyüme neoklasik teorilerinde yansıtılan niteliksel ve teknolojik değişikliklere bağlıdır. (Doğan, 2014: 369).

1.22.4. Neoklasik Ekonomik Büyüme Teorileri ve Robert Solow Teorisi

İlk neoklasik büyüme teorileri, dinamik dengenin sorunlarına dikkatin azaldığı ve ön plana çıkan yeni teknolojinin kullanılmaya başlanması, verimliliğin artırılması ve üretim organizasyonu iyileştirilmesi gibi kullanılmayan kapasite nedeniyle potansiyel büyüme sağlama sorunu 1950-1960'larda ortaya çıkmıştır. Bu okulun ana temsilcileri Alfred Marshall (1842-1924), Carl Menger (1840-1921), Friedrich von Wieser (1851-

1926), Leon Walras (1834-1910), John Bates Clark (1847-1938), William Stanley Jevons (1835-1882), Irving Fisher (1867-1947)'dir (Sharipov, 2015: 766-767).

Amerikalı iktisatçı Robert Solow (1924'den bu yana) diğer akademisyenlerle birlikte devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla büyük firmaların rekabetçi bir pazarda büyüme potansiyellerini artırmak için kaynakların çoğunu kullanmalarına izin vermişlerdir. Teorilerinin metodolojik temeli, ulusal üretim oluşumunun bağımsız faktörleri olarak emek, sermaye ve toprağa ilişkin üretim faktörlerinin klasik teorisine ve marjinal verimlilik teorisine dayanmıştır. Buna göre, üretim faktörlerinin sahiplerinden elde edilen gelir, bu faktörlerin marjinal ürünleri tarafından belirlenmektedir (Piçtak, 2014: 53).

Neoklasik kuramcılar neo-Keynesyen büyüme teorisini üç noktada eleştirmişlerdir (Sharipov, 2015: 766-767).

Birincisi, sadece bir büyüme faktörüne yani sermaye birikimi odaklanmış ve diğer tüm büyüme faktörleri göz ardı edilmiştir. Özellikle teknolojik ilerlemeyle ilişkili olanlar: eğitimin büyümesi, yetenekler, üretim organizasyonunun iyileştirilmesi ve değerleri göz ardı etmişlerdir. İkincisi, çünkü sermayenin gelirdeki payının değişmezliğinden kaynaklanırlar. Neoklasik model, sermaye ve emeği göz önünde bulundurarak ve bunların değiştirilebilir olduklarını varsayarak, sermaye katsayısında değişiklik olasılığına izin vermiştir. Bu nedenle, mevcut teknik üretim ekipmanında bile, sadece farklı kaynak kombinasyonlarını uygulayarak belirli çıktı hacmine ulaşmak mümkündür. Üçüncüsü, Neo-Keynesliler pazar mekanizmasının otomatik yeniden dengeleme yeteneğini hafife almışlardır. Diğer yandan neoklasik iktisatçılar, tek rekabetçi piyasa sisteminin dengeli bir ekonomik büyüme sağlayabileceğine inanmışlardır. Bu durum istikrarlı para sistemi için de geçerlidir. Dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalesini istikrar ihlallerinin bir unsuru olarak gören enflasyonist hükümet harcamalarına karşı çıkmışlardır.

Robert Solow'un Teorisi

Solow'un teorisi ilk kez "Ekonomik Büyüme Teorisine bir Katkı" (1956) başlıklı bir makalede özetlenmiş ve daha sonra "Teknik Değişim ve Toplam Üretim Fonksiyonu"

(1957) ile geliştirilmiştir. R. Solow, ekonomik sistemin dengesi için gerekli bir koşulun toplam talep ile toplam arzın eşitliği olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır. Teorisinde, toplam arz, bir yandan üretim hacimleri ile diğer yandan kullanılan faktörler ve bunların kombinasyonları (birleşimleri) arasındaki fonksiyonel bağımlılığı ifade eden Cobb-Douglas'ın üretim fonksiyonuna dayanarak belirlenmiştir. Solow'un teorisi, üç ekonomik büyüme kaynağı, yatırımlar, işgücü ve teknolojik ilerleme birbirleri arasındaki bağlantıları ortaya çıkarabilir (Gürak, 2006: 95).

Teori, tasarruf oranının sermaye yoğunluğu seviyesini belirlemede önemli bir faktör olduğunu göstermektedir. Daha yüksek bir tasarruf oranı daha büyük bir sermaye stoku (yani yatırımların büyümesi) ve dolayısıyla daha yüksek bir üretim seviyesi sağlamaktadır. Neo-klasiklere göre tasarruflar milli gelirin bir fonksiyonudur.

$$S = sY \quad (1)$$

S: tasarruf, s: tasarruf eğilimi, Y: milli gelir

Yatırım, sermaye stokuna yapılan net eklemelerdir ve tasarrufa eşittir.

$$\Delta K = I = S \quad (2)$$

ΔK : Sermaye stokundaki değişim, I: Yatırım

Sermaye stoku, yatırım ve tasarruf birbirine eşit ($\Delta K = I = S$) olduğu için (3) nolu denklemdeki gibi yazılabilir.

$$\Delta K = sY \quad (3)$$

Ekonomide üretim, belli bir teknoloji seviyesi sabitlenirken sermaye ve emek girdilerinin bir fonksiyonudur.

$$Y = f(K, L) \quad (4)$$

Y: milli gelir, K: sermaye, L: emek

Üretim fonksiyonu birinci dereceden homojen bir fonksiyon olduğu söz konusudur. Yani, ölçeğe göre sabit getiri mevcuttur (Solow, 1956: 66-67).

Solow'un teorisindeki nüfus artışı aynı zamanda ekonominin istikrarlı koşullarında devam eden ekonomik büyümenin nedenlerinden biridir. Ancak, nüfus artışına yatırımlarda bir artış eşlik etmiyorsa, bu işçi başına sermaye stokunda bir azalmaya yol açması anlamına gelmektedir. Böylece R. Solow teorisi, nüfus artış hızı daha yüksek olan ülkelerin daha düşük sermaye-emek oranına ve daha düşük gelirlere sahip olduğunu açıklamaktadır (Abuzaid, 2011: 35).

Yatırımlar ve çalışan sayısındaki artış ardından ekonomik büyümenin üçüncü kaynağı teknik ilerlemedir. Neoklasik teoride teknolojik ilerlemeyle insan emeğinin makinelerle değiştirilmesi anlamına gelmediği, ancak üretimde niteliksel değişikliklerin olduğu anlamına gelmektedir. İşçilerin eğitim düzeyinin arttırılması, organizasyonun iyileştirilmesi, üretim ölçeklerinin büyümesi ve bunun gibi. Böylece R. Solow teorisi, refahın sürdürülebilir büyümesi için tek temel olarak teknolojik ilerlemeyi vurgulamaktadır. Bu yüzden maksimum tüketim sağlayarak optimum büyüme varyantını bulmanızı sağlamaktadır. (Sharipov, 2015: 768).

1.22.5. İçsel Ekonomik Büyüme Teorisi (Yeni Ekonomik Büyüme Teorisi)

Büyüme oranlarını açıklamak için içsel değişkenleri kullanan araştırmaların ortaya çıkmasıyla yenilenen ilgi büyüme teorisine yöneltilmiştir. Romer (1986) ve Lucas (1988), Cass (1965) ve Koopmans (1965) tarafından uzun dönemli ekonomik büyüme oranının dışsal bir teknolojik ilerlemeyle belirlendiği yönündeki iddiaları ileri süren bu tür araştırmaların başlangıcını işaret etmişlerdir. Aslında, içsel büyüme modelleri neoklasik çerçevelerle benzerlik göstermektedir. Ancak bunların altında yatan varsayımlar ve önerilen sonuçlar önemli ölçüde farklılık göstermekte ve üç ana sapmada açıklanmıştır. İlk olarak, modeller sermayeye azalan marjinal getirilerin neoklasik varsayımını reddetmektedir. İkinci olarak, toplam üretimde artan ölçek getirileri öngörülmektedir. Üçüncüsü, sermayenin geri dönüş oranını belirlemede dışsallıkların rolünü takdir etmektedirler (Abuzaid, 2011: 36).

İçsel büyüme teorisi (*Üretim sürecindeki faktörler tarafından üretilen ekonomik büyüme (örneğin, artan getiriler veya tetiklenen teknolojik değişim) bir büyüme modelinin parçası olarak incelenmiştir.*) basit bir $Y = AK$ denklemiyle ifade edilebilir; burada A, teknolojiyi etkileyen herhangi bir faktörü temsil etmekte ve K hem insani hem

de fiziksel sermayeyi temsil etmektedir. Azalan getirilere eğilim gösteren bazı dışsallıkların çağrılmasıyla elde edilebilen bir özelliğin sermayeye azalan getirisi yoktur. Her türlü (fiziksel veya beşeri sermaye) yatırım, özel kazancı aşan üretkenlikte artışa yol açar. Bu model, yatırımın kendisi tarafından güçlü dış ekonomiler üretilirse, neoklasik modeldeki α birliği haline gelirse, yatırım oranındaki (fiziksel veya beşeri sermaye) bir artışın devamlı büyümeyi tetikleme potansiyelini somutlaştırır (Todaro ve Smith, 2009: 160).

Bu durumda, $Y = A_E^\mu K^\alpha L^{1-\alpha}$ büyüme denklemi içsel $Y = A_e^\mu K$ denklemine indirgenir. Ölçeğe göre artan getiriden kaynaklanan uzun vadeli sürdürülebilir büyüme net sonuçtur. Açıkça görüldüğü gibi, temel neoklasik büyüme modelinin özelliği olan azalan getiriler veya büyüme üzerinde sürekli bir etki göz önünde bulundurulmamıştır. $Y = AK$ gibi bir denklem elde etmenin bir başka yolu, artan kalite ve/veya çeşitli makine veya ara girdilerin azalan getirilere yatkınlığı dengelediğini ortaya koymaktır. Temel olarak, içsel büyüme modellerinde azalan getiriler mevcut değildir, çünkü böyle bir görünüm diğer kuvvetler tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenle, bu tür bir büyüme teorisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki zenginlik eşitsizliklerini arttıran anormal uluslararası sermaye akışlarını açıklamada değerlidir (Salvadori, 2003: 16-17).

Bu tür modellerde, özel sermayenin marjinal ürününde artış sağlayan ve sonuç olarak ekonomik büyüme üzerinde etkili olan üretken hizmetlerin hükümet tarafından sağlandığı varsayılmaktadır. Bu bağlamda, hükümet yatırımı içsel ise ve üretim fonksiyonu kamu ve özel sermayede eşzamanlı olarak homojen doğrusal ise, bu yaklaşım içsel bir büyüme oranı sağlamaktadır. Büyüme modellerinde verimli kamu sermayesini tanıtan ilk araştırmacılar Arrow ve Kurz (1970), ancak yine de büyümenin belirleyicileri olarak içsel faktörleri kullanmışlardır. Daha sonra yaklaşımları, hem içsel olarak belirlenmiş büyüme oranları hem de dengeli bir bütçe sunan bir model Barro (1990) tarafından uyarlanmıştır. Dahası, hükümet harcamalarının makroekonomik üretim fonksiyonuna bir akış değişkeni olarak girdiğini düşünürken, Arrow ve Kurz (1970) kamu sermayesi stokunun üretken etkiler göstereceğini varsaymıştır (Abuzaid, 2011: 37-38).

Tablo 3: Ekonomik Büyüme Kavramları ve Teorileri

Büyüme Kavramları ve Teorileri	Ortaya Çıktığı Zaman
Klasik Ekonomik Büyüme Teorisi	1776
Keynesyen Ekonomik Büyüme Teorisi	1930
Post-Keynesyen (neo-Keynesyen) Ekonomik Büyüme Teorisi	1950
Neoklasik Ekonomik Büyüme Teorileri ve Robert Solow teorisi	1950-1960
İçsel Ekonomik Büyüme Teorisi (Yeni Ekonomik Büyüme Teorisi)	1980-1990

Kaynak: Yazarın tasarımı

1.23. EKONOMİK BÜYÜMENİN ÖLÇÜLMESİ

Ekonomik büyümeyi ölçmek için farklı yöntemleri kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, ne ölçüde bir ülkenin ekonomisinin büyüdüğünü matematiksel olarak ifade etmek mümkündür. Ancak böyle bir ifadeyi bulmak için sağlam istatistiksel bilgilere ihtiyaç vardır. Söz konusu yöntemler arasında en yaygın kullanılan yöntemler gayri safi milli hâsıla ve gayri safi yurtiçi hâsıladır. Milli gelir, bir yılda üretilen tüm mal ve hizmetlerin net değeridir. Teknik açıdan bazı yönler farklı olsa da milli gelir GSMH kavramı ile açıklanmaktadır.

1.23.1. Gayri Safi Milli Hâsıla

Gayri safi milli hâsıla, belirli bir dönemde, ülke sakinlerinin sahip olduğu üretim araçlarıyla ortaya çıkan tüm nihai ürün ve hizmetlerin toplam değerinin bir tahminidir. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, belirli bir dönemde bir ülkenin sınırları içinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin toplam parasal veya piyasa değeridir. Dolayısıyla GSYİH'nın bir kısmı diğer ülkelerin vatandaşları tarafından üretilebilirken, GSMH'nın bir kısmı diğer ülkelerde kurulan ülke vatandaşları tarafından üretilebilmektedir. Formüle etmek istersek:

$$\text{GSMH} = \text{GSYİH} + \text{Net dış faktör geliri}^1$$

¹ İşçilerin dövizleri, müteşebbis gelirleri, kar transferleri, dış borç faiz ödemeleri ve faiz gelirleri. Ülkeye giren ve çıkan faktör gelirleri arasındaki farktır.

Ekonomik büyümenin ölçülmesinde GSYİH'nın daha kolay hesaplanabileceğini ve bu nedenle GSMH'den daha fazla kullanıldığını literatürlerde söylemektedir. GSYİH üretim, harcama ve gelir olmak üzere üç farklı yöntemle hesaplanmaktadır.

Üretim Yöntemi: Üretim Yöntemi: Bir ekonomide tüm firmaların ürettiği tüm mal ve hizmetlerin miktarı ile bunların fiyatları bir yıl içinde çarpılarak hesaplanmaktadır.

Harcama Yöntemi: Faktör sahiplerinin üretilen mal ve hizmetler için yaptıkları harcamaların toplamıdır.

Gelir Yöntemi: Üretim, mal ve hizmet üretmek amacıyla üretim faktörlerinin bir araya getirilmesiyle gerçekleştirildiği için, üretilen ürünün değerine bu faktörlere yapılan ödemelerle ulaşılabilir. Dolayısıyla, bu yöntemde, üretime katılan faktör sahipleri tarafından alınan ücretler, faizler, karlar ve kiralar toplanarak GSYİH'ye ulaşılacaktır.

Bütün bunlarla vurgulanması gereken bir diğer konu ekonomik büyüme hızını hesaplanmasıdır. Büyüme oranını yüzde değişim olarak hesaplamak için; t dönemindeki reel GSYİH seviyesi Y_t ise, bir dönem önceki reel GSYİH seviyesi Y_{t-1} ise ve büyüme oranı g harfiyle belirtilmişse, aşağıdaki gibi hesaplanabilir;

$$g = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \times 100$$

Bunu da bir örnekle açıklayacak olursak; 2010 yılı verilerini göz önünde bulundurduğumuzda, $Y_t = 105739$, $Y_{t-1} = 97003$ ise,

$$g_{2010} = \frac{105739 - 97003}{97003} \times 100 = 9,0$$

Değeri bulunur ve Türkiye'nin 2010 yılındaki büyüme hızı %9 oranında olmuştur. Türkiye bir önceki döneme göre %9'luk bir büyüme gerçekleştirmiştir (Özden, 2014: 21-22).

1.23.2. Reel Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

Gayri safi yurtiçi hasıla, nominal ve reel olmak üzere iki şekilde hesaplanmaktadır. Nominal (cari) GSYİH, bir ülkede belli bir dönemde üretilen bütün malların miktarları ile o dönemdeki fiyatların çarpımlarının toplamıyla elde edilmektedir. Reel GSYİH ise, T

döneminde üretilen bütün malların miktarları ile baz (temel) alınan yıldaki (Türkiye için 1998) fiyatların çarpımlarının toplamıyla elde etmektedir.

$$Reel\ GSYİH_t = \frac{Nominal\ GSYİH_t}{GSYİH\ Deflatörü_t}$$

Ekonomik büyümenin ölçülmesinde nominal GSYİH yerine reel GSYİH'nin kullanılmasının nedeni, gerçek büyümeyi göstermesinden kaynaklanmaktadır.

$$Nominal\ GSYİH_t = \frac{Reel\ GSYİH_t}{GSYİH\ Deflatörü_t}$$

GSYH deflatörü, Nominal GSYİH'nin reel GSYH'ye oranıdır. Yani, bir ülkenin vatandaşları tarafından üretilen tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki değişimi ölçmektedir.

$$GSYİH\ Deflatörü_t = \frac{Nominal\ GSYİH_t}{Reel\ GSYİH_t} \times 100$$

GSYİH deflatörü, nominal GSYİH'yi reel GSYİH'ye bölerek 100 ile çarparak hesaplanır (Kızılkaya, 2017: 11-17).

1.24. EKONOMİK BÜYÜMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Ekonomik büyümenin kaynakları (faktörleri) hakkında değişik düşünceler ve çeşitli sınıflamalar vardır. Nurkse, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörleri sermaye, doğal kaynaklar, teknolojik ve bilimsel bilgiler olarak ifade etmiştir. Frank ve Bernanke 'ne göre, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler iki tipe ayrılmıştır. Sermaye, işgücü ve doğal kaynaklar gibi faktörleri birinci tip ve ülkedeki mevcut altyapı olanakları, eğitim düzeyi, teknoloji düzeyi, girişimcilerin sayısı, nitelikli iş gücünün kalitesi ve çalışma koşullarını ikinci tip faktörler olarak belirtilmiştir. Begg, Fischer ve Dornbusch (1994)'a göre ise üretim fonksiyonunu oluşturan girdiler; işgücü, sermaye, toprak, hammadde ve teknolojik ilerlemelerdir. Bahsedildiği gibi, ekonomik büyüme kaynaklarını sınıflandırırken genellikle iki faktör göz önünde bulundurulmaktadır. Bu faktörlerden ilki ekonomik, diğeri ise ekonomik olmayan faktörlerdir. Sermaye, doğal kaynaklar ve teknolojik gelişme ekonomik büyümenin ana ekonomik faktörleri olarak sıralanabilir. Sermaye iki bileşenden yani fiziksel sermaye ve beşeri sermaye olarak oluşmaktadır. Fiziksel sermaye ise, üretimde kullanılan tüm fiziksel makine, binalar ve tesisleri ifade

ederken, beşeri (insani) sermaye ise üretimde kullanılan işgücü anlamına gelmektedir. Öte yandan sosyal, siyasi ve dini faktörler gibi ikincil faktörlerin büyümeye katkı sağladığı açıklanmaktadır (Nurkse, 2001: 27-73-85).

1.24.1. Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Ekonomik Faktörler

Ekonomik büyümenin nedenini anlamak için, büyümenin temel ekonomik faktörlerini kısaca incelemek gerekmekte ve bu faktörleri üç ana kısma bölünebilir.

1.24.1.1. Sermayenin Birikimi

Sermaye, ancak insanlar tarafından üretilmiş üretim aracı olarak ve doğada serbest şekilde bulunmayan ekonomik bir faktör olarak tanımlanmaktadır. Diğer ekonomik faktörlerin arasında, sermaye birikimi ekonominin gelişmesi, kalkınması ve büyümesi için önemli bir ekonomik faktör olarak tanımlanmaktadır. Sermaye birikimi kendi kendini besleyen kümülatif bir süreçtir. Sağlam bir sermaye birikimi süreci iç içe geçmiş üç aşamadan oluşmaktadır. Birincisi gerçek tasarruf oranlarının büyüklüğü ve bu oranların sermaye birikimi için artırılması gerekliliğidir. İkincisi Ülkedeki finans ve kredi kurumlarının varlığı ve bunların ülkede ihtiyacı olan yatırımcılara kredi oluşturma kabiliyetleridir. Üçüncüsü ise, tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesini sağlayacak başarılı bir girişimci grubunun varlığıdır. En genel haliyle, sermaye birikimi, bir üretim biriminin belirli bir dönemde mal ve hizmet üretme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Birçok teorik ve ampirik (deneysel) yapılmış çalışmalarda sermaye birikiminin ekonomik büyüme üzerindeki belirleyici etkisi vurgulanmaktadır. Sermaye birikiminin ekonomik büyüme ve kalkınmadaki rolü fikri A. Smith'e kadar uzanmaktadır. Yani A. Smith'e göre, ekonomik büyüme ve verimlilik artışı sağlamasında çok önemli olan uzmanlaşma ve işbölümünün gerçekleştirilmesi sermaye birikimini gerektirmektedir. (Furmoly, 2015: 36-37).

1.24.1.1.1. Beşeri (İnsani) Sermaye

Klasik iktisat teorisi perspektifinden bakıldığında, insani (beşeri) sermayesi emeği alım ve satım açısından işlem görebilen bir emtia (mal) olarak görülmüştür. Bu teori büyük ölçüde emeğin sermaye tarafından sömürülmesine odaklanmaktadır. Bununla birlikte, emek terimi ile geleneksel olarak ilişkilendirilen anlamın aksine, beşeri sermaye, eğitim ve öğretim yoluyla biriktirilen bilgi, uzmanlık ve beceriyi ifade etmektedir. Beşeri

sermaye teorisinin sosyal ve ekonomik önemini vurgulayan Becker (1993), tüm sermayenin en değerli olanının insana yapılan yatırım olduğunu belirtmiştir (Marimuthu, Arokiasamy ve İsmail, 2009: 267).

Beşeri sermaye, bir şirketin bilançosunda yer almayan bir maddi olmayan duran varlık veya kalitedir. Bir işçinin deneyim ve becerilerinin ekonomik değeri olarak tanımlanabilir. Bu eğitim, öğretim, zekâ, beceriler, sağlık ve işverenlerin sadakat ve dakiklık gibi değer verdiği varlıkları içermektedir. Bu sermaye türü, ekonomik kalkınma ve büyüme için vazgeçilmez olan fiziksel sermayenin yanında başka bir önemli kaynak olma özelliğine sahiptir. Beşeri sermaye önemlidir çünkü verimliliği ve dolayısıyla karlılığı arttırdığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bir şirket çalışanlarına ne kadar çok yatırım yaparsa (yani eğitim ve öğretimlerine) o kadar verimli ve kârlı olabilir (Seyidoğlu, 2002: 59).

1.24.1.1.2. Fiziki Sermaye

Fiziki sermaye, doğada özgürce (serbest şekilde) bulunmayan ancak insan tarafından üretilmiş üretim araçları olarak tanımlanmaktadır. Bunlar, üretim artışına büyük katkı sağlayan araçlar, makineler, ulaşım sistemleri ve aletler, endüstriyel teçhizatları, fabrikalar ve makine ekipmanları, fiziki sermayenin bir şeklini oluşturmaktadır. İnsan yapısına sahip olan ve üretimde insan emeğinin verimliliğini artıran her türlü makine, tesis, alet, bina ve malzeme bu gruba girmektedir. Fiziki sermayenin doğal kaynaklardan farkı, daha sonra, insanlar tarafından üretilmesidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan birçok çalışma, altyapı yatırımlarının ekonomik büyüme sürecinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Özsağır, 2008: 11).

1.24.1.2. Doğal Kaynaklar

İktisadi büyüme ve doğal kaynaklar arasında doğru orantılı bir ilişki olduğundan son iki yüzyılda bahsedilmiştir. On 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısında, meydana gelen çeşitli gelişim deneyimlerine göre doğal kaynaklar ekonomik büyümenin motoru olarak görülmektedir. Aynı sonuçları 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra bulmak zorlaşmaktadır. Örneğin, Orman kaynakları, su kaynakları, mineral kaynakları, gıda kaynakları, enerji kaynakları, toprak kaynakları ve diğer doğal kaynakları olan ülkelerde

ekonomik büyüme oranı (hızı) ve bu tür kaynaklara sahip olmayan ülkeler kıyasla özellikle uzun vadede daha yüksektir (Ortega, Claudio ve Banco, 2002: 1-2).

1.24.1.3. Teknolojik İlerleme

Teknoloji ayrıca, bir sanayi dalıyla ilgili üretim yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgidir. Teknolojik ilerleme, mal ve hizmetlerin üretilmesi, pazarlanması ve halka sunulması yolundaki gelişmelerle ilgilidir. Teknolojik ilerleme, gelir artışını teşvik etmede ve yoksulluğu azaltmada merkezi bir rol oynamaktadır (World Bank Report, 2008: 1).

Teknolojik gelişmeler, ekonomik büyümenin en önemli kaynağı olarak çoğu iktisatçı tarafından söylenmişlerdir. Büyümenin temel dinamiklerinden birini teknoloji oluşturmaktadır. Teknoloji, bir mal veya hizmetin üretimi için gerekli olan tüm bilgi, organizasyon ve teknikler olarak tanımlanabilir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında yüksek teknolojik gelişme, verimliliğin artmasına katkıda bulunmuş ve ekonomik büyüme sürecinin hızla artmasına yardımcı olmuştur (Özden, 2014: 20).

1.24.2. Ekonomik Büyüme'yi Etkileyen Ekonomik Olmayan Faktörler

Bir ülkenin iktisadi büyüme sürecini etkileyen iki ana iktisadi ve iktisadi olmayan faktör önemli rol oynamaktadır. Son dönemlerde bilim adamlar taraftan yapılmış ampirik ve teorik çalışmalarda ekonomik büyüme sürecini etkileyen unsurlar burada iktisadi olmayan faktörler olarak tanımlanacaktır. Örneğin, sosyo-ekonomik, psikolojik, kültürel ve politik faktörler, tıpkı ekonomik faktörler gibi, ekonomik kalkınmayı ve büyümeyi etkilemektedir.

1.24.2.1. Siyasi Faktör

Üçüncü Dünya ülkelerinin temel özelliklerinden biri olan siyasi bağımlılık ekonomik büyümenin, ekonomik olmayan bir faktörü olarak tanımlamaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, sömürgecilik döneminin sona ermesine rağmen, zayıf ülkelerin güçlü ülkelere siyasi bağımlılığı devam ettmiş, ancak farklı bir şekilde. Az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler tarafından sömürülmesinin yanı sıra, bu ülkeler arasındaki ilişkide üçüncü dünya ülkelerinin uygun ekonomik kalkınmaya ve büyümeye ulaşmasını engelleyen en az iki unsur vardır. Birincisi, gelişmiş ülkeler ve hâkim oldukları uluslararası örgütler (Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası vb.) Gelişmekte olan

lkeleri kendi ekonomik çıkarlarına hizmet edecek şekilde politik ve ekonomik olarak kontrol etme eğilimindedir. İkincisi, siyasi bağımlılık az gelişmiş ülkelerde istikrarsızlığa neden olmuş, bu da onlardan gelişmiş ülkelere sermaye kaçışına neden olmaktadır (Afghah, 1998: 55-56).

1.24.2.2. Dini Faktör

Din, ekonomik kalkınmada ve büyümede ikinci önemli ekonomik olmayan faktördür, bunun kesin etkisi tam olarak bilinmemektedir. Bazı sosyal bilimciler Birleşik Krallık'taki ekonomik büyümeyi Protestan Reformuyla ilişki ilendirmektedirler. Aslında, bu olayın dini kişisel ve bireysel bir mesele haline getirdiği görüşülmektedir. Açıkça görüldüğü gibi, laiklik kapitalizmin ekonomik ilerlemesinde en etkili faktördür. Her ne kadar dini inançlar genellikle daha yavaş bir ekonomik büyüme oranı ile ilişkili gibi görünse de, bu tüm dinlerin ekonomik kalkınma ve büyüme üzerinde aynı etkiye sahip olduğu anlamına gelmez. Bazı dinler her ne kadar bir amaçtan ziyade ruhsal gelişim için bir araç olsalar da, ekonomik faaliyetleri yaşamın önemli bir yönü olarak görmüştür. Din ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi etkileyen önemli bir nokta, insanların dinlerine bağlılık derecesidir. Bu nedenle, din ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek için, dinin kendisi ile dindar insanlar arasında bir ayırım yapılmalıdır. Sonuç olarak, dinin zorunlu olarak ekonomik kalkınmanın ve büyümenin önünde bir engel olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur, ancak dolaylı olarak dini dünya görüşlerine ve ekonomik kalkınmaya ve büyümeye nasıl değer verdiklerine bağlıdır (Furmoly, 2015: 47-48).

1.24.2.3. Sosyal ve Kültürel Faktör

Günümüzde, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin hızla yayılması gelişmiş ülkelerde birçok sosyal ve kültürel değerin az gelişmiş ülkelere aktarılmasına neden olmuştur. Bu değerler üçüncü ekonomik olmayan bir faktördür. Böylece, sadece teknoloji değil, Batı sosyokültürel değerleri de ithal edilmiştir. Siyasi bağımlılıkta olduğu gibi, bu değerler az gelişmiş ülkeler sosyal ve ekonomik kapasiteleri için uygun değildir. Bu sosyo-kültürel dönüşümün en belirgin işareti, özellikle ithal edilen lüks malların kitlesel tüketim eğilimi olmuştur. Sonuç olarak kitlesel tüketimin yayılması, reklamlar ve emülasyon toplumlar arasında yanlış bir talebe yol açan temel sebeptir. Bu da ulusal sermaye israfına ve nihayetinde geriye dönük ağırlaşmaya yol açmaktadır. Birleşmiş milletlerin az gelişmiş

lkeler hakkında hazırlanan raporuna göre, bu tip ülkelerde acı ve incitici ayarlamalar yapılmaksızın hızlı ve uygun ekonomik büyüme sağlayabilmek zordur (Afghah, 1998:56-57).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİRLERİNE GÖRE SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN AYRIMI VE ÜLKE PROFİLLER

Dünya Bankasına üye olan tüm ülkeler ve ekonomiler majör üç gruba (bölgeye, gelire ve kredilendirmeye göre) ayrılmıştır. Çalışmanın bu kısmında ülkelerin ve ekonomilerin gelirlerine göre ayrımından ve profilinden bahsedilmiştir. Dünya Bankası, dünya ekonomilerini dört gelir grubuna (yüksek, üst-orta, alt-orta ve düşük) ayrılmıştır. Dolayısıyla çalışmada yüksek ev üst-orta gelirli ekonomileri bir grup olarak ve alt-orta ve düşük gelirli ekonomileri bir grup olarak ele alınmıştır. Dünya Bankası bu gruplamayı Atlas Yöntemini kullanılarak hesaplanan kişi başına Gayri Safi Milli Gelire (cari ABD doları) göre gruplanmıştır.

2.1. DÜŞÜK VE YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELER (EKONOMİLER) KAVRAMI

Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanında (zaman serisi veri tabanında), tüm 189 Dünya Bankası üyesi ülkeler ve ayrıca 30.000'den fazla nüfusa sahip diğer 28 ekonomi sınıflandırılmıştır. Böylece veri kullanıcıları ilgilenilen istatistiksel verileri toplayabilir, gruplandırabilir ve karşılaştırabilir ve temel istatistiklerin sunumunu yapabilir. Dünya bankası tarafından ülkelerin sınıflandırmaları üç ana kısmında yani coğrafi bölgeye, gelir grubuna ve Dünya Bankası Grubunun operasyonel borç verme kategorilerine göre bölünmüştür. Ancak bu gruplama zaman zaman değişebilir. Ekonomi ile birbirinin yerine kullanılan ülke terimi, siyasi bağımsızlık anlamına gelmemekte, ancak yetkililerin ayrı sosyal veya ekonomik istatistikleri rapor ettiği herhangi bir bölgeyi ifade etmektedir. (worldbank, agis, 2020).

Dünya bankasına göre ülkeleri (ekonomileri) gelir açısından dört: düşük, alt-orta, üst-orta ve yüksek gruba ayrılmıştır. Gelir, Dünya Bankası Atlas yöntemi (*Atlas yöntemi, ekonomilerin büyüklüğünü ABD doları cinsinden gayri safi milli gelir açısından tahmin etmek için 1993 yılından bu yana Dünya Bankası tarafından kullanılan bir yöntemdir.*) kullanılarak yerel para biriminden dönüştürülen ABD doları olarak kişi başına gayri safi milli gelir kullanılarak ölçülmüştür. GSMG tahminleri Dünya Bankası ülke birimlerindeki ekonomistlerden elde edilmiştir. Dolayısıyla nüfusun büyüklüğü, Dünya

Bankası demografların tarafından çeşitli kaynaklardan ve hem birleşmiş milletlerin iki yıllık Dünya Nüfus Beklentileri de dâhil olmak üzere tahmin edilmektedir. Ülkeler, önceki takvim yılı için kişi başına GSMG tahminlerine göre, her yıl 1 Temmuz'da yeniden tespit edilir. Kişi başına GSMG tahminleri revize edilmiş olsa bile, gelir gruplamaları tüm mali yıl boyunca (yani bir sonraki yılın 1 Temmuz'una kadar) sabit kalır (Fantom, ve Serajuddin, 2016: 5-6).

Tablo 4: Dünya Bankasına Göre Ülkelerin (ekonomilerin) Ana Gruplanması.

Bölgeye Göre	Gelire Göre	Kredilendirmeye Göre
Doğu Asya ve Pasifik	Düşük gelirli ekonomiler	IDA
Avrupa ve Orta Asya	Düşük-orta gelirli ekonomiler	Blend (Harman)
Latin Amerika ve Karayipler	Üst-orta gelirli ekonomiler	IBRD
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Yüksek gelirli ekonomiler	
Kuzey Amerika		
Güney Asya		
Sahra-altı Afrika		

Kaynak: Dünya Bankası

1.2.1. Düşük Gelirli Ülkeler (Ekonomiler) Kavramı

Mevcut 2020 mali yılı için, düşük gelirli ekonomiler 2018'de Dünya Bankası Atlas yöntemi kullanılarak hesaplanan kişi başına gayri safi milli geliri 1.025 ABD doları veya daha düşük olan ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Düşük gelirli ülkelere sık sık az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, gelişmekte olan pazarlar veya yeni sanayileşmiş ülkeler olarak da bilinen ülkelerle eş anlamlıdır. Bu ülkelere, ekonomik, politik, sosyal ve çevresel kalkınmayı artırmak ve desteklemek için diğer ülkelerdeki hükümetler veya ajanslar tarafından verilen (mali yardım olan) kalkınma yardımı almaktadır. İkili yardım doğrudan bağış yapan ülkeden düşük gelirli ülkelere verilir. Ancak çok taraflı yardım, evvela dağıtan uluslararası bir kuruluşa verilir ve daha sonra uluslararası kuruluş tarafından yardıma ihtiyacı olan gelişmekte olan ülkelere verilir. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler ajansları kalkınma yardımına katılan kuruluşların örnekleridir. Düşük gelirli ülkeler, zayıf bir ekonomiyle ilgili mücadelelerle karşı karşıyadır. Zayıf ekonomik durum ile ilgili konular arasında ortalama yaşam beklentisi, yüksek bebek ölüm oranları, zayıf eğitim sonuçları, düşük altyapı, çevre ve iklim koşulları ve kötü sağlık koşulları

bulunmaktadır. Bu düşük gelirli ülkeler, temiz su eksikliği, düşük sağlık korum seviyeleri, yetersiz beslenme ve kaliteli tıbbi bakıma erişim eksikliği nedeniyle yüksek oranda hastalık ve enfeksiyon (bulaşma) sorunu yaşamaktadır. Şu anda düşük gelirli ülke kategorisinde 31 ülke tesbit edilmiştir. Somali, kişi başına düşen GSMG'si 130 dolar olan düşük gelirli ülke listesinin en altında yer alınmıştır (worldbank.org, agis, 2020).

Tablo 5: Dünya Bankasına Göre Düşük Gelirli Ülkeler/Ekonomiler

Düşük Gelirli Ekonomiler (1.025 \$ veya Daha Az)		
Afganistan	Gine-Bissau	Sierra Leone
Benin	Haiti	Somali
Burkina Faso	Kore, Dem. Halk Cumhuriyeti	Güney Sudan
Burundi	Liberya	Ruanda
Orta Afrika Cumhuriyeti	Madagaskar	Tacikistan
Çad	Malawi	Tanzanya
Kongo, Demokratik Cumhuriyeti	Mali	Togo
Eritre	Mozambik	Uganda
Etiyopya	Nepal	Yemen, Rep.
Gambiya	Nijer	
Gine	Suriye Arap Cumhuriyeti	

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo 6’da Dünya Bankasına göre orta düşük gelirli ülkeleri göstermektedir.

Tablo 6: Dünya Bankasına Göre Orta Düşük Gelirli Ülkeler/Ekonomiler

Orta Düşük Gelirli Ekonomileri (1,036 \$ - 4,045 \$)			
Angola	Mısır	Moldova	Tanzanya
Cezayir	El Salvador	Moğolistan	Timor-Leste
Bangladeş	Eswatini	Fas	Tunus
Benin	Gana	Myanmar	Ukrayna
Butan	Honduras	Nepal	Özbekistan
Bolivya	Hindistan	Nikaragua	Vanuatu
Cabo Verde	Kenya	Nijerya	Vietnam
Kamboçya	Kiribati	Pakistan	Gazze
Kamerun	Kırgız Cumhuriyeti	Papua Yeni Gine	Zambiya
Komorlar	Lao PDR	Filipinler	Zimbabve
Kongo, Cumhuriyeti	Lesotho	Senegal	
Fildişi Sahili	Moritanya	Solomon Adaları	
Cibuti	Mikronezya	Sri Lanka	

Kaynak: Dünya Bankası

2.1.2. Yüksek Gelirli Ülkeler Kavramı

Ülkelerin gelire göre sınıflandırmasının mevcut yönetimi 1989'dan beri Dünya Bankası tarafında kullanılmaktadır. Bu yönetimde ülkenin üç yıllık döviz kuru ortalamasını yıllık ABD doları cinsinden kullanılarak gayri safi milli gelire göre hesaplamaktadır. Dünya Bankası, yüksek gelirli bir ülkeyi, kişi başına gayri safi milli geliri 12.056 ABD doları aşan bir ülke olarak tanımlamaktadır. Hem gelişmiş ekonomiler hem de gelişmiş ülkeler yüksek gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. 2019 yılında Dünya Bankası tarafından yüksek gelirli ülkeler olarak sınıflandırılan 81 ülke ve bölge bulunmuştur. Ülkelerin bazıları, Amerika Birleşik Devletleri gibi 1980'lerden bu yana bu sınıflandırmayı tutarlı bir şekilde sürdürmektedir. Ama bazı diğer ülkeler mesela Suudi Arabistan gibi bu sınıflandırmayı bazı zamanlarda tutmuş, bırakmış ve şimdi yeniden tutmuş. Şu anda yüksek gelirli ülkeler kategorisinde 80 ülke bulunmaktadır (worldpopulationreview, agis, 2020).

Tablo 7: Dünya Bankasına Göre Yüksek Gelirli Ülkeler/Ekonomiler

Yüksek Gelirli Ekonomiler (12.376 \$ veya Daha Fazla)		
Andorra	Cebelitarık	Palau
Antigua ve Barbuda	Yunanistan	Panama
Aruba	Grönland	Polonya
Avustralya	Guam	Portekiz
Avusturya	Hong Kong SAR, Çin	Porto Riko
Bahamalar	Macaristan	Katar
Bahreyn	İzlanda	San Marino
Barbados	İrlanda	Suudi Arabistan
Belçika	Man Adası	Seyşeller
Bermuda	İsrail	Singapur
İngiliz Virgin Adaları	İtalya	Sint Maarten
Brunei Sultanlığı	Japonya	Slovak cumhuriyeti
Kanada	Kore Cumhuriyeti	Slovenya
Cayman Adaları	Kuveyt	İspanya
Manş Adaları	Letonya	Kitts ve Nevis
Şili	Lihtenştayn	St. Martin
Hırvatistan	Litvanya	İsveç
Curacao	Lüksemburg	İsviçre
Kıbrıs	Makao SAR, Çin	Tayvan, Çin
Çek Cumhuriyeti	Malta	Trinidad ve Tobago
Danimarka	Monako	Turks ve Caicos Adaları
Estonya	Hollanda	Birleşik Arap Emirlikleri

Faroe Adaları	Yeni Kaledonya	Birleşik Krallık
Finlandiya	Yeni Zelanda	Amerika Birleşik Devletleri
Fransa	Kuzey Mariana Adaları	Uruguay
Fransız Polinezyası	Norveç	Virgin Adaları (ABD)
Almanya	Umman	

Kaynak: Dünya Bankası

2.2. DÜŞÜK VE YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELERİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Düşük gelirli ülkeler ayrıca gelişmekte olan ülkeler veya en az gelişmiş ülkeler olarak adlandırılmıştır. Düşük gelirli bir ülkeyi neyin nitelendirdiğine dair birçok görüş vardır, ancak bu özelliklerin ne olduğuna dair herhangi bir hükümet organı tarafından resmi bir karar ve açıklama yayılmamıştır. Bir ülkenin diğerlerinden daha az gelişmiş olarak görülmesine katkıda bulunan genel kabul görmüş bazı faktörler vardır. Yüksek gelirli ülkeler ayrıca gelişmiş ülkeler ve sanayileşmiş ülkeler olarak literatürde yer verilmiştir. Aynı düşük gelirli ülkeler gibi yüksek gelirli ülkelerin de ekonomik özelliklerin ne olduğuna dair herhangi bir resmi kanıt yoktur. Ancak çalışmanın bu kısmında düşük ve yüksek gelirli ülkeler/ekonomiler için bazı ekonomik özelliklerden bahsedilmiştir.

2.2.1. Düşük Gelirli Ülkelerin Ekonomik Özellikleri

Gelişmekte olan ülkeler, diğer ülkelere göre geliri düşük olan ülkelerdir. Bu kısımda Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki gibi çok çeşitli uluslar hakkında çok fazla genelleme yapmanın neden bazen riskli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin (düşük gelirli ülkelerin) ortak ekonomik özellikleri, onları geniş ölçüde benzer bir çerçevede görmemize izin vermektedir. Bu benzerlikleri belirlemek ve önemlerini göstermek için açıklayıcı veriler sunmaya çalışmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

2.2.1.1. Kişi Başına Düşen Düşük Gelir

Düşük gelirli ülkelerde kişi başına gelir çok düşüktür. Kişi başına düşen gelir düşük olduğundan, bu ülkelerde insanlar yoksul ve yaşam standartları düşüktür. 1990 yılında, dünyadaki tüm ulusların toplam ulusal ürünü, 20 trilyon dolardan fazla bir değere sahip olmuştur. Bu miktarda, 16.60 trilyon dolar, ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde ve 3,4 trilyon dolar az gelişmiş bölgelerde ortaya çıkmıştır. Dünya nüfusunun dağılımı göz

önüne alındığında, dünya toplam gelirinin yaklaşık %83'ünün ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde dünya nüfusunun %23'ünden daha azı tarafından üretildiği anlamına gelmektedir. Böylece dünya nüfusunun dörtte üçünden fazlası toplam dünya üretiminin sadece %17'sini üretmektedir. Daha da önemlisi, gelir açısından, dünya nüfusunun neredeyse %77'sine sahip olan düşük gelirli ülkeler (üçüncü dünya ülkeler), dünya gelirinin %20'sinden daha azına dayanmaktadır. 1990'da İsviçre, dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Etiyopya'nın kişi başına gelirinin 270 katından fazlasını ve dünyanın en büyük ülkelerinden biri olan Hindistan'ın 93 katından fazlasını elde etmiştir (West ve Desai, 1992: 39).

2.2.1.2. Tarımda Aşırı Bağımlılık

Gelişmekte olan ülkelerde ana meşguliyet tarımdır. Yani düşük gelirli ülkelere çoğu insanlar hayatını geçirmek için tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadırlar. Bu ülkelerin nüfusun yaklaşık %70'i tarımda istihdam edilmektedir. Benzer şekilde, bu ülkelerin milli geliri yaklaşık %33'ü tarımdan elde etmektedir. Tarım temel meslek olmasına rağmen, bu ülkelerde hektar başına verimlilik çok düşüktür. Küçük işletmeler, eski üretim yöntemleri ve su tesislerinin eksikliği vb. bu ülkelerde tarımda düşük verimlilik sebeplerdendir. Düşük gelirli ülkelere tarımın düşük performans göstermesi, bu ülkelerin bu sektörü geliştirmeye ve gıda güvenliğini geliştirme ve ihracat kazancını artırma hedeflerine ulaşmaya çalışırken karşılaştıkları iç ve dış zorluklarla ilgilidir. İç zorlukları arasında düşük verimlilik, katı üretim ve ticaret yapıları, sınırlı bir beceri tabanı, kısa ömür beklentisi ve düşük eğitim nitelikleri, zayıf altyapı ve yetersiz kurumsal ve politika çerçeveleri yer almaktadır. Aynı zamanda, pazarların küreselleşmesi ve ticaretin serbestleştirilmesiyle artan entegrasyonu ile ekonomileri giderek daha rekabetçi bir dış ortamda faaliyet göstermek zorundadır (UNO, 2002: 3-4).

2.2.1.3. Nüfus Artışının Yüksek Oranları

Düşük gelirli ülkelere nüfus artış hızı çok yüksektir. 2019 tahminlerine göre dünyanın toplam nüfusu 7,7 milyardan fazla olduğunu tahmin edilmiştir. Bu nüfusun 3/4'ü düşük gelirli ülkelere (gelişmekte olan ülkelere), 1/4'ü gelişmiş ülkelere yaşamaktadır. Hem doğum hem de ölüm oranları bu ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Dünya nüfusu veri sayfasına (1997) göre, düşük gelirli ülkelere doğum

oranı 1000'de 30 ila 40 iken yüksek gelirli ülkelerde (gelişmiş ülkelerde) bu oranın yarısı kadar olduğunu belirtmişlerdir. Üçüncü dünya ülkelerindeki ölüm oranları (1000 nüfus başına yıllık ölüm sayısı) yüksek gelirli ülkelerin kıyasla çok yüksektir, ancak iyileştirilmiş iyileşme hizmetleri nedeniyle, bulaşıcı hastalıkların kontrolü nedeniyle ölüm oranları ile ilgili farklılıklar azalmaktadır. Böylece, üçüncü dünya ülkelerinde ortalama nüfus artış hızı yılda yaklaşık %1,6 iken, gelişmiş ülkelerde yılda %0,5 olmuştur. Dolayısıyla üçüncü dünya ülkelerin nüfus hızı, bu ülkelerin milli gelirin büyüme hızından daha fazladır. Bu nedenle bu ülkelerde kişi başına düşen milli geliri artırmak mümkün olmadığı için, işsizlik artacaktır (economicsconcepts, agis, 2020).

2.2.1.4. Düşük Sanayileşme

Gelişmekte olan ülkeler endüstriyel olarak fakir ülkelerdir, budan dolayı Sanayileşme bu ülkelerde çok düşüktür. Bu ülkelerin insanları çok küçük bir oranda sanayi ile uğraşmakta ve büyük ölçekli sanayiler gelişmemiştir. Düşük gelirli ülkelerde çoğu sanayiler tüketim malları üreten sanayilerdir. Bu ülkelerde insanların sadece %20'si sanayile ve kalan %80'ni tarım ve hizmet sektörleri ile uğraşmaktadır. Bu ülkelerde sermaye yetersizliği ve teknoloji yetersizliği sanayileşmenin zayıf olmasına neden olmaktadır. Bugün gelişmekte olan ülkelerde, son kırk yılda modern sanayi büyümelerine rağmen, ekonomilerinin mesleki yapısında yapısal dönüşüme yönelik çok fazla ilerleme kaydedilmemiştir. Yüksek sermaye yoğun tekniklerin kullanılması nedeniyle organize sanayi ve hizmetler sektörlerinde çok az istihdam fırsatı yaratılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri son birkaç yıldır endüstriyel kalkınmayı gerçekleştirmek için istekli olsa da, kalkınma ekonomistleri endüstrileri geliştirmek için stratejiler tasarlamak için ciddi girişimlerde bulunmamıştır. Muhtemelen bu kısmen ithalat ikame politikasının başarısız olmasından ve kısmen de “sanayi politikasının işe yaramadığı yaygın olarak kabul edilen neoklasik varsayımdan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle hükümetler sanayi kalkınmayı, yollar, elektrik ve iletişim sistemleri gibi altyapı sağlanmasının ötesinde teşvik etmek için çok az şey yapmak zorundadır (Otsuka ve Sonobe, 2011: 1-5).

2.2.1.5. Yüksek İşsizlik Seviyesi

İşsizlik, gelişmekte olan ülkelerin bir diğer özelliğidir. Gelişmekte olan ülkeler sermaye sıkıntısı nedeniyle büyüyen nüfusu özümseyecek durumda değildir. Düşük

gelirli ülkelerde eğitilmiş işsizliğe ek olarak, tarımda da gizli işsizlik var olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla bu ülkelerde çok fazla insan araziye (tarıma) bağımlı ve bu duruma ekonomide gizlenmiş işsizlik denmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki bir Birleşmiş Millet Teşkilatı (UNO) raporuna göre, gizli işsizlik %20 ile %25 arasındadır. 2018 yılında küresel işsizlik oranının yüzde 5,0 olduğu tahmin edilmiştir. Bu nedenle yeniden 2008 seviyesine inmiş ve 2000 yılından bu yana yüzde 5,4 ortalamasının oldukça altında kalmıştır (İLO, 2019: 18-20).

Dünya nüfusunun çoğunun refahı, eleştirel olarak, işçilerin iyi ve güvenilir bir gelir akışı kazanma yeteneklerine bağlıdır. Bireylerin geçim kaynaklarını ve kazanç fırsatlarını büyük ölçüde iyileştirmek, mevcut işlerinden elde ettikleri getiriyi artırmalarına ya da düşük getirili faaliyetlerden daha üretken mesleklere geçmelerine yardımcı olarak iş fırsatlarını iyileştirmeye ilgilidir (Byrne ve Strobl, 2011: 1-2).

2.2.1.6. Sermaye Kıtlığı

Düşük gelirli ülkelerde sermaye stoku çok düşük olduğu için bu ülkelerde sermaye kıtlığı önemli bir özelliği olmuştur. Bu ülkelerde de sermaye büyüme oranı da çok düşüktür, gelişmiş ülkelerin milli gelirine yapılan yatırımın %25 ile %30'una kıyasla, milli gelirin sadece %5 ile %10'unu oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu ülkelerin düşük sermaye artış oranı, büyüyen nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için bile yeterli değildir. Gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye yetersizliği Kısırlık Yoksulluk Döngüsüne bağlanmıştır. Bu KYD düşük gelir nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Pakistan gibi ülkelerde tasarruf oranı GSMH'nin %17 ile %18'ini geçmemiş, hâlbuki yüksek gelirli ülkelerde GSMH'nin %20-25'ten fazladır. Bu ülkelerde sermaye yetersizliği, düşük verimliliğin hem nedeni hem de sonucudur. Düşük gelir, düşük tasarruflara ve düşük tasarruflar, düşük yatırımlara ve düşük satın alma gücüne ve aynı şekilde düşük satın alma gücü, sınırlı piyasaya yol açmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde sınırlı piyasa olgusu, gelir düzeyini düşürecek yatırımı kısıtlamaya yol açmaktadır (knowledge, agis, 2020).

2.2.1.7. Doğal Kaynakların Kullanılamaması

Doğal kaynaklar, çevrede doğal olarak oluşan malzeme ve maddelerdir. Doğal kaynakların yaygın örneklerinden bazıları toprak, su, kömür, odun, güneş ışığı ve petrolü içermektedir. Doğal kaynaklar temel olarak iki türe ayrılmıştır: Yenilenemeyen (non-

renewable) kaynaklar, sadece bir kez kullanılabilen doğal kaynaklardır. Sürekli kullanımları nedeniyle miktar olarak azalma eğilimi gösteren tüketilebilir kaynaklardır. Yenilenemeyen kaynaklar arasında kömür, doğal gaz, petrol, uranyum vb. gelmektedir. İkincisi ise yenilenebilir (renewable) kaynaklar, doğal olarak restore edilebilen doğal kaynaklardır. Bu kaynakların bir kısmı rüzgâr, güneş ışığı vb. Gibi her yerde ve her zaman bol miktarda bulunurken, kereste ve su gibi diğer yenilenebilir kaynakların yenilenmesi zaman gerektirir. Doğal kaynaklar bir ülke veya bölge ekonomisinin çok önemli bir yönü olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ülkelerin özellikle DGÜlerin ekonomik kalkınma ve büyüme süreci için de aynı derecede hayatidir. Ancak, dünyadaki herhangi bir ekonominin gelişmesinin nihai amacı, insanların ekonomik ve sosyal refahını sağlamaktır. Bu ikisinin yanı sıra, dünyanın dört bir yanından ekonomistler, ekonomik kalkınmada oynadıkları hayati rolü, doğal sermaye olarak adlandırdıkları veya basit anlamda doğal kaynaklar olarak adlandırdığımız şeyleri kabul etmiştir. Düşük gelirli ülkelerde toplam doğal sermaye yaklaşık %26'sını, orta gelirli ülkelerde doğal sermaye %13'ünü ve OECD sanayileşmiş ülkelerindeki doğal sermaye sadece %2'sini oluşturmaktadır. (OECD, 2009: 16-18).

2.2.1.8. Düşük Teknoloji Seviyesi

Teknoloji: bilimsel bilginin özellikle sanayide ve ekonomik kaynakların üretiminde pratik amaçlarla uygulanmasından ibarettir. Gelişmekte olan ülkelerin durumu teknolojik olarak geri kalmıştır. Dolayısıyla bu ülkelerde üretim yöntemleri eski olduğu için düşük üretim seviyelerine sebep olmuştur. Bu ülkelerin önemli nedenlerinden biri bilim ve teknolojiyi geliştirmek için gereken sermayeden yoksunluktur. Ülkelerin ekonomik büyümesi ve kalkınması faktör sayısına bağlıdır. Bu yüzden herhangi bir ülkenin ekonomik büyümesi ve kalkınması için teknoloji önemli bir faktör olmuştur. Bu nedenle tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ekonomi, tarım, sanayi, ulaştırma, bankacılık, sağlık, eğitim ve tüm diğer sektörlerde gelişmiş teknolojiyi kurmaya çalışmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ihtiyaç duyulan istihdama dayalı sağlamak için uygun teknolojiyi benimsemelidir. Yani ülkenin mevcut ekonomi politikası çerçevesinin dâhilinde gelişim aşaması olmalıdır. Teknoloji kullanımı gelişmekte olan ülkelerin ekonomik sektörlerinde, özellikle işgücü verimliliği artırmak için çok önemlidir. Mesela

tarım sektöründe traktörü olan bir çiftçi ondan fazla çiftçiden daha verimli çalışabilir (ukessays, agis, 2020).

2.2.1.9. Düşük İnsan Sermayesi

Beşeri sermaye, bir kişinin işi ekonomik değer üreten bir şekilde yapma yeteneğine katkıda bulunan bilgi, beceri, deneyim ve sosyal niteliklerin toplamıdır. Ekonomik kalkınmanın bir amacı, insanların sağlık ve eğitimindeki iyileştirmeleridir, çünkü bu alanlar kalkınma süreci için kritiktir. Bu alanların iyileşmesi kişinin kendine ve üretme yeteneğine de yardımcı olabilirler. Bu yüzden düşük gelirli ülkelerde çalışanların sağlık ve eğitim koşullarının iyileşmesi ile verimlilik, gelir yükselecek ve dolayısıyla bireyleri yoksulluktan kurtaracaktır. Bu ülkelerdeki insan kaynakları ekonomik kalkınmaya elverişli değildir. İnsani Gelişme Endeksi, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında beşeri sermayede büyük bir eşitsizlik olduğunu göstermiştir (Dao, 2007: 1-2).

2.2.1.10. Düşük Dış Ticaret Seviyesi

Dış ticaret, yabancı ülkelerle yapılan ticareti (bir ülkenin diğer ülkelerle mal alıp satması anlam) ifade etmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesi, ithalat ikamesi temelli kalkınma stratejilerinin algılanan sınırlılığının bir sonucu olarak, özellikle gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri arasında son otuz yılda yaygınlaşmıştır. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kurumların, genellikle desteklerini ticaretin serbestleştirilmesine koşullu hale getirilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin bir ithalat talebi kaynağı olarak önemi, döviz mevcudiyeti ve satın alma gücündeki artışlar, hızla büyüyen bir orta sınıf ve ithal mallar için büyük bir iştah yansıtarak da artmıştır (Zahonogo, 2017: 1-3).

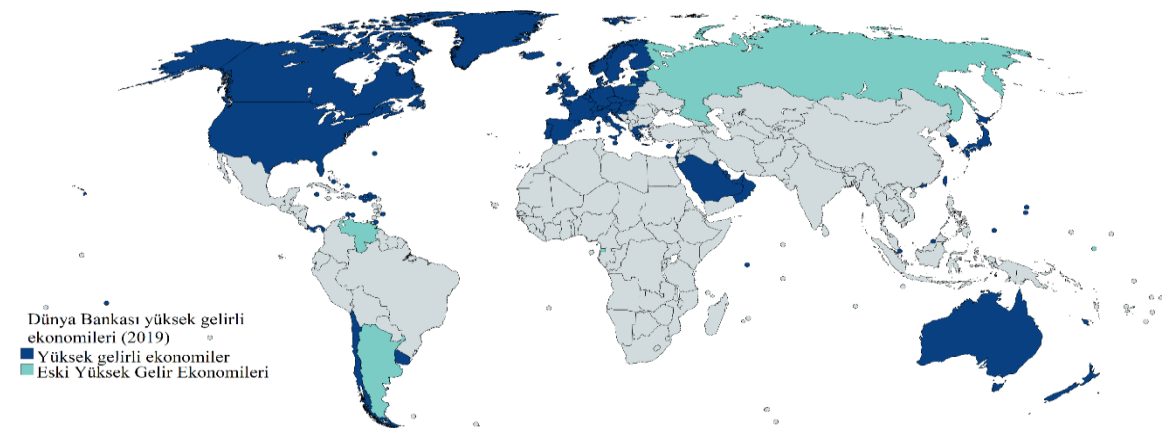
Gelişmekte olan ülkelerin bir diğer özellikleri dış ticaret pozisyonudur. Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret önemli bir yer tutmaktadır. Bu ülkeler mineral ve hammaddelerini ihraç etmekte ve tüketim malları ithal etmektedir. Bu yüzden düşük gelirli ülkeler ihracatlarından daha az döviz almakta ve bitmiş ürünleri için daha fazla ödeme yapmaktadırlar. Uluslararası pazarda ürünlerine olan talepteki ciddi değişiklikler bu ülkelerin ekonomisini etkileyecektir. Dış talepteki herhangi bir düşüş bu ülkelerin iç

pazarı etkileyecektir. Dolayısıyla bu nedenle bu ülkelerde yaşayan insanların gelir ve istihdam fırsatlarını azaltmıştır (Asri, 2013: 111-113).

2.2.2. Yüksek Gelirli Ülkelerin Ekonomik Özellikleri

Yüksek gelirli bir ekonomi, Dünya Bankası tarafından 2018'de Atlas yöntemi kullanılarak hesaplanan kişi başına gayri safi milli geliri 12.376 ABD Doları veya daha fazla olan bir ülke olarak tanımlanmaktadır. "Yüksek gelirli" terimi genellikle "Birinci Dünya" ve "gelişmiş ülke" ile birbirinin yerine kullanılırken, bu terimlerin teknik tanımları farklıdır. "Birinci dünya" terimi, Soğuk Savaş sırasında kendilerini ABD ve NATO ile hizalayan ülkeleri ifade etmektedir. Merkezi İstihbarat Teşkilatı veya Uluslararası Para Fonu gibi birçok kurum, ülkeleri "gelişmiş" veya "gelişmiş ekonomiler" olarak sınıflandırırken, kişi başına düşen yüksek gelir dışındaki faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Örneğin Birleşmiş Milletlere göre, bazı yüksek gelirli ülkeler gelişmekte olan ülkeler de olabilir. Örneğin, Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri gelişmekte olan yüksek gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla, yüksek gelirli bir ülke gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülke olarak sınıflandırılmıştır. Sağlanan başlıca sınıflandırmalar coğrafi bölgeye, gelir grubuna ve Dünya Bankası Grubunun operasyonel borç verme kategorilerine göre verilmiştir. Bu gruplamalar zaman zaman değişmektedir. Bizim araştırmamızda ülkeler Dünya Bankasına göre gelir açısından göz önüne alınmıştır (Worldbank, agis, 2020).

Harita1: 2019'da Dünya Bankası'nın yüksek gelirli ekonomileri Göstermektedir.

Kaynak: Dünya Bankası

Not: 2019'da Dünya Bankası'nın yüksek gelirli ekonomilerinin haritası; yüksek gelirli ekonomiler mavi renkle gösterilirken, eski yüksek gelirli ekonomiler deniz mavisi ile gösterilmiştir.

2.2.2.1. Ekonomik Gelişme

Bir ekonominin, yüksek ekonomik büyüme ve finansal güvenlik seviyelerine sahip olduğu zaman geliştiği düşünülmektedir. Bir ülkenin ekonomik gücünü belirlemek için en çok kabul görmüş faktörler arasında, kişi başına düşen GSYİH vardır ve bu da bir ekonominin toplam gayrisafi gelirini, ülke sakinlerinin sayısına bölünmektedir. Bazı iktisatçılar, ekonominin gelişmiş olduğunu düşünmek için, kişi başına GSYİH'nin 12.376\$ veya daha fazlasını yeterli olduğunu düşünmüştür. Uluslararası Para Fonu'na göre, gelişmiş ekonomiler 2015 yılı itibariyle nominal değerlere göre küresel GSYİH'nın %60,8'ini ve satın alma gücü paritesine göre %42,9'unu oluşturmaktadır (lifepersona, agis, 2020).

2.2.2.2. Sanayileşme ve Dış Ticaretin Yüksek Seviyesi

Hayatta kalmak için tarımsal faaliyete daha az bağlı olduğu için ülkenin sanayileşme düzeyi daha yüksek olacaktır. Doğal kaynakları ve hammaddeyi üzerinde daha fazla katma değer üretebilen ülkeler, daha yüksek bir sanayileşme seviyesine ve dolayısıyla kalkınmaya ulaşacaktır. Ticaret dengesi, her ülkenin ithalat ve ihracatı arasındaki farkı temsil etmektedir. Bir ülke, dengeli veya kârlı bir ticaret dengesine sahip olduğu ölçüde daha gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ticaret politikalarının yanı sıra pek çok faktörün, bir ülkenin büyüklüğü, doğal kaynakları, halkının becerileri, hükümetinin ve kurumlarının istikrarı ve değişimi teşvik etme kabiliyeti, hükümetin yürüttüğü mali, para ve kur politikaları de dâhil olmak üzere, endüstriyel gelişimin hızına ve karakterine katkıda bulunduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla yüksek gelirli ülkelere sanayileşme ve dış ticaret düşük gelirli ülkelere göre daha çok gelişmiştir. Bu yüzden yüksek gelirli ülkelerin uluslararası ticarete katkısı çok olmuştur (Shafaeddin, 1998: 1-3).

2.2.2.3. Politik İstikrarı

Politik istikrar, mevcut hükümet rejiminin sağlamlığı ve bütünlüğüdür. Politik istikrar, millet ve devletle ilişkili vatandaşlar tarafından ifade edilen şiddet ve terörizm miktarına göre belirlenmektedir. Dünya Bankası Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri,

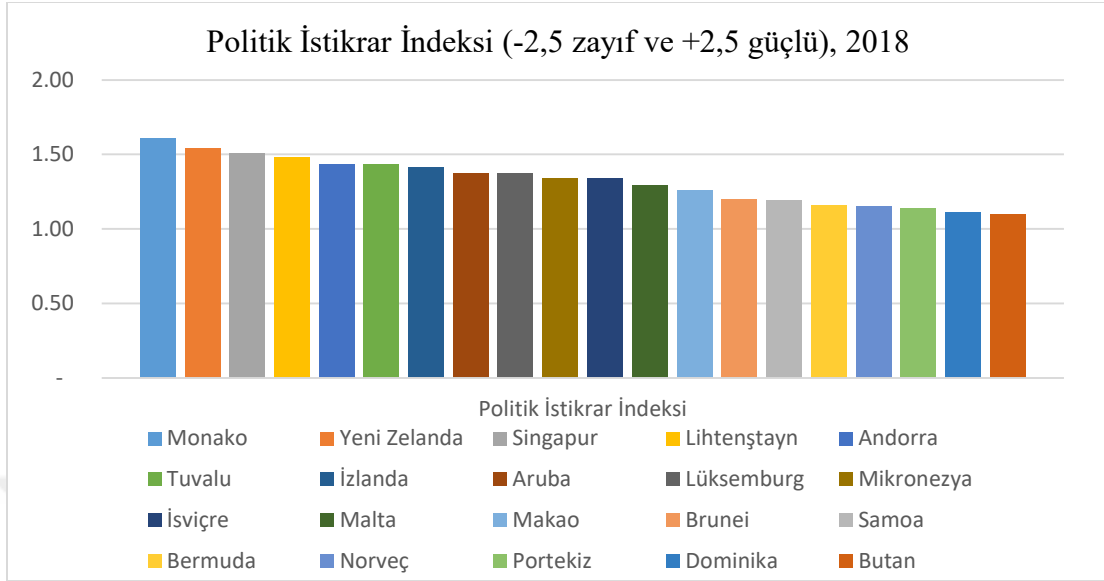
siyasi istikrar, hükümetin etkinliği ve yolsuzluğun kontrolü de dâhil olmak üzere yönetişimin altı boyutuna dayanan 215 ülke ve bölge sıralaması sunmaktadır. Politik istikrar, ülkelerin, şirketlerin ve kuruluşların liderlerine, bir ülkeye dökülecek doğrudan yatırım seviyeleri de dâhil olmak üzere ülkelere yönelik politikalarını belirlemelerine yardımcı olmuştur. Bu yüzden siyasi istikrarın tartışılması zengin, gelişmiş ülkeler için geçerlidir. İngiltere, Brexit (British exit) nedeniyle belirsiz bir geleceğe doğru ilerliyor ve ABD Başkanı Donald Trump'ın yönetimi yüksek bir ciro seviyesi yaşamıştır (Radu, 2015: 753).

Tablo 8: 20 Ülke/Bölgede Politik İstikrar İndeksi

Politik İstikrar İndeksi (-2,5 zayıf ve +2,5 güçlü), 2018		
Sayı	Ülkeler/ Bölge	Politik İstikrar İndeksi
1	Monako	1,61
2	Yeni Zelanda	1,54
3	Singapur	1,51
4	Lihtenştayn	1,48
5	Andorra	1,43
6	Tuvalu	1,43
7	İzlanda	1,41
8	Aruba	1,37
9	Lüksemburg	1,37
10	Mikronezya	1,34
11	İsviçre	1,34
12	Malta	1,29
13	Makao	1,26
14	Brunei	1,20
15	Samoa	1,19
16	Bermuda	1,16
17	Norveç	1,15
18	Portekiz	1,14
19	Dominika	1,11
20	Butan	1,10

Kaynak: Dünya Bankası, The GlobleEconomy.com

Küresel Yönetim Göstergesi tahmini, -2,5 ile +2,5 sayılar arasında bir ölçeğe dayanmaktadır. +2,5'e yakın ülkeler, gelişmişlik düzeylerini belirleyen bir faktör olan yüksek derecede yönetim göstermektedir. Öte yandan, sıfır (0) altındakiler iyi yansıtılara (projections) sahip bir hükümete sahip olmayacak ve tam gelişime erişemeyeceklerdir. Yukardaki tabloyu grafik olarak aşağı gibi gösterebilir.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturmuştur.

Şekil 5: 20 Ülke/Bölgede Politik İstikrar İndeksin

2.2.2.4. Eğitim ve Sağlık Seviyelerinin Yüksekliği

1990'dan beri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişme Endeksi'ni (İGE) geliştirmiştir. Bu iyi bilinen rapor, gelişmiş ülkeleri ilk sıralarında yoğunlaştıran bir endeks ürettiği insan yaşamının 3 boyutunu, sağlık, eğitim ve geliri dikkatine alınmıştır. Sağlık açısından doğumda yaşam beklentisi endeksi dikkate alınmıştır. Bu değer, bir ülkenin sakinlerinin uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olma olasılığını yansıtmaktadır. Eğitimle ilgili olarak, vatandaşların sahip olduğu ortalama eğitim süresi, bilgi ve bilgiyi birleştirme becerilerini yansıtmak için belirlenmiştir. Gelir, kişi başına GSYİH bazında hesaplanmaktadır. Uluslararası toplumun kapsayıcı hedefi olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasını onaylamıştır. Küresel bir kalkınma ortaklığı yoluyla yoksulluğu ve açlığı yarıya indirmek, eğitimi ve sağlığı geliştirmek ve kilit kalkınma alanlarında ilerleme sağlamak için hedefler ve amaçları belirlemişler. Milenyum Bildirgesi'nde dünya liderleri tarafından onaylanan bu hedefler, insan kaynakları gelişiminin, sağlık ve eğitimin merkezliliğini geliştirme sürecine açıkça yansıtmaktadır. Bir ülkenin eğitim düzeyleri üç seviyeye ayrılabilir: ilk, orta ve lise (Üniversite öğrenciler dâhil). Dünyanın en eğitilmiş ülkeleri, yükseköğrenim görmüş 25

ila 64 yaş arasındaki yetişkinlerin sayısına göre: iki yıllık, dört yıllık veya bir mesleki program yoluyla eğitim almıştır (Human Development Report, 2019: 1-4).

Tablo 9: 2020 Nüfusa Göre On En Eğitimli Ülkeler

No	Ülkeler	%Lise ve Üst	% Ortaokul	% İlkokul	Nüfus 2020
1	Kanada	56,71%	34,41%	8,87%	37.742.154
2	Japonya	51,44%	NaN%	NaN%	126.476.461
3	İsrail	50,92%	36,46%	12,63%	8.655.535
4	Güney Kore	47,74%	39,87%	12,39%	51.269.185
5	Güney Kore	46,36%	44,29%	9,35%	331.002.651
6	ABD	45,74%	35,42%	18,83%	67.886.011
7	İngiltere	45,66%	36,35%	17,99%	4.937.786
8	İrlanda	45,36%	35,63%	19,01%	25.499.884
9	Avustralya	44,30%	43,80%	11,90%	5.540.720
10	Finlandiya	43,21%	38,76%	18,03%	5.421.241
11	Norveç	56,71%	34,41%	8,87%	37.742.154

Kaynak: World Population Review

Yukardaki tabloya göre, yetişkinlerin %56,71'i OECD kriterlerini karşılayan Kanada, dünyanın en eğitimli ülkesidir. Japonya %51,44 ve İsrail %50,92 sırala dünyanın en yüksek ikinci ve üçüncü eğitimli ülkelerdir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO 1948) Sağlık sadece hastalık veya sakatlık bir durumu değil belki tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal refah durumudur. Tüm ülkeler eşit yaratılmamıştır ve sağlıklı, mutlu ülkelere katkıda bulunan çeşitli faktörler vardır. Genel olarak, en sağlıklı ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Bu ülkeler daha düşük kirlilik oranlarına, kaliteli sağlık hizmetlerine ve temiz, güvenli içme suyuna erişime sahiptir. Bloomberg Küresel Sağlık Endeksi, dünyanın en sağlıklı ülkelerini sıralamak için bu faktörlerden birkaçına göz atmıştır. Ülkeleri sıralamak için kullanılan faktörler şunlardır: Sağlık riskleri (tütün kullanımı, yüksek tansiyon, obezite), Temiz su mevcudiyeti, Yaşam beklentisi, yetersiz beslenme, Ölüm nedenleri (Human Development Report, 2019: 5-9).

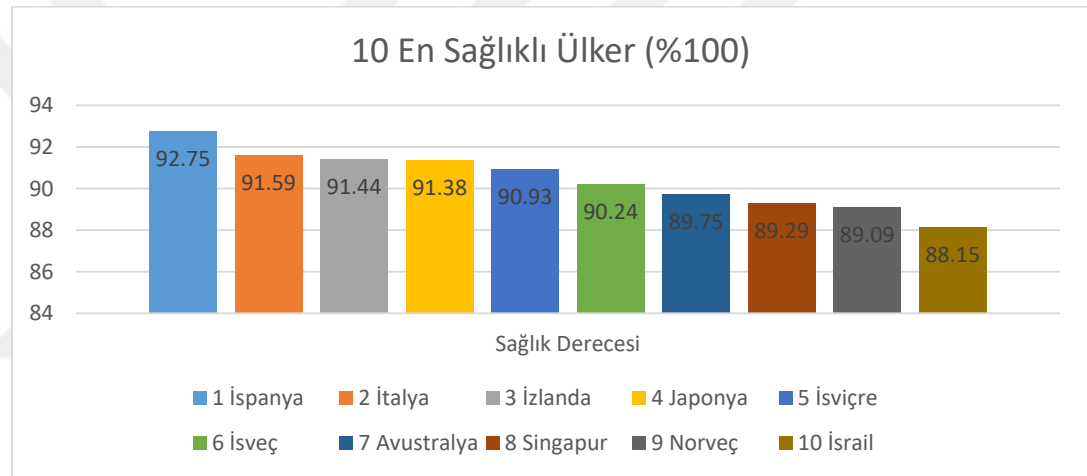
Tablo 10: 2020 Nüfusuna Göre 10 En Sağlıklı Ülkeler

No	Ülkeler	Sağlık Derecesi	Nüfus 2020
1	İspanya	92.75	46,754,778
2	İtalya	91.59	60,461,826
3	İzlanda	91.44	341,243
4	Japonya	91.38	126,476,461

5	İsviçre	90.93	8,654,622
6	İsveç	90.24	10,099,265
7	Avustralya	89.75	25,499,884
8	Singapur	89.29	5,850,342
9	Norveç	89.09	5,421,241
10	İsrail	88.15	8,655,535

Kaynak: World Population Review

Yukardaki tabloya göre İspanya 92.75 sağlık dereceye sahip ve Bloomberg Küresel Sağlık Endeksi açısından dünyanın en sağlıklı ülkesi olmuştur. Tabloy 10'u grafik olarak aşağı gibi gösterilmiştir.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturmuştur.

Şekil 6: 2020 Nüfusuna Göre 10 En Sağlıklı Ülkeler

2.2.2.5. Toplumsal Eşitlik, Cinsiyet Eşitliği ve Düşük Yoksulluk Seviyesi

İnsani Gelişme Göstergesi, birkaç yıl boyunca insani gelişmeyi bütünleyici bir şekilde anlamak için diğer değerleri göz önünde bulundurmuştur. Farklı sosyal sınıflar ve iki cinsiyet arasındaki eşitlik düzeyi ölçülmektedir. Sosyal eşitlik, sosyal politikanın adaleti ve insafla ilgilidir. 1960'lardan bu yana, sosyal eşitlik kavramı, eğitim ve kamu yönetimi de dâhil olmak üzere çeşitli kurumsal bağlamlarda kullanılmaktadır. Toplumsal eşitlik, kamu yönetimi için kılavuz olarak verimlilik ve ekonomi kavramlarının yeterliliğine bir meydan okuma olarak (challenge) başlamıştır. Sosyal eşitlik, bir diziliş değer tercihin, örgütsel tasarım tercihlerini ve yönetim tarzı tercihlerini kavrayan bir terimdir (Frederichson, 1990: 228).

2020'de Küresel Toplumsal Cinsiyet Açığı puanı (nüfus ağırlıklı ortalamaya göre) %68,6'dır. Bu, ortalama olarak boşluğun daha dar olduğu ve kapanacak kalan boşluğun artık %31,4 olduğu anlamına gelmektedir. Bu yıl kaydedilen ilerleme sadece bir önceki baskıdan daha büyük değil, aynı zamanda daha yaygın: hem bu yıl hem de geçen yıl kapsanan 149 ülke ve ekonomiden 101'inin puanı yükselmiş ve 48'in performansı değişmemiş veya azalmış. Aslında, ilk yüzde 10'luk dilim, puanlarını bir önceki yıla göre %3,3'ten fazla artıran 16 ülkeden oluşmuştur (World Economic Forum, 2020: 8-9).

Tablo11: Küresel Cinsiyet Açığı Endeksi 2020 Sıralaması

No	Ülke	Puan	Rütbe değişikliği	Skor değişikliği	
		0-1	2018	2018	2006
1	İzlanda	0,877	-	+0,08	+0,095
2	Norveç	0,842	-	+0,007	+0,043
3	Finlandiya	0,832	1	+0,012	+0,036
4	İsveç	0,820	-1	-0,002	+0,007
5	Nicaraguan	0,804	-	-0,005	+0,147
6	Yeni Zelan	0,799	1	-0,002	+0,048
7	İrlanda	0,98	2	+0,002	+0,065
8	İspanya	0,795	21	+0,049	+0,063
9	Ruanda	0,791	-3	-0,013	n/a
10	Almanya	0,787	4	+0,011	+0,034

Kaynak: World Economic Forum

Tablo 11, 2020 Küresel Cinsiyet Eşitliği sıralamasını ve bu yılki raporun kapsadığı 153 ülkenin puanlarını göstermektedir. Bugüne kadar hiçbir ülke henüz tam cinsiyet eşitliğine ulaşamamıştır. En iyi beş ülke boşluklarının en az %80'ini kapatmış ve en iyi performans sergileyen ülke (İzlanda) şimdiye kadarki farkının %82'sini kapatmıştır. Küresel ilk on ülke dört İskandinav ülkesine (1. İzlanda, 2. Norveç, 3. Finlandiya ve 4. İsveç), bir Latin Amerika ülkesi (5. Nikaragua), Doğu Asya ve Pasifik bölgesinden bir ülke (6. Yeni Zelanda), Batı Avrupa'dan üç ülke (7. İrlanda, 8. İspanya ve 10. Almanya) ve Sahra-altı Afrika'dan bir ülke (9. Ruanda) (WEF, 2020: 8).

2.2.2.6. Kıt Yolsuzluk

Yolsuzluk emanet edilen gücün özel kazanç için kötüye kullanılmasıdır. Kaybedilen para miktarına ve ortaya çıktığı sektöre bağlı olarak büyük, küçük ve politik olarak sınıflandırılabilir. Gelişmiş veya yüksek gelirli ülkelerin bir özelliği de düşük bir seviyede yolsuzluk olmasıdır. Yani bu ülkelerde yukarda söylenmiş (büyük, küçük ve

politik) yolsuzlukların oranı çok düşüktür. Siyasi durum, ülkelerin kalkınmasının belirlenmesinde de kilit öneme sahiptir. İlk olarak, hükümetler tarafından iyi yönetim ülkenin siyasi refahının temel direği olarak düşünülmelidir. 2018 Yolsuzluk Algılama Endeksi, 180 ülke ve bölgede kamu sektörü yolsuzluğunu ölçmek için 13 anket ve uzman değerlendirmesinden faydalanarak her birine sıfırdan (son derece bozuk) 100'e (çok temiz) puan verilmiştir (Transparency.org, 2018: 12).

Tablo 12: İlk 10 Ülkede Yolsuzluk Algılama Endeksi

Rütbe	Ülke	Bölge	2018	2017	2016	2015
1	Danimarka	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	88	88	90	91
2	Yeni Zelanda	Asya Pasifik	87	89	90	91
3	Finlandiya	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	85	85	89	90
3	Singapur	Asya Pasifik	85	84	84	85
3	İsveç	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	85	84	88	89
3	İsviçre	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	85	85	86	86
7	Norveç	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	84	85	85	88
8	Hollanda	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	82	82	83	84
9	Kanada	Amerika	81	82	82	83
9	Lüksemburg	Batı Avrupa ve Avrupa Birliği	81	82	81	85

Kaynak: transparency.org

Batı Avrupa ve Avrupa Birliği dünyanın diğer bölgelerinden daha iyi performans gösterirken, yolsuzlukla etkin bir şekilde mücadele etmek için hala uzun bir yol vardır. Yükselen popülist söylemin yanı sıra yolsuzlukla mücadele reformlarına öncelik verilmemesi, birçok ülkede zayıflayan demokratik kurumlarla birleşerek yenilenen çabalar için güçlü bir dava oluşturmuştur.

2.2.2.7. Temiz Çevre

Temiz bir çevre, her türlü kirlilik ve etkisinden yoksun olan bir ortamdır. Dolayısıyla temiz hava, temiz su ve temiz enerjiye sahip bir ortamdan ibarettir. Temiz çevre temel olarak sağlıklı ve güvenli bir ortamdır. Temiz çevre yüksek gelirli ülkelerin bir özelliğidir. "Zengin" gelişmiş ülkeler, çevre koruma sorununu, onları geliştirmekte olan ülkelere daha az içeren bir sorun olarak görme eğilimindedir. Çünkü gelişmiş ülkeler çevreyi korumak için finansal ve teknik imkânlarla sahiptir. Aslında, sanayileşmiş ülkelerin rolü, aşağıdaki nedenlerden ötürü çevresel etkilerde belirleyicidir:

- Gelişmiş ülkeler, örneğin, doğrudan veya dolaylı olarak (farkında olmadan) karbon emisyonlarının %70'inden, %23'ü yalnızca ABD'den sorumludur; ayrıca tehlikeli atıkların önemli bir bölümünü ürettirmektedir.
- Tüketim kalıpları yüksek hammadde tüketiminin ve atık üretiminin temel nedenidir ve şu ana kadar değişmeden kalmaktadır. Bu tür kalıplar ve yüksek enerji tüketimi, gelişmekte olan ülkelerin izlemek istedikleri bir örnektir, ancak aslında takip etmemeleri gerekmektedir.
- Gelişmiş ülkeler, bir kısıtlama örneği vermemekle birlikte, vaaz vermeye devam ederek, gelişmekte olan ülkelerle güvenilirliğini yitirirken, pahalı çevre koruması sağlamalarını da istemektedir.
- Gelişmiş ülkeler, çevresel boyutu dikkate almayan ekonomik araç ve düşünce yöntemlerini kullanmaya devam eden herkes kadar suçludur (Horak, 1999: 5-6).

Tablo 13: Çevresel Performans Endeksi 2018

Rütbe	Ülke	Puan
1	İsviçre	87,42
2	Fransa	83,95
3	Danimarka	81,60
4	Malta	80,90
5	İsveç	80,51
6	Birleşik Krallık	79,89
7	Lüksemburg	79,12
8	Avusturya	78,97
9	İrlanda	78,77
10	Finlandiya	78,64
11	İzlanda	78,57
12	Spain	78,39
13	Germany	78,37
14	Norway	77,49
15	Belgium	77,38

Kaynak: EPI Report

2018 Çevresel Performans Endeksi, çevre sağlığı ve ekosistem canlılığını kapsayan on konu kategorisinde 24 performans göstergesinde 180 ülkeyi puanlamıştır. Bu metrikler, ülkelerin çevre politikası hedeflerini ne kadar yakın kurduklarına dair ulusal ölçekte bir gösterge sunmaktadır (EPI, 2018: 2).

2.3. SEÇİLMİŞ DÜŞÜK VE YÜKSEK GELİRLİ ÜLKELERİN PROFİLLERİ

2.3.1. Seçilmiş Düşük Gelirli Ülkelerin Profili

Gelişmekte olan bir ülke diğer ülkelere göre daha az gelişmiş bir sanayi tabanına ve düşük İnsani Gelişme Endeksi'ne sahip bir ülkedir. Gelişmekte olan ülkeler bazı ortak özelliklere sahip olma eğilimindedir. Örneğin, sağlık riskleri ile ilgili olarak, (güvenli içme suyuna düşük erişim, sağlık koruma ve sağlığa uygunluk) enerji yoksulluğu; yüksek kirlilik seviyeleri (hava kirliliği, iç mekân hava kirliliği, su kirliliği); tropikal ve bulaşıcı hastalıkları olan insanların yüksek oranı (ihmal edilen tropikal hastalıklar); çok sayıda trafik kazası ve genellikle zayıf altyapı.

2.3.1.1. Afganistan

Afganistan, Batı, Orta ve Güney Asya'nın birleştiği yerde kara ile çevrili bir ülkedir. Afganistan, doğu ve güney tarafından Pakistan, Batı tarafından İran, Kuzey tarafından Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan ve kuzeydoğu tarafından Çin ile sınırlanmıştır. 652.000 kilometrekarelik yüzölçümüne sahip, kuzey ve güneybatısında ovaları olan dağlık bir ülkedir. Afganistan dünyadaki gelişmekte olan ülkelere biridir. Kabil başkenti ve en büyük şehridir. Nüfusu 38,0 milyon civarındadır ve çoğunlukla etnik Peştunlar, Tacikler, Hazaralar ve Özbeklerden oluşmaktadır. Kuzey ve güneybatısında düzlükleri olan kara ile çevrili dağlık bir ülke olan Afganistan, Güney Asya ve Orta Asya'nın kesişme noktasında yer almaktadır. Ülkenin en yüksek noktası, deniz seviyesinden 7.492 m yükseklikte Noshaq'tır. Afganistan nüfusunun 2019 yılında 38,0 milyon olduğu tahmin edilmiştir. Bunların yaklaşık %23,9'u kent, %71,4'ü kırsal alanda yaşamaktadır ve geri kalan %4,7'si göçebidir. Mevcut nüfus artış hızı %2.37 olup Afrika dışındaki dünyanın en yükseklerinden biridir. Bir milyondan fazla nüfusu olan tek şehir başkenti Kabil'dir. Kabil'den sonra diğer beş büyük şehir Kandahar, Herat, Mazar-i-Sharif, Kunduz ve Celalabad'dır (Wasıl, 2015: 1-2).

Afganistan'ın nominal GSYİH'si 2018'de 21,7 milyar dolar veya satın alma gücü paritesi (PPP) ile 72,9 milyar dolardır. Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biri olmaya devam etmektedir. Ülke 7 milyar doların üzerinde mal ithal ediyor, ancak başta meyve ve fındık olmak üzere sadece 784 milyon dolar ihraç etmektedir. Dış borcu 2,8 milyar dolar. 2016-2017 yılları arasında belgelenen ve belgelenmemiş Afgan mültecilerin tahmini

olarak 1,7 milyon artması, ülkenin ekonomisi ve kurumları üzerinde baskı oluşturmaya devam etmektedir. Afganistan'da 2001 yılından bu yana, özellikle su, sanitasyon (sağlık önlemleri) ve elektrik, eğitim ve sağlık hizmetlerine genişletilmiş erişimde kalkınma sonuçlarında önemli iyileşmeler gözlenmiştir. Afganistan ekonomisinin kuraklık koşullarının hafifletilmesi ve hızlı tarımsal büyüme sayesinde 2019 yılında yüzde 2,9 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir. Enflasyon yüzde 2,3 ile sınırlı kalmıştır. Dış ticaret açığı GSYİH'nın yaklaşık yüzde 31'inde, büyük ölçüde hibe girişleri ile finanse edilmekte ve son derece büyüktür. Son hane halkı araştırması (2016/17) sırasında temel ihtiyaç yoksulluk oranı yüzde 55 olarak tespit edilmiştir (The World Bank, 2018: 3-4).

Ülkenin doğal kaynakları arazi, Su, Ormanlar ve madenlerdir. Dolayısıyla madenler, güneydoğudaki altın, gümüş, bakır, çinko ve demir cevherini içermektedir. Kuzeydoğuda kıymetli ve yarı kıymetli taşlar (lapis, zümrüt ve masmavi gibi) ve kuzeyde potansiyel olarak önemli petrol ve doğal gaz rezervleri yer alınmıştır. Ülkenin ayrıca uranyum, kömür, kromit, talk, barit, kükürt, kurşun ve tuzu vardır. Ancak, bu mineral ve enerji kaynaklarının birçoğu henüz değerlendirilmemiştir (UNEP, 2013: 4-7).

Afganistan, çatışma, doğal afetler ve kitlesel nüfus hareketleri nedeniyle dünyanın en uzun süredir devam eden karmaşık acil durumlarından birini yaşamaktadır. Budan dolayı 2018'de kuraklık Afganistan'ın üçte ikisini etkiledi ve 3,6 milyon insanın acil insani yardıma ihtiyacı olmuştur. Buna ek olarak, farklı bölgelerde artan çatışma, ülke içinde yerinden olmuş kişilerin sayısının ve travma (sarsıntı) vakalarının artmasına neden olmuştur. Yaklaşık 1,9 milyon insanın insani sağlık hizmetlerine ve ek acil servis desteğine ihtiyacının var olduğunu söylemişlerdir. Ancak 2018 yılında travma vakaları geçen yılın aynı dönemine göre %24 artmıştır Afganistan'da sağlık tatmin edici değil ama yavaş yavaş gelişmektedir. Çocuk felcini yok etmeye çalışan son üç ülkeden birisidir. İnsani Gelişme Endeksi'ne göre, Afganistan dünyanın en az gelişmiş on beşinci ülkesidir. Doğumda ortalama yaşam beklentisi erkekler için 61 yıl ve kadınlar için 64 yıl olarak bildirilmiştir. Ülkenin anne ölüm hızı 396 ölüm/100.000 canlı doğumda ve bebek ölüm hızı 1.000 canlı doğumda 53,2'dir (WHO, 2019: 11).

Afganistan'da eğitime erişim konusunda son on yılda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Başvuru sayısı, 2001 yılında yaklaşık 1 milyon çocuk, neredeyse tüm

erkek çocuklardan, 2013'te %39'u kız olan 9 milyonun üzerine çıkmıştır. Son on yıldaki büyük başarılarla rağmen, Afganistan'daki eğitim performansı hala dünyanın en yoksulları arasındadır ve mevcut iyileşme oranı 2020 yılına kadar Afgan Ulusal Kalkınma Stratejisi hedeflerine ulaşamayacaktır. Herhangi bir örgün eğitimi tamamlayan 25 yaş ve üstü Afgan nüfusunun payı çok düşüktür %7'den az ve kadınlar için %3 kadardır. Bununla birlikte, ilk ve ortaöğretimin tamamlanmasında, özellikle kızlar için 15-24 yaş arasındaki genç yaş grubunda büyük iyileşmeler gözlenmektedir. Bu rakamların dezavantajı, MOE Planlama Bakanlığı'nın tahminlerine göre 3,3 milyon çocuğun hala okula gidememesidir (Anefarr, 2015: 11).

2.3.1.2. Etiyopya

Federal Demokratik Etiyopya Cumhuriyeti, Afrika Boynuzunda kara ile çevrili bir ülkedir. Kuzeyde Eritre, kuzeydoğuda Cibuti, doğuda Somali, güneyde Kenya, batıda Güney Sudan ve kuzeybatıda Sudan ile sınırları paylaşmaktadır. 2019 itibariyle 109 milyondan fazla nüfusu ile Etiyopya, dünyadaki en kalabalık kara ülkesi ve Afrika kıtasındaki en kalabalık ikinci ülkedir. Ülkenin toplam alanı 1.100.000 kilometrekare ve ülkenin başkenti ise Addis Ababa'dır. Etiyopya coğrafyasına, hepsi ovalar ve bozkırlarla çevrili Büyük Yarı Vadisi ile bölünmüş geniş bir dağ, yayla ve göl yayla kompleksi hâkimdir. Etiyopya'nın en yüksek noktası 4,550 m'de Ras Dejen, en düşük noktası ise -125 m'de Afar Depresyonudur. Etiyopya, dünyada 123. sırada olan kilometrekare başına 83 kişi nüfus yoğunluğuna sahiptir. Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'dan sonra diğer büyük şehirler Adama, Gonda, Mekele ve Hawassa'dır (Congressional Research Service, 2018: 1-2).

Dünya Bankasına göre, Etiyopya dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biridir. Dolayısıyla Dünya Bankası, Afrika Ekonomik Görünümüne göre, Etiyopya'nın ekonomisi 2019'da %8,5 büyüdüğü tahmin edilmiştir. Etiyopya'nın gayri safi yurtiçi hâsıla büyümesi 2017/18 yıllar arasında %7,7'ye düşmüştür. Sanayi, başta inşaat ve hizmetler olmak üzere büyümenin çoğunu oluşturmuştur. Tarım ve imalat 207/18 yıllarında büyümeye bir önceki yıla göre daha düşük katkı yapmıştır. Etiyopya'nın nominal GSYİH'si 103,607 milyar dolar ve Kişi başına düşen GSYİH'si 1,066 dolar 2020 yılında tahmin edilmiştir (worldbank, agis, 2020).

Etiyopya toprak, mineral ve gaz gibi bol miktarda doğal kaynağa sahiptir. Altın, bakır, potas, platin ve doğal gaz, dünyanın bu bölgesinde dünyanın yüzeyinin altında yer almaktadır ve 2012'de madenciliğin ülke ekonomisine 500 milyon ABD doları katkıda bulunduğu bildirilmiştir. Ancak madencilik hala küçük bir katkıda bulunmaktadır. Etiyopya'nın yaklaşık %30'u ormanlıktı ve şimdi ülkenin %5'inden azı ormandan oluşmaktadır. Ormanlar neredeyse tamamen yok edilmiş, çünkü insanlar ekim ve otlatma için toprağa, inşaat ve yakıt için oduna ihtiyaç duymaktadırlar. Su önemli bir doğal kaynaktır. Etiyopya'da sulama ve hidroelektrik potansiyeli veren 12 nehir havzası vardır. Afar Bölgesi'nde tuz büyük bir doğal kaynaktır. Afar halkı uzun yıllardır tuz madenciliği yapmaktadırlar ve onlar için ciddi bir gelir kaynağı sağlanmıştır (Ministry of Agriculture and Natural Resources, 2016: 9-10).

Etiyopya'nın sağlık sistemi temel sağlık merkezlerini, klinikleri ve hastaneleri içermektedir. Modern sağlık hizmetlerine erişim çok sınırlıdır ve birçok kırsal alanda neredeyse hiç yoktur. Etiyopya'nın temel sağlık sorunlarının, zayıf sanitasyon (arındırma) ve yetersiz beslenme ile kötüleşen bulaşıcı hastalıklar olduğu söylenmektedir. Doğum oranları, bebek ölüm oranları ve ölüm oranları, eğitim, ilaç ve hastanelere daha iyi erişim nedeniyle şehirlerde kırsal alanlara göre daha düşüktür. Etiyopya da ölümün on temel sebebi şöyle sıralanabilir; yeni doğan hastalıkları, İshal hastalıkları, Alt solunum yolu enfeksiyonları, Tüberküloz, is kemik kalp hastalığı, İnme, HIV / AIDS, Siroz Menenjit, Protein-enerji yetersiz beslenmesinden ibarettir (İOM, 2018: 6).

Etiyopya'daki genel eğitim sırası altı yıllık ilkokul, dört yıllık ortaokul ve iki yıllık lise. Etiyopya'da eğitime erişim önemli ölçüde iyileşmiştir. 1994/95 yıllarında yaklaşık üç milyon kişi ilkokuldaydı ve 2008 / 09'a kadar ilk kayıt 15,5 milyona yükselmiştir. 2015 yılına kadar okuma yazma oranı %49,1'e (%57,2 erkek ve %41,1 kadın) yükselmiştir (WBCS, 2005: 23-24).

2.3.1.3 Nepal

Nepal, Güney Asya'da karayla çevrili bir ülkedir. Kuzeyde Çin'i, güneyde Hindistan'ı, doğu ve batıda Bangladeş ülkenin güneydoğu ucunda yer alırken, Butan Hindistan'dan Sikkim eyaletiyle ayrılmıştır. Nepal, verimli ovalar, subalpin ormanlık tepeler ve dünyanın en yüksek noktası olan Everest Dağı da dâhil olmak üzere dünyanın en yüksek on dağından sekizini içeren çeşitli bir coğrafyaya sahiptir. Katmandu başkenti ve en büyük şehridir. Nepal ordusu Güney Asya'nın en büyük beşinci ordusudur. Nepal, Himâl-Pahad-Terai olarak bilinen üç temel fizyografik kuşaktan oluşturmuştur. Ancak nüfusu bugün 2020 yılında dünyada 29. sırada olan 29,14 milyondur. Nepal'in toplam yüzölçümü 147.181 kilometrekare. Nepal'deki en büyük şehirler Katmandu, Pokhara ve Patan'dır. Katmandu'da yaklaşık 1,5 milyon sakin bulunurken, Pokhara ve Patan'ın her ikisi de nüfusu yaklaşık 200.000 civarındadır (Asian Development Bank Institute, 2007: 1-2).

Nepal, nüfusunun yaklaşık dörtte biri yoksulluk sınırının altında yaşayan dünyadaki en az gelişmiş ülkeler arasındadır. Nepal'in ekonomik büyümesinin, daha fazla siyasi istikrar ve daha güvenilir bir elektrik arzı ile desteklenen bu mali yılda yüzde 6,5'e ulaşması beklenmiştir. Nepal büyük ölçüde GSYİH'nın% 30'u kadar olan döviz havalelerine bağımlıdır. Tarım, nüfusun neredeyse üçte ikisine geçim sağlayan ancak GSYİH'nın üçte birinden daha azını oluşturan ekonominin temel dayanağıdır. Endüstriyel faaliyet esas olarak bakliyat, jüt, şeker kamışı, tütün ve tahıl dâhil olmak üzere tarım ürünlerinin işlenmesini içermektedir. Nepal'in GSYİH 29 milyar dolar, GSYİH(reel büyüme oranı %7,9), kişi başına GSYH 2,700 dolar, İşgücü 16,81 milyon, İşsizlik oranı %3, Enflasyon oranı (tüketici fiyatları) %4,5, İhracat 818,7 milyon dolar ve İthalatı 10 milyar dolar 2017 yılında tahmin edilmiştir (World Bank Group, 2019: 11-12).

Doğal kaynaklar, herhangi bir insan çabası olmadan dünyada doğal olarak bulunan kaynaklardan ibarettir. Nepal'in dört büyük (Orman, Toprak, Su, Mineraller) doğal kaynağı vardır. Orman, Nepal'in en önemli doğal kaynaklarından biridir. Nepal'in arazisinin yaklaşık %25,4'ü ormanlarla kaplıdır. Toprak, Nepal'in en önemli doğal kaynaklarından biridir, çünkü Nepallilerin çoğu hala tarım ve çiftçiliğe bağlıdır. Pirinç, buğday, jüt, çeltik, tütün, şeker kamışı, yağlı tohum, patates, hindistancevizi, mısır vb.

yetişmektedir. Su, Nepal'in en önemli doğal kaynaklarından biridir. Aslında, Brezilya'dan sonra su kaynaklarında en zengin ikinci ülkedir. Nepal'de Karnali, Set, Koshi gibi birçok büyük nehir ve Rara, Phewa, Tilicho gibi birçok göl vardır. Nepal'deki arazinin% 80'inden fazlası Dağlıktır. Dağlık bölgede metalik, metalik olmayan, dekoratif taşlar, yakıt metalleri gibi çeşitli mineral kaynakları olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Nepal'in çeşitli bölgelerinde altın, mika, kireçtaşı ve demir cevheri, bakır gibi mineraller bulunmaktadır (worldatlas, agis, 2018).

Nepal'deki sağlık hizmetleri hem kamu hem de özel sektör tarafından verilmektedir ve genellikle uluslararası standartları karşılayamamaktadır. Nepal'de hastalık yaygınlığı diğer Güney Asya ülkelerinden, özellikle kırsal alanlarda önemli ölçüde daha yüksektir. 2019'da Nepal için ölüm oranı 1.000 kişi başına 6,3 kişidir. 2019'da Nepal'in yaşam beklentisi, 2018'den %0.41 artışla 70.60 yıl olmuştur (MHP, 2017: 36).

Eğitim, bir bireyi, toplumu ve ulusu istenen hedeflere ulaşmak için şekillendirme, kalıplama, bileme yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, yakın geçmişe kadar, Nepal geleneksel üç katmanlı on altı yıllık eğitim sistemini izlemiş, on yıl okul eğitimine, dört yıl üniversite düzeyindeki çalışmalara - her biri orta ve lisans programlarına iki yıl yüksek lisans programına ayrılmıştır. Dolayısıyla 2018'de Nepal için yetişkin okuma yazma oranı %67,9'dur. Nepal'in yetişkin okuma yazma oranı 1981'de 20,6'dan 2018'de %67,9'a yükselmiştir (NIRT ve AIR, 2017: 27-31).

2.3.1.4. Ruanda

Ruanda, orta ve doğu Afrika'da kara ile çevrili bir cumhuriyettir. Uganda kuzeyi, doğuda Tanzanya, güneyi Burundi ve batıda demokratik Kongo Cumhuriyeti ile sınırlanmıştır. Ekvatora yakın olmasına rağmen, yükseklik nedeniyle iklim ılımandır. En yüksek nokta Karisimbi Dağı'dır. Ruanda'nın başkenti Kigali ve Gitarama ve Butare en büyük şehirleridir. Dolayısıyla 2018'de Ruanda'nın nüfusu 12.708.228 kişiye ulaşmıştır. Ruanda, Afrika'nın en yüksek nüfus yoğunluklarından birine sahiptir. Ruanda'nın yüzölçümü 26.338 km²'dir ve nüfusun çoğu kırsal alanlarda yaşamaktadır. Ruanda'nın ekonomik özgürlük puanı 71,1'dir ve 2019 Endeksinde ekonomisini 32. en serbest ekonomi haline getirmiştir. Kahve ve çay en çok gelir getiren ana ürünleridir.

Hayvancılık yaygındır ve bu GSYİH'nın yüzde 8,8'ine katkıda bulunmaktadır. Ancak salgın hastalıklar ve düşük yem kalitesi bu sektöre zarar vermektedir. Ruanda'nın GSYİH 9,80 milyar dolar, kişi başına GSYH 826,30 dolar, İşsizlik oranı %0,99, Enflasyon oranı %13,1, İhracat 109,07 milyon dolar ve İthalatı 325,20 milyon dolar olarak (2019 yılında) tahmin edilmiştir (Ministry of Finance and Economic Planning, 2019: 1-2).

Arazi, Dünya Bankası'na göre, Ruanda'nın tarımsal potansiyel arazisi yaklaşık 18,117 kilometrekare veya tüm arazinin %73,4'ünü oluşturmaktadır. Kırsal olarak kategorize edilen arazi, toplam arazi alanının yaklaşık% 98'i kadardır ve yaklaşık% 49 veya 1.15 milyon hektar ekilebilir arazi olarak sınıflandırılmıştır. Mineral Kaynakları, Ruanda çok sınırlı mineral kaynaklarına sahiptir ve Afrika'daki mineral üreticilerinin hemen altında yer almaktadır. Ruanda'da çıkarılmış mineraller arasında tantal, kalay cevheri, tungsten ve altın bulunmaktadır. Su, Ruanda karayla çevrili bir ülke olmasına rağmen, bazıları mevsimsel göller olan çok sayıda göllere sahiptir. Ruanda, dünyanın dört bir yanından turist çekmeye devam eden Afrika'nın en güzel göllerinden bazılarına sahiptir (Ministry of Natural Resources, 2011: 3-4).

Ruanda'daki sağlık hizmetleri tarihsel olarak kalitesizdi, ancak son yıllarda büyük bir gelişme görülmektedir. Ruanda evrensel bir sağlık sistemi işletmektedir ve Afrika'nın en kaliteli sağlık sistemlerinden birine sahip olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla 2018 yılında Ruanda için anne ölüm oranı 100.000 canlı doğumda 248 ölüm, bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 27 ölüm ve yaşam beklentisi 68,7 yıl seviyesine ulaşmıştır.

Okul eğitimi altı yıllık ilköğretim, üç yıllık ortaokul eğitimi ve üç yıllık lise öğretim (6 + 3 + 3) olarak ayrılmıştır. MINEDUC tarafından yayınlanan en son eğitim istatistiklerine göre, 2018 yılında Ruanda'da 522 devlet ortaokulu, 892 devlet destekli okul ve 314 özel okulun var olduğunu söylemiştir. Okul başına ortalama öğrenci sayısı devlet okullarında 376'dan 403'e ve devlet destekli okullarda 350'den 408'e yükselmiş, ancak özel okullarda 313'ten 250'ye 2016-2018 arasında düşmüştür (World Vision Rwanda, 2018: 5-8).

2.3.1.5. Gambiya

Gambiya Cumhuriyeti, Batı Afrika'da bir ülkedir. Gambiya'ya genellikle 'Gülen Sahil' denir. Anakara Afrika'daki en küçük ülkedir ve Atlantik Okyanusu'ndaki batı kıyısı dışında Senegal ile çevrilidir. Gambiya, Gambiya'nın merkezinden akan ve Atlantik Okyanusu'na akan ülkenin adı olan Gambiya Nehri'nin alt kısımlarının her iki tarafında yer almaktadır. Gambiya, 2020 nüfus sayımı itibariyle 1.857.181 nüfusu ile 10.689 kilometrekarelik bir alana sahiptir. Banjul, Gambiya'nın başkenti ve ülkenin en büyük metropol alanıdır ve ülkenin diğer büyük şehirler Serekunda ve Brikama'dır (The Attorney General's Chambers & Ministry of Justice, 2018: 18).

Gambiya ekonomisi büyük ölçüde tarıma bağlıdır. Gambiya'nın önemli bir mineral veya diğer doğal kaynakları yoktur ve sınırlı bir tarım üssü vardır. Nüfusun yaklaşık %75'i geçimi için ekinlere ve hayvancılığa bağlıdır. Küçük ölçekli üretim faaliyeti fıstık, balık ve hayvan derilerinin işlenmesini içermektedir. Kısa dönemli ekonomik ilerleme, büyük ölçüde dış yardıma ve Uluslararası Para Fonu teknik yardım ve tavsiyelerinin ileri sürdüğü gibi sorumlu hükümet ekonomik yönetimine bağlıdır. GSYİH 1,773 milyar dolar (2019), kişi başına GSYH 755 dolar (nominal, 2019), İşsizlik oranı %8,6, Enflasyon oranı %6,5, İhracat 355036677,3 milyon dolar ve İthalatı 674387850 milyon dolar 2018 yılında tahmin edilmiştir (worldbank.org, agis, 2020).

Gambiya doğal kaynakları sınırlıdır ve çoğunlukla tarıma bağlıdır. İşte Gambiya'nın doğal kaynaklarından bazıları (Gambiya Nehir, Balıkçılık, Kuvars Kumu, Tarım arazisi, Ulusal Parklar ve Rezervler ve Minerals) bunlardır. Gambiya Nehri, Gambiya'nın ana doğal kaynaklarından biridir. Nehrin neredeyse yarısı Gambiya'dan akmaktadır. Gambiya Nehri, Afrika'nın en önemli suyollarından biridir. Gambiyalılar, hayvancılık ve mahsullerin yanı sıra, gıda eksikliklerini desteklemek için balıkçılığa güvenmektedir. Gambiya Nehri, yaklaşık 16 milyon yıl önce oluşan kuvars kumunun sıkıştırılmış tortullarından oluşan bir kumtaşı platosu boyunca akmaktadır. Tarım, Gambiya'nın GSYİH'sının yaklaşık %30'unu oluşturmakta ve işgücünün yaklaşık %75'ini istihdam etmektedir (worldatlas, agis, 2020).

Gambiya'daki sağlık sistemi, Birincil, İkincil ve Üçüncül olmak üzere 3 seviyede inşa edilmiştir. Hükümet tarafından işletilen 4 sevk hastanesi bulunmaktadır.

Gambiya'daki sağlık kamu harcamaları 2004 yılında GSYİH'nın %1,8'ine, özel harcamalar ise %5,0'dı. Dolayısıyla 2000'li yılların başında 100.000 kişi başına 11 doktor vardı. Ancak 2005 yılında Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, Gambiya kızlarının ve kadınların yaklaşık %78,3'ü kadın sünneti geçirilmiştir. Ancak 2018 yılında Gambiya'daki yaşam beklentisi: Erkek 60,6, kadın 63,3 ve toplam yaşam beklentisi 61,9 olup Gambiaya dünya yaşam beklentisi sıralamasında 161 sırayı almıştır (WHO, 2013: 3-5).

Anayasa, Gambiya'da ücretsiz ve zorunlu ilköğretimi zorunlu kılmaktadır, ancak kaynak ve eğitim altyapısının eksikliği uygulamayı zorlaştırmıştır. 2007 yılında, ilk ve orta dereceli okullar için şimdiden 574 okul inşa edilmiştir. Gambiya'da ilkokul öncesi (brüt%) okula kayıt değeri 2018 itibarıyla %41,67'dir. 1988 yılında Gambiya hükümeti, brüt kayıt oranlarını artırmayı, okula giriş yaşını 8'den 7'ye düşürmeyi, temel eğitim müfredatını geliştirmeyi ve öğretmen eğitimini geliştirmeyi vurgulayan 15 yıllık bir planı içeren büyük bir eğitim girişimi başlamıştır (The World Bank, 2018: 9-10).

2.3.1.6. Pakistan

Pakistan, Güney Asya'da bir ülkedir. 212,2 milyonu aşan nüfusu ile dünyanın en kalabalık beşinci ülkesidir. Ülkenin toplam yüz kare alanı 881.913 kilometrekaredir. Pakistan, güneyde Arap Denizi ve Umman Körfezi boyunca 1.046 kilometrelik bir kıyı şeridine sahiptir ve doğuda Hindistan, batıda Afganistan, güneybatıda İran ve kuzeydoğuda Çin ile sınırlanmıştır. Pakistan'ın nüfusu bir milyonu aşan etkileyici 10 şehri Karaçi, Lahor, Faisalabad, Rawalpindi, Gujranwala, Peşaver, Multan, Haydarabad, İslamabad ve Quetta dan ibarettir. Pakistan ekonomisi, satın alma gücü paritesi (PPP) açısından dünyanın 23'üncü ve nominal gayri safi yurtiçi hasıla açısından ise 42'inci ekonomidir. Pakistan'ın GSYİH 284 milyar dolar, kişi başına GSYH 1.244 dolar, İşsizlik oranı %5,7, Enflasyon oranı %11,2, İhracat 24,217 milyar dolar ve İthalatı 52,436 milyar dolar olarak (2018 yılında) tahmin edilmiştir (State Bank of Pakistan, 2018: 1-3).

Dünya Bankası'na göre, ülke hem doğal kaynaklara sahip ve hem kaynakları gelişme potansiyeline sahiptir. Pakistan, ülke genelinde ekilebilir arazilerden minerallere kadar çok sayıda doğal kaynağa sahiptir. Pakistan'daki ana doğal kaynaklardan biri ekilebilir arazilerdir ve ülkedeki ekilebilir arazilerin büyüklüğü birkaç yıldır

dalgalanmaktadır ve 2015 yılında toplam arazi alanının yaklaşık %39,5'i olmuştur. Pakistan'da tarım 2014-2015 itibariyle önemli bir rol oynamakta ve GSYİH'nın %20,9'unu oluşturmaktadır. Pakistan'daki hayvancılık sektörü kritik bir rol oynar ve tarım sektöründeki katma değer neredeyse yarısına katkıda bulunmakta ve Bu da ülkenin GSYİH'sının yaklaşık %11'ine eşit olmaktadır. Pakistan'da balık tutmak ülke ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır. Pakistan'daki ormanlar, ülkedeki toplam arazi alanının yaklaşık% 4'ünü kaplamakta ve ana kâğıt, kereste, gıda, yakacak odun, ilaç, lateks kaynağı olarak hizmet etmekte, ayrıca yaban hayatı ve ekoturizm için koruma yerleri olarak hizmet vermektedir (Adeel, 2020: 3-8).

Pakistan'daki Sağlık Sistemi, kaynakların kıtlığı, eşitsizlik, yetersiz ve eğitimsiz insan kaynakları, yapısal yanlış yönetim ve cinsiyete karşı duyarsızlık sorunları ile karşı karşıyadır. Sağlık sistemi politikacılar tarafından tasarlanırken, sağlık uzmanları tarafından sahada uygulanmaktadır. Pakistan'ın mevcut sağlık harcamaları GSYİH'nin yüzde 9,89 oluşturmaktadır. Pakistan için anne ölüm oranı 100.000 canlı doğumda 140 ölüm, bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 59,109 ölüm tahmin edilmiştir. WHO verilerine göre Pakistan'daki toplam yaşam beklentisi 66,5 tahmin edilmiştir (Hassan, Mahmood ve Allah Bukhsh, 2017: 1-4).

Pakistan'daki eğitim, Federal Eğitim Bakanlığı ve eyalet hükümetleri tarafından denetlenirken, federal hükümet çoğunlukla müfredat geliştirme, akreditasyon ve araştırma ve geliştirmenin finansmanında yardımcı olmaktadır. Pakistan'daki eğitim sistemi genellikle altı seviyeye (Anaokulu, İlkokul 1-5, Ortaokul 6-8, Lise 9-10, Yüksek Ortaokul 11-12 ve üniversite programları) ayrılmıştır. Pakistan da toplam okuryazarlık oranı %63,2 ve toplam kayıtlı öğrencilerin sayısı 50.616.000 ulaşmıştır (Pakistan Economic Survey, 2018: 153-156).

2.3.1.7. Tacikistan

Tacikistan, Orta Asya'da 143.100 km2 alana sahip ve tahmini nüfusu 9.321.018 kişi olan; dağlık, kara ile çevrili bir ülkedir. Sınır olarak güneyde Afganistan, batısında Özbekistan, kuzeyinde Kırgızistan ve doğusunda Çin bulunmaktadır. Başkent ve en büyük şehir, 750.000 nüfusu ve kilometrekare başına 6.000 nüfusuyla Duşanbe'dir. Tacikistan'da nüfusu 100.000'in üzerinde olan diğer iki şehir Khujand ve

Qurghonteppa'dır. Tacikistan ekonomisi tarıma ve hizmetlere bağımlıdır. Bağımsızlıktan bu yana, Tacikistan yavaş yavaş geçiş ekonomisinin yolunu izleyerek ekonomi politikalarını yeniden şekillendirmiştir. Yabancı gelirin büyük ölçüde pamuk ve alüminyum ihracatına bağımlı olmasıyla, ekonomi dış şoklara karşı oldukça savunmasızdır. Tacikistan'ının GSYİH 7,5 milyar dolar, kişi başına GSYH 826 dolar, İşsizlik oranı %10,92, Enflasyon oranı %3,8, İhracat 0,9 milyar dolar ve İthalatı 2,8 milyar dolar olarak (2018 yılında) tahmin edilmiştir (WBG, 2018: 1-5).

Ekonomik olarak, ülke doğal kaynakların sömürülmesini de kapsayan yolsuzluk gibi bir takım zorluklarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu doğal kaynaklar arasında doğal gaz ve petrol, mineraller (altın ve gümüş gibi) ve su bulunmaktadır. Tacik Bilimler Akademisi'nin tahminlerine göre altın yataklarının 429,3 tonluk bir rezerve sahip olduğu tespit edilmiştir. Gümüşe bakıldığında, Tacikistan dünyanın ikinci en büyük maden yataklarına 1milyar tona sahiptir. 2000'li yılların başında, tahmini doğal gaz rezervleri 200 milyar metreküp idi. Ülkenin geniş su kaynaklarını oluşturan bir dizi nehir ve göl vardır. Su kaynakları o kadar geniştir ki, sadece ABD ve Rusya Tacikistan'dan daha fazla hidroelektrik enerji üretmektedir. Ülkede, enerji ihtiyacının yaklaşık% 76'sı hidroelektrik kaynaklardan karşılanmaktadır (Murzakulova ve Mestre, 2016: 8-15).

Tacikistan sağlık sistemi eski Sovyet mirasından etkilenmiştir. Kişi başına düşen en düşük toplam sağlık harcaması da dâhil olmak üzere, WHO Avrupa bölgesindeki en yoksul ülke olarak derecelendirilmiştir. Tacikistan için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 17 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 34,8 ölüm olmuştur. WHO verilerine göre Tacikistan'daki yaşam beklentisi: Erkek 68,7, kadın 73,0 ve toplam yaşam beklentisi 70,8 tahmin edilmiştir (Khodjamurodov, Sodiqova, Akkazieva ve Rechel, 2016: 6).

Tacikistan'da eğitim, dört yıllık ilkokuldan sonra ortaokulun iki aşamasından (sırasıyla beş ve iki yıl) oluşmaktadır. Tacikistan'da Okula devam yedi yaşından on yedi yaşına kadar zorunludur. Toplamda, 2 milyondan fazla öğrenci veya toplam nüfusun neredeyse dörtte biri Tacikistan'daki tüm eğitim sistemine kaydedilmiştir ve bunların yüzde 85'i genel eğitime kayıtlıdır (The World Bank, 2013: 4).

2.3.1.8. Tanzania

Tanzanya, Doğu Afrika'da Afrika Büyük Gölleri bölgesinde yer alan bir ülkedir. Dolayısıyla kuzeyde Uganda, kuzeydoğuda Kenya, doğuda Comoro Adaları ve Hint Okyanusu, güneyde Mozambik ve Malavi güneybatıda Zambiya ve batıda Ruanda, Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti ile sınırlanmıştır. Tanzanya'nın mevcut nüfusu, son Birleşmiş Milletler verilerinin tahminlerine dayanarak 59.408.055'tir. 947.300 kilometrekarelik yüzölçümü ile Tanzanya, dünyanın 23. Afrika'nın 13. büyük ülkesidir. Bununla birlikte, ülkenin nüfusu 4,365 milyon olan en büyük şehri Dar-es Salaam'dır. Ülkenin başkenti Dodoma'nın nüfusu 180.541'dir. Tanzanya ekonomisi Doğu Afrika Topluluğunda ikinci, Afrika'da onuncu büyük ekonomidir. Tanzanya büyük ölçüde istihdam için tarıma bağımlıdır ve istihdam edilen işgücünün yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Tanzanya'nın GSYİH 56,8 milyar dolar, kişi başına GSYH 1,039 dolar, İşsizlik oranı %2, Enflasyon oranı %3,3, İhracat 4,4 milyar dolar ve İthalatı 8,1 milyar dolar 2018 yılında tahmin edilmiştir (Central Bank of Tanzania, 2020: 1-3).

Tanzanya'daki ana doğal kaynaklar arazi, nehirler, göller, okyanus ve ormanlar/ormanlık alanlardır. Doğal kaynaklar, mahsul yetiştiriciliği, otlatma (hayvancılık için), yaban hayatı, odun (enerji kaynağı ve yapı malzemesi olarak), balıkçılık ve mineral madenciliği için kullanılmaktadır. Tanzanya'da bulunan metalik mineraller arasında gümüş, kobalt, demir cevheri, altın, grafit, bakır ve nikel bulunmaktadır. Tanzanya'nın balıkçılık alanları dünyanın en zenginleri arasındadır. Göller, nehirler ve Hint Okyanusu toplam 1.700 balık türüne sahiptir (Natural Resources Governance Institute, 2017: 1-3).

Tanzanya'nın siyasi-idari hiyerarşiye paralel hiyerarşik bir sağlık sistemi vardır. Sağlık Sektörü Stratejik Planı III (2009–15), vizyon (görme gücü) 2015 rehberliğinde ve sağlık tesisleri planlamasına rehberlik etmektedir. Dolayısıyla 2017 yılında Tanzanya için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 524 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 39,79 ölüm olmuştur. WHO verilerine göre Tanzanya'daki toplam yaşam beklentisi 63,9 olmuş ve Tanzanya dünya yaşam beklentisi sıralamasında 113.dür (WHO, 2017: 1-4).

Tanzanya'da eğitim- okul öncesi eğitimden başlayarak hem ilköğretim hem de ortaöğretim, ortaöğretim ve ideal olarak üniversite düzeyinde eğitim, hem kamu hem de

özel sektör tarafından sağlanmaktadır. Ancak 2015 yılında Tanzanya için yetişkin okuma yazma oranı %77,9 tahmin edilmiştir. 2017/2018 mali yılında eğitim sektörüne 4.71 trilyon Tanzanya şilini (TSh) tahsis edilmiştir (Unicef, 2018: 1-3).

2.3.1.9. Uganda

Uganda, Doğu-Orta Afrika'da karayla çevrili bir ülkedir. Doğusu Kenya, kuzeyi Güney Sudan, batısı Kongo Demokratik Cumhuriyeti, güneybatı Ruanda ve güneyi Tanzanya ile sınırlanmıştır. Mevcut Uganda nüfusu, son Birleşmiş Milletler verilerinin tahminlerine dayanarak 45.475.467'dir. Uganda'nın sınırları içinde toplam alan 241.038 kilometrekareye ulaşmaktadır. Toplam nüfus yoğunluğu kilometrekare başına yaklaşık 183 kişidir. Uganda vatandaşlarının %80'ni kırsal bölgelerde yaşamaktadır. En büyük şehri başkent Kampala 1.659.600 nüfusa sahip, bir sonraki en büyük şehir 365,000 nüfusa sahiptir (World Population Review, agis, 2020).

Uganda'nın ekonomisi temelde tarımsaldır ve çalışan nüfusun beşte dördünü kapsamaktadır. Uganda'nın ılıman iklimi özellikle hayvancılık ve ekin üretimi için uygundur. Uganda'nın GSYİH 28,50 milyar dolar (2019), kişi başına GSYH 709,70 dolar, İşsizlik oranı %1,80, Enflasyon oranı %3,18, İhracat 326,75 milyon dolar ve İthalatı 661,73 milyon dolar 2018 yılında tahmin edilmiştir (PwC, 2019: 3-4).

Uganda, verimli topraklar, düzenli yağış, önemli miktarda geri kazanılabilir petrol rezervleri ve küçük bakır, altın ve diğer mineral yatakları gibi önemli doğal kaynaklara sahiptir. Dünya Bankası tarafından 2014 yılında yayınlanan bir rapora göre Uganda, ülkenin toplam arazi alanının% 34,41'ini temsil eden 6,9 milyon hektar ekilebilir araziye sahiptir. Uganda elverişli bir iklim, ekilebilir arazi, petrol rezervleri ve bakır, kobalt, kireçtaşı ve altın gibi küçük mineral yatakları gibi önemli doğal kaynaklara sahiptir. Uganda'nın ekilebilir büyük arazileri göz önüne alındığında, tarım, istihdamın %70'inden fazlasını oluşturan ekonominin en önemli sektörlerinden biridir. (Cooper, 2018: 1-2).

Uganda'daki sağlık, Uganda nüfusunun sağlığını ifade etmektedir. 2011 yılında, Uganda'da tahmini 1,4 milyon kişiye HIV bulaşmıştı ve ülkedeki HIV yaygınlığı yüzde 5,7 idi. Gayri safi yurtiçi hâsıla içindeki toplam sağlık harcaması 2012 yılında yüzde 7,2 olmuştur. Dolayısıyla Uganda için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 375 ölüm

ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 56,1 ölüm olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Uganda'daki yaşam beklentisi: Erkek 60,2, kadın 64,8 ve toplam yaşam beklentisi 62,5 olup Uganda dünya yaşam beklentisi sıralamasında 159'uncü sırayı tutmuştur (Mukasa, 2012: 3-5).

Uganda'daki eğitim sistemi 7 yıllık ilköğretim, 6 yıllık ortaöğretim (4 yıllık ortaokul ve 2 yıllık lise sınıfına bölünmüş) ve 3 ila 5 yıllık lise sonrası eğitimden oluşan bir yapıya sahiptir. 2018 yılında, Uganda için yetişkin okuma yazma oranı %76,5 tahmin olmuştur. Uganda yetişkin okuryazarlık oranı son yıllarda önemli ölçüde dalgalanma gösterse de, 2002-2018 döneminde 2018'de %76,5 ile sonuçlanan artış eğilimi göstermektedir (Ministry of Education and Sports, 2017: 2-5).

2.3.1.10. Ukrayna

Ukrayna, Doğu Avrupa'da bir ülkedir. Ülke kuzey doğu tarafından Rusya, Kuzeyde Belarus, Batısında Polonya, Slovakya ve Macaristan, güneyde Romanya, Moldova ve Karadeniz ile sınırlanmıştır. Ukrayna 603.628 km²'lik bir alana sahiptir ve onu Rusya'dan sonra Avrupa'nın ikinci büyük ülkesi yapmaktadır. Ukrayna ekonomisi gelişmekte olan bir serbest piyasa ekonomisidir. Sovyet sonrası diğer devletler gibi, Ukrayna'nın gayri safi yurtiçi hasılası da 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 10 yıl boyunca keskin bir şekilde düşmüştür. Ancak 2010 yılından sonra ülkenin ekonomisi iyileşmeye başlamıştır. Ukrayna'nın GSYİH'si 150.401 milyar dolar, kişi başına GSYİH 3.592 dolar, Enflasyon oranı %4,5, işsizlik oranı 10,1%, İhracat 59,2 milyar dolar ve 62,96 milyar dolar tahmin edilmiştir (The World Bank, 2018: 1-2).

Ukrayna çok çeşitli doğal kaynaklara sahiptir. Ukrayna'nın doğal kaynakları üç ana gruba (enerji kaynağı, metal cevherleri ve metal olmayan cevherler) ayrılmıştır. Her ne kadar Dünya'nın kara yüzeyinin ve dünya nüfusunun sırasıyla sadece %0,4 ve %0,8'ini oluştursa da, ülke dünyadaki mineral kaynaklarının yaklaşık %5'ine sahiptir. Ukrayna, manganez, demir ve metalik olmayan hammaddelerin önde gelen rezervlerinden birine sahiptir. Bu kaynaklar ülkenin farklı bölgelerinde bulunmaktadır (worldatlas, agis, 2020).

Ukrayna'daki Sağlık Hizmetleri, Sovyet sağlık sisteminin kalmış evrensel bir sağlık sisteminin bir parçasıdır. Sağlık Bakanlığı, ülkedeki devlet politikasını tıp ve

sağlık alanında uygulamaktadır. Parçalanmış, yetersiz finanse edilen sağlık sistemi ve çocukların aşısı olduktan sonra hastalandıkları, hatta öldükleri söylentileri çok düşük bir aşılama oranına yol açmıştır. Ukrayna çatışması altıncı yılına girip ve bu çatışma ülkede 3,4 milyon insanları etkilenmiştir. Ukrayna'da devam eden geniş bir sağlık reformu birinci basamak sağlık hizmetlerine odaklanmaktadır. Reform, sağlık finansman modelini değiştirmeyi, sevk mekanizmalarını güçlendirmeyi ve temel sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmayı amaçlamaktadır (WHO, 2018: 18).

Ukrayna eğitim sistemi beş düzeyde (ana okul, ilköğretim, ortaöğretim, lise ve lisansüstü eğitim) organize edilmiştir. Dolayısıyla 2016/17'de ilk ve ortaokuldaki öğrenci sayısı 3.846.000'e, meslek okulunda 285.800'e ve yükseköğretimde 1.586.700 öğrenciye ulaşmıştır. Ukrayna'daki okulları, özellikle de köy okullarını ziyaret ederken, devletin GSYİH'nın yüzde 6'sını eğitime harcadığına inanmak zordur. Çünkü Ukrayna okulları genellikle yeterli imkânlarla, modern ekipmanlara veya kaliteli ders kitaplarına sahip değildir. Ülkenin eğitim sisteminin karşılaştığı sorunlar, eski öğretim yöntemleri ve öğretmenler arasındaki moralin derinleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, öğretmenlik mesleğinin düşük sosyal statüsü ve hatta daha düşük maaşlar, çalışkan erkekleri ve kadınları moralini bozmuştur (The World Bank, agis, 2020).

2.3.2. Seçilmiş Yüksek Gelirli Ülkelerin Profili

Gelişmiş bir ülke diğer ülkelere göre daha çok gelişmiş bir sanayi tabanına ve yüksek İnsani Gelişim Endeksi'ne sahip bir ülkedir. Gelişmiş ülkeler bazı ortak özelliklere sahip olma eğilimindedir. Örneğin, sağlık ile ilgili olarak, (güvenli içme suyuna yüksek erişim ve yüksek sağlık koruma seviyeleri) enerji yüksek seviyeleri, yüksek temizlik seviyeleri (temiz hava, iç mekân hava temizliği, temiz su), tropikal ve bulaşıcı hastalıkları olan insanların düşük oranı (ihmal edilen tropikal hastalıklar), çok az sayıda trafik kazası ve genellikle güçlü bir altyapıya sahip olmasıdır.

2.3.2.1. Almanya

Almanya Orta ve Batı Avrupa'da bir ülkedir. 357.022 kilometrekarelik bir alanı kapsayan yüzölçümü, kuzeyde Baltık ve Kuzey denizleri ile güneydeki Alpler arasında yer almaktadır. Kuzeyde Danimarka, doğuda Polonya ve Çek Cumhuriyeti, güneyde Avusturya ve İsviçre ile batıda Fransa, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda ile sınır

komşusudur. Almanya'nın mevcut nüfusu, en son Birleşmiş Milletler verilerinin tahminlerine dayanarak 83.751.704'tür. Büyük nüfusuna rağmen, Almanya'nın nispeten az büyük şehri vardır ve sadece dördünün 1 milyondan fazla nüfusu vardır: Berlin, Hamburg, Münih ve Köln (worldpopulationreview, agis, 2020).

Almanya ekonomisi oldukça gelişmiş bir sosyal piyasa ekonomisidir. Avrupa'daki en büyük ulusal ekonomiye, dünyadaki nominal GSYİH'ye göre dördüncü büyük ekonomiye sahiptir. IMF'ye göre Almanya 2017 yılında Euro alan ekonomisinin %28'ini oluşturmuştur. Almanya'nın GSYİH 4040 milyar dolar (2019), kişi başına GSYH 47501,80 dolar (2018), İşsizlik oranı %3,2, Enflasyon oranı %1,5, İhracat 1,33 trilyon dolar ve İthalatı 1,08 trilyon dolar 2017 yılında tahmin edilmiştir (European Commission, 2019: 84-85).

Almanya, kömür yataklarından doğalgaza kadar çeşitli doğal kaynaklara sahiptir. Doğal kaynaklar ya enerji üretimi ya da ihracat için malzeme sağlayarak ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Almanya'daki sanayi devrimi, makinelerin geliştirilmesi sayesinde doğal kaynakların yoğun bir şekilde kullanılmasının başlangıcı olmuştur. Almanya'nın en önemli doğal kaynakları kömür, doğal gaz, kereste, ekilebilir arazi, uranyum ve bakırdan ibarettir (Federal Environment Agency, 2016: 10-11).

Almanya, yasal sağlık sigortası ve özel sağlık sigortası birleşimi ile ödenen evrensel birçok ödemeli sağlık sistemine sahiptir. Sağlık sektörünün cirosu (turnover) 2010 yılında yaklaşık gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 11,6'sına ve kişi başına yaklaşık 4.505 ABD dolarına karşılık gelen 368,78 milyar ABD doları olmuştur. 2015 anketinde yedinci sıraya yerleşen Euro sağlık tüketici endeksine göre, Almanya uzun zamandır Avrupa'daki en kısıtlamasız ve tüketici odaklı sağlık sistemine sahiptir. Dolayısıyla 2018 yılında Almanya için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 7 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 3,7 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Almanya'daki yaşam beklentisi: Erkek 79, kadın 84 ve toplam yaşam beklentisi 81,26 olup Almanya dünya yaşam beklentisi sıralamasında 26 sırayı almıştır (United Nations, 2019: 1-19).

Almanya'da eğitim öncelikle bireysel Alman devletlerinin sorumluluğundadır ve federal hükümet küçük bir rol oynamaktadır. İsteğe bağlı Anaokulu eğitimi, bir ila altı yaş arasındaki tüm çocuklar için sağlanır ve ardından okula devam zorunludur.

Almanya’da okuryazarlık oranı %99 ve Almanya hükümetinin eğitim harcamalarının GSYİH olarak toplam yüzdesi %4,8 olmuştur. Almanya hükümeti öğrenci başına yıllık olarak 11000 dolar harcamaktadır (European Commission, 2018: 3-4).

2.3.2.2. Bahreyn

Bahreyn, Basra Körfezi’nde egemen bir devlettir. Ada ulus (nation), 33 doğal adadan oluşan küçük bir takımada ve Bahreyn Adası çevresinde merkezlenmiş ve ülkenin kara kütlelerinin yaklaşık yüzde 83’ünü oluşturan 51 yapay adadan oluşturmuştur. Ülke, Katar yarımadası ile 25 kilometre Kral Fahd Geçidi ile bağlandığı Suudi Arabistan’ın kuzey doğu kıyısı arasında yer almaktadır. Mevcut Bahreyn nüfusu, en son Birleşmiş Milletler verilerinin tahminlerine dayanarak 1.692.215’dir. Bahreyn’in en büyük şehri ve aynı zamanda başkenti Manama’dır (nationsonline, agis, 2020).

Bahreyn ekonomisi büyük ölçüde petrol ve gaza bağımlıdır. Bahreyn para birimi, dünyanın ikinci en değerli para birimidir. 20. yüzyılın sonlarından bu yana Bahreyn bankacılık ve turizm sektörlerine büyük yatırımlar yapmıştır. Bahreyn’in bankacılık ve finansal hizmetler sektörü, özellikle İslami bankacılık, petrol talebinin neden olduğu bölgesel patlamadan faydalanmaktadır. GSYİH 39,30 milyar dolar (2019), kişi başına GSYH 21438,60 dolar, İşsizlik oranı %3,90, Enflasyon oranı %2,1, İhracat 18258,24 milyon dolar ve İthalatı 19110,11 milyon dolar 2018 yılında tahmin edilmiştir (EDBB, 2018: 1-2).

Nispeten küçük boyutuna rağmen, Bahreyn ekonomisi dünyanın en güçlü ekonomilerinden biridir. Tarihsel olarak ekilebilir arazi, Bahreyn’deki en kritik doğal kaynaklardan biriydi. Hayvancılık Bahreyn’in en önemli doğal kaynaklarından biridir. Bahreyn hayvancılık çiftçileri sığır, deve, koyun ve keçi gibi çeşitli hayvanları kapsamaktadır. Bahreyn bir ada ülkesi olduğundan zengin balıkçılık kaynaklarına sahiptir. Birkaç uzmana göre, Bahreyn’in karasuları 200’den fazla balık türüne ev sahipliği yapmaktadır. Basra Körfezi’ndeki çoğu ülkenin aksine, Bahreyn’de çok miktarda petrol kaynağı (rezervleri yaklaşık 124 milyon varil petrol) yoktur (Thomas, 2012: 11-2).

Bahreyn, birinci sınıf tıbbi tesislere, sağlık profesyonellerine ve tıbbi tedavilere kolay erişime sahiptir. Kamu ve özel sağlık bakım sistemleri mevcuttur. Bahreyn, kendi

topraklarında 24 büyük tıbbi tesise sahiptir. Dolayısıyla 2017 yılında Bahreyn için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 14 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 5,86 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Bahreyn'deki yaşam beklentisi: Erkek 78,6, kadın 79,6 ve toplam yaşam beklentisi 79,1 olup Bahreyn dünya yaşam beklentisi sıralamasında 32 sırayı almıştır (NHRA, 209: 5-6).

Bahreyn'in Ekonomik Kalkınma stratejileri, eğitim ve öğretimin bir olduğu altı sektör etrafında oluşturulmuştur. Bahreyn Krallığı'ndaki eğitim sistemi, hem ilk hem de orta aşamaları ve üç yıllık ortaöğretimi çeşitli yollarda içeren dokuz yıllık temel eğitim merdivenini takip etmektedir. Dolayısıyla 2010 nüfus sayımından elde edilen verilere göre, Bahreyn'in okuryazarlık oranı %94,6 tahmin edilmiştir ve hem 2016 yılı itibarıyla, eğitim harcamaları Bahreyn GSYİH'sının %2,7'sini oluşturmaktadır (Education & Training Quality Authority, 2017: 18).

2.3.2.3. Birleşik Krallık

İngiltere, Avrupa anakarasının kuzeybatı kıyısında yer alan egemen bir ülkedir. Aksi takdirde Birleşik Krallık, Kuzey Denizi doğuda, güneyde İngiliz Kanalı ve güneybatıda Kelt Denizi ile Atlantik Okyanusu ile çevrilidir ve dünyadaki en uzun 12. sahil şerididir. İngiltere'nin toplam alanı 240.000 km²'dir. İngiltere birimsel (unitary) bir parlamenter demokrasi ve anayasal monarşidir. İngiltere'nin başkenti Londra, 10,3 milyon kentsel nüfusa sahip küresel bir şehir ve finans merkezidir. Diğer büyük şehirler Birmingham, Glasgow, Leeds, Liverpool ve Manchester'dır. Birleşik Krallık dört ülkeden oluşmuştur: İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda ve toplam nüfusu 67.868.533 tahmin edilmiştir (CIA, agis, 2020).

İngiltere ekonomisi oldukça gelişmiş bir sosyal pazar ve pazar odaklı bir ekonomidir. Nominal gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) ile ölçülen dünyanın altıncı en büyük ulusal ekonomisi, satın alma gücü paritesi (PPP) ile dokuzuncu en büyük ve dünya GSYİH'sinin %3,3'ünü oluşturan kişi başına GSYİH tarafından yirmi ikinci en büyük ulusal ekonomisi oluşmuştur. 2016 yılında Birleşik Krallık dünyanın onuncu en büyük mal ihracatçısı ve beşinci en büyük mal ithalatçısı olmuştur (European Commission, 2018: 4-5).

Birleşik Krallık, ekilebilir arazi, petrol, kömür ve çinko, kurşun, demir cevheri, tuz, kireçtaşı, potas alçıtaşı, kil, silika ve tebeşir gibi diğer mineraller çok sayıda doğal kaynağa sahiptir. İngiltere'de toplam arazi alanının yaklaşık% 69'u tarım için kullanılmaktadır ve ülkenin işgücünün yaklaşık %1,5'i veya 476,000 kişi tarım ve bununla ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır. İngiltere'de yetiştirilen başlıca ürünler arasında buğday, patates, yulaf, arpa, şeker pancarı, meyve ve sebzeler bulunmaktadır. İngiltere'de madencilik, özellikle Bronz Çağı döneminden çıkarılan kalay ve bakır gibi demir dışı mineraller konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. 2014 yılında İngiltere, her gün yaklaşık 1.42 milyon Varil Petrol Eşdeğeri (BOE) üretmiştir; bu, 1 varil ham petrolden salınan ortalama enerjiden elde edilen enerji birimidir ve bunların %59'undan fazlası yağ veya sıvıdır (worldatlas, agis, 2019).

İngiltere'deki sağlık hizmetleri devredilmiş bir konudur, İngiltere, Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler her biri kendi kamu tarafından finanse edilen sağlık sistemlerine sahiptir. Her ülkenin farklı politikaları ve öncelikleri olması sonucunda, bu sistemler arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. İngiliz Milletler Topluluğu Fonu sıralamasında gelişmiş ülke sağlık sistemleri sıralamasındaki 2017 raporunda, Birleşik Krallık genel olarak dünyadaki en iyi sağlık sistemi seçilmiştir. 2017 yılında GSYİH'nin bir oranı olarak sağlık hizmetlerine yapılan toplam harcama% 9,6 olmuştur. Ancak 2018 yılında Birleşik Krallık'taki yaşam beklentisi: Erkek 79,7, kadın 83,2 ve toplam yaşam beklentisi 81,9 olup Birleşik Krallık dünya yaşam beklentisi sıralamasında 22 sırayı almıştır (OECD, 2019: 1-4).

Birleşik Krallık'ta eğitim, Birleşik Devletlerin her birinin ayrı hükümetler altında ayrı sistemlere sahip olduğu bir konudur: İngiltere Hükümeti İngiltere'den sorumludur; İskoç Hükümeti, Galler Hükümeti ve Kuzey İrlanda Yöneticisi sırasıyla İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'dan sorumludur. Dolayısıyla 2014 yılında ülke GSYİH'sinin yüzde 6,6'sını tüm eğitim seviyelerine harcamıştır. Birleşik Krallıkın 2020 yılında okuryazarlık oranı yaklaşık %99 olarak tahmin edilmiştir (European Commission 2018: 3-6).

2.3.2.4. Fransa

Fransa, bölgesi Batı Avrupa'daki büyükşehir Fransa'dan ve birkaç deniz aşırı bölgeden oluşan bir ülkedir. Kuzeydoğuda Belçika, Lüksemburg ve Almanya, doğuda

İsviçre ve İtalya, güneyde Andorra ve İspanya ile sınır komşusudur. Ülkenin 18 ayrılmaz bölgesi, 643.801 kilometrekarelik toplam alan ve toplam nüfusu 67.08 milyon (Mart 2020 itibariyle). Fransa, başkenti Paris, ülkenin en büyük şehri ve ana kültür ve ticaret merkezi olan üniter yarı başkanlık bir cumhuriyettir. Fransa'nın başkenti Paris, ülkenin en büyük şehri ve ana kültür ve ticaret merkezidir (Library of Congress–Federal Research Division, 2007:).

Fransa, kapsamlı özel teşebbüsleri önemli devlet teşebbüsü ve hükümet müdahalesi ile birleştiren karma bir ekonomiye sahiptir. Fransa 2018 yılı itibariyle yedi sanayileşmiş ülke grubunun bir üyesi olmuştur. Satın alma gücü paritesi ile dünyanın en büyük onuncu, AB'nin ikinci büyük ekonomisi olarak sayılmıştır. Fransa'nın GSYİH 3.162 trilyon dolar, kişi başına GSYH 46.827 dolar, İşsizlik oranı %3,8, Enflasyon oranı %1,8, İhracat 837 milyar dolar ve İthalatı 876,6 milyar dolar 2019 yılında tahmin edilmiştir (OECD, 2018: 12-13).

Fransa'nın doğal kaynakları göreceli olarak sınırlıdır. Ticaret ve tarım, ekonomisinin çoğunu, gıda mahsullerinden kereste üretimine kadar her türlü tarımsal aktiviteyi destekleyen geniş ekilebilir arazilere sahip ülke ile beslemektedir. Fransa'da bulunan doğal kaynaklardan bazıları şunlardır: Kömür, Doğal Gaz (8,8 trilyon metreküp), Uranyum (50.000 ton), Hidroelektrik Enerji, Rüzgâr Enerjisi (10.38 MW), Boksit, Demir Cevheri, Termal ve Güneş Enerjisi (7.165 MW) ve Diğer Kaynaklar (britannica, agis, 2020).

Fransız sağlık sistemi, büyük ölçüde devletin ulusal sağlık sigortası tarafından finanse edilen evrensel sağlık hizmetlerinden biridir. Dolayısıyla 2017 yılında Fransa, GSYİH'nın %11,3'ünü sağlık hizmetlerine tahsis edilmiştir. Dolayısıyla 2017 yılında Fransa için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 8 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 3 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Fransa'daki yaşam beklentisi: Erkek 80,1, kadın 85,7 ve toplam yaşam beklentisi 82,9 olup Fransa dünya yaşam beklentisi sıralamasında 5. sırayı almıştır (OCED, 2019: 3-4).

Fransa'da eğitim, birçok alt bölümle birlikte, oldukça merkezi bir şekilde örgütlenmiştir. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin üç aşamasına ayrılmıştır. Altı yaşına gelindiğinde, Fransa'da bir çocuk ilkokula başlar ve mezun olana kadar daha

yüksek ve daha yüksek sınıfa geçmektedir. Fransa'da okuryazarlık oranı %99 ve öğrencilerin kayıt toplamı 15 milyona ulaşmıştır (franceintheus, 2007, 1-9).

2.3.2.5. İspanya

Resmi olarak İspanya Krallığı olan İspanya, Güneybatı Avrupa'da Cebelitarık Boğazı ve Atlantik Okyanusu üzerinde bazı bölgeleri olan bir ülkedir. Ülkenin anakarası Cebelitarık ile küçük bir kara sınırı dışında Akdeniz tarafından güneye ve doğuya sınırlandırılmıştır; kuzeyde ve kuzeydoğusunda Fransa, Andorra ve Biscay Körfezi; batı ve kuzeybatıda taraftan Portekiz ve Atlantik Okyanusu tarafından sınırlanmıştır. İspanya 505.990 km² alana sahip olup, Güney Avrupa'daki en büyük, Batı Avrupa ve Avrupa Birliği'nin en büyük ikinci ülkesidir. Nüfusu 47,3 milyonu aşan İspanya, Avrupa'nın altıncı en kalabalık ülkesi ve Avrupa Birliği'nin en kalabalık dördüncü ülkesidir. İspanya'nın başkenti ve en büyük şehri Madrid; diğer büyük kentsel alanlar Barselona, Valencia, Sevilla, Zaragoza, Malaga ve Bilbao'dur. İspanya ekonomisi nominal GSYİH ile dünyanın en büyük on üçüncü ekonomisidir. İspanya'nın kapitalist karışık bir ekonomisi vardır. İspanya, Birleşmiş Milletler tarafından İnsani Gelişme Endeksi'nde 25'inci ve Dünya Bankası, kişi başına düşen GSYİH'de 30'uncu sırada yer almaktadır, bu nedenle yüksek gelirli bir ekonomi olarak ve çok yüksek insani gelişme gösteren ülkeler arasında sınıflandırılmaktadır. İspanya'nın GSYİH 1,781 trilyon dolar, kişi başına GSYH 41592 dolar, İşsizlik oranı %14,8, Enflasyon oranı %0,7, İhracat 313,7 milyar dolar (2017) ve İthalatı 338,6 milyar dolar 2017 yılında tahmin edilmiştir (European Commission, 2019: 1-4).

İspanya'daki doğal kaynaklardan bazıları şunlardır: Ekilebilir Arazi, Altın, Kömür, Merkür, Uranyum, Tungsten ve Hidroelektrik. Ekilebilir arazi, İspanya'da sürekli büyüyen tarımsal ticaret sektörüne katkıda bulunan başlıca doğal kaynaklardan biridir. İspanya, 2015 yılında £40 milyar sterlinin üzerinde tarımsal ürün ihraç etmekte ve bu miktar, İspanya'nın GSYİH'sinin %3'ünden fazlasını oluşturmaktadır. Madencilik 25BCde (Milattan önce) İspanya'da başlamış ve kısa bir süre sonra Las Medulas bölgesinde Altın bulunmuştur. Altın, 2013 yılına kadar dünya altın ticaretinin yaklaşık% 0,47'sini oluşturan İspanya'dan ilk beş ihracattan biridir. İspanya, 2010 yılına kadar dünyanın en iyi otuzuncu kömür üreten ülkesidir. İspanya, son 2.000 yılda 250.000

metrik tondan fazla cıva üreten dünyanın en büyük ve en eski cıva madenine ev sahipliği yapmaktadır. İspanya, 2015 yılında 33.900 tondan fazla ile dünyanın yirmi birinci büyük uranyum rezervine sahiptir. İspanya, yaklaşık 570 metrik ton ürettikten sonra 2017 yılında dokuzuncu en iyi tungsten üreticisi olmuştur. Yenilenebilir enerji, 2015 yılında İspanya'da kullanılan toplam enerjinin% 37,4'ünden fazlasına katkıda bulunmuştur. Rüzgâr enerjisi ve hidroelektrik, İspanya'da yenilenebilir enerjinin birincil kaynaklarıdır (reference, agis, 2020).

İspanya evrensel bir sağlık sistemi kullanmaktadır. Sistem, bazı ürün ve hizmetlerde küçük, genellikle sembolik eş ödemeler haricinde esasen ücretsizdir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne göre, 2011 yılında toplam sağlık harcamaları İspanya'daki GSYİH'nın %9,4'ünü oluşturmuştur. İspanya'nın sağlık sistemi, 2018 Euro Sağlık Tüketici Endeksine göre Avrupa'da 19'uncu sırada yer almıştır. Dolayısıyla 2017 yılında İspanya için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 4,0 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 2,31 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında İspanya'daki yaşam beklentisi: Erkek 80,3 kadın 85,7 ve toplam yaşam beklentisi 83,1 olup İspanya dünya yaşam beklentisi sıralamasında 3 sırayı almıştır (WHO, 2018: 6-14).

İspanyol eğitim sistemi, 6 ila 16 yaş arasındaki tüm çocuklar için zorunlu ve ücretsizdir ve ülkenin 17 özerk topluluğunun her birinin hükümetleri ile birlikte ulusal hükümet tarafından desteklenmektedir. İspanya, artan işsizlik oranlarını durdurmak ve tersine çevirmek için mesleki eğitimde reform yapmak ve eğitimi modernleştirmek için çalışmaktadır. İspanya'nın GSYİH içindeki payı olarak eğitime yapılan harcamalar 2018 yılında %4,6 olup ve toplam okuryazarlık oranı %98,25'e ulaşmıştır (European Commission, 2018: 3-6).

2.3.2.6. Japonya

Japonya, Doğu Asya'da bir ada ülkesidir ve Kuzeybatı Pasifik Okyanusu'nda yer almıştır. Dolayısıyla batı taraftan Japonya Deniziyle, kuzeyde Okhotsk Denizi'nden güneyde Doğu Çin Denizi kadar uzanmakta ve güneyde Tayvan ile sınırlanmıştır. Japonya 145.937 metrekarelik bir alanı kapsayan 6.852 adadan oluşan bir ülkedir. Tokyo ülkenin başkenti ve en büyük şehridir; diğer büyük şehirler Osaka ve Nagoya'dır. Japonya, dünyanın en kalabalık 11. ülkesi ve en yoğun nüfuslu ve kentleşmiş

ülkelerinden biridir. Ülkenin arazisinin yaklaşık dörtte üçü dağlıktır ve 126,2 milyonluk nüfusunu dar kıyı ovalarına yoğunlaştırmaktadır (Web Japan, 2005: 1).

Japonya ekonomisi oldukça gelişmiş bir serbest piyasa ekonomisidir. Dolayısıyla Japonya nominal GSYİH ile üçüncü büyük ve satın alma gücü paritesi ile dördüncü büyük ve dünyanın ikinci büyük gelişmiş ekonomisidir. Japonya'nın GSYİH 5.712 trilyon dolar, kişi başına GSYH 45546 dolar, İşsizlik oranı %2,6, Enflasyon oranı %0,2, İhracat 697,2 milyar dolar ve İthalatı 670,97 milyar dolar 2017 yılında tahmin edilmiştir (İMF, 2018: 4-5).

Japonya her zaman doğal gaz, petrol, altın, kömür, bakır ve demir gibi neredeyse hiç doğal kaynağı olmayan bir ülke olarak tanımlanmıştır. Genelde Japonya ithal hammadde ve enerjiye bağlıdır. Aslında Japonya, sıvılaştırılmış doğal gaz ve kömürün en büyük ithalatçısı ve dünyadaki en büyük ikinci petrol ithalatçısıdır. Japonya'nın dört (ormancılık, Balıkçılık, Tarım arazisi ve Diğer Küçük Doğal Kaynaklar) ana doğal kaynağı vardır. Japonya toprakları çoğunlukla ormanla kaplıdır. Japon topraklarının yaklaşık% 68,2'si orman örtüsü altındadır. Balık, Japonya'nın ana doğal kaynağı olarak kabul edilmiştir. Balıkçılık Japonya'da önemli bir ekonomik faaliyet olmuştur. Tarım ve balıkçılık Japon ekonomisinin başlıca sektörleridir. Bununla birlikte, toplam arazi alanının sadece% 20'si ekime uygundur ve tarım sektörü büyük ölçüde sübvansede edilmektedir. Japonya'da çok az maden yatağı vardır ve çoğunlukla talebini karşılamak için ithalata güvenmektedir (worldatlas, agis, 2020).

Japonya'daki sağlık sistemi, tarama muayeneleri, doğum öncesi bakım ve bulaşıcı hastalık kontrolü dâhil olmak üzere sağlık hizmetleri sağlarken, hasta bu maliyetlerin %30'undan sorumludur ve hükümet kalan %70'i ödemektedir. 2018 verilerine göre gayri safi yurtiçi hasılanın payı GSYİH'nin %10,9'una yükselmiş. Dolayısıyla 2017 yılında Japonya için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 5 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 1,7 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Japonya'daki yaşam beklentisi: Erkek 81, kadın 87 ve toplam yaşam beklentisi 84,2 olup japonya dünya yaşam beklentisi sıralamasında 1 sırayı almıştır (WHO, 2018: 24-25).

Japonya'da eğitim ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde zorunludur. Japon öğrenciler okuma okuryazarlığı, matematik ve fen bilimlerinde kalite ve performans

yönünden OECD öğrencileri arasında sürekli olarak üst sıralarda yer almaktadır. Japon hükümeti toplam harcamalarının %7,8'ini ilköğretimden yükseköğretime harcamakta ve toplam okuryazarlık oranı %99,9'e ulaşmıştır (OECD, 2019: 1-3).

2.3.2.7. Kuveyt

Kuveyt, resmi olarak Kuveyt Devleti Batı Asya'da bir ülkedir. Basra Körfezi'nin ucunda Doğu Arabistan'ın kuzey kenarında yer alan tesis, kuzeye Irak ve güneye Suudi Arabistan ile sınır komşusudur. 2019 yılında, Kuveyt 4,5 milyonluk bir nüfusa sahiptir: 1,3 milyonu Kuveyt ve 3,2 milyonu gurbetçidir. Kuveyt'teki toplam yüzey alanı 17818 kilometrekareye ulaşıyor ve bu da onu dünyanın 157'inci büyük ülkesi yapmaktadır. Kuveyt'in başkenti ve en büyük şehri Kuveyt şehridir. Bu küresel şehrin 2016 yılında 4,1 milyon nüfusu var olduğu tahmin edilmiştir (US Embassy, 2007: 1-4).

Kuveyt ekonomisi küçük ama zengin bir petrol temelli ekonomidir. Kuveyt dinarı, dünyanın en değerli para birimidir. Petrol dışı endüstriler finansal hizmetleri içermektedir. Dünya Bankası'na göre, Kuveyt dünyadaki kişi başına dördüncü en zengin ülkedir. Kuveyt'in GSYİH 304,851 milyar dolar, kişi başına GSYH 66.652 dolar, İşsizlik oranı %2,1, Enflasyon oranı %0,579, İhracat 54,09 milyar dolar ve İthalatı 29,36 milyar dolar 2017 yılında tahmin edilmiştir (World Bank, agis, 2019).

Kuveyt ekonomisinin başarısı temel olarak petrol ve ekilebilir arazi gibi yüksek değerli doğal kaynakların varlığından kaynaklanmaktadır. Kuveyt hükümeti doğal kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamak için çeşitli stratejiler uygulamıştır. Dünya Bankası'ndan yapılan araştırmalar, Kuveyt işgücünün yalnızca% 4'ünün tarım sektöründe istihdam edildiğini göstermiştir. Tarımın toplam payı Kuveyt GSYİH'sında %4'tür. Kuveyt'teki bir diğer birincil doğal kaynak hayvancılıktır. Kuveyt'te en çok tutulan hayvanlardan bazıları sığır, koyun ve keçidir. Çeşitli balık türlerinin mevcudiyetine rağmen, balıkçılık Kuveyt'in gayri safi yurtiçi hasılasına çok az bir katkıda bulunmaktadır. Kuveyt'teki en kritik doğal kaynaklardan biri petrol rezervleridir. Jeolojik araştırmalar Kuveyt'teki petrol rezervlerinin dünyadaki toplam rezervlerin% 10'unun biraz altında olduğunu göstermektedir. Kuveyt petrol rezervlerinin yanı sıra, önemli miktarda doğal gaz rezervine de sahiptir (britannica, agis, 2020).

Kuveyt, bir Kuveyt pasaportu sahiplerine ücretsiz tedavi sağlayan devlet tarafından finanse edilen bir sağlık sistemine sahiptir. Vatandaş olmayanlara düşük maliyetli sağlık bakımı sağlamak için bir kamu sigortası programı bulunmaktadır. Dolayısıyla Kuveyt'teki sağlık sistemi harcamaları 6,4 milyar dolar olarak gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla Kuveyt için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 12 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 6,99 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Kuveyt'teki yaşam beklentisi: Erkek 73,9, kadın 76,0 ve toplam yaşam beklentisi 74,8 olup Kuveyt dünya yaşam beklentisi sıralamasında 83. sırayı almıştır (WHO, 2019: 1-2).

Kuveyt dünyadaki en iyi eğitim sistemlerinden birine sahiptir. Kuveyt, Orta Doğu'daki en eğitimli insanlar arasında yer almaktadır. Kuveyt, Arap dünyasında en yüksek okuma yazma oranına sahiptir. Kuveyt, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından 2011 yılı İnsani Gelişme Endeksi raporunda 63'üncü sırada yer almış ve Kuveyt'i bölgesel ortalamanın üzerinde tutmuştur. UNESCO'nun 2017 verilerine göre, 25-64 yaş arasındaki Kuveytliler için okuryazarlık oranı %96,3'tür. Dolayısıyla Kuveyt hükümetinin eğitim harcamaları 7.04 milyar dolara (GSYİH'nin %5,0'ı) ulaşmıştır (UNESCO, 2018: 1-2).

2.3.2.8. Katar

Katar, Batı Asya'da bulunan ve Arap Yarımadası'nın kuzeydoğu kıyısında küçük Katar Yarımadası'nı işgal eden bir ülkedir. Tek kara sınırı güneydeki komşu Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) monarşisi Suudi Arabistan'la, geri kalanı Basra Körfezi ile çevrilidir. 2017'nin başlarında Katar'ın toplam nüfusu 2,6 milyon: 313.000 Katar vatandaşı ve 2,3 milyon göçmenlerdir. Katar'ın toplam alanı 11.581 km²'dir ve Doha Katar'ın en büyük şehri ve başkentidir (Aquastat, 2008: 1).

Katar ekonomisi, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve IMF tarafından derlenen 2015 ve 2016 verileri için dünya sıralamasında beşinci ve yedinci arasında yer alan, kişi başına düşen GSYİH'ye göre dünyanın en zengin ekonomilerinden biridir. Petrol ve doğal gaz, Katar ekonomisinin temel taşlarıdır ve toplam hükümet gelirinin %70'inden fazlasını, gayri safi yurtiçi hasılanın %60'ından fazlasını ve ihracat gelirlerinin kabaca %85'ini oluşturmaktadır. Katar'ın GSYİH 365,835 milyar dolar (SAGP, 2019), kişi başına GSYH 132886 dolar (SAGP, 2019), İşsizlik oranı %0,6 (2017), Enflasyon oranı

(TÜFE) %3,8 (2019), İhracat 86,51 milyar dolar (2018) ve İthalatı 26,29 milyar dolar 2017 yılında tahmin edilmiştir (Research and Markets, 2018: 4-9).

Katar ekonomisi esas olarak büyük petrol ve doğal gaz rezervleriyle desteklenmektedir. Bunun dışında balıkçılık ve inci avcılığı da ekonominin önemli bileşenleridir. Katar aynı zamanda önemli bir helyum üreticisidir. Katar'ın başlıca doğal kaynakları şunlardan ibarettir. Petrol ve doğal gaz, Katar ekonomisinin belkemiğidir ve hükümet gelirinin% 70'inden fazlasına, GSYİH'nın% 60'ından fazlasına ve ihracat kazancının yaklaşık% 80'ine katkıda bulunmaktadır. Katar 1930'dan bu yana, ülke petrol arama faaliyetlerine başlamış ve dünyanın petrol rezervlerinin %1,5'ine sahip olduğunu iddia etmekte ve küresel petrol ekonomisinin %2'sini üretmektedir. “Petrol ve Gaz Dergisi” ne göre, Katar'ın doğal gaz rezervi yaklaşık 896 trilyon metreküp, yani ülke dünyanın bilinen doğal gaz rezervinin yaklaşık %14'ünü ve İran ve Rusya'nın arkasındaki üçüncü en büyük rezervi içermektedir. Petrol ve gaz endüstrisinin ortaya çıkmasından önce, Katar esas olarak balıkçılık ve inci dalışına bağlıydı. Katar, yılda 20 milyon metreküpe kadar büyük üretim tesislerine sahip büyük helyum üreticilerinden biridir. Katar'ın şu anda mevcut dünya helyum talebinin üçte birini ürettiği tahmin edilmektedir (worldatlas, afis, 2019).

Katar'daki sağlık standartları genellikle yüksektir. Katar vatandaşları ulusal bir sağlık sigortası kapsamındadır, yabancıların ya işverenlerinden sağlık sigortası almaları ya da serbest meslek satın alma sigortası almaları gerekmektedir. Katar'ın sağlık harcamaları 2014 yılında 4,7 milyar dolarlık sağlık yatırımıyla Orta Doğu'nun en yüksek harcamaları arasında yer almıştır. Dolayısıyla 2017 yılında Katar için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 9 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 6,21 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Katar'daki yaşam beklentisi: Erkek 77,3, kadın 79,9 ve toplam yaşam beklentisi 78,1 olup Kuveyt dünya yaşam beklentisi sıralamasında 37. sırayı almıştır (World Data Atlas, agis, 2018).

Katar'daki eğitim sistemi, her düzeyde Yükseköğretim Kurulu (SEC) ve Eğitim Bakanlığı (MOE) tarafından ortaklaşa yönetilir ve kontrol edilmektedir. SEC bağımsız okulları denetlemekten sorumluyken, MEB özel okullara destek sağlamaktan sorumludur. Katar'da eğitim çok çeşitlidir ve çeşitli okullar çeşitli uluslararası müfredat sistemlerini

temsil etmektedir. Dolayısıyla 2015 verilerine göre, 25-64 yaş arasındaki Katarlılar için okuryazarlık oranı %96,6' olarak tahmin edilmiştir. 2012 yılında Katar'ın milli eğitim bütçesi 5,66 milyon dolar ve toplam öğrenci kaydı 280081'dir (OECD, 2018: 1).

2.3.2.9. Polonya

Polonya, Orta Avrupa'da bulunan bir ülkedir. 312.696 kilometrekarelik bir alanı kapsayan 16 idari alt bölüme ayrılmıştır ve büyük ölçüde ılıman mevsimsel iklime sahiptir. Yaklaşık 38,5 milyonluk bir nüfusa sahip olan Polonya, Avrupa Birliği'nin en kalabalık beşinci devletidir. Polonya'nın kuzeyinde Baltık Denizi, Litvanya ve Rusya'nın kuzeyindeki Kaliningrad Oblastı, doğuda Belarus ve Ukrayna, güneyde Slovakya ve Çek Cumhuriyeti ve batıda Almanya bulunmaktadır. Polonya'nın başkenti ve en büyük metropolü Varşova'dır. Diğer büyük şehirler arasında Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań, Gdańsk ve Szczecin bulunmaktadır (thoughtco, agis, 2020).

Polonya ekonomisi Avrupa Birliği'nde (AB) altıncı, AB'nin eski Doğu Bloku üyeleri arasında en büyüğüdür. 1990 yılından bu yana, Polonya bir ekonomik serbestleşme politikası izlemiştir ve AB'de 2007-08 ekonomik gerilemesinde durgunluktan kaçınan tek ekonomi olmuştur. Polonya, Dünya Bankası tarafından yüksek gelirli bir ekonomi olarak sınıflandırılmaktadır. Polonya'nın GSYİH 1,287 trilyon dolar, kişi başına GSYH 33891 dolar, İşsizlik oranı %3,27, Enflasyon oranı %2,3, İhracat 251 milyar dolar ve İthalatı 246 milyar dolar 2019 yılında tahmin edilmiştir (European Commission, 2020: 130-131).

Kömür Polonya'nın en önemli mineral kaynağıdır ve 1980'de toplam rezervin 130 milyar ton olduğu tahmin edilmiştir. Polonya ayrıca batıdaki Zielona Góra bölgesinde ve ülkenin orta kesiminde Vistula ve Oder nehirleri arasındaki iki bölgede önemli miktarda linyit içermektedir. Doğal gaz çoğunlukla Yukarı Silezya, Aşağı Silezya ve ülkenin güneydoğu kesiminde çıkarılmaktadır. 1985 yılında Baltık Denizi'nde büyük bir açık deniz petrol sahası keşfedilmiştir. Güney orta bölgedeki Tarnobrzeg ve Staszów'daki büyük sülfür rezervleri, bu malzemeyi Polonya'nın en önemli metalik olmayan ihracat minerali haline getirilmiştir. Polonya'nın iklimi, tüm büyük tahıllar, çeşitli endüstriyel ürünler ve çeşitli meyve çeşitleri de dâhil olmak üzere çoğu ılıman bölge mahsulünün

yetiştirilmesini sağlayan ılıman sıcaklıklara ve yeterli yağışa sahiptir (countrystudies, agis, 2020).

Polonya'da sağlık hizmetleri ücretsizdir ve "sigortalı" kategoriye girmeleri koşuluyla tüm Polonya vatandaşları için ücretsiz olan Narodowy Fundusz Zdrowia adlı kamu tarafından finanse edilen bir sağlık sistemi aracılığıyla sağlanmaktadır. Polonya'nın Ulusal bütçesi, tüm sağlık harcamalarının yaklaşık %5'ini kapsamaktadır. Dolayısıyla 2017 yılında Polonya için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 2,0 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 3,22 ölüm olmuştur. Ancak 2017 yılında Polonya'daki toplam yaşam beklentisi 77,8 civarında tahmin edilmiştir (OECD,2017: 1-4).

Polonya'da zorunlu eğitim altı yaşında "0" kabul sınıfından başlamaktadır. Çocuklar yedi yaşında gelince ilkokul birinci sınıfı başlamaktadır. Dolayısıyla 1773 yılında Kral Stanislaw Ağustos Poniatowski tarafından kurulan Polonya Eğitim Bakanlığı, dünyanın ilk eğitim bakanlığıdır. Dolayısıyla 2016 verilerine göre, 25 ve üstü yaş arasındaki Polonyalılar için okuryazarlık oranı %99,8'dir. Ancak 2018 yılında Polonya'nın milli eğitim bütçesi 3 milyar dolara (12 milyar zloty) yükselmiştir (European Commission, 2018: 3-5).

2.3.2.10. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, Batı Asya'da Arap Yarımadası'nın büyük bölümünü oluşturan bir ülkedir. Yaklaşık 2.150.000 km²'lik bir arazi alanına sahip olan Suudi Arabistan, coğrafi olarak Batı Asya'nın en büyük egemen devleti, Arap dünyasının (Cezayir'den sonra) en büyük, Asya'nın beşinci ve dünyanın 12'inci büyük devletidir. Kuzeyde Ürdün ve Irak, doğuda Kuveyt, Katar, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri, güneyde Umman ve Yemen ile sınır komşusudur. Suudi Arabistan ayrıca dünyanın en genç nüfuslarından birine sahip: 33,4 milyon insanının yüzde 50'si 25 yaşın altında (britannica, agis, 2020).

Suudi Arabistan ekonomisi, dünyanın en büyük yirmi ekonomisinden biridir ve Arap dünyası ile Ortadoğu'daki en büyük ekonomidir. Suudi Arabistan, G20 ülkeler grubunun bir parçasıdır. Suudi Arabistan ekonomisi büyük oranda petrole bağımlıdır. Suudi Arabistan'ın GSYİH 1,899 trilyon dolar (SAGP, 2018), kişi başına GSYİH 55704 dolar (SAGP, 2019), İşsizlik oranı %6 (2017), Enflasyon oranı %2,2 (2020 tahmin),

İhracat 261,5 milyar dolar (2017) ve İthalatı 144,3 milyar dolar 2012019 yılında tahmin edilmiştir (Samba, 2018: 1-15).

Suudi Arabistan, 34,4 trilyon dolar değerinde doğal kaynakların toplam değeri ile doğal kaynak zenginliği açısından küresel olarak üçüncü sırada yer almaktadır. Ülkenin jeolojisi ve büyüklüğü, ülkenin zengin maden kaynaklarına sahip olduğunu göstermektedir. Başlıca doğal kaynaklarından bazıları doğal gaz, petrol, bakır, altın ve demir cevherini içermektedir. Şu anda, Suudi Arabistan 268 milyar varil petrol olduğu tahmin edilen dünyanın en büyük ikinci petrol rezervine sahiptir. Suudi Arabistan şu anda, kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin yaklaşık 240 trilyon metreküp olduğu tahmin edilen altıncı en büyük kanıtlanmış doğal gaz rezervine sahiptir. Altın madenciliği ilk olarak MÖ 3000 civarında Arabistan'da başlamıştır. Şu anda, sahaların sadece beşinde gerçekleşen madencilik ile 600'den fazla altın depoziti tespit edilmiştir (worldatlas, agis, 2019).

Suudi Arabistan'daki sağlık hizmetleri, hükümetin bir dizi devlet kurumu aracılığıyla ücretsiz sağlık hizmetleri sunduğu ulusal bir sağlık sistemidir. Ayrıca, sağlık hizmetlerinin sunumunda özel sektörden artan bir rol ve artan katılım vardır. Suudi Arabistan, yüksek kaliteli sağlık hizmeti sunmada en iyi 26 ülke arasında yer almaktadır. Suudi Arabistan sağlık hizmetlerine her yıl 34 milyar dolar (GSYİH'nin %11'ini) harcamaktadır. Dolayısıyla 2017 yılında Suudi Arabistan için anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumda 17 ölüm ve bebek ölüm oranı, 1000 canlı doğumda 6,7 ölüm olmuştur. Ancak 2018 yılında Suudi Arabistan'daki yaşam beklentisi: Erkek 73,5, kadın 76,5 ve toplam yaşam beklentisi 74,8 olup Suudi Arabistan dünya yaşam beklentisi sıralamasında 84 sırayı almıştır (Invest Saudi, 2019: 5-9).

Halk eğitimi ilköğretimden koleje kadar her Suudi vatandaşına bedava açıktır. Suudi Arabistan'daki en büyük ikinci hükümet harcamaları eğitime harç edilmektedir. Suudi Arabistan gayri safi yurtiçi hasılasının %8,8'ini (53,4 milyar dolar 2019) harcamıştır. 1957'dan önce, Kral Suud Üniversitesi kurulduğunda, birçok Suudi Arabistan vatandaşları üniversiteye gitmek için diğer ülkelere göç etmiştir. Böylece, 2017 verilerine göre, 25 yaş ve üzeri Suudi Arabistan vatandaşlar için okuryazarlık oranı% 94,68'dir (OECD, 2019: 1-2).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ BORÇLAR VE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde kavramsal tanımlar, teorik çerçeve ve konuyla ilgili tartışmalar dâhil edilmiştir. Bu bölümde ise, seçilmiş 10 düşük ve orta düşük ekonomilerde/ülkelerde dış borç ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisini tespiti için yapılan ekonometrik uygulamalara ve hem bazı seçilmiş literatür çalışmalara yer verilmiştir. Dolayısıyla dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyümeyi pozitif veya negatif etkiyeceği hipotezi 2006-2019 yılları arasını kapsayan dönemde 10 (Afganistan, Etiyopya, Nepal, Pakistan, Ruanda, Gambiya, Tacikistan, Tanzanya, Uganda ve Ukrayna) ülke için araştırılacaktır. Bu amaçla önce literatür tarama sonuçları özetlenecek, daha sonra model, veri seti ve yöntem tanımları yapılacak ve en sonde de ekonometrik uygulama sonuçları raporlanacaktır. Son olarak, elde edilmiş sonuçlar değerlendirilmiştir.

3.1. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

Bir ekonominin, üretim kapasitesi ve verimliliğinin artması ile birlikte önceki dönemlere oranla, daha fazla hizmet ve mal üretmesine, ekonomik büyüme adı verilmektedir. Ülkeler kaynakları büyüme hızlandırması için kullanarak ve projelere yatırım yapmak için tüm kaynaklardan (vergiler, para basımı ve borçlanma dâhil) istifade edilmektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınma çoğu gelişmekte olan ülke için ana hedef olmuştur ve zaman geçtikçe de ilgi daha da artış göstermiştir. Bilim dünyasında ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalarda artış gözlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında ekonomik büyüme üzerine yapılmış ve literatüre önemli katkılar sağlamış çeşitli akademik çalışmalara yer verilmiştir.

Agyapong ve Bedjabeng (2020), Bu çalışmanın amacı, dış borç ve doğrudan yabancı yatırımın Afrika'daki finansal kalkınmayı etkilemedeki rolünü incelemektir. Dış borç, doğrudan yabancı yatırımlar ve finansal kalkınma ile ilgili yıllık veriler 2002-2015 yılları arasında Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergelerinden alınmıştır. Kullanılan veriler nedensel araştırma tasarımı ve moment tahmini dinamiği yaklaşımı çerçevesinde

analiz edilmiştir. Bulgular, dış borç ve doğrudan yabancı yatırımların Afrika ekonomilerindeki finansal kalkınma ile anlamlı bir pozitif ilişkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Örnek ekonomilerin hükümetleri Finansal gelişime olumlu katkı sağladığı için doğrudan yabancı yatırımların yüksek düzeyde çekilmesine yardımcı olacak politikalar yürürlüğe koymalıdır. Son olarak, örneklenen Afrika ekonomilerinin hükümetleri, doğrudan yabancı yatırımların ve ödünç alınan dış fonların verimli sektörlere yönlendirilmesini sağlamalıdır. Dolayısıyla bu makalede ilk kez bu tür yani çift boşluklu çerçeve analizi kullanmıştır.

Alabi (2019), Bu çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların Nijerya'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmada, 2018'de yayınlanan Nijerya Merkez Bankası İstatistik Bülteni (2017) ve 2019'da yayınlanan Dünya Kalkınma Göstergesinden elde edilen 1986-2017 yılları arasında ikincil veri kaynağı kullanılmıştır. Tahmin tekniği olarak betimsel ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları DYY'deki birim artışın GDP'yi artıracak olduğunu göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırımın Nijerya'nın ekonomik büyümesi için pozitif ve anlamlı olduğu, yerli yatırımın ise %5 alfa düzeyinde pozitif ancak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sokang (2018), Doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişleri genellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme için önemli bir katalizör olarak görülmektedir. Bu çalışma, 2006-2016 yılları arasında zaman serisi verilerini kullanarak DYY'nin Kamboçya'nın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Toplanan verileri analiz etmek için korelasyon matrisi ve çoklu regresyon analiz teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, DYY'nin Kamboçya'nın ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, hükümetin Kamboçya'da daha fazla DYY çekmek için iç piyasada reformlar getirmesini önermektedir.

Lasbrey, Enyoghasimí, Tobechei, Uwajumogu, Chukwu ve Kennedy (2018), Doğrudan yabancı yatırımların (DYY), özellikle gelişmekte olan ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Ülkeleri Teşkilatı'nda ev sahibi bir ülkenin ekonomik büyümesini (EG) hızlandırmada çok önemli bir rol oynadığı iddia edilmektedir. İncelenen yazılar, otuz yılı aşkın bir süresinde çeşitli ampirik çalışmaları temsil etmektedir. Dolayısıyla 1980'den

2018'e kadar DYY ile EB arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Sonuç karışıktır, bazı durumlarda önemli ölçüde olumlu etkiye doğru eğrilmiştir, ancak bazı durumlarda EB DYY'nin negatif veya etkilemiştir. Ayrıca, pazar büyüklüğü, ekonomik özgürlük, internet kullanılabilirliğinin DYY konumu ve genel EB üzerinde olumlu bir etki yaratması için çok önemli belirleyiciler olduğunu görmektedir.

Valerievna ve Viktorovich (2018), Günümüz dünyasında küreselleşme ve ekonomik bağların entegrasyonu yoğun bir şekilde gerçekleşmekte ve sermaye hareketliliği artmaktadır. Ancak, uluslararası uygulama yabancı yatırımların ülke ekonomisi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabileceğini göstermektedir. Bu yazıda yazar, Rusya Federasyonu ekonomisine doğrudan yabancı yatırımın etkilerini istatistiksel analiz ve makroekonomik modelleme temelinde incelemiştir. Çalışma, analiz için birkaç hedef grubu tanımlamaktadır. Yatırımların aktif donörü olan bölgeler ve yabancı yatırım akışlarının düşük olduğu bölgeler. Bu hedef gruplardaki yabancı yatırımların etkilerinin karşılaştırılması, yazarın Rusya Federasyonu bölgelerindeki yabancı yatırımların sonuçlarının doğası hakkındaki hipotezlerin daha doğru bir tanımının yapılmasına izin vermiştir.

Tahiri (2017), Çalışmasında Afganistan'ın 2001-2014 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımın gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) etkisini ve verilerini alarak göstermektedir. Bu basit regresyon yoluyla uygulanan sıradan en küçük kareler (OLS) yöntemi neticesinde T istatistiği anlamlı ve P değeri de %5 seviyesinde anlamlıdır. Aynı zamanda F testi %5'de anlamlı ve böylece model bütünüyle anlamlıdır. Sonuçlar, Afganistan'daki doğrudan yabancı yatırım ile gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Çalışma, hükümetin çekmeye odaklanabileceği doğrudan yabancı yatırım, tarım ve maden sektörünü en son teknolojiyi ulaştırmak ve daha iyi ekonomik büyüme için makineleşmenin önemini anlatmaktadır.

Kida (2017), Kosova'da (2007-2016) yıllar arasında gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYİH), doğrudan yabancı yatırım, altyapı ve dış borç için yıllık verilerin istatistiksel analizine dayanmıştır. GSYİH büyümesinde, bazılarının analize, DYY, altyapı ve dış borçlara dâhil edilen, pozitif ve negatif artış ya da ekonomik bileşenlerin azaltılması gibi uyuşmasız yörünge konfigürasyonu ile bir gecikme olduğunu göstermektedir. DYY'nin

GSYİH büyümesi üzerinde olumlu bir yansıması vardır, ancak istatistiksel olarak anlamsızdır. Kosova'daki DYY girişlerine ilişkin Center Bank of Kosova (CBK) istatistikleri, özellikle 2007'den sonra bile, en düşük seviyeyi göstermekte olup, bu son iki yılda küçük gelişmeler kaydedilmiştir. GSYİH büyümesinde önemli bir faktör olarak görülen Altyapı, Kosova topraklarının %98'ini kapsayan cep telefonu hatları ile temsil edilmektedir. Ampirik sonuçlarımız, dış borçların katsayısının düşük olduğuna rağmen ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Kanıtların dış borcun arttığını ve bunun Kosova'daki ekonomi ve kamu politikaları için önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Bu makalede En Küçük Kareler (OLS) Yöntemini kullanmıştır.

Hüseyini (2017), Bu çalışmanın amacı BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika.) ve Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların, ülkelerin yaptıkları ihracatın sofistike (karmaşık) değeri üzerindeki etkisini incelemiştir. CDLM1 ve düzeltilmiş LM testi sonucunda değişkenlerde ve modelde yatay kesit bağımlılığı olduğu belirlenmiştir. Yeni nesil CADF panel birim kök testi ile serilerin farklarda durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçla ilk olarak 142 ülkenin 717 ürün grubundan oluşan ihracat verileri kullanılarak, her ülkenin ihracatlarının sofistike değerini temsil eden bir endeks oluşturulmuştur. Daha sonra BRICS ülkeleri ve Türkiye’nin verileri kullanılarak, doğrudan yabancı yatırımların ihracatın sofistike değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Westerlund 2007 eş-bütünleşme testi ile serilerin eş-bütünleşik olduğu belirlenmiş ve CCEMG tahmincisi ile doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin ihracatlarının sofistike değeri üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç geliştirmekte olan ülkelerin üretim yapılarını geliştirerek, gelişmiş ülkelere yakınsamaları için doğrudan yabancı yatırımlara daha çok odaklanmaları gerektiğini işaret etmiştir.

Yılmaz, Zeren, ve Koyun (2017), Bu çalışmada BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye) ülkelerinin 1997-2013 dönemleri için doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu eş bütünleşme ilişkisi incelenmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle günümüzde ekonomik büyüme ülkeler için önemli hale gelişmesi gösterilmiştir. Özellikle geliştirmekte olan ülkelerin karşılaştığı önemli sorunlardan birisi sermaye yetersizliğidir.

Sermaye ihtiyacı, ülkeleri doğrudan yabancı yatırımlardan yararlanma yoluna sürüklemesi gösterilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için yoğun çaba göstermektedirler. Çalışmada yapılan test sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyümenin uzun dönemli birlikte hareket ettikleri bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımlar ve karbondioksit emisyonu arasında da benzer bulgular elde edilmiştir. Öte yandan ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu arasında iki test istatistiğine göre de eş bütünleşme tespit edilmektedir.

Akduğan (2017), Çalışmada Türkiye’de 1970-2015 dönemine ilişkin yıllık zaman serisi verileri kullanılarak, eş bütünleşme yaklaşımıyla uzun dönem ilişkileri belirlenmiş ve ECM ile kısa dönem dinamikleri incelenmiştir. Türkiye’nin dış borç stokunun belirleyicileri orijinal günahı etkileyen faktörler dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ARDL modeli uzun dönem tahmin sonuçları şu şekildedir: 1. Enflasyon oranı, döviz kuru rejimi ve para arzının dış borç stoku üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. 2. Kişi başına GSYİH, borç servisi, bütçe dengesi, yurtiçi krediler ile dış açıklık değişkenlerinin dış borç stoku üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. 3. Bu değişkenler arasında kişi başına GSYİH ve döviz kuru rejimi etkisinin dış borç üzerinde diğer değişkenlere göre daha fazla etkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan ECM tahmin sonuçları, kısa dönemde ortaya çıkan dengesizliklerin uzun dönemde ortadan kaldırılabilceğini ve değişkenlerin kendi öz değerlerine yakınsayabileceğini ortaya koymuştur.

Chaudhry, Iffat Sh ve Farooq (2017), Bazı seçilmiş gelişmekte olan ülkelerin 1990'dan 2014'e kadar olan verileri kullanarak, FMOLS Eş bütünleşme testi, seçilen değişken arasında uzun süreli ilişki varlığı veya yokluğu hakkında yetki vermektedir. Panel birim kök testleri, seçilen değişkenlerin ilk fark düzeyinde sabit olduğunu göstermektedir. Bu yazının amacı, doğrudan yabancı yatırım, dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma, gelişmekte olan ülkelere seçilen 25 bölge örneğine dayanmıştır. Bütün değişkenler önce siparişi bütünleştiriyorsa ve uzun dönemli ilişki varsa, bir sonraki aşama 1996 ve 2000'de Pedroni tarafından geliştirilen FMOLS yöntemini kullanarak belirtilen modeli tahmin etmektir. FMOLS yönteminin sonuçları, temel değişkenlerin, doğrudan yabancı yatırımların ve dış borçları ile

ekonomik büyümenin anlamlı pozitif ilişkisini göstermektedir. İşgücü, gayri safi yurtiçi tasarruf ve devlet harcamaları pozitifken, sermaye yatırımları ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ayrıca, DYY büyüme üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu, seçilmiş gelişmekte olan ülkelerin sınırlarının dış borçtan ziyade doğrudan yabancı yatırımlara emildiği anlamına gelmektedir. “Johansen Fisher Panel Eş bütünlük testi” nin sonuçları, tüm açıklayıcı değişkenler arasında uzun süreli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Seçilen değişkenler arasındaki neden sel ilişkiyi araştırmak için çift yönlü Granger nedensellik testi kullanılmıştır.

Nketsiah ve Quaidoo (2017), Bu çalışmada, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ile 1983-2012 yılları arasında Gana'da enflasyon, brüt sabit sermaye oluşumu, ticaret açıklığı ve devlet harcamaları gibi seçilmiş makroekonomik değişkenler zaman serisi analizi ile incelenmiştir. Bu çalışmada, incelenen seriler arasındaki olası etkileri incelemek için En Küçük Kareler yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar, doğrudan yabancı yatırımların Gana'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin önemli ölçüde olumlu olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, politika yapıcılar, yatırımcılar ve hükümet tarafından uygun politikaların oluşturulmasında faydalı olacaktır. Dolayısıyla, Gana ekonomik büyümesini artırmak için daha fazla yatırımcı çekmeyi amaçlayan ekonomik ve dış politika reformları yapmalıdır.

Nwannebuike, James Ike, ve Onuka (2016), Bu çalışmada, dış borcun Nijerya'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlanmıştır. Çalışma için ex-post facto araştırma tasarımı benimsenmiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH), Dış Borç Stoku ve Dış Borç Servisi Ödemesine ilişkin veriler Dünya Bankası Uluslararası Borç İstatistiklerinden elde edilirken, Döviz Kuru verileri Nijerya Merkez Bankası İstatistik Bülteni, 1980-2013 yılları arasında toplanmıştır. Model formüle edilmiş ve veriler sıradan En Küçük Kareler yöntemi, Birim Kök testi, Eşbütünlük testi ve Hata Düzeltme Modelini kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca, Dış Borç Servisi Ödemesinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ile negatif ilişkisi varken, Döviz Kuru bununla olumlu bir ilişki içerisindedir. Çalışma, döviz kuru dalgalanmasının Nijerya ekonomisi üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varırken, dış borç stoku ve borç servisi ödemesinin aynı ekonomi üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varmıştır. Çalışma, diğerlerinin yanı sıra, Borç Yönetim Ofisi'nin kredilerin alındığı amaçlar için

kullanılmasını sağlayacak mekanizmayı harekete geçirmesinin yanı sıra, iyi tanımlanmış kriterlere göre eyaletler ve federal hükümetler için borçlanma tavanı oluşturmasını önermiştir.

Kamacı (2016), Gelişmekte olan ülkelerde dış borç önemli sorunlardan biridir. Bu çalışmada, 1995-2014 yılları arasında 6 Orta Asya Cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) ve Türkiye için, dış borçların büyüme ve enflasyon üzerine etkileri panel veri analizi ile test edilmektedir. Bu kapsamda alınan verilerin durağanlığını test etmek için Panel Birim Kök Testi yapılmıştır. Seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı Pedroni eş bütünleşme testi ile ölçülmektedir. Bu ülkelerdeki iç tasarruf yetersizliği, gerekli yatırımların yapılamaması, düşük ihracat gelirleri ve dolayısıyla döviz sıkıntısı bu ülkelerin dış borç gereksinimini doğurmuştur. 1991’de Sovyet Bloğunun yıkılışından sonra, bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, iç tasarruf yetersizliği, ihracat gelirlerinin düşüklüğü, bilgi ve teknolojinin yetersizliği, gerekli yatırımların yapılamaması ve ödemeler dengesi açığı gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Bu gibi nedenlerden dolayı bu ülkeler ekonomik büyümenin sağlanması ve üretim artışı için dış borca başvurdular. Borç alan ülkede ilk etki, nakit sermaye birikimindeki artıştır. Alınan dış borçlar yatırıma dönüştürülürse ülke büyüyecektir. Öte yandan, dış borçlarla enflasyon arasında ise herhangi bir nedensel ilişki tespit edilmemektedir. Sonuç olarak dış borçlarla ekonomik büyüme ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki görülmüştür.

Khakan ve Rabia (2016), Makalede temel hedef, 1992-2007 Afganistan, Pakistan ve özellikle Orta Asya’nın ekonomik kalkınması üzerinde doğrudan yabancı yatırımın, etkisini bulmayı amaçlamıştır. Bu araştırma için veriler ikincil kaynaktan toplanmıştır. Çalışma da bazı ülkelerde doğrudan yabancı yatırım girişlerinin artmakta olduğunu gözükmemektedir. 1992’de Pakistan’a doğrudan yabancı yatırım girişleri 258,43 milyon dolardır. Hâlbuki o sırada Afganistan’da yatırım akışı düşük miktardadır. 2007 yılında ortaya çıkan sonuçlara göre Pakistan’ın DYY girişleri 437,4 milyon dolar olmuştur. Ama tam o yılda Afganistan’da doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarı 289 milyon dolardır. Bu yazıda en karlı alan olarak elektrik sektörü, Telekom, eğitim ve bilgi teknolojisi belirlemektedir. Bu nedenle, makalemiz, topluma refah sağlama yolu ile doğrudan yabancı yatırımın refahın gelişiminde ana rolünü olduğunu ifade etmeye

çalışmaktadır. Bu nedenle, çalışmamız Pakistan ve Afganistan'ın doğrudan yabancı yatırım hükümetinin güçlendirilmesinin siyasi istikrarsızlığı ve terörizmi ortadan kaldırması ve fiziki altyapıya odaklanması gerektiğini öne sürmeye çalışmaktadır.

Moga ve Helian (2016), Tanzania 1971-2011 yılları arasında dış borç ve doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini zaman serisi verilerini kullanarak araştırılmıştır. Ampirik analiz, uzun süreli denge ilişkisini test etmek için, Pesaran ve et al (2001) tarafından savunulan ARDL modeli ve Sınır test yaklaşımı temeline dayanmaktadır. Ancak, doğrudan yabancı yatırım Ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Sonuç olarak, uzun vadeli borçlarda Tanzania'daki ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir. Ama Kısa vadede, sonuçlar hiçbir yönden olumlu etkisi olmadığı düşünülmemektedir. Dış borçlar (PD) ve ekonomik büyüme (RGDP) arasında veya FDI_INFL ve ekonomik büyüme (GDP) arasındaki nedensellik oluşturmaktadır.

Mugambi (2016), Kenya'da 1980-2014 yılları arasında dış borç hizmetlerinin doğrudan yabancı yatırım girişlerine etkisini incelemektedir. Doğrudan yabancı yatırım girişlerinin sonuçları, gelişmek üzere olan ülkeler için gelişmiş ülkelere göre daha önem arz etmektedir. Doğrudan yabancı sermaye girişleri bu eksikliklerin giderilmesinde ve yabancı yatırımcıların faydalanmasında önemlidir. Kenya'da sabit sermaye oluşumu GSYH'nin %21'ini oluşturmuştur. Bunun %7'si doğrudan yabancı yatırımla desteklenmiştir. Çalışma, uzun dönem eş bütünleşme denklemini tahmin etmede, OLS yöntemini kullanmıştır. Ön değerlendirme testleri arasında, oto korelasyon, heteroskedastisite, çoklu doğrusallık ve normallik testi bulunmaktadır. Değişkenlerin Durağanlık daha Dickey Fuller testi ile incelenmiştir. Elde edilen Sonuçlar, kısa vadede doğrudan yabancı yatırım girişlerini etkilemede döviz kuru oranının yüzde 10 düzeyinde pozitif ve bireysel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Çalışma sonuçları, dış borç hizmetinin Kenya'daki doğrudan yabancı yatırım girişleri belirlemede önemsiz olduğunu göstermiştir. Bulgular, dış borç servisi ile doğrudan yabancı sermaye girişi arasında önemli bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle çalışma, Kenya'da iş yapma kolaylığı ve güçlü mülkiyet hakları gibi doğrudan yabancı yatırımları etkileyebilecek diğer faktörlerin tanımlanmasını önermektedir.

Khemais, Mohamed ve Nesrine (2016), Tunus'ta 1961-2011 yılları arasında yatırım ve ekonomik büyüme üzerine dış borçlanmanın etkisini vektör otoregresif modelini (VAR) kullanarak araştırmaktadır. Ampirik sonuçlar, kısa vadede, mal ve hizmet ihracatına ilişkin ödenmemiş borç ve borç servisinin ekonomik büyümeye neden olmadığını göstermektedir. Uzun vadede, dış borç servisi Tunus ekonomisine zarar vermiştir. Tunus'ta sorun, kendi içinde bir borç sorunu değildir, ancak sorun bu borcun kullanımı ile ilgilidir. Dış borç, hem düşük katma değer hem de karlılık ile faaliyetlere tahsis edilmiştir. Açık bir sanayi politikasının yokluğunda, bu faaliyetler, zenginlik yaratmayan, ülkenin rekabet avantajlarına karşılık gelen ve nitelikli işgücünü istihdam eden geleneksel faaliyetler sayılmaktadır. Bu nedenle mezunların işsizlik oranı düzenli olarak artmaktadır. Ayrıca, son yıllarda kamu bütçesinin üçte birinden fazlasını temsil eden kamu sektörünün maaşlarını ödünç almanın önemli bir payı bulunmaktadır.

Kanlı ve Aydoğuş (2016), Türkiye (1990-2015), dış borç yaratmayan büyüme modeli ve doğrudan yabancı yatırımları incelemektedir. Türkiye yüksek cari açık ve düşük tasarruf oranları nedeniyle dışarıdan sermaye girişine ihtiyaç duyan bir ülke olduğu gözükmemektedir. Çalışma kapsamında, sermaye ihtiyacının dış borç yaratmadan finanse edilmesine yönelik matematiksel bir büyüme modeli geliştirilmiştir. Bu modelden elde edilen sonuca göre, Türkiye'nin büyüme sürecinde dış borç oranının artmaması için GSYH'nin en az %3.02'si kadar doğrudan yabancı yatırım girişinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Türkiye'nin kişi başı gelir düzeyi 2011 yılında on bin dolara ulaşmıştır.

Jawaid (2016), Çalışmada Pakistan'ın 1966-2014 yılları arasında, doğrudan yabancı yatırımın gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) üzerindeki etkisini araştırmakta ve uzun vadede etkileri ve kısa süreli etkileri eş zamanlı olarak bulmak için Otoregresif dağıtılmış gecikme-Hata Düzeltme Modeli (ARDL-ECM) tekniği uygulanmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın hem uzun vadede hem de kısa vadede Pakistan'ın gayri safi yurtiçi hasılası (GSYH) üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Dahası, elektronik karşı önlemler (ECM) katsayısı denge yoluna yaklaşmayı önermektedir. Enflasyon ve nüfus gibi diğer faktörler de uzun vadede GSYİH üzerinde önemli etkiler göstermektedir. Son olarak, Pakistan'ın ekonomik büyümesindeki değişimleri açıklamak için brüt sermaye oluşumu ve ticaretin önemli bir rolü olmamaktadır.

Theodore ve Polyxeni (2016), Doğrudan yabancı sermaye girişleri, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelere yönelik önemli bir sermaye akışı ve ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesini, makroekonomik istikrarını, altyapısını ve hükümet politikasını kararlı bir şekilde etkilemesidir. Bu makalede, Orta Asya ülkeleri tarafından emilen doğrudan yabancı sermaye girişlerine odaklanmakta ve Özbekistan'ın bölge ülkelerinin aksine sınırlı miktarda doğrudan yabancı yatırımı çekmiştir. Özbekistan'ın ağırlıklı olarak pazar büyüklüğü ve doğal kaynaklar üzerindeki yeterliliği nedeniyle DYY çekmesi; Ancak, gerçekleştirilen dönüşümler, ülkenin yabancı yatırımcılara çekiciliğini daha da artırmıştır. Özellikle, bu yazıda, Orta Asya'da bulunan Özbekistan'ın durumu üzerinde durulmaktadır, çünkü bu, DYY stoku ve tahmini DYY ile ilgili olarak son sırada yer almıştır.

Tülümce ve Yavuz (2016), Türkiye’de toplam borçlanma, iç ve dış borçlanma ile iç ve dış borçların kısa ve uzun vadeli olup olmamalarına göre büyüme ile aralarındaki ilişki 1986-2016 yıllarını içeren farklı yıl serileriyle ARDL ve VAR yöntemleri ile test edilmiştir. Borçlanma farklı iktisadi ekoller tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. ARDL analizinden elde edilen bulgulara göre, değişkenler kısa ve uzun dönemde eş-bütünleşik hareket etmiştir. VAR yöntemi kapsamında yapılan etki-tepki sonuçlarına göre, toplam borçlanma, iç ve dış borçlanma, kısa vadeli iç borçlanma ve uzun vadeli dış borçlanma ekonomik büyümeyi negatif etkilemekte iken, uzun vadeli iç borçlanma pozitif etkilemiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, incelenen dönemde Türkiye’de borçlanma politikasının etkinlikten uzak olduğu görülmüştür.

Najaf ve Najaf (2016), Farklı akademisyenlere göre doğrudan yabancı yatırım, tasarrufun başka bir adıdır. Doğrudan yabancı yatırım, başka bir ülkede para yatırmanın yolu imiş. Bu yazının temel amacı, 1992-2001 yıllar arasında doğrudan yabancı yatırımın Pakistan ve Ermenistan'ın ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini bulmaktır. Bu amaçla ikincil veriyi kullandık, Çalışmamız, bazı ülkelerde doğrudan yabancı yatırım seviyesinin arttığını ve bazı ülkelerde azaldığını terörizm nedeniyle göstermiştir. 1992 yılında, Pakistan'daki doğrudan yabancı yatırım seviyesi 258,44 milyon ABD dolarıydı ve aynı zamanda Ermenistan'da doğrudan yabancı yatırımlar düşünmüştür. 2007 yılında, doğrudan yabancı yatırım seviyesi 437,4 milyon ABD dolarıydı ve aynı yıl Ermenistan'daki doğrudan yabancı yatırım girişleri 299 milyon ABD doları imiş.

Makalemiz, eğitim, enerji sektörü ve telekomünikasyon sektörünün en kârlı sektör olarak bilindiğini göstermeye çalışmıştır. Bu makalenin temel amacı, doğrudan yabancı yatırımın toplumun refahı gelişiminde hayati bir rol oynadığını göstermiştir.

Pulatova (2016), Çalışmada yurt dışına doğrudan yabancı yatırımın (DYY) ev sahibi ülkenin ihracat performansındaki rolüne dair ampirik bir değerlendirme önemli olması belirtilmektedir. Çünkü ihracat uzun zamandır ekonomik büyümenin motoru olarak görülmüştür. Özbekistan ekonomisi, çeşitlendirilmiş ihracat yapısı, doğrudan yabancı yatırımları (DYY), daha sofistike endüstriler ve açık ekonomi politikası sayesinde artan bir ekonomik büyümenin tadını çıkarmıştır. Doğrudan yabancı yatırım ve ihracatın etkisi, tüm endüstrilerdeki hızlı değişim ve genişleme nedeniyle daha önemli hale gelmiştir. Bu yazıda, doğrudan yabancı yatırım bazlı firmaların ihracat büyümesi ve etki analizi yoluyla ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmekte ve doğrudan yabancı yatırım kuruluşlarının ihracat odaklı performansının artırılması yönünde önerilerde bulunmaktadır.

Kudaisi ve Idharhi (2015), Hiçbir hükümet kendi başına bir ada olmadığı için, etkin ve verimli bir şekilde yürütmek için yabancı yatırım ve dış borç biçiminde yabancı yardımlar gerektirecektir. Bu çalışmada, 1970-2010 yıllar arasında doğrudan yabancı yatırım ve dış borçların Nijerya'nın ekonomik büyümesine olan etkisini incelemektedir. Modelin deneysel olarak analiz edilmesinde Augmented-Dickey Fuller birim kök testi, Johansen eş bütünleşme testi ve ECM'nin ekonometri teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın deneysel sonucu, doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) ve dış borçların Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, hükümetin, fonun en iyi şekilde kullanılması için sermaye projesi için kullanılan borçlandırılmış fonun özel ceplere yönlendirilmemesi için yeterince duyarlı olması gerektiğini önermektedir. Buna ek olarak, hükümet yerli yatırımcıların gelişmesi için uygun bir ortam yaratmaya gayret göstermelidir.

Agarwal ve Atri (2015), Hindistan da 1980-2011 yılları arasında yoksulluk üzerindeki doğrudan yabancı yatırım (DYY) akımlarının etkisini deneysel olarak test edilmiştir. Hindistan'ın performansına bir bakış açısı sağlamak için, aynı zamanda SAARC ülkeleri(Güney Asya Bölgesel İşbirliği birleşme) için doğrudan yabancı yatırım (DYY) akışları ve yoksulluğu arasındaki bağlantıyı da analiz edilmiştir. Sermaye hesabı

liberalizasyonunun gelişmekte olan ekonomilere büyük ölçüde fayda sağlayacağı yaygın olarak kabul edilmektedir. Zira sermaye kontrolleri kaldırıldığında sermaye, sermaye bol zengin ülkelerden sermaye kıtlığı gelişmekte olan ülkelere doğru akacaktır. Bu serbest sermaye hareketi, büyümeyi artırabilir ve böylece milyonları yoksulluktan kaldırabilir. Hindistan, 1980'lerden beri olarak liberalleşip, çıkışlara kıyasla daha fazla sermaye akışı gözlemlenmiştir. Ayrıca, sermaye akımlarının kompozisyonu 1980'lerden beri değişmektedir. 1991'den sonra portföy ve borç akışlarına kıyasla istikrarlı bir şekilde doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) artırmıştır. Bununla birlikte, 2000 yılından beri Hindistan'dan giden doğrudan yabancı yatırımlar da görölmektedir. Doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişlerinin yoksulluk nasıl etkilediğini daha iyi anlamak için, çıkışları ve girişleri ayrı ayrı analiz edilmiştir. İlginçtir ki, Hindistan'da doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişlerinin yoksulluğun artmasına katkıda bulunduğunu, diğer SAARC ülkeleri için ise yoksulluğu önemli ölçüde azalttığını görmekteyiz. Hindistan'daki doğrudan yabancı yatırım (DYY) çıkışlarının etkisi diğer SAARC ülkeleriyle tam bir tezat oluşturmuştur. Doğrudan yabancı yatırım (DYY) çıkışları Hindistan'daki yoksulluğu önemli ölçüde azaltırken, diğer bölge ülkeleri için önemsizdir.

Genç ve Tandoğan (2015), Çalışmada Türkiye için dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 1971-2011 dönemi için analiz edilmiştir. Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen sınır testi yaklaşımı ile dış borcun ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınma ve büyümelerine olumlu etkide bulunmak için dış borçlanma yoluna gitmek zorundadırlar. Ancak alınan dış borçlar etkili kullanılamayıp, geri ödeme sürecinde tekrar borçlanma yoluna gidilmesi ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Diğer taraftan hata düzeltme modeli sonuçları dış borcun büyümeyi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkilediğini göstermektedir. Uzun dönemli analizden elde edilen bulgular, dış borcun ekonomik büyüme üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamsız bir etki yarattığını ortaya koymuştur. Bu deneysel sonucun önemi; alınan dış borçların uzun dönemde büyümeye etki edemediğini ancak kısa dönemde ise dış borçların etkin alanlarda değerlendirilemeyip büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuş olmasıdır.

Bolanle, Fapeto ve Olufemi (2015), Nijerya'da 1990-2013 yılları arasında büyüme üzerindeki dış borçlar ve doğrudan yabancı yatırımların önemli ekonomik etkilerini değerlendirmektedir. Model, GSYH (ekonomik büyüme), dış borçlar ve DYY girişlerinin ödenmemiş değerine bağlı olduğunu belirtmektedir. Modelin hata düzeltme modelleme yaklaşımını kullanarak tahmin edilmesi, bulguların dış borcunun negatif olduğunu ancak ekonomik büyümeyle önemli ölçüde ilişkili olmadığını göstermektedir. Ama DYY da olumsuz ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. DYY ekonomik büyüme için önemli olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle; doğrudan yabancı yatırım yoluyla gerçekleşen girişler, Nijerya ekonomisine dış borçtan daha fazla etki bırakma eğilimindedir.

Çiftçi ve Yıldız (2015), Türkiye ekonomisi için 1974-2012 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım akımlarını etkileyebilecek ekonomik faktörleri deneysel verileri kullanarak analiz etmiş ve sonuçta Türkiye ekonomisi açısından yorumlamaktır. Çalışmanın amacı, ilgili teorik yaklaşımlar Türkiye'nin ekonomi çerçevesindedir. Ampirik analizin başlangıcında ele alınan değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelenmiş ve dış ticaret açığı değişkeninin düzeyde-durağan, diğer tüm değişkenlerin ise farklarda-durağan oldukları tespit edilmiştir. ARDL sınır testi yaklaşımı ve Hata düzeltme modeli kullanılarak yapılan deneysel analiz sonuçlarına göre ele alınan değişkenler arasında uzun dönemli bir düzey ilişkisi bulunmuştur. Uzun döneme ilişkin bulgular, gayrisafi yurtiçi hâsıla, reel döviz kuru ve finansal gelişme değişkenlerinin doğrudan yabancı yatırımları pozitif yönde; dış ticaret açığı ve dış borç değişkenlerinin ise negatif yönde etkilediğini göstermiştir. Ayrıca Toda-Yamamoto nedensellik testi sonuçları piyasa hacmini temsil eden gayrisafi yurtiçi hâsıla değişkeninden doğrudan yabancı yatırımlara doğru uzun dönemli bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur. Ampirik sonuçlar, doğrudan yabancı yatırımları etkileyen en önemli faktörlerden birinin piyasa hacmi olduğunu ve bu anlamda piyasa hacmi hipotezinin desteklendiğini göstermiştir.

Sumon (2014), Bangladeş 1986 ile 2013 yılları arasındaki gayri safi yurtiçi hâsılanın yıllık verilere dayanan doğrudan yabancı yatırım, dış borç ve havale üzerindeki bağımlılığını araştırmaya çalışmıştır. Birim kök testi (ADF ve PP), OLS yöntemleri ve Granger nedensellik testi gibi gelişmiş ekonometri araçları kullanılarak analiz edilmiştir.

Sonuçlar, hem doğrudan yabancı yatırımların hem de dövizlerin GSYH ile pozitif ilişki içinde olduğunu, dış borcun ise Bangladeş'in GSYH'si üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu doğrulamıştır. Yerli tasarruf ve yatırım arasındaki boşluk en az indirmek ve teknoloji ile yönetsel teknik bilgi getirebilmek için, doğrudan yabancı yatırım, Bangladeş'in ekonomik gelişim yolunda önemli bir rol oynayabilmiştir. Benzer şekilde, döviz rezervini artırarak ve döviz kurunu güçlendirerek, iktisadi kalkınmada da havale (REM) önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, hükümet faydacı politika almalı, altyapı geliştirmeli, politik ortamı, hukuk ve düzen durumunu sağlamlaştırmalıdır. Öte yandan dış borçlara bağımlılığı azaltmalıdır. Bangladeş, ekonomik kalkınmaya doğrudan yabancı yatırımın rolüne dikkat ederse, ülkede insan sermayesi oluşumunu, iç yatırım ve teknoloji transferini kolaylaştırabilir. Seçilen değişkenler gayri safi yurtiçi hâsıla, doğrudan yabancı yatırım, dış borç ve havale imişlerdir.

Bashir, Mansha, Zulfiqar, ve Riaz (2014), Bu çalışma, 1982-2011 yıllar arasında Güney Asya bölgesi ve Çin ekonomileri arasındaki farkların neler olduğunu araştırmaya çalışılmıştır. Yani, Pakistan, Hindistan, Bangladeş ve Sri Lanka'da dâhil olduğu Güney Asya ülkelerinin Çin'e yaptığı doğrudan yabancı yatırımın etkisini karşılaştırmaktadır. Çalışma amacı için yıllık veriler kullanılmıştır. Seçilen değişkenler doğrudan yabancı yatırım (FDI), dış borç ve gelir olmaktadır. Verileri analiz etmek için OLS testi ve Granger nedensellik testi analitik araçları kullanılmıştır. Sonuç Güney Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Çin'in hızla büyüyen ekonomik gelişimini doğrulamaktadır. Güney Asya ülkelerine doğrudan yatırım çekebilmek için altyapı, istikrarlı siyasi çevre, hukuk ve düzen durumu, sağlıklı ekonomik çevre, dış borçlanmayı azaltma, vergi muafiyeti geliştirme ihtiyacı his edilmektedir. Bu ülkeler ekonomik kalkınmada doğrudan yabancı yatırım (FDI) rolüne dikkat çekerlerse doğrudan yabancı yatırımlar (FDI), bölgedeki insan sermayesi oluşumunu, yurtiçi yatırımları ve teknoloji transferini kolaylaştırabilir ve aynı zamanda Çin gibi ekonomilerini de geliştirilebilmesi başta yer bulmaktadır.

Ostadi ve Ashja (2014), D8 üye ülkelerinde dış borç ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişki 1995-2011 yılları arasında panel verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Bir ülkenin ekonomisinin yapısı ve altyapısı güçlenirken, yabancı yatırımcıların bu ülkeye doğrudan yatırım yapma olasılığı daha yüksek olacaktır. Dış

borç yükünü azaltarak, ÷lkeye sermaye girişı nedeniyle finansman artışı artmaktadır. Sonuçlar, dış borçların doğrudan yabancı yatırım üzerinde olumsuz etki yarattığını ve dış borçlanmanın artmasının yabancı yatırımcıların vizyonunu tahrip ettiğini ve gelecekteki ekonominin ÷lkedeki yatırımları azaltan olumsuz beklentiler yarattığını göstermektedir. Sonuçlar ayrıca, devlet büyüklüğünün yabancı yatırımı çekmede olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ve hükümetin varlığı özel sektörün daha az katılımına yol açmıştır. GSYİH doğrudan yabancı yatırımı çekmede olumlu bir etkiye sahiptir ve bu da üretimde artış anlamına gelir ve sonuçta doğrudan yabancı yatırımı artıran daha yüksek potansiyel tüketim ve yatırımlara yol açmıştır. Sonuçlar, bağımsız değişkeni kontrol eden nüfusun doğrudan yabancı yatırım çekmeye ve artan nüfusa sahip olmasının, büyük bir tüketim potansiyeli yarattığını ve doğrudan yabancı yatırımın cazibesini artırdığını göstermektedir.

Antwi, Antwi ve Poku (2013), Doğrudan yabancı yatırım, gelişmekte olan ÷lkelerde ekonomik büyümenin ana uyarıcısı olarak görülmüştür. İki büyük engelle başa çıkma yeteneği; finansal kaynakların yetersizliği, teknoloji ve beceriler, özellikle düşük gelirli ÷lkelerde politika yapıcıların dikkatini çekmesi belirlenmektedir. DYY akışlarının yarattığı öneme rağmen, genel olarak gelişmekte olan ÷lkelere ve dünyaya akış, yıllar içinde sürekli düşüşe şahit olması ifade edilmektedir. Düşüşün anlamı, gelişmekte olan ÷lkeler yabancı yatırımcıları çekmek için uygun ortam yaratmaya devam ettikçe, doğrudan yabancı yatırımı çekecek rekabetin arttığı anlamına gelmesi açıklanmaktadır. Gana, özellikle, son on yılda, uluslararası finans piyasasında daha rekabetçi olmak için çeşitli ekonomik reformlar ve ticaret rejimlerinin serbestleştirilmesini sağlamıştır. Elimizdeki makale kısa süre önce Gana'daki doğrudan yabancı yatırım akışlarıyla ilgileniyor. Ancak, bu çalışmaların çoğu, doğrudan yabancı yatırım akışlarını çekmek için stratejik doğrudan yatırım politikası ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı 1988'den 2011'e kadar olan zaman serisi verilerini kullanarak Gana'daki DYY akışlarını etkileyen faktörleri ampirik olarak belirlemektir. Regresyon analizi ilgili ekonometrik teknikler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçları, Gana'daki DYY'nin itici gücü olarak ticaretin açıklığını, döviz kurunu, doğal kaynakları ve altyapıyı ele almaktadır.

Gl, Kamacı, ve Konya, (2012), Makalede dış borcun büyümeye etkisi altı Türk cumhuriyeti (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve

Türkmenistan) ve Türkiye 1994-2010 için panel veri analizi ile incelenmiştir. 1991 yılında Doğu bloğunun çöküşünden sonra, yeni bağımsız Türk cumhuriyetlerinde ekonomik büyüme, bilgi ve teknolojiye yetersizlik, gerekli yatırımların yapılmaması, ödemeler dengesi açığı gibi nedenlerden dolayı hedeflenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Bu nedenlerle, gerekli borçlanma oranlarına ulaşmak için dış borçlanma önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Türk cumhuriyetleri 1992'den günümüze artış göstermektedir. Türk cumhuriyetleri, çeşitli bağlantılara sahip oldukları Türkiye'nin yardımıyla bağımsızlıklarından sonra çeşitli sorunların üstesinden gelmek istemişlerdir. Bu durum diğerlerinin yanında Türkiye ayrıcalıklı ülkesi olmuş. Dış borçlanma ile ekonomik büyümenin sağlanması, ancak ekonominin üretken bölümlerindeki borçlarla elde edilen kaynak kullanılarak yapılabilmesi belirlenmektedir. Verilerin durgunluğunu test etmek için LLC ve IPS panel birim kök testleri kullanılmıştır. Daha sonra Pedroni koentegrasyon testi ve panel Granger nedensellik testi kullanılmıştır.

Çetin ve Kalaycı (2012), Çin'in 1982-2010 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımları üzerindeki Çin'in ekonomik büyümesi ve dış borçların etkisini incelemektedir. Çin, dünyanın en dinamik ekonomilerinden biridir. Bu makalede, Çin'in ekonomik büyümesi ve dış borcun Çin'in doğrudan yabancı yatırım (FDI) oranı üzerindeki etkisi ölçülmektedir. Çin'in dış borçlarının, 1982-2010 dönemlerinde SPSS analizinde doğrudan yabancı yatırım (FDI) oranları üzerinde önemli bir etkisi olduğu bulunmaktadır. Üstelik Çin'in ekonomik büyüme oranları, aynı dönemde Çin'in doğrudan yabancı yatırım (FDI) oranları üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur. Çin'in dış borçları ve ekonomik büyümesinin doğrudan yabancı yatırımları (FDI) üzerinde önemli etkisi olsa bile O'nun dış borç tahmin oranı doğrudan yabancı yatırım (FDI) oranlarının hesaplanmasında ekonomik büyüme tahmin oranından daha yüksek gösterilmektedir. Ek olarak, Granger nedensellik analizine göre, Çin'in ekonomik büyümesi ve doğrudan yabancı yatırım (FDI) oranları arasında bir nedensellik gözükmektedir.

Wamboye (2012), Bu Çalışmada 1975-2010 yılları arasında kamu dış borçlarının kırk en az gelişmiş ülkelerin (LDCs) uzun vadeli ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini, dengesiz panel verisinde Arellano-Bond SGMM yöntemi kullanılmıştır. Farklı borç spesifikasyonlarına ve örneklerine dayalı karşılaştırmalı bir analiz sağlanmaktadır. Genel olarak, bulgularımız yüksek dış borçların, borçların

niteliğine bakılmaksızın ekonomik büyümeye zarar verdiğini göstermektedir. Ayrıca, aşırı borçlu fakir ülkelerin (HIPCs) aşırı derecede fakir olmayan fakir ülkelere (Non-HIPCs) göre alt fıkrası üzerindeki düşük olumsuz borç etkilerinde daha az borç ödemesi girişimleri hayati önem taşımaktadır. Ayrıca, en az gelişmiş ülkelerin (LDCs) ekonomik büyümesinde ticaret, başlangıçtaki doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) ve Yurtdışı kalkınma yardımı (ODA) önem taşımaktadır.

Erataş ve Başcı Nur (2012), Bu çalışmanın amacı ABD ticaret departmanının “yükselen piyasa ekonomileri” olarak sınıflandırdığı 10 ülke (Çin, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Polonya, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) kapsamında dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Bu makalede 1990-2010 yıllar arasında Panel Veri Analizi, Panel Birim Kök Testi, Panel Eş bütünleşme Testini kullanmışlar. Ekonomi yazınında, dış borç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü ve şiddeti sıkça tartışılmaktadır. “Yükselen piyasa ekonomileri” olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkelerin, kalkınmanın finansmanı başta olmak üzere üretim-pazar ve gelir-tasarruf ilişkilerinin zayıflaması nedeniyle, giderek artan miktarda dış borçlanmaya yöneldikleri gözlemlenmektedir. Elde edilen bulgulara göre, dış borçlanma, aşırı borçluluk olgusunun ortaya çıkmasına paralel olarak, büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olmuştur.

Peter, Meriel, ve Peter (2012), Bu çalışma dış yardım, dış borç ve ekonomik büyümenin etkileşimini incelemiştir. Dış yardım, dış borç ve ekonomik büyüme arasındaki muhtemel eşzamanlılık göz önüne alındığında, Nijerya 1970–2008 yıllar arısında verileri kullanılarak bu değişkenler arasındaki etkileşimi incelemek için görünüşte ilişkisiz regresyon tahmini (SURE) modelini kullanılmıştır. Dış yardımın büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ve dış borcun Nijerya'da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini görülmüştür. Bu çalışmadaki bir yenilik, dış borç seviyesi ve yardım girişleri arasındaki karmaşık etkileşimin kanıtı olduğudur. Bu bulgular, bu nedenle, çalışmada tartışıldığı gibi bazı politika imaları ortaya atmıştır.

Çöğürçü ve Çoban (2011), Bu araştırma Türkiye 1980-2009 yılları arasında dış borç ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemektedir. Gelişmekte olan ülkelere ekonomik büyüme, bilgi ve teknoloji yetersizliği, yurtiçi tasarrufların gerekli yatırım seviyesinin gerisinde kalması, ödemeler dengesi açığı gibi nedenlerden dolayı istenen düzeyde

gerçekleşmemektedir. Bu ülkeler kalkınmanın finansmanında dış borçlanmaya sık sık başvurmaktadırlar. Literatürde dış borçlanma ve ekonomik büyüme arasında ilişki genellikle negatif yönde tespit edilmiştir. Çünkü dış borçlar alındığı zaman milli geliri artırarak ve kaynak dengesini sağlayarak ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Fakat alınan dış borçlar ödenmeye başladığında anapara ve faiz ile birlikte ödendiğinden milli gelirde azalmaya yol açmaktadır. Analizde kullanılan zaman serilerinin ADF testi ile durağanlığı incelenmiştir. Aynı düzeyde durağan hale gelen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırmak amacıyla Johansen tarafından geliştirilen eş bütünleşme (koentegrasyon) testi uygulanmıştır. En Küçük Kareler yöntemiyle bir regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, Türkiye'deki dış borçların ve nüfus artış hızının ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulunan bu sonuca göre, ekonomik büyümeyi artırmak için, gerekli yatırımların yurt içi kaynaklardan karşılanması ve yurt içi tasarrufların artırılarak, dış kaynak ihtiyacının azaltılması sağlatılması sunulmuştur.

Azam (2010), Dünya kalkınma göstergesinden (çeşitli konular) alınan 1991'den 2009'a kadar olan dönem için ikincil veriler kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, Orta Asya'dan Ermenistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'dan seçilen üç ülke için farklı ekonomik belirleyicilerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Log formunda basit ekonometri model ve En Küçük Kareler (OLS) tekniği kullanılmıştır. Bulunan sonuç, pazar büyüklüğünün olumlu etkilerini, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin resmi kalkınma yardımlarının ve enflasyonun doğrudan yabancı yatırımlara olumsuz etkisini göstermektedir.

Ivan ve Monika (2009), Macaristan'da (1995-2007) yıllar arsında teorik olarak doğrudan yabancı yatırım ve dış borç temel makroekonomik sermaye yapısının teorilerin sermaye yapısı açısından hem de kurumsal finansmanın analitik bir çerçevesi yönünden incelenmesini içermektedir. Makro düzeyde uygulanan uzlaşma Teorisi, dış borçların tüketim-yumuşatma etkisi ve iflas riski ile kıyaslanabilirken, Teori küresel sermaye akımlarının' gagalama düzenine uygulanabilir hale getirilmiştir. Serbest nakit akışı, dış borçların disipline edici etkisini vurgulamakta olup, bunun önemi kredi kriz ve IMF'nin Macaristan kredi paketi ile daha da artmıştır. Makroekonomik sermaye yapısı, uluslararası yatırım ile ilgili olarak, borç-GSYİH oranının son on yılda daha hızlı

büyüdüğü ve borçluluk düzeyinden dolayı sürdürülebilir kalkınma için gerekli koşulların ayakta kalamayacağını göstermektedir. Yazarlar, bunun, dış sermayenin istihdamında, birleşik bir verimlilik açığının ortaya çıkmasının nedeni olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar. Yerli iktisadi politika yapıcılar, artan dış borçları yönetme konusundaki uzun vadeli yeteneklerinden emin olsalar bile verimlilik açığının genişlemesine neden olan makroekonomik anomalileri gözden kaçırmak bir hata olacağını beyan etmektedirler.

Egeli ve Egeli (2008), Bu çerçevede Kırgızistan'ın dış borçlarının panel verileri kullanarak birim kök ve eş bütünleşme testleri uygulanarak Kırgızistan'ın dış borçlarının sürdürülebilirliği analiz edilmiştir. Bir ülkenin diğer ülkelerden sağladığı kaynaklar (dış kaynaklar, dış tasarruflar), kullanan ülke açısından iki önemli fonksiyonu yerine getirir. Bunlardan birincisi tasarruf açığını, ikincisi ise döviz açığını kapatma fonksiyonu olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada, gerek Kırgızistan'da gerekse birçok gelişmekte olan ülkede dış kaynaklar içinde önemli yere sahip olan “dış borçlar” ele alınacak ve geçiş sürecinden bugüne Kırgızistan'ın dış borçlarındaki gelişmeler ortaya konmaya çalışılmıştır. Konuya gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında bu ülkelerin kalkınma çabaları yönünden dış kaynakların her iki fonksiyonunun da önemli olduğu belirtilebilir. Ayrıca, ülkenin uzun dönemli borçlarını ödeyebilme kabiliyetini ölçmeye yönelik olarak ekonometrik yöntem uygulanmıştır. Bu çerçevede birim kök ve eş bütünleşme testleri uygulanarak Kırgızistan'ın dış borçlarının sürdürülebilirliği analiz edilmiştir.

Lebe ve Bafiar (2008), Çalışmada Türkiye'deki 1975-2006 dönem verileri kullanılarak doğrudan yabancı yatırımların özel sektör yatırımları üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Kamu yatırımlarının (harcamaların) özel sektör yatırımları üzerindeki etkisi tartışılan bir konudur. Doğrudan yabancı yatırımların da özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisine benzer etkilerde bulunup, bulunmadığı, başka bir ifadeyle doğrudan yabancı yatırımların yurtiçi özel yatırımlar üzerindeki etkileri de literatürde tartışma konusu olmaktadır. Bu konuda Neo-Klasik, Keynesyen ve Ricardocu denklik teori olmak üzere üç yaklaşım bulunmaktadır. Çalışmanın sonuçları Keynesyen görüşü desteklemekle birlikte doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'de özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisine sahip olmayıp, daha çok özel yatırımları destekleyici etkide bulunmakta olduğu

yönünde olduğu gösterilmektedir. Sonuçta bu etkinin oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

Ajisafe, Nassar, Fatokun, Soile ve Gidado (2006), Nijerya'da 1970-2003 yılları arasında dış borç ve özel yabancı yatırımlar arasındaki neden sel ilişkiyi araştırılmıştır. Çalışma için veri kaynağı, araştırma departmanı tarafından her yıl yayınlanan merkez bankası Nijerya istatistik bülteni'nin (cilt 14, 2004) yayınlanmalarından sayılır. Araştırmada kullanılan değişkenler Augmented Dickey Fuller ve Philip Perron testi kullanılarak durağanlık açısından test edilmiştir. Sonuç değişkenlerin ilk farklılaşmada sabit olduğunu göstermektedir. Eş-bütünleşme testi de gerçekleştirilerek, sonuç değişkenlerin bir olasılık ölçüsü gibi olasılık oranını kullanarak uzun vadede ilişkili olmadığını göstermektedir. Eş bütünleşmenin sonucu, vektör otoregresif modelin kullanımını belir ve nedensellik test etmek için, dış borç ve Nijerya'da yabancı özel yatırım arasında iki yönlü bir ilişki ile sonuçlandırılmıştır.

Şeker (2006), Dış borçlanmaya ve dış borçların ekonomik etkilerini incelemiştir. Dış borçlanma özellikle ekonomik performansları düşük ve kaynak yetersizliğine sahip gelişmekte olan ülkelerin başvurduğu bir finansman yöntemidir. Bu çalışmanın ilk kısmında dış borçlanmanın teorik altyapısı, dış borçlara ilişkin görüşler ve modeller çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında ise dış borçlanma nedenleri ve borçlanmanın ekonomik etkileri üzerinde durulmuştur. Gerek gelişmekte olan ülkelerin gerekse gelişmiş ülkelerin dış borçlanmaya giderek, ülke ekonomilerine bir ivme kazandırma çabalarına yıllar boyunca rastlanmaktadır. Ancak kimi ülkeler dış borçlanmayı etkin bir şekilde kullanırken, kimileri ise aynı etkinliği sağlayamamışlardır.

Alfaro (2003), Bu çalışma 1981-1999 dönemi için ülkelerin doğrudan yabancı yatırımın (FDI) ev sahibi ülkelere büyük avantajlar sağlayabileceğini iddia etmek doğal görünebilir olsa da, bu çalışma doğrudan yabancı yatırımın sektördeki büyümeye etkisini inceleyerek, doğrudan yabancı yatırımın (FDI) faydalarının sektörler arasında büyük farklılıklar gösterdiğini birincil, imalat ve hizmetler sektörlerinde göstermekte ve ülkelerin verileri kullanarak deneysel bir analiz, toplam doğrudan yabancı yatırımın büyüme üzerinde belirsiz bir etki yarattığını göstermektedir. Bununla birlikte, birincil sektördeki doğrudan yabancı yatırımlar, büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, bir yandan

da pozitif bir yatırım üretme eğilimindedir. Hizmet sektöründen kanıtlar belirsiz gözükmektedir.

Schitzer (2000), Bu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerdeki uluslararası iki standart yatırım biçimlerini, borç ve doğrudan yabancı yatırımları (FDI) finans açısından karşılaştırmaktadır. Borç finansmanı ile ilişkili devlet risklerinin, doğrudan yabancı yatırımla (FDI) gelenlerden daha az şiddetli olduğu görülmektedir. FDI, sadece yabancı yatırımcının projeyi yürütmeye daha verimli olması, projenin riskli olması ve yabancı yatırımcının, sürünen kamulaştırmayı engelleyen iyi bir dış seçeneğe sahip olması durumunda seçilmektedir. Ev sahibi ülke ve yabancı yatırımcı bir ortak girişim oluşturması halinde, DYY'nin ülke riski sorunu hafifletilmesi söylenmektedir. Bu çalışma, borç finansmanı ile ilişkili egemen risklerin genellikle FDI ile gelen risklerden daha az şiddetli olduğunu göstermiştir.

Pitchford (1990), Bu çalışmada Avustralya 1973-1988 yılları arasında teorik olarak emtia ticareti gibi, tasarruf ve yatırımda ticaret, borçlanma ve borç verme ülkelerinde önemli faydalar sağlayabilmesi söz konusudur. Cari işlemler dengesi, bu uluslararası sermaye transferinin ölçüsü olduğundan, Avustralya cari açık açığının neden böyle bir endişeyle görüldüğü açık değildir. Dış dengesizliğin sabit kur kavramının, mevcut hesap dengesizliği ile yanlış ilişkilendirildiği ileri sürülmektedir. Rapor daha sonra, cari işlemler açığının ekonominin başka bir yerinde sorunların bir belirtisi olabileceğinin nedenlerini araştırıyor ve her durumda sorunun, belirti değil, politik eylemin odağı olması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Tablo 14: Literatür Çalışmaların Özeti

Yazar (lar)	Ülke (ler) ve Dönem	Yöntem	Sonuç
Agyapong ve Bedjabeng (2020)	Afrika ekonomileri (2002-2015)	Çoklu Doğrusallık Testi	Dış borç ve doğrudan yabancı yatırımların Afrika ekonomilerindeki finansal kalkınma ile anlamlı bir pozitif ilişkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.
Mayar Ve Uçan (2019)	Çin 1988-2017	ARDL ve Sınır Testi	Dış borç, doğrudan yabancı yatırım ve brüt tasarruf (GST) uzun vadede reel GSYİH'yi etkilememektedir.

Alabi (2019)	Nijerya (1986-2017)	Birim kök testi ve Regresyon analizi	Doğrudan yabancı yatırımın Nijerya'nın ekonomik büyümesi için pozitif ve anlamlı olduğu, yerli yatırımın ise %5 alfa düzeyinde pozitif ancak anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.
Lasbrey, Enyoghasim, Tobechi, Uwajumogu, Chukwu ve Kennedy (2018)	(1980-2018)	literatür	Sonuç karışıktır, bazı durumlarda önemli ölçüde olumlu etkiye doğru eğrilmiştir, ancak bazı durumlarda EB DYY'nin negatif veya etkilemiştir.
Sokang (2018)	Kamboçya	Korelasyon matrisi ve Çoklu regresyon analiz	DYY'nin Kamboçya'nın ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.
Valerievna ve Viktorovich (2018)	Rusya (1999-2015)	İstatistiksel analiz ve Makroekonomik modelleme	Doğrudan yabancı yatırımların alıcı ülke ekonomisi üzerindeki etkileri konusunda bu tür karşıt kararların ortaya çıkmasının temel nedenlerindendir.
Tahiri (2017)	Afganistan 2001-2014	En Küçük Kareler (OLS) yöntemi	Afganistan'daki doğrudan yabancı yatırım ile GSYİH arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir.
Nketsiah ve Quaidoo (2017)	Gana (1983-2012)	En Küçük Kareler (OLS)	Doğrudan yabancı yatırımların Gana'daki ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin önemli ölçüde olumlu olduğunu göstermektedir.
Kida (2017)	Kosova (2007-2016)	En Küçük Kereler (OLS) Yöntemini	Dış borçların katsayısının düşük olduğuna rağmen ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır.
Hüseyini (2017)	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye	Yeni Nesil Panel Testleri. CADF Birim Kök Test Westerlund 2007 Eş bütünleşme Testi	Doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin ihracatlarının sofistike değeri üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.
Yılmaz, Zeren Ve Koyun (2017)	BRICS Ve MINT (1997-2013)	Pedroni Panel Eş bütünleşme Testleri ve Kao Panel Eş bütünleşme Testleri	Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyümenin uzun dönemli birlikte hareket ettikleri bulgularına ulaşılmıştır.
Akduğan (2017)	Türkiye 1970-2015	Eş bütünleşme, ARDL ve Hata Düzeltme Modeli	Değişkenler arasında kişi başına GSYİH ve döviz kuru rejimi etkisinin dış borç üzerinde diğer değişkenlere göre daha fazla etkili olduğu tespit edilmiştir.
			Temel değişkenlerin, doğrudan

Chaudhry, Iffat ve Farooq (2017)	25 gelişmekte olan bölge (1990-2014)	FMOLS Eş bütünleşme testi, Panel birim kök testleri ve Granger nedensellik	yabancı yatırımlar ve dış borçları ile ekonomik büyüme anlamlı pozitif ilişkisini göstermektedir.
Kamacı (2016)	Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Türkiye	panel veri analizi, Birim Kök Testi ve Pedroni eşbütünleşme	Sonuç olarak dış borçlarla ekonomik büyüme ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki görülmüştür.
Khakan ve Rabia (2016)	Afganistan ve Pakistan (1992-2007)	Tablo ve Şekil yöntemleri	Pakistan ve Afganistan'ın doğrudan yabancı yatırım hükümetinin güçlendirilmesinin siyasi istikrarsızlığı ve terörizmi ortadan kaldırması ve fiziki altyapıya odaklanması gerektiğini öne sürmeye çalışmaktadır.
Nwannebuike, James Ike ve Onuka (2016)	Nijerya (1980-2013)	En Küçük Kare yöntemi, Birim Kök testi, Eşbütünleşme testi ve Hata Düzeltme Modeli	Çalışma, döviz kuru dalgalanmasının Nijerya ekonomisi üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varırken, dış borç stoku ve borç servisi ödemesinin aynı ekonomi üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varmıştır.
Moga ve Helian (2016)	Tanzanya (1971-2011)	Birim Kök Testi, ARDL modeli, Sınır testi ve Eşbütünleşme testi	Sonuç olarak, uzun vadeli borçlarda Tanzanya'daki ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermektedir.
Mugambi (2016)	Kenya (1980-2014)	OLS yöntemini, oto korelasyon, çoklu doğrusallık ve normallik testi	Dış borç servisi ile doğrudan yabancı sermaye girişi arasında önemli bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır.
Khemais, Mohamed ve Nesrine (2016)	Tunus (1961-2011)	VAR Analizi	Ampirik sonuçlar, kısa vadede, mal ve hizmet ihracatına ilişkin ödenmemiş borç ve borç servisinin ekonomik büyümeye neden olmadığını göstermektedir.
Kaya Kanlı ve Aydoğuş (2016)	Türkiye (1990-2015)	Matematiksel modeli	Türkiye'nin büyüme sürecinde dış borç oranının artmaması için GSYH'nin en az %3.02'si kadar doğrudan yabancı yatırım girişinin gerçekleşmesi gerekmektedir.
Jawaid (2016)	Pakistan (1966-2014)	Birim Kök Testi, Hata Düzeltme Modeli ve OLS	Doğrudan yabancı yatırımın hem uzun vadede hem de kısa vadede Pakistan'ın gayri safi yurtiçi hasılası üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur.
Theodore	Orta Asya ülkeleri	Teorik	Özbekistan'ın ağırlıklı olarak pazar büyüklüğü ve doğal

ve Polyxeni (2016)	Ve Özbekistan (2003-2014)	Yöntim	kaynaklar üzerindeki yeterliliği nedeniyle DYY çekmesine sebep olmuştur.
Tülümce ve Yavuz (2016)	Türkiye (1986-2016)	ARDL ve VARA	İç ve dış borçlanma, kısa vadeli iç borçlanma ve uzun vadeli dış borçlanma ekonomik büyümeyi negatif etkilemekte iken, uzun vadeli iç borçlanma pozitif etkilemiştir.
Najaf ve Najaf (2016)	Pakistan ve Ermenistan (1992-2001)	Tablolama Yöntemi	Eğitim, enerji sektörü ve telekomünikasyon sektörünün en kârlı sektör olarak bilindiğini göstermeye çalışmıştır.
Pulatova (2016)	Özbekistan	Teorik Yöntimi	Doğrudan yabancı yatırım ve ihracatın etkisi, tüm endüstrilerdeki hızlı değişim ve genişleme nedeniyle daha önemli hale gelmiştir.
Kudaisi ve Idharhi (2015)	Nijerya (1970-2010)	Birim kök testi, Eş bütünleşme testi ve Hata Düzeltme Modeli	Araştırmanın deneysel sonucu, doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) ve dış borçların Nijerya'nın ekonomik büyümesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.
Agarwal ve Atri (2015)	Hindistan ve SAARC ülkeleri (1980-2011)	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Doğrudan yabancı yatırım çıkışları Hindistan'daki yoksulluğu önemli ölçüde azaltırken, diğer (SAARC) ülkeleri için önemsizdir.
Genç ve Tandoğan (2015)	Türkiye (1971-2011)	Sınır testi yaklaşımı ve Hata Düzeltme Modeli	Alınan dış borçların uzun dönemde büyümeye etkilememiş ancak kısa dönemde ise dış borçların büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir.
Bolanle, Fapeto ve Olufemi (2015)	Nijerya (1990-2013)	Hata Düzeltme Yaklaşımı	Doğrudan yabancı yatırım yoluyla gerçekleşen girişler, Nijerya ekonomisine dış borçtan daha fazla etki bırakma eğilimindedir.
Çiftçi ve Yıldız (2015)	Türkiye (1974-2012)	ARDL Sınır testi, yaklaşımı Hata Düzeltme modeli, ve Toda-Yamamoto nedensellik	Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen en önemli faktörlerden birinin piyasa hacmi olduğunu ve bu anlamda piyasa hacmi hipotezinin desteklendiğini göstermiştir.
Sumon (2014)	Bangladeş (1986-2013)	Birim kök testi, OLS yöntemi ve Granger nedensellik testi	Hem doğrudan yabancı yatırımların hem de dövizlerin GSYH ile pozitif ilişki içinde olduğunu, dış borcun ise Bangladeş'in GSYH'si üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu doğrulamıştır.

Bashir Mansha, Zulfiqar ve Riaz (2014)	Güney Asya Ülkeleri ve China (1982-2011)	OLS testi ve Granger nedensellik	Güney Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Çin'in hızla büyüyen ekonomik gelişimini doğrulamaktadır.
Ostadi ve Ashja (2014)	D8 üye ülkeleri (1995-2011)	Birim kök testleri LLC, ISP ve ADF	Dış borçların doğrudan yabancı yatırım üzerinde olumsuz etki yarattığını ve dış borçlanmanın artmasının yabancı yatırımcıların vizyonunu tahrip ettiğini göstermiştir.
Antwi, Antwi, ve Poku (2013)	Gana (1988-2011)	Regresyon Analizi	Gana'daki DYY'nin itici gücü olarak ticaretin açıklığını, döviz kurunu, doğal kaynakları ve altyapıyı ele almaktadır.
Gül, Kamacı, Ve Konya (2012)	Altı Türk Cumhuriyeti ve Türkiye (1994-2010)	panel veri Analizi	Dış borçlanma ile ekonomik büyümenin sağlanması, ancak ekonominin üretken bölümlerindeki borçlarla elde edilen kaynak kullanılarak yapılabilmesi belirlenmektedir.
Çetin ve Kalaycı (2012)	Çin (1982-2010)	SPSS analizi ve Granger nedensellik	Çin'in ekonomik büyüme oranları, aynı dönemde Çin'in doğrudan yabancı yatırım (FDI) oranları üzerinde önemli etkiye sahip olmuştur.
Wamboye (2012)	Kırk en az gelişmiş ülkeler (1975-2010)	Arellano-Bond SGMM yöntemi	Yüksek dış borçların, borçların niteliğine bakılmaksızın ekonomik büyümeye zarar verdiğini göstermektedir.
Erataş. ve Başcı Nur (2012)	Çin, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Polonya, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Güney Afrika Cumhuriyeti (1990-2010)	Panel Birim Kök Testi ve Panel Eşbütünlüşme Testi	Dış borçlanma, aşırı borçluluk olgusunun ortaya çıkmasına paralel olarak, büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olmuştur.
Peter, Meriel ve Peter (2012)	Nijerya (1970–2008)	İlişkisiz regresyon tahmini (SURE) modeli	Dış yardımın büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ve dış borcun Nijerya'da ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini görülmüştür.
Çöğürücü ve Çoban (2011)	Türkiye (1980-2009)	ADF, Johansen eşbütünlüşme ve En Küçük Kareler yöntemi	Türkiye'deki dış borçların ve nüfus artış hızının ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Azam (2010)	Ermenistan, Kırgızistan ve Türkmenistan	En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)	Pazar büyüklüğünün olumlu etkilerini, doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin resmi kalkınma yardımlarının ve enflasyonun doğrudan yabancı

	(1991-2009)		yatırımlara olumsuz etkisini göstermektedir.
Ivan ve Monika (2009)	Macaristan (1995-2007)	Teorik Yöntemi	Uluslararası yatırım ile ilgili olarak, borç-GSYİH oranının son on yılda daha hızlı büyüdüğü belirlenmiştir.
Egeli ve Egeli (2008)	Kırgızistan	Birim Kök Ve Eşbütünleşme.	Kırgızistan'ın on dört yılda dış borçları giderek büyümüş ve dış borç stoku yaklaşık yedi kat artış göstermiştir.
Lebe ve Bafiar (2008)	Türkiye (1975-2006)	KPSS Durağanlık Testi ve EKK Tahmini	Keynesyen görüşü desteklemekle birlikte doğrudan yabancı yatırımların Türkiye'de özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisine sahip olmuştur.
Ajisafe, Nassar, Fatokun, Soile ve Gidado (2006)	Nijerya (1970-2003)	Augmented Dickey Fuller, Philip Perron testi ve Eş-bütünleşme testi	Değişkenlerin bir olasılık ölçüsü gibi olasılık oranını kullanarak uzun vadede ilişkili olmadığını göstermektedir.
Şeker (2006)		Teorik Yöntemi	Ancak kimi ülkeler dış borçlanmayı etkin bir şekilde kullanırken, kimileri ise aynı etkinliği sağlayamamışlardır.
Alfaro (2003)	47 ülkeler 1981-1999	Borensztein et al, Carkovic ve Levin Alfaro et al	Bununla birlikte, birincil sektöründeki doğrudan yabancı yatırımlar, büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, bir yandan da pozitif bir yatırım üretme eğilimindedir.
Schitzer (2000)	gelişmekte olan ülkeler	Teorik Yöntemi	Borç finansmanı ile ilişkili egemen risklerin genellikle FDI ile gelen risklerden daha az şiddetli olduğunu göstermiştir.
Pitchford (1990)	Avustralya (1973-1988)	Teorik Yöntemi	Cari işlemler açığının ekonominin başka bir yerinde sorunların bir belirtisi olabileceğinin nedenlerini araştırıyor ve her durumda sorunun, belirti değil, politik eylemin odağı olması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Tablo (14) nolu da gösterdiği gibi çalışmanın literatür kısmını özet olarak yazılmıştır. yukardaki tablo dört kısmına (yazarlar, ülkeler ve dönem, yöntem ve sonuç) ayrılmıştır.

3.2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tablo 15, bağımlı değişken, bağımsız değişken ve kontrol değişkenler arasındaki bağlantıyı göstermektedir.

Tablo 15: Değişkenler Arasındaki İlişki

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken
Dış Borçlar	Ekonomik Büyüme (GSYİH)
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	
Kontrol Değişkenleri	
Mal ve Hizmet İhracatı	
Mal ve Hizmet İthalatı	

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Yukarıdaki kavramsal çerçeve değişkenlerin birbiriyle nasıl ilişkili olduğuna dair bir tasvir vermektedir. Burada tanımlanan değişkenler bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenlerdir. Bu durumda bağımsız iki değişken (Dış borçlar, Doğrudan yabancı yatırımlar), çalışmanın bağımlı değişken (Ekonomik Büyüme) üzerindeki etkisini araştırmak istediğimiz ana değişkenlerdir. Diğer taraftan, kontrol değişkenler, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki tam etkisini sabit tutarak tanımlamamıza yardımcı olacaktır.

3.3. METODOLOJİ VE MODEL ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu başlık altında veri ve yöntemi, değişkenlerin tanımlanması ve tahmin teknikleri (Birim Kök testi, Hausman testi, Breusch-Pagan testi, Chow testi ve OLS yöntemi) detaylı olarak anlatılmış ve sonunda elde edilmiş sonuçlar yorumlanmıştır.

3.3.1. Veri ve Yöntem

Bu çalışma, seçilmiş düşük ve orta düşük gelirli ekonomilerde (ülkelerde) dış borç ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme (GSYİH) üzerine etkisini ampirik olarak araştırmaktadır. Çalışmada veriler dünya bankası, sitesinden yıllık ve tamamen ikincil olarak alınmıştır. Çalışma 2006-2019 yılları kapsamaktadır. Dış borçlar ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini değerlendirmek için ekonometrik yöntemler uygulanmıştır. Model beş değişkene; ekonomik büyüme, dış

borç, doğrudan yabancı yatırım, mal ve hizmet ihracatı ve mal ve hizmet ithalatı dayanarak geliştirilmiştir. Ekonomik büyüme dış borç, doğrudan yabancı yatırım, mal ve hizmet ihracatı ve mal ve hizmet ithalatı bir fonksiyonudur. Tüm değişkenlere ait veriler milyon ABD doları olarak alınmıştır.

Tablo 16: Veri Tanımı

Değişkenler	Kullanılan Proxy	Ölçü birimi	Veri Kaynağı
Ekonomik Büyüme	RGSYİH	Amerikan doları	WDI
Dış Borç	DB	Amerikan doları	WDI
Doğrudan Yabancı Yatırım	DYY	Amerikan doları	WDI
Mal ve Hizmet İhracatı	İhracat	Amerikan doları	WDI
Mal ve Hizmet İthalatı	İthalat	Amerikan doları	WDI

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

$$RGSYİH = F(Db, DYY, Exp, İmp, tn) \quad (1)$$

Yukarıdaki fonksiyon aşağıdaki ekonometri biçiminde ifade edilebilir;

$$RGSYİH = \beta_0 + \beta_1 Db + \beta_2 DYY + \beta_3 Exp + \beta_4 İmp + \beta_5 tn + e \quad (2)$$

Burada β_0 = modeldeki ilişkinin kesişmesi.

$\beta_1 - \beta_2 - \beta_3 - \beta_4$ ve β_5 = her eksojen değişkenin katsayısı.

e = hata terimi.

Yukarıdaki denklemden hata düzeltme modelini (ECM) belirten model;

$$RGSYİH = \beta_0 + \beta_1 Db_{t-1} + \beta_2 DYY_{t-2} + \beta_3 Exp_{t-3} + \beta_4 İmp_{t-4} + \beta_5 tn_{t-5} + e_t \quad (3)$$

Burada e ECM = hata düzeltme terimi.

t-1 = değişken bir dönem gecikmeli.

Oluşturulan hipotezler:

1. Hipotez

Ho: Dış borçların gayri safi yurt içi hâsıla üzerinde etkisi yoktur.

H₁: Dış borçların gayri safi yurt içi hâsıla üzerinde etkisi vardır.

Bilim dünyasında ekonomik büyüme ve dış borçlar üzerine yapılmış çalışmalarda ve literatürlerde negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

2. Hipotez

H₀: Doğrudan yabancı yatırımların gayri safi yurt içi hâsıla üzerinde etkisi yoktur.

H₁: Doğrudan yabancı yatırımların gayri safi yurt içi hâsıla üzerinde etkisi vardır.

Bilim dünyasında yapılmış çalışmalarda ve literatürlerde ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif bir ilişkiyi gösterilmiştir.

3.3.2. Değişkenler ve Tanımlama

Çalışmanın bu kısmında kullanılan değişkenler üç ayrı kısımda (bağımlı, bağımsız ve kontrol değişkenlere) ayrılmıştır. Bu değişkenlerin net bir şekilde anlaşılabilmesi amacıyla, her değişkenin ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

3.3.2.1. Bağımlı Değişken

Bu çalışma için bağımlı değişken ekonomik büyüme (GSYİH) seçilmiştir. Gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH), bir ülke tarafından bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin değerinin standart ölçüsüdür. GSYİH ekonomik faaliyetleri yakalamanın en önemli göstergesi olsa da, toplumların refahının iyi bir ölçüsü değil ve insanların maddi yaşam standartlarının sınırlı bir ölçüsüdür. Ülkeler GSYİH'yi kendi para birimlerinde hesaplamaktadır. Ancak Ülkeler arasında karşılaştırma yapabilmek için bu tahminlerin ortak bir para birimine dönüştürülmesi gerektirmektedir. Veriler şu anki ABD Doları cinsindendir (OECD, 2009: 16).

3.3.2.2. Bağımsız Değişkenler

Dış borç ve doğrudan yabancı yatırım Bu çalışma için bağımsız değişkenler olarak seçilmiştir.

3.3.2.2.1 Dış Borç

Toplam dış borç, döviz, mal veya hizmet olarak geri ödenebilecek yerleşik olmayanların borçlarıdır. Toplam dış borç, kamu, kamu garantili ve özel teminatsız uzun

vadeli borç, IMF kredisi kullanımı ve kısa vadeli borçların toplamıdır. Kısa vadeli borçlar, orijinal vadesi bir yıl veya daha az olan tüm borçları ve uzun vadeli borçların vadesi geçmiş borçları içerir. Veriler şu anki ABD Doları cinsindendir (World Bank, International Debt Statistics, agis, 2020).

3.3.2.2. Doğrudan Yabancı Yatırım

Doğrudan yatırım, bir ekonomide (doğrudan yatırımcı) başka bir ekonomide (doğrudan yatırım kuruluşu) yerleşik bir kuruluşta yerleşik bir kuruluş tarafından kalıcı bir ilgi elde etme amacını yansıtmaktadır. DYY'nin sadece yatırımcı ülkenin ekonomisi üzerinde değil, aynı zamanda ev sahibi ülkenin ekonomik ve sosyal refahı üzerinde de güçlü bir etkisi vardır (Sudha, 2013: 175).

3.3.2.3 Kontrol Değişkenler

Bu çalışma için kontrol değişkenler olarak ihracat ve ithalat seçilmiştir.

3.3.2.3.1. İhracat

Mal ve hizmet ihracatı, dünyanın geri kalanına sağlanan tüm malların ve diğer pazar hizmetlerinin değerini temsil etmektedir. Mal, navlun, sigorta, ulaşım, seyahat, telif ücretleri, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi diğer hizmetleri içermektedir. Veriler şu anki ABD Doları cinsindendir.

3.3.2.3.2. İthalat

Mal ve hizmet ithalatı, dünyanın geri kalanından alınan tüm mal ve diğer pazar hizmetlerinin değerini temsil etmektedir. Mal, navlun, sigorta, ulaşım, seyahat, telif ücretleri, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi diğer hizmetleri içermektedir. Veriler şu anki ABD Doları cinsindendir (Bakari ve Mabrouki, 2017: 67-68).

3.4. TAHMİN TEKNİKLERİ

Çalışmanın, bu kısmında hangi panel veri yöntemler ve testleri uyulacağını belirlenmiştir. Dolayısıyla tekniklerin tahmin yöntemleri arasında En Küçük Kareler (OLS) yöntemi, Im, Pesaran ve Shin W-stat Birim kök testi, Hausman testi, Chow/F testi ve Breusch-Pagan LM testi bulunmaktadır. Elde aldığımız Çalışmada, dış borç ve

doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisini Panel Veri Regresyon ile analiz edilmiştir. Panel Veri Regresyon Analizi, belirli bir dönem içinde bir veya fazla bağımlı değişken ile bir veya birden fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Panel Veri Regresyon Modeli, üç yöntem (rassal etki, ortak etki ve sabit etki) ile tahminde bulunmaktadır. Dolayısıyla doğru modeli bulmak için yukarıdaki üç yöntemden yararlanmıştır. Bu yüzden Ortak Etki ve Sabit Etki yöntemleri kıyaslamak için Chow (F) testi, Ortak Etki ve Rassal Etki yöntemleri kıyaslamak için Breusch-Pagan (LM) testi ve Rassal Etki ve Sabit Etki yöntemleri kıyaslamak için Hausman testi kullanmıştır. Çalışmada, panel verilerinden daha iyi sonuçlar elde etmek için Sabit Etki, Ortak Etki ve Rassal Etki modelleri uygulanmıştır. Dolayısıyla verilerin üzerine yukarıda (Hausman, Chow/F ve Breusch-Pagan) testlerin uyguladıktan sonra ortak etkiler modeline karar verilmiştir. Panel veri analizi için Eviews uygulamadan yararlanmıştır.

3.4.1. Birim Kök Testi

Birim kökler dinamik süreçlerde büyük bir endişe kaynağıdır çünkü bir sürecin durağanlığı ve dolayısıyla tahmin için önemli çıkarımları vardır. Birim köklerin varlığını göz ardı ederken düzenli tahmin teknikleri kullanmak sahte gerilemelere yol açabilir ve böylece saçma sapan sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle, durağan süreçleri analiz edebilmek için birim köklerini tespit etmek dinamik süreçler için hayati öneme sahiptir. Zaman serisi literatüründe en yaygın kullanılan testlerden biri, Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller) testidir. Bu kısımda, çoğu durumda ADF testinin geliştirmeleri olan dinamik panel verileri için geliştirilen testlerle ilgili arka plan bilgileri tanıtılmakta ve kısaca gözden geçirilmektedir. Levin, Lin ve Chu (2002), bir birim kökün homojen durağanlık hipotezine karşı sıfır hipotezi için bir panel veri birim kök testi önermektedir (SAS Institute Inc, 2018: 1822-1826).

Model şu şekilde belirtilmiştir.

$$\Delta_{yit-1} + \sum_{L=1}^{P_i} \theta_{iL} \Delta_{yit-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it} \quad m = 1, 2, 3 \quad (4)$$

Hipotezleri

$$H_0: P = 0$$

$$H_1: P < 0$$

H_0 hipotezi seri durağan değildir ve seride birim kök var olduğunu dayanmaktadır. H_1 ise birim kök yoktur ve seri durağandır. Birim kökü heterojen panellerde test etmek için Im, Pesaran ve Shin (2003), gruplar arasında Genişletilmiş Dickey-Fuller istatistiklerinin ortalamasına dayanan standart bir t-bar test istatistiği önermektedir. Stokastik süreç y_{it} , birinci dereceden otoregresif süreç tarafından üretilmiştir. $\Delta_{yit} = y_{it} - y_{i,t-1}$ ise, veri oluşturma süreci Levin, Lin ve Chu (LLC) testinde olduğu gibi ifade edilebilir.

Model şu şekilde gösterilmiştir.

$$\Delta_{yit} = \beta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{P_i} \rho_{ij} \Delta_{y_{i,t-j}} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it} \quad m = 1, 2, 3 \quad (5)$$

Hipotezleri

$$H_0: P = 0$$

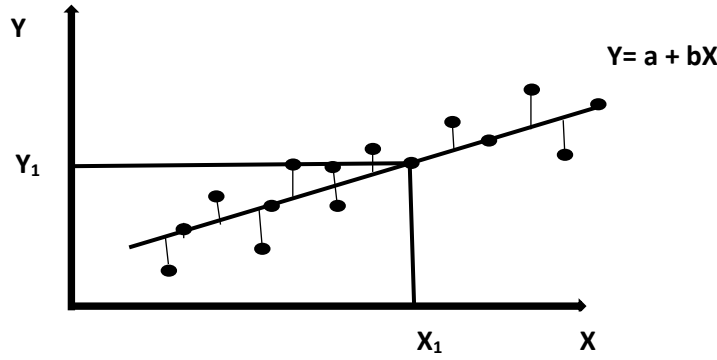
$$H_1: P < 0$$

H_0 hipotezi, seride birim kök vardır seri durağan değil varsayımına varılmıştır. H_1 ise birim kök yoktur ve seri durağandır.

3.4.2. En Küçük Kareler Yöntemi (OLS)

Sıradan En Küçük Kareler veya doğrusal en küçük kareler, kare artıkların toplamını en aza indirerek bir regresyon modelindeki parametreleri tahmin eder. Bu yöntem, veri noktaları boyunca, gözlenen değerler ile karşılık gelen uygun değerler arasındaki kare farkların toplamını en aza indiren bir çizgi çizer. doğrusal modeller için en yaygın tahmin yöntemlerinden birdir. Modelde doğrusal regresyon için OLS varsayımlarını karşıladığı sürece, mümkün olan en iyi tahminleri aldığınızı bilerek rahatlayabilirsiniz. Regresyon, karmaşık araştırma sorularını cevaplamak için birden fazla değişkeni aynı anda analiz edebilen güçlü bir analizdir (Patricia ve Manus, 2011: 5-9).

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_k + \varepsilon \quad (6)$$

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Şekil 7: En Küçük Kareler Yöntemi

3.4.3. Hausman Testi

Hangi modelin kullanılmaya daha uygun olduğunu belirlerken istatistiksel bir test uygulanmaktadır. Rassal etkiler tahmininde merkezi bir varsayım, rassal etkilerin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olmadığı varsayımıdır. Bu varsayımı test etmek için yaygın bir yöntem, katsayıların sabit ve rassal etki tahminlerini karşılaştırmak için bir Hausman (1978) testi kullanmaktır. Eğer boş hipotezi reddedilirse, bu tahmin edicinin atlanan etkilere yönelik muamelesini destekler (yani, yalnızca rassal etkilere göre sabit etkileri tercih eder). Bu durumda testin kullanımı, atlanan heterojenliğin sabit olduğu ve açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olduğu bir model ile atlanan heterojenliğin açıklayıcı değişkenlerden rastgele ve bağımsız olarak ele alındığı bir model arasında ayırım yapmaktır (Wooldridge, 2002: 288-289).

$$[\beta_{RE} - \beta_{FE}][V(\beta_{FE}) - V(\beta_{RE})]^{-1}[-\beta_{FE}]' \sim \chi^2_k \quad (7)$$

Hipotezleri

H_0 : Rassal Etki

H_1 : Sabit Etki

3.4.4. Breusch-Pagan (LM) Testi

İstatistiklerde, 1979'da Trevor Breusch ve Adrian Pagan tarafından geliştirilen Breusch-Pagan testi, doğrusal bir regresyon modelinde heteroskedastisiteyi test etmek için kullanılmaktadır. Lagrange çarpanı test prensibinden türetilerek, bir regresyondan kaynaklanan hataların varyansının bağımsız değişkenlerin değerlerine bağlı olup olmadığını test etmektedir. Heteroskedastisite sürecinin bağımsız değişkenlerinizin bir

veya daha fazlasının bir fonksiyonu olmasına izin vererek başlar ve genellikle heteroskedastisitenin modeldeki tüm bağımsız değişkenlerin doğrusal bir fonksiyonu olabileceği varsayılarak uygulanmaktadır (Halunga, Orme ve Yamagata, 2016: 1-2).

Bu varsayım şu şekilde ifade edilebilir:

$$\varepsilon_i^2 = \alpha_0 + \alpha_1 X_{i1} + \dots + \alpha_p X_{ip} + u_i \quad (8)$$

Hipotezleri

H₀: Ortak Etki

H₁: Rassal Etki

3.4.5. Chow (F) Testi

Chow'un testi iki veya daha fazla regresyon arasındaki farklar içirmektedir. Regresyon 1 ve 2'deki hataların normal olarak sıfır ortalama ve homoscedastik varyansla dağıtıldığı ve birbirlerinden bağımsız oldukları varsayılarak, n₁ ve n₂ numune boyutlarından regresyon testi aşağıdaki adımlar kullanılarak gerçekleştirilir. 1. n=n₁+n₂ boyutunda birleştirilmiş örnek üzerinde bir regresyon çalıştırarak ve S₁ adı verilen kareler grup toplamı içinde elde edilmiştir. Serbestlik derecesi sayısı n₁+n₂-k'dir ve k kesişim de dâhil olmak üzere tahmini parametre sayısıdır. 2. n₁ ve n₂ boyutlarında iki ayrı örnek üzerinde iki regresyon çalıştırarak ve n₁ + n₂-2k serbestlik dereceleri ile S₂ + S₃ karesi grup toplamlarını elde edilmiştir. 3. tanımlanan bir F (k, n₁ + n₂-2k) testi yapın.

$$Chow/F = \frac{[S_1 - (S_2 + S_3)]/k}{[(S_2 + S_3)/(n_1 + n_2 - 2k)]} \quad (9)$$

Eğer F istatistiği kritik F'yi aşarsa, iki regresyonun eşit olduğuna dair sıfır hipotezini reddedebilir (Jeeshim ve Kucc, 2008: 7-14).

Hipotezler

H₀: Ortak Etki

H₁: Sabit Etki

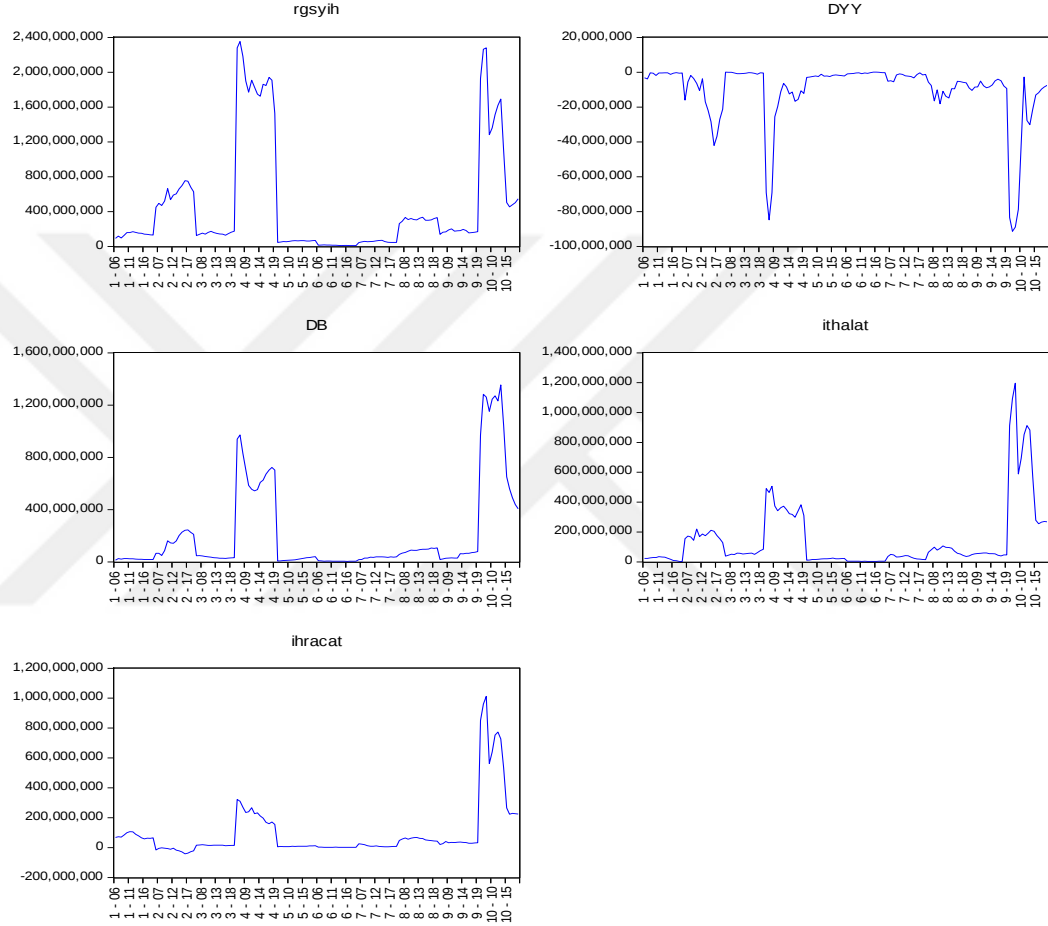
3.5. ÇALIŞMADA YAPILAN TESTLERİN SONUÇLARI

Çalışmanın bu kısmında panel veriler üzerine ilgili testler yapılmış ve testlerin sonuçları yorumlanmıştır.

3.5.1. Değişkenlerin Trend Analizi

Her şeyden evvel çalışmada analizleri uygulamak için birim kök testi uygulaması gerekmektedir. Panel verileri genellikle dalgalanmalarla birlikte artan veya azalan

eğilimleri göstermektedir. Bu nedenle, serinin bir birim köküne sahip olup olmadığını belirlemek için birim kök testinden önce trend analizi gerekmektedir. Trend analizi, değişkenlerin birim kök testi sırasında dâhil edilebilecek bir sabit veya eğilim etrafında durağan olup olmadığını belirlemek için bir araç olabilir.

Şekil 8: Değişkenlerin Trend Analizi

Şekil 6'ya bakıldığında, tüm değişkenlerin yukarı ve aşağı yönde sürekli bir dalgalanma gösterdiği, dolayısıyla tüm değişkenlerin trendleri içerdiği görülmektedir. Ayrıca oynaklık dalgalanmalarıyla dikkat çeken tüm değişkenlerin grafiklerine özellikle reel gayri safi yutiçi hasıla grafiğine bakıldığında, eğrinin keskin bir yukarı ve aşağı yönlü trend sergilediği görülmektedir. Öte yandan, değişkenlerin hiçbirinin sıfır noktasından başlamadığı Şekil 6'dan anlaşılmaktadır. Bu genel değerlendirme ile tüm değişkenlerin tam sıfır noktasında başlamadıkları için bir başlangıç terimine sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

3.5.2. Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenlerin özelliklerini göz önünde bulundurarak, önce sabit, ardından sabit ve trend dahil olmak üzere seri düzeyinde test ederek birim kökünü test edilmiştir. Değişkenler seviyede durağan olmadığı için daha sonra ilk farkını alıp test edilmiştir. Dolayısıyla Im, Pesaran and Shin (2003) testi kullanarak birim kök testleri gerçekleştirilmiştir. Im, Pesaran and Shin birim kök testi sonuçları Tablo 4'ta gösterilmiştir.

Tablo 17: Im, Pesaran and Shin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviyede		Birinci Farkında	
	İstatistik Değerleri	Olasılık Değerleri	İstatistik Değerleri	Olasılık Değerleri
RGSYİH	1,441 [0-2]	0,074	5,200 [0-1]*	0,000 İ(1)
DB	1,361 [0-2]	0,086	3,907 [0-1]*	0,000 İ(1)
DYY	1,687 [0-2]	0,045	-	-
İhracat	1,419 [0-2]	0,077	4,814 [0-1]*	0,000 İ(1)
İthalat	0.271 [0-2]	0,606	5,016 [0-1]*	0,000 İ(1)

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Tablo 17'de gösterdiği gibi çalışmada kullandığı tüm değişkenler önce seviyede daha sonra da birinci farklarında Im, Pesaran and Shin testi ile durağan olup olmadığını test edilmiştir. Daha sonra Im, Pesaran and Shin testine göre %5 anlamlılık seviyede sadece DYY seviyede durağan İ(0) olup diğer kalan tüm değişkenler birinci farklarında durağan İ(1) olduğunu gösterilmiştir. Köşeli parantez içinde verilen değerler gecikme uzunluklarını göstermektedir.

Değişkenlerin ARDL analizi verilerin uyumsuzluğu nedeniyle yapılamamıştır. Bu yüzden I(1) olan değişkenlerin farkı alınarak devam edilmiştir. Değişkenlerin hepsi seviyede durağan hale getirilerek Panel OLS analizi yapılacaktır.

3.5.3 Hausman Testi Sonuçları

Bu çalışmada ilk olarak Hausman testi uygulanıp modellerin Rassal Etki veya Sabit Etki modellerinden hangisi uygun olup olmadığını araştırılmıştır. Hausman Test istatistiklerinde $p > 0,05$ olasılık değeri Sabit Etki Modeline karşı Rassal Etki Modelinin

uygun olduğunu gösterilmiştir. Dolayısıyla $p > 0,05$ olasılık değeri Rassal Etki Modeline karşı Sabit Etki Modelinin uygun olduğunu göstermektedir. Tablo 18’de Hausman Testi sonuçları sunulmuştur.

Hausman test hipotezleri aşağıda gösterilmektedir.

H_0 : Rassal Etki modeli

H_1 : Sabit Etki modeli

Tablo 18: Rassal Etki Modeli-Sabit Etki Modeli (Hausman Test) Sonuçları

Hausman Test	Ki-Kare İstatistik	Ki-Kare Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri	Karar
Yatay-kesit rassal	4,794729	4	0,309	$H_0 =$ kabul Rassal Etki modeli

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Tablo 18’de Hausman Test sonuçları incelendiğinde, Rassal Etki modelinin istatistiksel olarak kullanılabileceği görülmektedir.

3.5.4 Chow/F Testi Sonuçları

Buna göre, Chow Testi, Hausman Testinden sonra Panel Veri Analizi için en uygun modelin seçiminde Ortak Etki Modeli ile Sabit Etki Modeli arasında karşılaştırma yapmak için kullanılmıştır. Chow Test sonuçları Tablo 19’da ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Chow/F test hipotezleri aşağıda gösterilmiştir.

H_0 : Ortak Etki modeli

H_1 : Sabit Etki modeli

Tablo 19: Ortak Etki Modeli-Sabit Etki Modeli (Chow/F Testi) Sonuçları

Chow/F Test	İstatistik	Serbestlik Derecesi	Olasılık	Karar
Yatay-kesit F	0,592778	(9,116)	0,8008	H_0 : Kabul Ortak Etki Modeli
Yatay-kesit ki-kare	5,845465	9	0,7553	

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Chow testi sonuçları tablo 18’da gösterdiği gibi olasılık değeri 0,8008 ve 0,05’ten küçük bir olasılığa sahip olup ve istatistik değeri 0,592778’dir. Bu nedenle modelde H_0 kabul edilmiş ve Ortak Etki Modelinin daha uygun bir analiz tekniği olduğuna karar verilmiştir.

3.5.5. Breusch-Pagan (LM) Test Sonuçları

Tablo 18’deki Hausman test sonuçları göre H_0 kabul yani istatistiksel olarak Rassal Etki modeli seçilmiş ve daha sonra panel veri analizi için en uygun modelin seçiminde tablo 19’deki Chow/F test sonuçlarına göre H_0 kabul yani Ortak Etki modeli uygun görülmüştür. F testi ardında panel veri analizi için LM testi kullanılarak Ortak Etki modeli ile Rassal Etki modeli arasında en uygun model seçimi yapılmıştır. LM Testi ile birim etkilerinin varyansının sıfır olması durumunda Rassal Etki modelinin Ortak Etki modeline dönüşeceği boş hipotezi sınanmaktadır. Tablo 20’de LM testi sonuçları sunulmuştur.

LM test hipotezleri

H_0 : Ortak Etki modeli

H_1 : Rassal Etki modeli

Tablo 20: Ortak Etki Modeli-Rassal Etki Modeli (Breusch-Pagan LM) Test Sonuçları

Breusch-Pagan	Yatay-Kesit	Zaman	Yatay-Kesit ve Zaman	Karar
	1,035861 (0,3088)	0,940190 (0,3322)	1,976051 (0,1598)	H_0 : kabul Ortak Etki Modeli

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloya (LM test sonuçlarına) göre LM test (Yatay-Kesit ve Zaman) değeri 1,976051 ve olasılık değeri (0,1598) olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla %5 anlamlılık seviyesine göre olasılık değeri büyük H_0 kabul ve Ortak Etki modeli uygun görülmüştür. F ve LM testlerin sonuçlarına göre verilen kararın sağlamlasını yapmak için OLS Ortak Etkiler modeli uygulanmıştır. OLS Ortak Etkiler modeli sonuçları Tablo 21’de olduğu gibi istatistiksel olarak çalışmada Ortak Etki modelinin kullanılmasının sonucuna varıp ve katsayıları yorumlanmıştır.

3.5.6 Ortak Etkiler Modeli Sonucu

Tablo 21: OLS Yöntem Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	T-istatistiği	Olasılık
DDB	0,546653	0,083491	6,547429	0,0000
DİHR	-0,031768	0,252078	-0,126026	0,8999
DİTH	1,395645	0,178911	7,800768	0,0000
DYY	0,702290	0,237518	2,956785	0,0037
C	4539566	4380939	1,036208	0,3021
R-kare		0.897		
Olasılık (F istatistik)		0.000		

Kaynak: Yazar Tarafında Oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tablo, 10 seçilmiş gelişmekte olan ülke için sabit etkilere göre En Küçük Kareler yöntemin sonuçlarını göstermektedir. Tablo 21’de, gösterdiği gibi diğer ekonomik göstergelere göre büyüme oranı için kısa vadeli denklemini oluşturabilir. Ortak etkiler modelinin çıkması seçilen 10 ülkenin kendi aralarında farklılaşmadığını göstermektedir. Yani bu ülkeler bir bütün olarak ele alınabilmektedir.

$$\begin{aligned} DRGSYIH_t = & 4539566 + 0,546653DDB_t - 0,031768DIHR_t + 1,395645DITH_t \\ & + 0,702290DYY \end{aligned} \quad (10)$$

İhracat bağımsız değişkeni anlamsız olduğu için modelden çıkarılarak daha anlamlı bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede model 11 kurulmuştur.

$$DRGSYIH_t = 4539566 + 0,546653DDB_t + 1,395645DITH_t + 0,702290DYY_t \quad (11)$$

Sabitin değeri 4539566’dır. Yani, bütün değişkenler sabitken ekonomik büyüme 4539566 birim olacaktır. Diğer bütün değişkenler sabitken dış borç bir birim artığında ekonomik büyüme (GSYİH) 0,54 birim artacaktır. Dahası, mal ve hizmet ithalatın RGSYİH ile önemli bir pozitif ilişkisi olduğunu göstermekte ve bulgulara göre, DİTH bir birim arttığında ekonomik büyümeyi 1,39 birim artıracaktır. Doğrudan yabancı yatırımların RGDP ile bir pozitif ilişkisi vardır, çünkü bulgulara göre, DYY bir birim arttığında ekonomik büyümeyi 0,70 birim artıracaktır. DYY’nin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu bulunmuştur; doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan

lkelerde yeni endüstrilerin kurulması için büyük bir kaynaktır. Aynı zamanda i yaratma ve yoksulluğu azaltma sürecinde de faydalıdır. DYY'nin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi çoğu literatürlerde desteklenmektedir.

R-kare (R^2), bağımsız bir değişken veya bir regresyon modelindeki değişkenler tarafından açıklanan bağımlı bir değişkenin varyans oranını temsil eden istatistiksel bir ölçüdür. R^2 'nin %90 olması bağımlı değişkenin büyük oranda bağımsız değişkenlere açıkladığını göstermektedir. P (F-istatistiği) 0,05'ten düşük olduğu için, tüm bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken (RGSYİH) için istatistiksel olarak anlamlı bir açıklayıcı güce sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Yani model bir bütün olarak anlamlıdır.

SONUÇ

Bütün dünyanın ekonomiler üzerinde durduğu en önemli konulardan biri ekonomik büyümedir. Çünkü ülkelerin ekonomik gücü sadece ev sahipliği yaptığı toplumun refahı üzerinde değil, aynı zamanda ülkenin siyasi bağımsızlığı üzerinde de etkili olacaktır. Son dönemlerde, küresel ekonomideki küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası sınırların ortadan kalktığı oldukça rekabetçi bir ortam olmuştur. Böyle bir ortamda, ülkelerin istedikleri, ekonomik büyüme düzeyine ulaşmalarının önündeki en büyük engel, üretim için gerekli temel faktörlerden biri olan yetersiz sermayedir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir sorun olan sermaye eksikliği gelişmiş ülkelerden ve ekonomik kurumlardan dış borç biçiminde sağlanabilmesine rağmen, tercih edilen bir çözüm değildir. Bunun nedeni, yukarıda belirtildiği gibi ülkenin siyasi bağımsızlığını tehlikeye atmasıdır.

Ayrıca gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler için, yoğun rekabetin olduğu bu ortamda, sadece nakit sermayesi ile gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak mümkün olmayabilir. Çünkü teknolojik yeniliklerin üretimde kullanılması ekonomik büyümeyi sağlayan faktörlerden biridir. Bu hususta hem gelişmekte olan hem de az gelişmiş ülkeler için çok uluslu şirketler özel bir öneme sahiptir. Dünyada en çok araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) yapan kuruluşlardan biri çok uluslu şirketlerdir ve bu sebeple teknoloji lideri konumundadırlar. Bu nedenle, dünyadaki tüm ülkeler, teknolojik yenilikleri olan çok uluslu şirketleri nakit sermayeyle birlikte ülkelerine yatırım yapmaya ikna etmek için büyük bir yarış içerisindeyler.

DYY'lerin ev sahibi ülke ekonomisi üzerindeki etkisi üç şekilde kendini göstermektedir. Her şeyden önce, ev sahibi ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların ülkenin yurtiçi yatırımlar üzerindeki etkisine bağlıdır. Yurtiçi yatırımların DYY'lerle rekabet etme gücü varsa, ileri ve geri dönük bağlantılar yoluyla çok uluslu şirketlerin sahip olduğu teknolojik bilgileri ele alarak kendilerini geliştireceklerdir. Bu etkiyi DYY'lerin yurtiçi yatırımlar üzerindeki tamamlayıcılık diğer bir deyişle pozitif dışsallık olarak nitelendirebiliriz. Aksi takdirde bu etkiyi, ikame etkisi ve negatif dışsallık olarak kabul edilmektedir.

Ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde doğrudan yabancı yatırımın diğer bir etkisi ise dış ticaret üzerinde göstermektedir. okuluslu şirketlerin amacının teknolojilerini koruyarak daha geniş pazarlara sahip olması ve bu nedenle doğrudan yabancı yatırımlar ülkelere ticari amaçla gelmektedir. DYY'ler yurtdışında kurdukları piyasalara satış yapıyorsa, yurtiçi yatırımlarla tamamlayıcı bir ilişki içinde, ev sahibi ülkeye döviz girişleri sağlayarak olumlu bir etkiye sahip olabilirler. Bununla birlikte, üretimleri sırasında kullandıkları ara malları yurt dışından ithal ederek ve yerli üretimi azaltarak, yerli firmalar ihraç ettikleri yabancı pazarları devralırlarsa, döviz ülke dışına çıkışında olumsuz bir etkisi olacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımların  etkisinden son ve en önemli etkisi ise ev sahibi ülke ekonomileri üzerindeki beşeri sermayesi stoku üzerindeki etkisidir. DYY'nin ev sahibi ülkenin beşeri sermaye stoku üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmesi için, ev sahibi ülkenin beşeri sermaye stokunun öncelikle belirli bir vadeye ulaşmış olması gerekmektedir. Aksi takdirde, ev sahibi ülkedeki DYY'nin sermaye stokunu arttırmakla birlikte, eğitimi personeli kendi bünyesine alarak ev sahibi ülkenin ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır.

Kısacası, DYY'nin ev sahibi ülkelerin ekonomik gelişimi (büyüme) zerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmesi için ev sahibi ülkenin yabancı şirketlerle rekabet edebilmek için yeni teknolojileri ve yurtiçi yatırımları değerlendirebilecek bir olgunlukta beşeri sermaye stokuna ihtiyaı vardır. Bu sebeple, ülkelerin “ne türde olursa olsun yeterki gelsin” sermaye zihniyetini geride bırakarak kendi teknoloji seviyesine uygun, gerekli sektörlere ve bölgelere yönelik DYY'leri uygulayacağı politikalarla yönlendirmelidir.

Dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlar, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme için çok önemlidir. Bunun nedeni, gelişmekte olan ülkelerin düşük i tasarruf seviyelerinden dolayı düşük sermaye oluşumu ile karakterize edilmesidir; bundan dolayı, sınırlarının ötesinden finansal kaynaklara ihtiyaçları vardır. Dış borç ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomi ile aynı düzeyde ilgisi olmadığı açıktır. Bu farkın açıklaması ekonomik büyüme aşamasıdır. Bu nedenle, bu çalışma seçilmiş gelişmekte

olan ülkeler ekonomileri üzerinde daha büyük etkiye sahip olan bir belirleme girişiminde dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında bir değerlendirme yapmıştır.

On seçilmiş gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaptığımız ekonometrik uygulama çerçevesinde, 2006-2019 yılları arasındaki dönemde ülkelere fiili olarak giren dış borç ve DYY'lerin, ekonomik büyüme üzerine olan etkileri neticesinde ülkenin ekonomik gelişmesine katkı sağlayıp sağlamadığı araştırılmıştır. Bu çalışmada ekonomik büyüme bağımlı değişken ve dış borç, doğrudan yabancı yatırım, ihracat ve ithalat bağımsız değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Veriler yıllık olarak Dünya Bankası sitesinden alınmış ve çalışmada verileri analiz etmek için Eviews 9 programını kullanılmıştır.

Çalışmada uygulanmış testlerin (Hausman, Chow/F ve Breusch-Pagan/LM) sonuçlarına göre Tablo 21'de 10 seçilmiş gelişmekte olan ülke için sabit etkilere göre En Küçük Kareler yöntemin sonuçlarını göstermektedir. Tablo 21'de, gösterdiği gibi diğer ekonomik göstergelere göre büyüme oranı için kısa vadeli denklemini oluşturabilir. Ortak etkiler modelinin çıkması seçilen 10 ülkenin kendi aralarında farklılaşmadığını göstermektedir. Yani bu ülkeler bir bütün olarak ele alınabilmektedir. Denklem 11'e göre dış borç ve doğrudan yabancı yatırımlar seçilmiş 10 gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyüme üzerine olumlu bir ilişki olduğunu göstermektedir. Eviews 9 programı dâhilindeki en küçük kareler yöntemi ile yapılan regresyon analizinde R^2 ve F istatistikleri anlamlı çıkmıştır. R^2 'nin %0.897 olması bağımlı değişkenin büyük oranda bağımsız değişkenlere açıkladığını göstermektedir. P (F-istatistiği) 0,05'ten düşük olduğu için, tüm bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken (RGSYİH) için istatistiksel olarak anlamlı bir açıklayıcı güce sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Yani model bir bütün olarak anlamlıdır.

DYY ve bunun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmak için birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmaların çoğu, DYY'nin ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesine olumlu bir katkı bulmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye girişleri, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelere yönelik önemli bir sermaye akışı ve ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesini, makroekonomik istikrarını, altyapısını ve hükümet politikasını kararlı bir şekilde etkilemesidir. Bu yüzden emici kapasite ve uygun politikalar, ev sahibi ülkenin ekonomiyi teşvik etmek için gelişmiş

teknolojinin yayılması, istihdamın artırılması, vergi gelirleri ve yayılma etkisi gibi DYY'nin potansiyellerini gerçekleştirmesi için gereklidir. Politika yapıcıların sözleşmelerde bir kazan-kazan durumu üzerinde durmalarına ihtiyaç vardır. Yabancı yatırımcılar, teknolojinin kolay transferi için yerel yatırımcılar tarafından ortak girişimlerde çalışmak zorundadır. Ancak, seçilmiş gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yurt dışı yatırımların üzerinde durması gerekmektedir. Aynı zamanda yerli yatırımları ve tasarruf oranlarını artırmak gerekmektedir. Genelde ülkeler ekonomik büyümeyi ulaşmak için dış borçlanmayı azaltarak, doğrudan yabancı yatırımlarını çoğaltması gerekmektedir. Çünkü çoğu çalışmalarda ve literatürlerde dış borçlar ülkenin ekonomik büyüme üzerine olumsuz ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlar ülkenin ekonomik büyüme üzerine olumlu etki bıraktığını göstermiştir. Ülkeler, ekonomik büyümeyi hızlandırmak, refah seviyelerini artırmak, yatırım seviyelerini yükseltmek ve sermaye yetersizliğini ortadan kaldırmak için doğrudan yabancı yatırımları ve uzun vadeli dış borçları teşvik etmekte ve bunları en iyi ve faydalı yerlerde kullanmalıdırlar. Bir ülkenin ekonomisinin yapısı ve altyapısı güçlenirken, yabancı yatırımcıların bu ülkeye doğrudan yatırım yapma olasılığı daha yüksek olmalı ve dış borç yükünü azaltarak, ülkeye sermaye girişi nedeniyle finansman artışı artmaktadır. Dolayısıyla ülkeler para ve finansal politikaları doğrudan yabancı yatırım ve uzun vadeli dış borçlanmaya yol açacak şekilde düzenlemelidir. Ekonomik büyümeyi ulaşmak için çalışmada seçilmiş 10 ülkenin hükümetleri tasarrufu artırmak zorundadır. Bu hedefi sağlamak için iyi bir tasarruf politikası uygulaması gerekmektedir. İyi bir tasarruf politikasından maksad çalışmada seçilmiş 10 ülkenin hükümetleri tasarrufu artmalı, faiz oranlarını azaltmalı, iyi ve güvenli bir yatırım ortamı oluşturmalı ve vatandaşları tasarruf etmek için teşvik etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül Y. G, (2009). *Kamu Maliyesi*, Türkmen Kitabevi Yay, Yayın No: 339, 3. Baskı, İstanbul, 2009.
- Aksoy. A ve Tanrıöven. C, (2007). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*, Gazi Kitapevi Yay, 3. Baskı, Ankara, Mayıs 2007.
- Afghah. S. M, (1998). Economic and Non-Economic Factors in Economic Development: The Concepts and Their Differences, April/1998.
- Abuzaid. M. E L, (2011). External debt, economic growth and investment in Egypt, Morocco and Tunisia. University of Gloucestershire, Faculty of Business, phd Thesis, England/2011.
- Alesina, Alberto, Sule Ozler, Nouriel Roubini and Phillip Swagel., (1996). Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, cilt 1, s. 2, s.189-211.
- Rajesh, Chakrabarti and Barry Scholnick, (2002), Exchange Rate Expectations and Foreign Direct Investment Flows. University of Alberta School of Business. 2002, Vol. 138.
- Asri. V. V. G, (2013). The Importance of International Trade in the World, Andhra University. *International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research*, Vol.2, No. 9, P, 111-11.
- A World Bank Country Study, (2005). Education in Ethiopia Strengthening the Foundation for Sustainable Progress, ISBN-10: 0-8213-6226-7, Washington, D.C. U.S.A./2005.
- Asian Development Bank Institute, (2007). Workforce Development in Nepal Policies and Practices. ISBN: 978-4-89974-021-6. Tokyo/Japan/2007.
- Adeel. M, (2020). Pakistan Rich in Natural Resources But Poor in Its Management. Hamdard University, 2020.

- Azeez. B, Oladapo. F ve Aluko. O (2015). External Debt or Foreign Direct Investment: Which Has Greater Significant Economic Impact on Nigeria? Department of Banking and Finance, Ekiti State University. *European Scientific Journal*, vol.11, No.19. 185-195.
- Ajisafe, R. A., Nassar, M. L., Fatokun, O., Soile, O. I., and Gidado, O. K. (2006). External Debt and Foreign Private Investment in Nigeria: A Test for Causality. Obafemi Awolowo University. *African Economic and Business Review*, Vol. 4 No. 1. 48-62.
- Alfaro. L. (2003). Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter? Harvard Business School. Sayfa. 1-31.
- Antwi. G. O, Antwi. J ve K. Poku. P (2013). Foreign Direct Investment: A Journey to Economic Growth in Ghana - Empirical Evidence. Ghana Institute of Management and Public Administration, *International Business & Economics Research Journal Vol 12, Number 5. Ghana*, 573-584.
- Agarwal. M ve Atri. P (2015). Foreign Direct Investment and Poverty Reduction: India in Regional Context, ¹Adjunct Senior Fellow, RIS, New Delhi, ²Centre for International Trade and Development, School of International Studies, Jawaharlal Nehru University, New Delhi. Sayfa; 1-43.
- Akduğan. U, (2017). Türkiye'de Dış Borç Stokunun Belirleyicileri, Trakya Üniversitesi, Havsa Meslek Yüksekokulu, Edirne, *Business and Economics Research Journal Volume 8, Number 2, Türkiye/2017*, pp. 183-202.
- Azam. M (2010). Economic Determinants of Foreign Direct Investment in Armenia, Kyrgyz Republic and Turkmenistan: Theory and Evidence. Department of Management Sciences, Abdul Wali Khan University Mardan, KP-Pakistan. *Eurasian Journal of Business and Economics* 2010, 3 (6), 27-40.
- Agyapong. D ve Bedjabeng. A. K, (2020). External debt stock, foreign direct investment and financial development Evidence from African economies. ¹Department of Marketing and Supply Chain Management, University of Cape Coast, Cape Coast, Ghana, ²Bank of Ghana, Accra, Ghana. *Journal of Asian Business and Economic Studies Vol. 27 No. 1, 2020 pp. 81-98*.

- Alabi, K.O. (2019). The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: Nigeria Experience. Department of Business Administration, Institute of Social Sciences, Istanbul Aydin University, Istanbul, Turkey. *Open Journal of Applied Sciences*, 2019, 9, 372-385.
- Aquastat, (2008). Qatar. Irrigation in the Middle East region in figures–AQUASTAT Survey 2008.
- Afghanistan National EFA 2015 Review Report, (2015). Education for All 2015 National Review Report: Afghanistan, Afghanistan/2015.
- Byrne. D ve Strobl. E, (2011). Defining Unemployment in Developing Countries: The Case of Trinidad and Tobago, Department of Economics, University of Virginia, and Department of Economics, University College, Dublin, Credit Research Paper, No. 01/09.
- Busse, Matthias and Hefeker, Carsten, (2007). Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment. *European Journal of Political Economy*, vol 23, No. 2, pp. 397-415.
- Balcy, B. ve Elal, S. (1995). Le rôle géostratégique de la Turquie. Cahiers d'Etudes sur la Méditerranée Orientale et le monde Turco-Iranien, (19), 485-496.
- Berkeley, (2002). The Relative Richness of the Poor? Natural Resources, Human Capital and Economic Growth Department of Economics Universidad de Chile, January 2002 world bank library.
- Bashir. T, Mansha. A, Zulfiqar. R ve Riaz. R (2014). Impact of FDI on Economy Growth: A Comparison of South Asian States & China. Department of Business Administration, University of Gujrat, Pakistan. *European Scientific Journal January 2014, vol.10, No 1. 446-469.*
- Belyacz. Í ve Kuti. M (2009). Foreign Direct Investment and External Debt in Hungary. University of pecs. *Society and Economy Journal*, Vol. 31, No. 2. 211-234.
- Bakari. S ve Mabrouki. M, (2017). Impact Of Exports And Imports On Economic Growth: New Evidence From Panama. ¹University Of Tunis El Manar, ²Higher Institute of Companies Administration University of Gafsa. Volume 1, Number 2, Year 2017, 67-79.

- Commodities and Trade Division Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2002). The Role of Agriculture in the Development of Least-Developed Countries and Their Integration into the World Economy, P1-190, Rome/2002.
- Congressional Research Service, (2018). Ethiopia, Informing the legislative debate since 1914, 7-7640/2018.
- Cooper. R, (2018). Current and projected impacts of renewable natural resources degradation on economic development in Uganda. K4D Emerging Issues Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies.
- Central Bank of Tanzania, (2020). Bank of Tanzania Annual Report 2018-2019: Monetary Policy- GDP Growth.
- Chen Kun-Ming and Rau Hsiu-Hua, (2004). Exchange Rate Movements and Foreign Direct Investment: Evidence from Taiwanese Investment into China. Department International Trade, National Chengchi University Working Paper Series, Vol.30.
- Chaudhry. İ. S, Iffat. Sh ve Farooq. F, (2017). Foreign Direct Investment, External Debt and Economic Growth: Evidence from Some Selected Developing Countries. School of Economics, Bahauddin Zakariya University, Multan, Pakistan. *Review of Economics and Development Studies*, Vol. 3, No 2. 111-124.
- Çetin. H and Kalaycı. S (2012). The Impact of China's Economic Growth and External Debt on China's Foreign Direct Investment (1982-2010). Okan University and Beykent University, DOI: 10.7763/IPEDR. 2012. V52. 10, 48-52.
- Çöğürücü ve Çoban, (2011). Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009), ¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu, Karaman, ²Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (21): 133-149, 2011.
- Çiftçi. F ve Yıldız. R, (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi, ¹Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ²Erciyes Üniversitesi,

- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü. *Business and Economics Research Journal Volume 6 Number 4, 2015 pp. 71-95.*
- Çetin. Engin Can, (2018). Düyun-u Umumiye ve Osmanlı Dış Borç Tarihi Genel Bir Bakış. Namık Kemal Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 7, Sayı 14. 234-249.
- Doğan. Z, (2014). Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar Ve Büyümenin Yersel Dinamikleri, Öğr. Gör, Ardahan Üniversitesi, İİBF, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6, Eylül 2014, s. 365-380.
- Denisia. V, (2010). Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories, , Academy of Economic Studies, Romania, Bucharest/2010, *European Journal of Interdisciplinary Studies vol: S. 53-59.*
- Dupasquier C. ve Osakwe P.N (2005). Foreign Direct Investment in Africa: Performance, Challenges and Responsibilities. *Journal of Asian Economics 17 (2006) 241–260.*
- Dönmez. Aygöl, (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, ADANA / 2009.
- Dao. Q. M, (2007). Human capital, poverty, and income distribution in developing countries, Carleton University, *Journal of Economic Studies, Vol. 35 Issue: 4, pp.294-303.*
- Ernst, C. (2005). “The FDI employment link in a globalising world: The case of Argentina, Brasil and Mexico”, Employment Strategy Papers, 2005/17, Employment Analysis Unit, Employment Strategy Department.
- Environmental Performance Index, (2018). Global Metrics for the Environment: Ranking Country Performance on High-Priority Environmental Issues, Center for International Earth Science Information Network, Columbia University.
- Economic Development Board Bahrain, (2018). Bahrain Economic Quarterly, Bahrain/2018.

- European Commission, (2019). European Economic Forecast Autumn 2019, European Economy Institutional Papers, ISBN 978-92-79-98862-2, Luxembourg/2019.
- European Commission, (2018). Education and Training Monitor 2018 in United Kingdom, European Union, ISSN 2466-9997, Luxembourg/2018.
- European Commission, (2018). Education and Training Monitor 2018 Spain, European Commission, ISSN 2466-9997, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018.
- European Commission, (2020). European Economic Forecast Spring 2020, Institutional Paper 125, ISSN 2443-8014, Luxembourg/May 2020.
- European Commission, (2018). Education and Training Monitor 2018 Poland, ISSN 2466-9997, Luxembourg/2018.
- European Commission, (2018). Education and Training Monitor 2018 Germany. ISSN 2466-9989. Luxembourg/2018.
- European Commission, (2018). Country Report United Kingdom 2018. Commission Staff Working Document, No: 1176/2011.
- Education & Training Quality Authority, (2017). Kingdom of Bahrain, Education & Training Quality Authority, Annual Report 2017.
- Erataş. F ve Başcı Nur. H (2012), Dış Borç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: “Yükselen Piyasa Ekonomileri” Örneği, ^{1,2}Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Jel Kodları: F34, F43, C33.
- Egeli. A. H ve Egeli. H, (2008). Bir Geçiş Ekonomisi Olarak Kırgızistan'ın Dış Borçlarının Sürdürülebilirliği, *Sosyoekonomi / 2008-1 / 080101*.
- Ekim. N, Acar. M ve Uçan. O, (2019). Entelektüel Sermayenin Finans Sektöründe Değer Yaratmadaki Rolü: Türk Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. ¹Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Mezunu, ²Selçuk Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ³Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü. *Verimlilik Dergisi 2019/4, S. 37-63*.

- Furmoly. H, (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Etkileri: Hindistan Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara-2015.
- Frederichson. G. H, (1990). Public Administration and Social Equity, University of Kansas, Public Administration Review, Vol. 50, No. 2 (Mar. - Apr., 1990), pp. 228-237.
- Fantom. N, ve Serajuddin. U, (2016). The World Bank's Classification of Countries by Income, Manager and Senior Economist-Statistician at the Development Data Group (DECDG) of the World Bank, Policy Research Working Paper 7528.
- Federal Environment Agency, (2016). The Use of Natural Resources Report for Germany 2016. İSSN: 2363-8311.
- franceintheus, (2007). The Education System in France, Ministry of Foreign Affairs, 2007.
- Gürak. H, (2006). *Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi*, Ekin Kitabevi, 1. Basım, Bursa/2006.
- Güvel. A. E, (2011). *Ekonomik Büyüme Kuramları Ulusların Zenginliğinin Dinamikleri*, Karahan Kitabevi, Yayın No: 157, 1. Baskı, Adana/2001.
- G.P. Thomas, (2012). Bahrain: Mining, Minerals and Fuel Resources. University of Manchester, Geochemistry and a Masters in Earth Sciences.
- Government of Nepal Ministry of Health and Population, (2017). Annual Report Department of Health Services 2074/75 (2017/18).
- Gül. E, Kamacı. A ve Konya. S (2012). Dış Borcun Büyüme üzerine etkileri: Orta Asya Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği. ¹Sakarya üniversite, ^{2,3}Artvin Çoruh üniversite. International Conference on Eurasian Economies 2012, Ss. 169-174.
- Genç. C. M ve Tandoğan. D, (2015), The Impact Of External Debt On Economic Growth In Turkey: An Ardl Bounds Testing Approach, ¹Karadeniz Technical University Department of Economics, ²Karadeniz Technical University Vakfıkebir Vocational School, *PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal*, Cilt/Vol: 11, Sayı/Num: 1 Sayfa/Page: 65-87, 2015.

- Hogendorn. S. J, (1996). *Economic Development*, Copyright Harper College Publishers, publish No: 338.9, Third Edition, New York/ 1996.
- Hymer, S, (1960). *The International Operations of Nation Firms: A Study of Foreign Direct Investmen. B. A*, Mogill University, MIT Press, Cambridge, UK/1960.
- Hanif. M. N (2002). *Public Debt Management*. Pakistan Institute of Development Economics, Islamabad.
- Hassan. A, Mahmood. K ve Allah Bukhsh. H, (2017). *Healthcare System of Pakistan*.^{1,2,3}College of Physicians and Surgeons Pakistan, *International Journal of Advanced Research and Publications*. Vol. 1 Issue 4, 2017, P. 170-173.
- Horak. J, (1999). *Environmental Issues In Developed And Developing Countries: A View From The Chemical Community In The Czech Republic*, Prague Institute of Chemical Technology, P, 5-13, Czech Republic/1999.
- Human Development Report, (2019). *Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*, New York/2019.
- Halunga. R, Orme. C ve Yamagata. T, (2016). *A Heteroskedasticity Robust Breusch-Pagan Test for Contemporaneous Correlation in Dynamic Panel Data Models*.¹Department Economics, University of Bath, ²Economics, University of Manchester, ³DERS, University of York & ISER, Osaka University. P. 1-40.
- Helian. M.T ve Dacka. I, M, (2016). *The Impact of External Debt and Foreign Direct Investment on Economic Growth: Empirical Evidence from Tanzania*.¹College of Economics and Trade, Hunan University, Changsha, China. ²*School of Finance and Statistics, Hunan University, Changsha, China. Dergisi*, Vol. 7, No. 2; 154-162.
- Hüseyini. İ, (2017). *Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracatın Sofistike Değeri Üzerindeki Etkisi: Brics Ülkeleri Ve Türkiye*, Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü İbrahim, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 4, 2017, s. 79-95.
- Işık. A. K, Organ. İ, Karayılmazlar. E ve Işık. H, (2005). *Kamu Maliyesi*, Ekin Kitapevi Yay, Bursa, 2005, 3. Baskın.

- International Monetary Fund, (2003). Foreign Direct Investment Trends and Statistics, October 28, 2003.
- International Organization for Migration, the UN Migration Agency, (2018). Information on Return and Reintegration in Ethiopia 2018.
- international monetary fund, (2018). Japan, 2018 Article Iv Consultation—Press Release; Staff Report; And Statement By The Executive Director For Japan. IMF Country Report No. 18/333.
- International Labour Organization, (2019). World Employment Social Outlook Trends 2019, Geneva /2019.
- J.D. Pitchford, (1990). External Debt and Foreign Investment. Australian National University. Department of Economics. *Economic Analysis and Policy*, Vol. 20 No. 01. 17-32.
- Javaid. W (2016). Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth of Pakistan- An ARDL-ECM Approach. Department of Economics. Sayfa; 1-48.
- Jeeshim ve Kucc, (2008). Statistical Inferences in Linear Regression. Vol. 625, P. 7-14.
- Kida. N. M (2017). External Debt and FDI in Kosovo, Stimulating Growth. College AAB, Pristina, Albania. *European Journal of Economics and Business Studies*, Vol. 8 Nr. 1. 73-79.
- Kudaisi, B.V ve Idharhi, K. F (2015). FDI, Foreign Debts and Growth in Developing Countries: Evidence from Nigeria. Department of Economics, Adekunle Ajasin University. *Developing Country Studies*, Vol.5, No.17. Nigeria 51-65.
- Khemayis. Z, Mohamed. M and Nesrine. D, (2016). External Debt and Economic Growth: Case of Tunisia. Department of Economic University of Jendouba, Tunisia. *International Journal of Economics and Finance*; Vol. 8, No. 6; 129-140.
- Khakan N and Rabia N (2016). Significance of Foreign Direct Investment in the Economic Development of Pakistan and Afghanistan. Department of Accounting & Finance, University of Lahore. Sayfa; 1-4.
- Karluk. S. R, (2009). ‘*Uluslararası Ekonomi*’ Beta. 9. Baskın Haziran 2009 İstanbul.
- Yeldan. E. ‘İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri’ Basım, Eylül 2010 Ankara

- Kaya Kanlı ve Aydoğuş, (2016). Dış Borç Yaratmayan Büyüme Modeli Ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Türkiye Örneği, ¹Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, ²Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4(1) 2016.
- Kamacı (2016). Dış Borçların Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerine Etkileri: Panel Eşbütünlük ve Panel Nedensellik Analizi, Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, Volume 2, pp. 1-11, Bartın, Türkiye/2016.
- Khodjamurodov. G, Sodiqova. D, Akkazieva. B ve Rechel. B, (2016). Tajikistan Health system review. ¹State Surveillance Service over Medical Activities and Social Protection, Ministry of Health and Social Protection, ²Ministry of Health and Social Protection, WHO Country Office Tajikistan, European Observatory on Health Systems and Policies, London School of Hygiene & Tropical Medicine. Vol. 18 No. 1 2016.
- Kalenderoğlu. Mahmut, (2012). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*, Seçkin Yay, Yayın No: 12416, 12. Baskı, Ankara, 2012.
- Karan Mehmet Baha, (2011). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*, Gazi Kitapevi Yay, 3. Baskı, Ankara, Ocak 2011.
- Kencali Uulu. Süyündük, (2012). Kırgızistan'da Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörlere Dağılımı ve Enerji Sektörünün İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans Tezi. İzmir, 2012.
- Kızılkaya. O, (2017). İktisadi Büyüme, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat, Sunum, S. 1-54.
- Kurtishi-Kastrati Selma, (2013). The Effects of Foreign Direct Investments for Host Country's Economy. American University of the Middle East, Faculty of Business, Kuwait. *European Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol. 5, Issue 1. 26-38.
- Kurtaran. Ahmet, (2006). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. Arş. Gör, KTÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme ABD, 367-368.

- Lipsey, R.E. (2004). "Home-and host-country effects of foreign direct investment" in Challenges to globalization: Analyzing the economics University of Chicago Press, Volume ISBN: 0-262-03615-4, pp. 333-382.
- Lall. S, (1995). Employment and foreign investment: Policy options for developing countries. *International Labour Review, Geneva Vol. 134, Iss. 4-5, (1995): 521.*
- Latorre, C. María, (2008). Multinationals and foreign direct investment: Main theoretical strands and empirical effects, Departamento de Economía Aplicada II, Universidad Complutense de Madrid, Cuaderno de Trabajo número 06/2008.
- Lasbrey. A, EnyoghasimĠ M, Tobechi. A, Uwajumogu. N, Chukwu. B, ve Kennedy. O, (2018). Foreign Direct Investment and Economic Growth: Literature, from 1980 to 2018. ^{1,2,3,4,5,6} Department of Economics and Development Studies, Faculty of Management and Social Sciences, Alex Ekwueme Federal University, Nigeria. *International Journal of Economics and Financial Issues, 2018, 8(5), 309-318.*
- Lebe. F ve Bafiar. S, (2008). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dışlama Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, ¹Bozok Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi iktisat Bölümü, ²Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Tisk Akademi 2008 / II, PP: 182-199.
- Marimuthu. M, Arokiasamy. L and İsmail. M, (2009). Human Capital Development and Its Impact on Firm Performance: Evidence from Developmental Economics, Universiti Tunku Abdul Rahman and Universiti Putra Malaysia, *the Journal of International Social Research, Volume 2 / 8, PP. 265-272.*
- Mundell, R. A. (1957). "International trade and factor mobility", *The American Economic Review, vol. 47, pp. 321-335.*
- Ministry of Finance and Economic Planning, (2019). Annual Economic Report Fiscal Year 2017/2018.
- Ministry of Natural Resources, (2011). National Policy for Water Resources Management. Report 211.
- Murzakulova. A ve Mestre. İ, (2016). Natural Resource Management Dynamics in Border Communities Of Kyrgyzstan And Tajikistan. ¹Mountain Societies

Research Institute, University of Central Asia, ²University Jean Moulin-Lyon III and French Institute for Research in Central Asia. Research Report/2016.

Mukasa. N, (2012). Uganda Healthcare system profile: Background, Organization, Policies and Challenges. Erasmus Mundus European Master in Sustainable Regional Health Systems. *Journal of Sustainable Regional Health Systems*, Issue 1. Vol. 1, 2012, P. 1-36.

Ministry of Education and Sports, (2017). Education And Sports Sector Strategic Plan 2017/18-2019/20.

Ministry of Agriculture and Natural Resources, (2016). Pest Management Support Services Strategy for Ethiopia. Addis Ababa, Ethiopia 2016.

Makoni. L. P, (2015). An Extensive Exploration of Theories of Foreign Direct Investment, Department of Finance, Banking and Risk Management at the University of South Africa, Risk governance & control: financial markets & institutions / Volume 5, Issue 2, 2015.

Mahembe. E dmore, (2014). Foreign Direct Investment Inflows and Economic Growth in SADC Countries – A Panel Data Approach, University of South Africa, Department: Economics, Master Thesis, Pretoria, August/ 2014.

Mongsawad. P (2001). Debt and Foreign Direct Investment in a Small Developing Economy. The Faculty o f the Graduate School University o f Missouri-Columbia. *Journal of UMI Microform*, 3025639. 9-118

Nketsiah. Ĩ ve Quaidoo. M (2017). The Effect of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Ghana. ¹Directorate of Research, Innovation and Consultancy, University of Cape Coast. Department of Economics, University of Cape Coast, Cape Coast, Ghana. *Journal of Business and Economic Development* 2017; 2(4): 227-232.

Nwannebuik. S. U, James Ike. U ve Onuka. Ĩ. O, (2016). External Debt And Economic Growth: The Nigeria Experience. ¹Department of Accounting & Finance, Godfrey Okoye University. ²Doctoral Student at Nnamdi Azikiwe University. ³Lecturer at Department of Accounting & Finance, Godfrey Okoye University,

Nigeria. *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research* Vol.4, No.2, pp.33-48.

Najaf. R and Najaf. Kh (2016). Importance of FDI on the Growth of Pakistan and Armenia. Department of Accounting and Finance, University of Lahore. Sayfa; 24-26.

National Health Regulatory Authority, (2019). 2019 Annual Report Kingdom of Bahrain.

Natural Resources Governance Institute, (2017). Tanzania's New Natural Resources Legislation: What Will Change?. Tanzania/2017.

National Institute for Research and Training (NIRT) & American Institute of Research (AIR), (2017). Nepal Education Sector Analysis, 2017.

National Bank of Ethiopia, (2018). 2017/18 Annual Report of Ethiopia, Ethiopia/2017/18.

Nunnekamp ve Ajaga (2008). Inward FDI, Value Added and Employment in US States: A Panel Cointegration Approach. Kiel Institute for the World Economy, Düsternbrooker Weg 120, 24105 Kiel, Germany.

Nguku K. Eric, (2013). Relationship Between Foreign Direct Investment and Balance of Payment in Kenya, University of Nairobi, School of Business, Research Project, Kenya/2013.

OECD Conference, (2008). The Impact of Foreign Direct Investment on Wages And Working Conditions, Paris/ France, 23-24 June 2008.

Osano M. Hezron and Koine W. Pauline, (2016). Role of foreign direct investment on technology transfer and economic growth in Kenya: a case of the energy sector. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*. DOI 10.1186/s13731-016-0059-3.

OECD, (2009). Natural Resources and Pro-Poor Growth The Economics And Politics, DAC Guidelines and Reference Series A Good Practice Paper, SS, 1-170, 2009.

Otsuka. K ve Sonobe. T, (2011). A Cluster-Based Industrial Development Policy for Low-Income Countries, Policy Research Working Paper 5703.

OECD, (2018). OECD Economic Surveys: France 2019 Overview.

OECD, (2019). State of Health in the EU France: Country Health Profile 2019.

- OECD, (2018). Developments In Individual Oecd And Selected Non-Member Economies, pp,114-116, 2018.
- OECD, (2019). Education at a Glance: Country Note Japan, OECD/2019.
- OECD, (2019). Health at a Glance 2019: United Kingdom, 2019.
- OECD, (2017). State of Health in the EU Poland Country Health Profile 2017, european commission/2017.
- OECD, (2019). Education at a Glance 2019: Saudi Arabia. P. 1-4.
- OECD, (2009). National Accounts of OECD Countries 2009, Volume I, Main Aggregates.
- Ostadi. H and Ashja. H (2014). The relationship between external debt and foreign direct investment in D8 member countries (1995-2011). Department of Economic, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. *WALIA journal*, 30(S3). 18-22.
- Özden. M, (2014). İktisadi Büyüme Ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri Ve Önemi: Türkiye Örneği, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ/2014.
- Özsağır. A, (2008). Düünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, Gaziantep Üniversitesi, İİBF / İktisat Bölümü. *KMU İİBF Dergisi Yıl:10 Sayı:14 Haziran/2008*
- Palmer. T. N, (2012). The Importance of Economic Growth, Management department at University of Nebraska-Kearney, Article Paper, 2012, P. 6.
- Piętak. L, (2014). Review Of Theories And Models Of Economic Growth, Ph.D., University of Łódź, Faculty of Economics and Sociology, Departament of World Economy and European Integration, Comparative Economic Research, Volume 17, Number 1, 2014, p. 45-60.
- Popovici, O.C. & Călin, A.C, (2014). "FDI theories. A location-based approach". *Romanian Economic Journal*, vol. 17, no. 53, pp. 3-24.
- Pakistan Government, (2018). Pakistan Economic Survey 2017-18. P. 152-163. Pakistan/2018.

- Peter. N, Meriel. A & Peter. S, (2012). Interplay of Foreign Aid, External Debt and Economic Growth: The Nigeria Experience. Department of Economics, University of Calabar, Calabar, Nigeria. *International Journal of Economics and Finance Vol. 4, No. 8; 2012. 177-185.*
- Pulatova, M. (2016). Effects of Foreign Direct Investment and Firm Export in Economic Growth: Evidence from Uzbekistan. Department of Finance, Tashkent Financial Institute. *European Journal of Business and Management, Vol.8, No.3, 2016. 179-182.*
- Patricia ve Manus, (2011). Introduction to Regression Models for Panel Data Analysis. Indiana University Workshop in Methods October 7, 2011.
- Rasiah, R, & Gachino, G. (2005). Are foreign firms more productive, and export and technological intensive than local firms in Kenyan manufacturing? *Oxford Development Studies, 33(2), 211–228.*
- Radu. M, (2015). Political stability - a condition for sustainable growth in Romania? Bucharest University of Economic Studies, Romania. *Procedia Economics and Finance 30 (2015) 751-757.*
- Research and Markets, (2018). Analysis & Future Growth Dynamics Of Qatar's Economy, Country Intelligence Report, Doha, Qatar/2018.
- Sugözü. İ. H, (2010). *Devlet Borçları IMF – Dünya Bankası ve Türkiye*, Nobel Yay, Yayın No: 1573, 1. Baskın, Ankara, Ekim, 2010.
- Seyidoğlu, Halil, (2002). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*, Güzem Yayınları No: 14, Geliştirilmiş 12. Baskı, İstanbul/2012.
- Sharipov. İ, (2015). Contemporary Economic Growth Models And Theories: A literature Review, PhD student, Doctoral School of Economics and Business Administration, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, CES Working Papers – Volume VII, Issue 3.
- Solow. R. M, (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Journal of Economics, Vol. 70, No. 1 (Feb., 1956), pp. 65-94.*

- Sembenelli. A and Siotis G, (2002). Foreign Direct Investment, Competitive Pressure, and Spillovers. An Empirical Analysis on Spanish Firm Level Data. Department of Economic and Financial Sciences, Faculty of Economics, University of Turin, Corso Unione Sovietica 218bis, 10134 Torino.
- Skenderi. M, (2012). The Impact of Technological Transfer from Foreign Direct Investment (FDI) on Host Economies - The Case of Albania, University of Sheffield, School of Management, doctor thesis. Sheffield, UK/2012.
- State Bank of Pakistan, (2018). Second Quarterly Report for the year 2017-18 of the Board of Directors of State Bank of Pakistan.
- Schitzer. M (2000). Debt v. Foreign Direct Investment: The Impact of Sovereign Risk on the Structure of International Capital Flows. University of Munich. The London School of Economics and Political Science 69, 41- 67, 2000.
- Sumon. K. K, (2014). Foreign direct investment and economic growth in Bangladesh economy. Department of Finance and Banking, Begum Rokeya University, Rangpur, Bangladesh. *International Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 2014; 2(6): 339-346.
- SAS Institute Inc, (2018). SAS/ETS® 15.1 User's Guide The PANEL Procedure. USA/2018.
- Sokang. K, (2018). The Impact of Foreign Direct Investment on the Economic Growth in Cambodia: Empirical Evidence. Faculty of Management and Tourism, Cambodian Mekong University, Phnom Penh, Cambodia. *International Journal of Innovation and Economic Development Vol 4 Issue 5, 2018 Pages 31-38*.
- Sudha. B, (2013). Foreign Direct Investment, Department of Commerce, Sri Sarada, Niketan College for Women Amaravathipudur, Karaikudi. Volume: 2 Issue: 4 2013 ISSN No 2277 – 8179.
- Şeker. M, (2006). Dış borçlanmaya teorik bir bakış ve dış borçların ekonomik etkileri, *Sosyoekonomi/2006-1/060104*.
- Shafaeddin. M, (1998). How Did Developed Countries Industrialize? The History of Trade and Industrial Policy: The Cases of Great Britain and the USA, UNCTAD Discussion Paper, No. 139, 1998.

- Tatar. Tefik, (1985). *Yatırım Seçimi ve Değerlendirme Teknikleri*, Gazi Üniversitesi Basın – Yayın Yüksekokulu Matbaası, Yayın No: 75, Ankara, 1985.
- Tetik. S, (2011). Türkiye’de Ekonomik Büyüme İle Enerji Harcamalar Arasındaki İlişki, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara/2011.
- Tanrikulu. K, (1983). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisinin Değerlendirilmesi, İktisadi Plânlama Başkanlığı Uzun Vadeli Planlar Dairesi, Uzmanlık Tezi, Ankara/Ekim 1983.
- Türkiye Kalkınma Bankası A. Ş. Genel Araştırmalar, (2003). Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ocak/ 2003, Ankara.
- Thomas R. D, Zumbo. D. B, kwan. E and Schweitzer. L, (2014). On Johnson’s (2000) Relative Weights Method for Assessing Variable Importance: A Reanalysis, Sprott School of Business, Carleton University and University of British Columbia, Multivariate Behavioral Research, 49:329–338, 2014.
- Transparency International, (2018). Corruption Perception Index 2018, ISBN: 978-3-96076-116-117.
- The World Bank, (2013). Tajikistan Policy Notes on Public Expenditures, Policy Note No. 3 Review of Public Expenditures on Education, Report No. 89182-TJ, Washington, D. C./2013.
- Tülümce. Y. S ve Yavuz. E, (2016). Türkiye’de Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. ^{1,2}Pamukkale Üniversitesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı. Sayfa: 1034-1048.*
- Tahiri. N. R, (2017). Impact of Foreign Direct Investment on Economic of Afghanistan. Oruj University. Munich Personal RePEc Archive. Paper No. 82264, 1-18.
- Theodore. M and Polyxeni. K (2016). FDI in Central Asia: The Case of Uzbekistan. ^{1,2}University of Thessaly Department of Economics Korla. *Applied Econometrics and International Development; Vol. 16-1 (2016). 64-76.*
- The World Bank, (2018). A Proposed Global Partnership For Education (Gpe) Grant In The Amount Of Us\$5 Million To The Republic Of The Gambia For An Education Sector Support Program. Report No: PAD238. 2018.

- The Attorney General's Chambers & Ministry of Justice, (2018). Combined Report On The African Charter On Human And Peoples' Rights For The Period 1994 And 2018. And Initial Report Under The Protocol To The African Charter On The Rights Of Women In Africa. 2018.
- The World Bank, (2018). Ukraine Economic Update 2018.
- Ulusoy. Ahmet, (2001). *Devlet Borçlanması*, Derya Kitapevi Yay, Trabzon, Ocak 2001.
- Uluatam. Özhan, (1996). *Kamu Maliyesi*, Sevinç Matbaası, Yayın No: 12300 Ankara/1996.
- UNCTAD, (2007). World Investment Report, Transnational Corporations, Extractive Industries and Development, New York, July 2007.
- UNEP, (2013). Natural Resource Management and Peacebuilding in Afghanistan, P.O. Box 30552, Nairobi, KENYA/2013.
- USAID, (2019). Afghanistan Food Security Outlook.
- Unicef, (2018). Education Budget Brief 2018 Tanzania/2018.
- United Nation, (2019). World Mortality 2019 Data Booklet, Department of Economic and Social Affairs, ISBN: 978-92-1-148330-7/2019.
- US Embassy, (2007). The State of Kuwait. Area, Geography, & Climate.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, (2018). TVET Country Profile: Kuwait.
- Unicef, (2018). Somalia Annual Report 2018, Somalia/2018.
- Valerievna. L. M ve Viktorovich. P. S, (2018). Foreign Direct Investments Impact on Economic Growth in Developing Countries. Russian State Social University, Moscow, Russia. *TEM Journal. Volume 7, Issue 4, Pages 731-737.*
- Wamboye. E. (2002). External Debt, Trade and FDI on Economic Growth of Least Developed Countries. Business Department Pennsylvania State University. 1-43.
- Wooldridge. M. F, (2002). Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.

- Williams, D. (2003). Explaining employment changes in foreign manufacturing investment in the UK. Department of Strategic Management and Marketing, Nottingham Business School, Nottingham Trent University, Burton Street, Nottingham NG1 4BU, UK. *International Business Review*, 12(4), 479-497.
- World Bank and IMF, (2014). Revised Guidelines For Public Debt Management, April 1, 2014.
- Wasıl. R. M, (2015). Afganistan Ekonomisi Ve Ekonomik Entegrasyonlar (Eco) Örneği. Yüksek Lisans Tezi İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara/2015.
- West. J ve Desai. P, (1995). Diverse Structures and Common Characteristics of Developing Nations. Oxford University, Columbia University, p 27-54.
- World Health Organization, (2019). Who Afghanistan Country Office 2019.
- World Economic Forum, (2020). Global Gender Gap Report 2020, ISBN-13: 978-2-940631-03-2, Switzerland/2020.
- World Bank Group, (2018). TAJIKISTAN: Rogun HPP - Potential Resource for Building Human Capital.
- WHO, (2017). Working Together to Promote Health, Annual Report 2017.
- WHO, (2018). Spain Health System Review 2018, World Health Organization, ISSN 1817-6127 Vol. 20 No. 2, Denmark/2018.
- World Bank Group, (2019). Nepal Development Update, Envisioning A Future Data Ecosystem İn Federal Nepal 2019. Washington, DC, USA.
- World Vision Rwanda, (2018). 2018 Annual Report, Rawanda/2018.
- World Economic Forum, (2020). Global Gender Gap Report 2020. ISBN-13: 978-2-940631-03-2. Switzerland/2020.
- World Health Organization, (2018). Health Emergency Response in Ukraine. Annual Report 2018, Regional Office for Europe.
- Web Japan, (2005). Geography And Climate: A country of diverse topography and climate.

- World Health Organization, (2018). Japan Health System Review. Health Systems in Transition, Vol. 8 No. 1 2018.
- World Health Organization, (2019). Kuwait: Country Cooperation Strategy at a glance.
- WHO, (2013). Who Country Cooperation Strategy 2008–2013, Gambia. ISBN: 978 929 023 1158. India/2013.
- World Economic and Social Survey, (2006). Foreign Direct Investment and Development An historical perspective, 30 January 2006.
- World Bank Reort, (2008). Technology and Development, Global Economic Prospects 2008: Technology Diffusion in the Developing World, Washington DC/2008.
- Yılmaz. Ö ve Akıncı. M, (2012). *İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri*, Nobel Yay, Yayın No: 328, 1. Basım, Ankara/ Mart 2012.
- Yılmaz. M, (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir/2008.
- Yılmaz. T, Zeren. F Ve Koyun. Y, (2017). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme Ve Karbondioksit Emisyonu İlişkisi: Brics Ve Mınt Ülkeleri Üzerinde Ekonometrik Bir Uygulama, ¹Ersay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Burdur. ²Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme, Tekirdağ. ³Ersay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansal Yönetim, Burdur. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, S.4, s.1235-1254.*
- Yang Boqiong, Yang Jun and Zhao Qiran, (2009). Environmental Impact of Foreign Direct Investment toward Host Countries, School of Economics and Management, Beijing University of Agriculture, Beijing 102206, Chin, 2Center for Chinese Agricultural Policy, Chinese Academy of Sciences, Beijing 100101, China and College of Economics and Management, China Agricultural University, Beijing 100083, China.
- Zhang, (2005). Economic growth Theory, Capital, Knowledge and Economic Structures, Ritsumeikan Asia Pacific University, Japan/2005.

Zahonogo. P, (2017). Trade and economic growth in developing countries: Evidence from sub-Saharan Africa, Ouaga II Üniversitesi. *Journal of African Trade* 3:1-2, 41–56.

Internet kaynaklar

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/zorunlu_borclar.html), Erişim Tarihi: 20.05.2019

<https://connectusfund.org/17-big-advantages-and-disadvantages-of-foreign-direct-investment>, Erişim Tarihi: 22.05.2019

[https://en.wikipedia.org/wiki/Competition_\(economics\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Competition_(economics)), Erişim Tarihi: 02.06.2019

<https://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp>. Erişim Tarihi: 05.06.2019

<https://econ.economicshelp.org/2009/11/importance-of-economic-growth.html>, Erişim Tarihi: 17.07.2019

<https://bilgihanem.com/dis-borc-nedir/>, Erişim Tarihi: 19.07.2019

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>, sayfa dan alınmıştır, Erişim Tarihi: 21.03.2020

<https://worldpopulationreview.com/countries/low-income-countries/>, Erişim Tarihi: 24.03.2020

<https://worldpopulationreview.com/countries/high-income-countries/>, Erişim Tarihi: 25.03.2020

http://www.economicsconcepts.com/common_characteristics_of_developing_countries.htm, Erişim Tarihi: 06.04.2020

<https://www.knowledgate.com/characteristics-of-developing-countries/>, Erişim Tarihi: 27.03.2020

<https://www.ukessays.com/essays/economics/role-of-technology-in-economic-development-economics-essay.php>, Erişim Tarihi: 15.04.2020

<http://www.economicsdiscussion.net/developing-economy/characteristics-developing-economy/common-characteristics-of-developing-countries-economics/29990>, Erişim Tarihi: 01.04.2020

<https://www.lifepersona.com/the-7-features-of-a-most-developed-country>, Erişim Tarihi: 03.04.2020

<https://www.transparency.org/what-is-corruption#what-is-transparency>, Erişim Tarihi: 12.04.2020

<https://www.transparency.org/cpi2018>, Erişim Tarihi: 18.04.2020

<https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview>, Erişim Tarihi: 20.04.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-natural-resources-of-nepal.html>, Erişim Tarihi: 19.07.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-rwanda.html>, Erişim Tarihi: 05.15.2020

<https://www.worldbank.org/en/country/gambia/overview>, Erişim Tarihi: 01.20.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-the-gambia>, Erişim Tarihi: 18.04.2020

<https://worldpopulationreview.com/countries/uganda-population/>, Erişim Tarihi: 19.04.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-ukraine.html>, Erişim Tarihi: 25.07.2020

<https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2018/09/12/why-ukraines-education-system-is-not-sustainable>, Erişim Tarihi: 26.07.2020

<https://www.britannica.com/place/France/Resources-and-power>, Erişim Tarihi: 15.06.2020

<https://worldpopulationreview.com/countries/germany-population/>, Erişim Tarihi: 15.06.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-japan.html>,
Erişim Tarihi: 16.06.2020

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uk.html>, Erişim Tarihi:
08.05.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-the-united-kingdom.html>, Erişim Tarihi: 13.06.2020

<https://www.reference.com/geography/natural-resources-spain-29edd2148cbd92f>, Erişim
Tarihi: 20.06.020

<https://www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/kuwait-economic-update-october-2019>, Erişim Tarihi: 20.06.2020

<https://www.britannica.com/place/Kuwait/Demographic-trends>, Erişim Tarihi:
22.06.2020

<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-major-natural-resources-of-qatar.html>,
Erişim Tarihi: 26.05.2020

<https://knoema.com/atlas/Qatar>, Erişim Tarihi: 27.06.2020

[https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?plotter=h5&primaryCountry=QAT&tresho
ld=10&topic=PI](https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?plotter=h5&primaryCountry=QAT&treshold=10&topic=PI), Erişim Tarihi: 02.07.2020

<https://www.thoughtco.com/geography-of-poland-1435384>, Erişim Tarihi: 25.06.2020

<http://countrystudies.us/poland/48.htm>, Erişim Tarihi: 26.06.2020

<https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia>, Erişim Tarihi: 27.07.2020

<https://data.worldbank.org/products/ids>, Erişim Tarihi: 20.07.2020

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, Erişim Tarihi: 20.07.2020

<https://www.baskent.edu.tr/>, Erişim Tarihi: 23.07.2020

[https://connectusfund.org/17-big-advantages-and-disadvantages-of-foreign-direct-
investment](https://connectusfund.org/17-big-advantages-and-disadvantages-of-foreign-direct-investment), Erişim Tarihi: 15.01.2019

<https://www.intelligenteconomist.com/economic-growth-and-development/>,Eriřim

Tarihi: 02.03.2019

EKLER

Çalışmanın ekler kısmında çalışmada kullandığı verileri daha iyi ve net bir şekilde belirtmek amacıyla göstermiştir. Ekonometrik biliminde verilerin analizi için üç çeşit veri yöntemi kullanılmakta, bu yöntemler Yatay kesit, Zaman serisi ve Panel veri yöntemleridir. Bu yöntemlerin veri düzeltilmesi birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bu çalışmada panel veri yöntemi kullanıldığı için verileri, panel veri şeklinde düzeltilmiştir. Veriler Dünya Bankası sitesinin 2006-2019 yılları arasında ve tamamın ikinci el olarak alınmıştır.

	Sıra	Yıllar	RGSYIH	DB	DYY	İhracat	İthalat
AFG	1	2006	91201007.57	12812154.96	-3220440.542	67948764.65	23090096.38
	1	2007	117339768.2	24352195.12	-3868562.025	73074228.39	22432663.57
	1	2008	96258956.18	20414493	-384237.5823	70385864.02	25940432.85
	1	2009	127100772.6	25342465.09	-573295.6392	84731158.57	28852286.39
	1	2010	158565747.3	24356239.06	-1907744.32	99500504.21	29452272.58
	1	2011	159245205.4	23502828.67	-466649.9794	106494767.6	34882585.91
	1	2012	168072710.1	22932944.88	-477486.7509	105247568.8	31877579.96
	1	2013	160890631.1	20243142.33	-378037.182	88734927.27	31521019.46
	1	2014	153136901.7	19533591.06	-321266.2571	78733113.5	24168643.75
	1	2015	149809080.8	19844193.55	-1262849.737	65073383.26	17509661.41
ETH	2	2006	449206487.2	65289750.64	-16028744.33	-16028744.33	155100429.2
	2	2007	494145658.9	64976031.2	-5566407.176	-5566407.176	173123015.5
	2	2008	470135118.9	49440586.03	-1885228.353	-1885228.353	166709944.1
	2	2009	519356532.3	85822528.3	-3545799.565	-3545799.565	144785440.1
	2	2010	663694583.1	161550247.8	-6391582.094	-6391582.094	219828187.4
	2	2011	536651558.3	144546623.7	-10557850.06	-10557850.06	169292541.8
	2	2012	589575757	142442352.4	-3791991.483	-3791991.483	186486384.7
	2	2013	603570089.4	159407414.8	-17023165.25	-17023165.25	174961168.4
	2	2014	659043755.3	200810458.1	-21983663.96	-21983663.96	191778201.9
	2	2015	698582120.2	227357991.1	-28407762.01	-28407762.01	211620158.2
	2	2016	753622566	241368740.1	-42023597.45	-42023597.45	204133535.7
	2	2017	749257337.1	244282055.1	-36813478.93	-36813478.93	175904902.1
	2	2018	679099489.5	225629409.8	-27052844.73	-27052844.73	154826036.3
	2	2019	626995843.3	211261905.3	-21255098.42	-21255098.42	129467549.6
	2	2019	626995843.3	211261905.3	-21255098.42	-21255098.42	129467549.6

NEP	3	2006	123463829.7	46477299.48	90757.56148	16601676.16	38663188.17
	3	2007	137836416.5	48256843.05	-76645.89041	17719787.78	43726687.4
	3	2008	152371988.3	44909847.09	-12086.38587	19466771.35	50679511.61
	3	2009	140539062.1	41308255.92	-418406.4154	17454043.89	48710970.44
	3	2010	160026564.3	37887390.17	-877417.1163	15334603.41	58253461.41
	3	2011	173158297	35048598.27	-860795.336	15418067.44	57011025.96
	3	2012	157674418.4	31884022.62	-769106.6335	15883952.16	52953871.26
	3	2013	147821141.1	30784448.53	-569001.2111	15800712.9	55369254.05
	3	2014	141591545.9	28214513.58	-215206.1547	16290231.45	57698707.93
	3	2015	140501287.4	27237350.97	-340547.701	16328974.96	58270558.44
	3	2016	127791982.9	25962851.06	-639362.6277	12099855.34	50200582.07
	3	2017	146571218.3	28890621.73	-1142420.48	13174312.01	62109718.14
	3	2018	162441430.5	30642480.62	-381411.438	14511746.32	75205676.6
	3	2019	174800591.4	32263471.67	-453944.8974	15239948.32	84432451
PAK	4	2006	2280256305	938899802.5	-69173148.29	322290578.5	491344312
	4	2007	2352686828	972266693.1	-84791123.28	310898469.1	465262998.2
	4	2008	2182991302	829633135.5	-69169163.48	270304769.6	506713553.1
	4	2009	1899098452	705975525.9	-25603241.96	235407542.4	373668431.6
	4	2010	1771656351	585494909.8	-19750000	239461817.7	342862607.5
	4	2011	1908460240	556060652.8	-11294175.57	266548337.3	362096655.6
	4	2012	1827939671	543472182.6	-6370557.786	226603516.5	373061272.7
	4	2013	1749078655	552921953.2	-8479929.602	232227856.7	350803002.8
	4	2014	1724513328	607419750.7	-12456027.8	211124986.3	321771095.5
	4	2015	1862276352	626072673.5	-11343418.49	197483445.3	317522981.1
	4	2016	1848424149	671549850	-16742669.67	169051825.4	298714669.1
	4	2017	1941014855	702115727.7	-15575674.19	160275813.6	341531590.2
	4	2018	1907864495	722358315.1	-10662339.05	171172962.3	382934263.4
	4	2019	1526005465	702247735.5	-12203791.6	154416764.3	310071957.3
RWA	5	2006	45309949.58	6150148.009	-3016403.046	5432848.843	11158105.37
	5	2007	50399004.76	8052301.561	-2794283.129	7791223.199	12541757.39
	5	2008	55476592.96	10464063.36	-2445699.575	6870460.255	16331471.9
	5	2009	54363641.56	10985171	-2187698.264	6295194.334	15921029.35
	5	2010	58498632.13	12333140.76	-2505048.029	6950411.992	17314242.82
	5	2011	64472535.54	14168331.04	-1155279.126	8686939.218	19256117.81
	5	2012	65344335.27	15960694.57	-2242663.122	8249858.268	20506829.83
	5	2013	63286233.67	19218266.89	-2139252.055	8917309.095	20207352.29
	5	2014	65048704.3	23611367.84	-2523165.701	9576539.961	21407908.76
	5	2015	65509915.34	27319187.51	-1740164.378	9327562.004	25096769.78
	5	2016	62580859.22	31887800.58	-1613643.873	9337252.19	20716907.54
	5	2017	62331967.04	32906142.57	-1738791.405	11363674.25	20416804.97
	5	2018	65044784.67	36957694.25	-1967043.4	11299246.34	22202361.64

	5	2019	66680285.74	39267996.42	-2135861.247	12673352.36	22867636.57
GAM	6	2006	12742345.91	8676588.052	-993748.9203	2680315.807	3738573.229
	6	2007	14681093.74	8031354.84	-895923.3697	2647435.389	3855385.438
	6	2008	17154648.41	4413986.109	-777594.3528	2483169.697	4222427.882
	6	2009	15233678.46	5548626.144	-414393.0863	2398711.391	3965522.545
	6	2010	15432923.93	5480183.374	-371555.3336	2263672.712	4065757.532
	6	2011	13451812.4	4870099.876	-900246.4652	2267895.461	3467917.267
	6	2012	12951499.89	5000984.348	-468368.24	2569795.453	3608157.174
	6	2013	11912016.72	4819203.087	-633713.2581	2284937.255	3207533.652
	6	2014	10048752.64	4315599.271	-287986.0176	1991181.082	3305317.51
	6	2015	10367247.32	4077671.351	4991.212169	1686549.615	3384425.482
	6	2016	10490582.6	3682223.548	34222.13847	1724536.753	3320364.574
	6	2017	9895642.18	4317797.353	-20372.3491	2225674.092	3858390.007
	6	2018	10074670.49	4225524.018	-204382.7762	2201696.167	4182095.087
	6	2019	9757855.616	4529713.751	-278867.4227	2458113.395	4537147.574
TAJ	7	2006	43703099.55	16380286.9	-5228944.479	25416073.3	36272561.41
	7	2007	50760514.97	18402950.3	-4912515.197	23278384.3	50592428.55
	7	2008	58468531.83	28286964.22	-5512452.33	19887952.06	47046910.34
	7	2009	52991430.67	28373894.55	-1586295.89	12967532.4	32593512.49
	7	2010	56421785.8	35609589.36	-939406.7	8428865.038	33037223.11
	7	2011	58015141.28	34885803.13	-1297533.221	9542148.069	36744794.2
	7	2012	64149949.68	38792704.98	-2031609.435	11083366.35	42273960.22
	7	2013	67615628.04	38919890.38	-2266059.849	7497317.975	41012664.36
	7	2014	68734564.63	38638461.44	-2463448.404	6303022.256	31230971.16
	7	2015	56043457.75	36691649.73	-3239428.173	5878874.633	23672947.71
	7	2016	46798098.6	34773001.94	-1390094.788	6053444.364	19673049.92
	7	2017	45759535.88	38983505.38	-403410.8387	7193950.33	18725506.51
	7	2018	45754652.03	36349257.57	-1515336.667	7607954.955	16225973.03
	7	2019	45131963.12	38031724.58	-1250198.426	8129088.901	14346258.18
TAN	8	2006	262144882.6	57602095.28	-5665250.962	48273957.72	63840602.08
	8	2007	286884820.8	66074802.37	-7637360.719	56891054.68	80981185.06
	8	2008	332766069.9	71579008.32	-16473965.53	64771622.22	98372083.27
	8	2009	308845190	81616839.28	-10116945.46	56192114.88	78256228.31
	8	2010	320142498.4	88920917.28	-18132000	62772032.38	89745260.67
	8	2011	307541408.7	88835311.65	-10909135.17	66534376.63	106199712.9
	8	2012	303317731.7	88573983.82	-13766892.43	67858457.33	97054143.76
	8	2013	323948793.8	93143264.2	-14802055.6	61589805.54	95948486.28
	8	2014	333860080.8	96907958.18	-9462168.999	60325877.26	91099774.78
	8	2015	299824688.8	96682618.24	-9530536.045	51284747.23	70916840.68
	8	2016	299485877.8	97408463.75	-5198852.184	48965865.11	57113440.45
	8	2017	304623430.5	105101438.6	-5357127.484	46120833.44	52086534.6

	8	2018	320175393.6	102591944.9	-5829231.405	44568722.42	43329337.91
	8	2019	330393975.9	107343903.3	-6106425.797	42993265.58	36305174.88
UGA	9	2006	138953091.1	18256561.09	-9003911.03	21225659.07	39404140.27
	9	2007	161862650.6	21840790.91	-10432494.78	27071639.23	48643527.24
	9	2008	167324862.5	27001244.46	-8564949.921	40626714.8	53507355.14
	9	2009	188913981.6	28778604.61	-8450385.751	32621627.08	55685740.86
	9	2010	201864965.3	29789512.45	-5066584.235	34583095.96	57709206.13
	9	2011	175252970.9	28374851.04	-7870916.099	33328865.05	59443822.58
	9	2012	178183887.8	29138926.77	-8934917.089	36022939.39	59017657.62
	9	2013	180770790.1	62928860.77	-8400905.373	36692906.32	55313158.67
	9	2014	194572987.7	61702124.57	-7354240.009	35354411.44	54765041.29
	9	2015	183306991.6	64751024.84	-4987116.36	33809699.52	53562517.2
	9	2016	154796600.1	64721854.26	-4012372.025	28698322.6	44233354.98
	9	2017	157832443.7	70968622.42	-4871850.835	28717289.48	39944112.28
	9	2018	162472702.3	72951875.86	-7909040.974	31697151.25	46613428.79
	9	2019	167889467.8	78275132.94	-9391038.672	32996306.27	46588296.48
UKR	10	2006	1927893071	971921298.2	-83349629.86	851146658.2	912137392.7
	10	2007	2262957096	1282602529	-91404166.9	960925553.1	1094145870
	10	2008	2279045778	1261377458	-88909973.7	1012629841	1196843670
	10	2009	1280903692	1151759293	-78693823.89	562484747.2	588616499.8
	10	2010	1360131559	1245268978	-40790000	639988154.6	694846010.4
	10	2011	1511357292	1270279796	-2769653.957	752902960.9	852790418.5
	10	2012	1619064809	1231901057	-27742547.19	772630351.7	912703814.5
	10	2013	1692453918	1353853606	-30172576.45	727022688.2	883341558.6
	10	2014	1099831480	1044750853	-21361724.02	534440691.3	572999230.7
	10	2015	504327128.4	650726405.2	-13074804.77	265264366.7	278433645.5
	10	2016	454039075.7	559336150.9	-11779454.09	223834996.1	255272507.3
	10	2017	476798701.6	490586611.1	-9720956.511	228931550.2	265593770.9
	10	2018	501407449.7	438627019.2	-8433918.737	226632732.4	270357296.7
	10	2019	545983937.6	406484185.3	-7513824.773	224793675.8	267540734.3

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve soyadı : Rahmatullah MAYAR

Doğum Yeri : Çek Wardak

Doğum Tarihi : 16.10.1995

İletişim Bilgileri: rmayar66@gmail.com

(+90) 546-920-48-18

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü İktisat
Anabilim Dalı 2017-2020

Lisans : Nangarhar Üniversitesi İktisat Bölümü 2012-2016

Lise : Mirwas Mina Lisesi 2008-2011

Yabancı Dil

İngilizce

Farsça

Peştuca

Özbekçe

